

The Project Gutenberg eBook of Raha: Romaani, by Émile Zola

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Raha: Romaani

Author: Émile Zola

Release date: January 25, 2015 [EBook #48069]

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK RAHA: ROMAANI ***

Produced by Tapio Riikonen

RAHA

Romaani

Kirj.

ÉMILE ZOLA

Suomennos.

Turku 1916.
Sosialistin Kirjapaino-Osuuskunta i.l.

I.

Pörssin kello oli juuri lyönyt yksitoista, kun Saccard astui Champeaux'n ravintolan valkeaan ja kullalla

koristettuun saliin, jonka molemmat korkeat akkunat antavat torille. Hänen katseensa kiintyi heti pihan pöytien ääressä istuviin, vilkkaaseen keskusteluun vaipuneisiin vieraisiin, ja hän näytti hiukan hämmästyvän, kun ei nähnytkaan etsimiänsä kasvoja.

Tarjoilija juoksi hänen ohitseen lautaskasaa kantaen.

"Sanokaa minulle, eikö herra Huret ole tullut?"

"Ei, ei ole vielä."

Saccard päätti istuutua ikkunasyvennykseen, jossa sijaitseva pöytä oli juuri vapautunut. Hän luuli tullessa liian myöhään ja pöytäliinaa vaihdettaessa katseli hän kadulle, ohikulkijoita. Tänä hetkenä, jolloin kaikki ihmiset söivät aamiaista, oli katu melkein tyhjä. Toukokuun iloinen aurinko heitteli luotisuoria säteitään, ja jylhä pörssirakennus kylpi sen valossa. Leveitten portaitten ylimmällä astuimella oli vielä suuri joukko tuoleja epäjärjestyksessä.

Saccard käännähti ja tunsi vekselinvälittäjä Mazaud'n viereisessä pöydässä. Hän ojensi kätensä.

"Ei, mutta katsoppas, tekö se olette? Hyvää päivää!"

"Hyvää päivää", vastasi Mazaud puristaen ajatuksissaan hänen kättään.

Mazaud oli pieni, kaunis, tumma, hyvin vilkas mies, joka nyt oli kolmenkymmenen kahden vuoden ijässä ja oli perinyt ammattinsa muutamalta enoltaan. Koko hänen huomionsa näytti kiintyneen hänen edessään istuvaan paksuun herraan, jolla oli punaiset, sileäksi ajellut kasvot. Tämä oli kuulu Amadieu, joka nyttemmin oli koko pörssin kunnioituksen esineenä Selsiskaivosten huomiota herättävän keikauksen perästä. Kun osakkeet olivat alenneet 15 frangiin ja jokaista ostajaa pidettiin hulluna, oli hän uskaltanut koko omaisuutensa liikkeeseen, aivan kohtalon huomaan, ilman laskelmia ja arvioimisia, tyhmästä yksipäisyydestä, jolla kumminkin oli onni mukanaan. Nyt, kun oli löydetty todella rikkaita suonia ja osakkeet olivat kohonneet 1,000 frangiin, oli hän ansainnut 15 miljoonaa, ja hänen keinottelunsa, jonka alussa luultiin johtavan hullujen huoneeseen, oli nyt tehnyt hänestä suuren finanssineron. Häntä tervehdittiin kunnioittaen ja erityisesti kysyttiin hänen neuvoaan. Hän ei muuten enää ottanut osaa pörssiliikkeeseen, hän näytti loistavan yksinäisyydellään ja nerollaan. Mazaud luultavasti koetti saada hänestä liiketuttavaa.

Saccard, joka ei ollut kyennyt edes houkuttelemaan hymyä Amadieu'n huulille, tervehti nyt vastapäätä olevaan pöytään, missä istui kolme tuttua pörssikeinottelijaa: Pillerault, Moser ja Salmon.

"Hyvää päivää! Mitä kuuluu?"

"Kiitos, eipä erinomaista — päivää!"

Täälläkin otettiin hänet vastaan kylmästi, melkein vihamielisesti. Pillerault, pitkä, laiha ja luiseva, käyränenäinen ja don-Quixote-kasvoinen mies, oli tavallisesti sangen tuttavallinen, hän suosi päistikkajärjestelmää ja selitti, että hän aina kärsi suuria häviöitä, jos vain antautui ajattelemaan. Hän oli sangvininen luonne, joka aina uskoi onneen ja voittoon, kun taas Moser, pieni keltaihoinen, pahasti keuhkotautinen herra, aina valitteli ja pelkäsi yhtämittaa yllätyksiä. Salmon, sangen kaunis, noin viisikymmenvuotias mies, jolla oli oivallinen, hiilimusta täysiparta, ei koskaan sanonut mitään, hän vain vastaili hymyten. Ei tiedetty, millä puolella hän keinotteli, eikä edes, keinotteliko hän lainkaan. Moseriin vaikutti tämä niin voimakkaasti, että hän usein joutui siihen määrin suunniltaan hänen vaikenemisensä johdosta, että kiireesti muutti määräyksensä pörssissä.

Saccard katseli yhä ympärilleen salissa. Häntä tervehti muuan nuori rotevakasvuinen mies, joka istui kolmannessa pöydässä. Hän oli kaunis Sabatani, Välimeren rantalainen, jolla oli pitkänlaiset, tummat kasvot ja loistavat mustat silmät, mutta ilkeä, sangen vähän luottamusta herättävä piirre suun ympärillä, mikä pilasi hänen ulkonäköään. Tämän suosijan kohtelias tervehdys pahensi vielä Saccard'in huonoa tuulta; hän oli jonkun ulkolaisen pörssin hylkytavara, yksi niitä salaperäisiä olioita, joitten perään kaikki naiset ovat hulluina; hän oli äkkiä ilmestynyt tšekäläiseen liikemaailmaan viime vuoden syksyllä, oli jo ollut mukana erään pankin kuperkeikassa ja vähitellen hankkinut itselleen luottamusta sekä etuoikeutettujen että etuoikeudettomien välittäjien keskuudessa sievän käytöksensä ja väsymättömän kohteliaisuutensa vuoksi niitäkin kohtaan, joitten maine ei ollut erinomainen.

Tarjoilija seiso i Saccard'in edessä.

"Mitä saa luvan olla?"

"Jaa, tosiaankin —. Mitä hyvänsä, vaikka kyljys —"

Sitten huusi hän tarjoilijan takaisin.

"Oletteko varma siitä, ettei herra Huret ole ollut jo täällä ja mennyt matkoihinsa?"

"Olen, aivan varma."

Tähän oli siis vienyt hänet viimeinen kuperkeikka, joka lokakuussa oli pakottanut hänet vielä kerran luovuttamaan pesänsä, myymään talonsa Monseaux'in puiston varrella ja vuokraamaan itselleen asunnon. Ainoastaan Sabatanin kaltaiset tervehtivät häntä; hänen tullessaan tähän ravintolaan, jossa hän oli ollut kaikkivaltias, eivät enää kaikki kääntyneet hänen puoleensa, eivät kaikki kädet ojentuneet häntä kohti. Hän ymmärsi pitää hyvää ilmettä, hän ei tuntenut mitään katkeruutta tämän viimeisen musertavan tonttijutun jälkeen, josta hän vaivoin oli pelastanut vaatteet ruumiinsa verhoksi. Mutta koko hänen sielunsa hehkui uuden yrityksen halua, ja se seikka, että Huret ei tullut — vaikka hän oli luvannut olla siellä klo yksitoista ja selostaa sen tehtävän kulkua, jonka hän oli antanut tämän toimitettavaksi veljensä Rougon'in, kaikkivaltiaan ministerin, luona — harmitti häntä erityisesti. Huret, suuren miehen orja, jonka voi saada mihin hyvänsä, oli vain välikätenä. Mutta Rougon, jolle kaikki oli mahdollista, oliko hän jättävä hänet pulaan? Ei hän ollut koskaan osottanut olevansa rakastava veli. Eihän ollut niinkään ihmeellistä, että hän oli suuttunut keikauksen perästä, oli julkisesti rikkonut välit välttääkseen itse häväistystä; mutta nyt, puolen vuoden kuluttua eikö hän nyt voisi auttaa salaa? Ja olisiko hänellä nyt sydäntä kieltäytyä ojentamasta auttavaa kättä, jota Saccard lähetti kolmannen miehen pyytämään häneltä, koska hän ei itse uskaltanut mennä veljensä luokse peläten joutuvansa hänen valtavan vihanpurkauksensa uhriksi?

"Mitä viiniä herra haluaa?" kysyi tarjoilija.

"Tavallista bordeaux'anne."

Saccard, joka istui ajatuksissaan, ilman ruokahalua antaen kyljyksen edessään jäähtyä, vilkasi ylös erään varjon livahtaessa pöytäliinan ylitse. Se oli Massias, muuan punapartainen, lihavahko nuori mies, vapaavälittäjä, jonka hän oli tuntenut ollessaan ahtaissa asioissa, ja joka nyt hiipi pöytien välitse kurssinoteraus kädessään. Hänen pisti vihakseen nähdessään miehen kulkevan hänen paikkansa ohi ja ojentavan listan Pillerault'ille ja Moser'ille. Salissa alkoi elämä vilkastua. Joka hetki astui sisään uusia välittäjiä ovia paukuttaen. Huudettiin toisilleen pitkän matkan päästä, kaupantekointo kohosi, kuta pitemmälle aika kului. Ja Saccard, jonka silmät edelleen olivat suunnattuina torille, näki sinne vähitellen ilmestyvän elämää ja liikettä, vaunu- ja jalankulkijavirta lähti vierimään, samalla kun tummia varjoja jo alkoi näkyä auringon paahtamilla pörssinportailta, herroja, jotka saapuivat yksitellen.

"Sanon teille vielä kerran", lausui Moser valittavalla äänellään, "että maaliskuun 20 päivänä tapahtuvien täytevaalien suhteen on olemassa sangen levottomuutta herättäviä merkkejä. Lyhyesti, koko Pörssi on nyt oppositiosionin vallassa."

Mutta Pillerault kohotti olkapäitään. Kaksi lisää, Carnat ja Garnier-Pagés, vasemmiston penkeille, mitä se merkitsee?

"Se on aivan kuin herttuakuntakysymys", jatkoi Moser, "sillä on aina joukko utoja asioita mukanaan. Niin, naurakaa te vaan! Minä en sano, että meidän on julistettava sota Preussia vastaan estääksemme sen tekemästä väkivaltaa Tanskalle; mutta sillätavoin voisi joka tapauksessa jotain tehdä. Kun suuret aloittavat syömällä pienet suuhunsa, ei voi tietää, mitä lopuksi seuraa. Ja mitä Meksikoon tulee..."

Pillerault, jolla oli yksi optimistisimpia päiviään, keskeytti hänet röhönaurulla.

"Suuri kiitos, ystäväni, mutta jättäkää nyt nuo onnettomuusennustuksenne Meksikon suhteen. Meksikosta tulee meidän hallituksemme historian kunniakkain lehti. Mistä hitosta olette saaneet päähänne, että keisarikunta on sairas? Eikö 300 miljonan laina tammikuussa tullut täytetyksi yli viisitoistakertaisesti? Sehän osotti aivan suuremmoista edistystä. Niin, ja entä kolmen vuoden perästä, jolloin keisarin hiljattain päättämä maailmannäyttely avataan."

"Minä sanon vielä kerran, että kaikki menee hullusti", vakuutti Moser epätoivoisella äänellä.

"Olkaa toki vaiti, kaikkihan päinvastoin menee erinomaisesti!"

Saccard, joka oli kuunnellut heitä, asetti keisarikuntaa uhkaavan pulan yhteyteen omien vastustensa kanssa. Hänet oli taas lyöty maahan; olisiko nyt tämä keisarikunta, joka oli luonut hänet, luhistuva hänen laillaan, äkkiä syöksyvä korkeimmasta loistosta, syvimpään lankeemukseen?

Hän istui muistojensa mailmassa, kaukana siitä salista, jossa melu yhä eneni. Suuresta peilistä oli hän nähnyt oman kuvansa ja se oli hämmästyttänyt häntä. Vuosilla ei ollut mitään vaikutusta hänen pieneen vartaloonsa. Vaikka hän oli täyttänyt viisikymmentä, ei hän näyttänyt kolmeakymmentäkahdeksää vanhemmalta; hän oli jaksanut säilyttää nuorekkaan joustavuuden ja eloisuuden, eikä hänen paksussa tukassaan ollut yhtä ainoata hopeahiusta. Väkisinkin muisti hän tulonsa Pariisiin kohta valtioketähtämyksen

jälkeen, sen illan, jolloin hän ensi kerran asteli Parisin katukiviä tyhjin taskuin, kaikellaisten himojen ja halujen vallassa. Sen illan perästä oli hän monesti kohonnut hyvin korkealle, miljonavirta oli vierinyt hänen sormiensa lomitse, ilman että hän koskaan oli omistanut rikkautta kuin orjaa, kuin kalua, joka kuuluu minulle, ja jota minä voin hallita, jota minä voin pitää lukkojen ja puomien takana, elävänä, antautuvana: aina oli valhe ja petos asunut hänen kassakaapissaan, jonka kulta näytti virtaavan ulos tuntemattoman aukon kautta. Ja taas seiso i hän kadulla kuten noina kaukaisina aikoina — yhtä nuorena, yhtä täynnä haluja, yhtä tyydyttämättömänä, saman nautinnon ja vallotushalun vaivaamana. Hän oli maistanut kaikkea, mutta hän ei koskaan ollut saanut kyllältään, sillä hänellä ei ollut milloinkaan ollut aikaa eikä tilaisuutta, niin hän luuli, purra tarpeeksi syvään. Ja nyt tuns i hän katkeruudella taas seisovansa puilla paljailta; hänen osansa oli huonompi kuin vasta-alkajan, sillä tätä innostaa toivo ja kuvittelut. Ja hänet valtasi hurja halu alkaa taas alusta, nousta korkeammalle kuin milloinkaan ennen ja vihdo i asettaa jalkansa vallotetun kaupungin niskalle.

Moserin ääni, joka taas kaikui terävänä ja katkerana, herätti hänet hetkeksi ajatuksistaan.

"Meidän Meksikon-retkemme maksaa neljätoista miljoonaa kuukaudessa ja pitää olla umpisokea ollakseen näkemättä, että kamarin enemmistö seiso o heikolla pohjalla. Vasemmistomiehiä on nyt vähä yli kolmekymmentä. Keisari itse huomaa selvästi, että itsevaltius on tulemassa mahdottomaksi; senvuoksi tekeytyy hän vapauden edelläkävijäksi."

Pillerault ei vastannut, hän naurahti vain ylenkatseellisesti.

"Te luulette, että asiat sujuvat hyvin, mutta emme ole vielä nähneet loppua. On revitty ylen paljon ja rakennettu uudestaan täällä Parisissa, näettekö. Suuret yritykset ovat tyhjentäneet kaikki säästöt. Mitä mahtaviin pankkeihin tulee, jotka näyttävät niin kukoistavilta ... odottakaa, kunnes yksi tekee kuperkeikan, niin saatte nähdä, miten toiset menevät perässä. Puhumatta nyt lainkaan siitä, että kansa alkaa liikehtiä. Tuo kansainvälinen työväenyhdistys, joka hiljan on perustettu työväen elinehtoja parantamaan, pelottaa minua aika lailla. Ranskassa on olemassa vastustuspuolue, vallankumouksellinen liike, joka ilmenee joka päivä yhä selvempänä. Hedelmää jyr s i mato. Kaikki luisuu loppua kohti."

Tämä lausunto aiheutti äänekkäitä vastaväitteitä. Tuolla perhanan Moserilla oli luultavasti taas keuhkotautikohtauksensa. Mutta itse hän ei ollut puhuessaan hellittänyt silmiään viereisestä pöydästä, missä Mazaud ja Amadieu edelleen kuiskuttelivat keskenään. Koko sali tuli uteliaaksi tämän pitkän neuvottelun johdosta. Mitä heillä mahtoi olla sanottavaa toisilleen, kun he noin sipisivät ja supisivät? Amadieu antoi vihdoinkin määräyksen. Viimeisinä kolmena päivänä oli liikkunut levottomia huhuja Suezin kanavan suhteen. Moser siristi silmiään ja alensi ääntään hänkin.

"Englantilaiset koettavat estää töitä siellä, kuten tiedätte. Me voimme hyvin helposti saada sodan."

Tällä kertaa loppui Pillerault'inkin levollisuus, niin merkillinen oli tämä uutinen. Olihan se aivan uskomatonta. Ja huhu lensi pöydästä pöytään muodostuen lopulta aivan varmaksi tosiasiaksi: Englanti oli lähettänyt ultimatuminsa ja vaatinut, että työt oli heti lakkautettava. Amadieu puhui luonnollisesti tästä seikasta vain Mazaud'in kanssa, jonka tehtäväksi hän antoi myydä kaikki hänen Suez-paperinsa. Levoton mumina täytti raskaan ruokahöyryjen kyllästyttämän ilman, ja lautaset kalisivat. Tämä paniki saavutti huippukohtansa erään vekselinvälittäjän apulaisen nopeasti astuessa huoneeseen. Hän oli pikku Flory, nuori mies, jolla oli tyttömäinen hipiä ja paksu, kanstanjanruskea parta. Hän syöksyi esiin kädessään joukko lomakkeita, jotka hän jätti isännälleen, kuiskaten samalla jotain hänen korvaansa.

"Hyvä!" vastasi Mazaud tynesti ja alkoi järjestellä lomakkeita muistikirjaansa.

Sitten katsoi hän kelloaan.

"Jo kaksitoista! Sano Berthier'lle, että hän odottaa minua. Ole itsekin saatavilla, mene hakemaan sähkösanoma."

Sillävälin oli tuo väärä uutinen, jonka alkua ei kukaan tiennyt, kasvanut myrskypilveksi.

"Myyttehän, eikö totta?" kysyi Moser Salmon'ilta.

Mutta tämän hymy oli niin tavattoman viekas, että Moser tuli vallan levottomaksi ja epäili englantilaista ultimatumia, jota hän ei tiennyt itse keksineensä.

"Minä ostan kuinka paljon tahansa", sanoi Pillerault tyhmän karkeasti, kuten oikea metoditon pörssipelaaja.

Saccard, joka vihdoinkin oli ryhtynyt aterioimaan, tuns i vihan syttyvän Huret'a kohtaan, jota hän ei enää odottanut. Hän, joka oli niin päättäväinen, oli muutamia viikkoja epäröinyt, ollen horjuva ja epävarma. Hän älysi selvästi, että hänen piti muuttaa nahkaa ja alussa oli hän uneksinut aivan uutta

elämää korkeammalla virkauralla tai politikan alalla. Miksi ei hän voisi tulla edustajaksi ja sitten ministeriksi, kuten hänen veljensä? Niin, ehkä oli hän erehtynyt todellisten lahjojensa suhteen, ehkä voisi hän heti kiivetä ylös valtiollisen sekasorron aikana, hän innolla ja palavalla uskonkiihkollaan. Kaikki riippui hänen veljestään. Jos tämä sysäisi hänet luotaan, heittäisi hänet takasin pörssikeinottelun pyörteeseen, niin olisi se ehkä pahinta hänelle itselleen ja muille, sillä silloin uskaltaisi hän sen suuren keikauksen, josta hän ei ollut puhunut kenellekään, sen jättiläisasiaa, josta hän oli uneksunut viikkomäärin ja jota hän itse pelkäsi, niin suuremmoinen se oli, niin omiaan panemaan koko mailman liikkeeseen, onnistuipa se sitten tai luhistui.

Saccard kiinnitti katseensa Sabatani'in. Nuori mies maksoi aivan rauhallisesti aamiaisensa sillä hyväilevällä miellyttävyydellä, joka oli ominaista tälle puoli-itämaiselle italialaiselle, meni hän sitten puristamaan Mazaud'in kättä, sillä hän oli tämän liiketoveri. Hän kumartui ja antoi hänelle määräyksen, jonka tämä kirjotti lomakkeelle.

"Hän myy Suez-osakkeensa" mutisi Moser. Ja melkein sairaana epätoivosta ei hän voinut olla kysymättä ääneen:

"Mitä ajattelette Suez'ista — he, he?" Puheen sorina taukosi, kaikki päät lähimmistä pöydistä kääntyivät. Tämä kysymys oli kasvavan levottomuuden ilmaisuna. Mutta Amadieun selkä oli läpinäkymätön, eikä sanonut mitään, ja vekselinvälittäjä, joka alkoi ihmetellä, että hän sai niin monta myyntimääräystä, tyytyi ravistamaan päätään: kuuluihan vaitiolo hänen ammattiinsa.

"Suez-osakkeet! Nehän ovat oivallisia!" selitti Sabatani laulavalla murteellaan. Ennen lähtöään kävi hän kohteliaasti puristamassa Saccard'in kättä.

Hetkisen tunsu Saccard vielä tuon hennon, pehmeän, milt'ei naisellisen kädenpuristuksen. Tietämättä minne mennä, kuinka rakentaa elämänsä uudelleen, tuntuivat kaikki läsnäolevat hänestä lurjuksilta. Lautasten ja lasien kilinä alkoi taas, äänet kiihtyivät, ovia lyötiin lujemmin, niin kiire oli päästä pörssipeliin, jos todellakin vaara uhkasi Suez-osakkeita. Ja akkunasta näki hän pörssin auringon paahtamat portaat mustanaan ihmisiä.

Ollessaan juuri käymäisillään käsiksi tilaamaansa juustoon, kuuli hän äkkiä raa'an äänen ja nosti päätään.

"Pyydän anteeksi, paras ystävä, minun oli mahdotonta tulla ennen."

Vihdoinkin Huret, normanni Calvados'ta, paksu ja leveänaamainen mies, viekas veitikka, joka mielellään tahtoi näytellä rehellistä. Hän tilasi heti päivän liharuuan ja annoksen vihanneksia.

"No?" kysyi Saccard hieman nyreänä; hänen oli vaikea hillitä itseään.

Mutta toinen ei pitänyt kiirettä ja katseli häntä viekkaasti. Hän ryhtyi syömään, kurotti päätään eteenpäin ja alensi ääntään:

"Niin, olen tavannut suurmiehen ... kotonaan tänään. Ah, hän oli hyvin suopea ... hyvin suopea teitä kohtaan."

Hän vaiken, joi kokonaisen lasin viiniä ja pisti uuden perunan suuhunsa.

"No?"

"Niin, rakas ystävä, näin on asia: hän on tekevä mitä suinkin voi teidän hyväksenne, hän on hankkiva teille erinomaisen hyvän paikan, mutta ei Ranskassa. Esim. jonkun siirtomaamme, parhaimpien, kuvernöörinä. Siellä olette oma herranne, aivan kuin pikku ruhtinas."

Saccard oli muuttunut tuhkanharmaaksi.

"Ei, kuulkaapas, tämä on pilaa, te teette pilaa minusta! Miksi hän ei yhtähyvin karkota minua? Ahaa, hän tahtoo päästä minusta. Mutta varokoon itseänsä, muuten minä ehkä lopuksi tulen hänelle vaivaksi täydellä todella!"

Huret koetti sovittaa.

"No, no, hänhän tahtoo teidän parastanne."

"Minun on annettava sysätä itseni pois tieltä, eikö totta?... Aivan hiljan puhuttiin täällä, että keisarikunta ehkä piankin on tehnyt viimeisen tuhuutensa. Niin, sota Italiassa, Meksiko, suhteemme Preussiin ... ja se on, kunniani kautta, päivän totuus! Te teette niin monta tyhmyyttä ja mielettömyyttä, että koko Ranska pian nousee ja ajaa teidät ovesta."

Edustajakamarin jäsen, ministerin uskollinen aseenkantaja, tuli levottomaksi, kalpeni ja katseli ympäri salia.

"Suokaa anteeksi, siinä en voi olla yhtä mieltä kanssanne... Rougon on kunnan mies, ei ole vaaraa, niinkauan kuin meillä on hän. Ei, elkää, elkää sanoko enempää, te ette tunne häntä, se on minun varma vakuutukseni."

Saccard keskeytti hänet hurjasti, tukahtunein äänin ja kirahtelevin hampain:

"Olkaa hyvä, vetäkää yhtä köyttä hänen kanssaan, keittäkää samassa padassa! Jaa tai ei, tahtooko hän tehdä jotain minun hyväkseni Parisissa?"

"Parisissa, ei koskaan!"

Sanomatta sanaakaan enää nousi hän ja kutsui tarjoilijan maksaakseen. Huret, joka tunsu hänen kiivautensa, istui tyynenä paikoillaan ja antoi hänen mennä, sillä hän pelkäsi Saccard'in saavan aikaan ikävyyksiä. Mutta samassa syntyi salissa aika hälinä.

Gundermann oli juuri tullut sisään, pankkiirikuningas, pörssin ja mailman valtias. Hän oli kuusikymmeniäs mies, jonka aivan liian suuri, kalju pää paksuine nenineen ja pyöreine silmineen ilmaisi tavatonta kestävyyttä ja sanomatonta väsymystä. Hän ei koskaan käynyt pörssissä, hän piti kunniana olla olematta virallisesti edustettu siellä; milloinkaan ei hän syönyt julkisissa paikoissa. Ainoastaan jonkun kerran, kuten tänäänkin, näyttäytyi hän Champeaux'in ravintolassa, missä hän nautti lasillisen vichyvettä. Yli kaksikymmentä vuotta oli hän kärsinyt vatsavaivaa ja eli pääasiassa maidolla.

Koko palveluskunta lähti heti liikkeelle tarjotakseen hänelle hänen vichyvetensä, ja kaikki muut vieraat ikäänkuin hävisivät olemattomiin. Moser seiso i hastunein ilmein ja katseli tätä miestä, jolla oli hallussaan keinottelun salaisuudet. Pillerault'kin tervehti häntä, sillä hän uskoi miljardien vastustamattomaan voimaan. Monet vieraista, jotka juuri olivat aikeissa lähteä, jäivät saliin, ympäröivät jumaloidun ja muodostivat nöyräselkäisen hovin aamiaispyötyien keskeen. He katsoivat kunnioituksella, kuinka hän otti lasin vapiseviin käsiinsä ja vei sen värittömille huulilleen.

Joskus mailmassa, Monceaux'n tonttikeinottelun aikana, oli ollut riitaisuuksia, jopa avointa erimielisyyttäkin Saccard'in ja Gundermann'in välillä. He eivät sopineet yhteen; toinen oli himokas ja nautinnonhaluinen, toinen tyyni ja jääkylmän johdonmukainen. Siksi jo ennen kiihtynyt Saccard menetti kokonaan malttinsa Gundermann'in triumfin nähdessään. Hän oli juuri lähtemässä, kun tämä huusi häntä.

"Kuulkaas nyt, rakas ystävä, onko totta, että te aiotte lopettaa liikkeen? Siinä teette aivan oikein, se on kaikista viisainta."

Se oli kuin piiskan sivallus vasten Saccard'in kasvoja. Hän kohensi pientä vartaloaan ja vastasi selvällä ja kirkkaalla äänellä, terävällä kuin miekanterä.

"Minä perustan pankin 25 miljoonan pääomalla ja aijon käydä luonanne joku päivä."

Sen sanottuaan hän meni, ja salissa syntyi melua, sillä kaikki alkoivat tunkeilla ja tuuppia toisiaan ehtiäkseen ajoissa pörssin avaamiseen. Ah, onnistua lopultakin kerran, saada taas polkea jalkojensa alle nämä ihmiset, jotka käänsivät hänelle selkänsä, taistella tuon raharuhtinaan kanssa ja ehkä voittaa hänet joskus! Hän ei lainkaan ollut päättänyt toteuttaa suurta liikeajatustaan, hän ihmetteli itsekin tuota lausuntoa, jonka vastaamisen pakko oli tuonut hänen suuhunsa. Mutta voiko hän onnistua toisella taholla nyt, kun veli oli hylännyt hänet ja ihmiset ja olosuhteet haavottaneet häntä pakottaakseen hänet takasin taisteluun, kuten vertavuotava eläin vedetään takasin arenalle?

Hetkisen seiso hän katukäytävällä, joka jäsen vielä vavisten. Oli juuri se hetki, jolloin parisilaiselämä tuntuu keskittyvän tälle Montmartren ja Richelieu'n katujen väliselle keskuspaikalle. Mainitut kadut ovat ne valtasuonet, jotka pulppuavat ihmisjoukkoja yli Pörssitorin. Pörssissä oli elämä täydessä käynnissä. Sieltä kuului myyjien ja ostajien huutoja, pörssikeinottelun humua, joka oli kuin meren kuohu vuoksen lähetessä, ja joka yleni yli kaupungin melun. Ohikulkija käänsi päätään, hänen mieltään kiinnitti ja häntä pelästytti kaikki se, mikä tapahtui tuolla sisällä — tuo finanssimysteriö, jonka ainoastaan harvat ranskalaisaivot voivat käsittää, nuo äkilliset heilahdukset rikkauden ja raunioitumisen välillä, joita ei voi selittää siinä rajussa käsiliikkeitten ja huutojen sekamelskassa. Ja hän, joka seiso siellä katukäytävän syrjällä, kaukaisen hälinän huumaamana ja rientävien ohikulkijain tuuppimana, uneksi taas kullan majestetista täällä, tässä kuumeisessa korttelissa, jonka keskipisteessä pörssi yhdestä kolmeen lyö kuin jättiläissydän.

Mutta onnettomuutensa jälkeen ei hän ollut uskaltanut näyttäytyä pörssissä; hänen loukattu

turhamaisuutensa ja varmuus siitä, että hänet otettaisiin vastaan kuin lyöty mies, pidättivät häntä tänäkin päivänä astumasta portaita ylös. Niinkuin rakastajaa, jonka lemmittynsä on hylännyt ja joka haluaa hänen suosiotaan enemmän kuin koskaan, vaikka kuvittelee vihaavansa häntä, veti pörssi häntä puoleensa; hän käveli edestakasin kastanjapuiden varjossa, kuin tavallinen huvikävelijä. Täällä pölyssä, missä ei kasva ruohoa eikä kukkia, missä sanomalehtimymälöitten ja penkkien välissä vilahtelee epäilyttävien keinottelijain sekalainen seura ja paljaspäisiä, lapsiaan imettäviä naisia, siellä kulki hän näytellen välinpitämätöntä katsojaa, katseli pörssipalatsia salaisesti ajatellen, että hän piiritti sitä, tempoi sitä yhä lähemmäksi, yhä pienempään piiriin, kunnes hän jonakin päivänä astuisi sinne voittajana.

Hän meni oikeaan kulmaan ja kohtasi heti *pikku* pörssin, joka käy kauppaa kurssinsa menettäneillä papereilla — "märät jalat", kuten ylimielisesti halveksien kutsutaan noita pörssipelin lumppureita, jotka paljaan taivaan alla, sateessa ja loassa, tarjoilevat raunioituneitten yhtiöitten osakkeita. Täällä tapasi hän meluavan joukon, likaisia juutalaisia, lihavia, kiittäviä naamoja, kuivia haaskalintukasvoja, merkillisen kokoelman tyyppikkäitä neniä, joitten sieramet levisivät kuin saalista vainuten, kovaäänistä toraa ja ihmeellisiä kurkkuääniä, ikäänkuin nuo ihmiset olisivat syömäisillään toinen toisensa. Hän oli juuri menemäisillään ohi, kun hän huomasi paksun miehen, joka seisoj vähän syrjässä tarkastelemassa jalokiveä, jota hän varovaisesti piti aurinkoa vastaan julmien, likasten sormiensa välissä.

"Kas, Busch! Muistanpa juuri, että oli aikomukseni tulla teille."

Busch oli monta kertaa ollut Saccard'ille avullisena tukalissa oloissa. Hän seisoj siinä vajonneena ihaillemaan jalokiveä, leveät, litteät kasvot ylöspäin, ja suuret harmaat silmät ikäänkuin sammuneina pistävässä auringonvalossa. Valkea kaulaliina, jota hän aina kantoi, oli kierretty kuin köysi, ja hänen musta takkinsa, joka oli ostettu eräästä vaateaitasta, ja joka kerran oli ollut erinomaisen hieno, mutta nyt oli ahdas ja pilkkuinen, kiipesi niskaan aina karvoihin ja pörröisiin hiuksiin saakka, jotka riippuivat hänen kaljun päälakensa vierteiltä. Hänen päivän punaiseksi polttaman ja sadekuurojen kovetuttaman hattunsa ikä oli sangen epämääräinen.

Vihdoinkin näytti hän kykenevän palaamaan jälleen maallisen elämän piiriin.

"Ahaa, herra Saccard, te olette pikku kävelyllä täällä?"

"Niin ... minulla on venäläinen kirje, kirje eräältä venäläiseltä pankkiirilta Konstantinopolista. Olen ajatellut, että teidän veljenne kääntäisi sen minulle."

Busch, joka edelleen seisoj vaistomaisesti pyöritellen rakasta jalokiveään oikeassa kädessään, ojensi vasempansa ja sanoi, että käännös lähetetään kotiin illalla. Mutta Saccard selitti, että kirjeessä oli kaikkiaan kymmenkunta riviä.

"Minä seuraan teitä, veljenne lukee sen minulle nyt heti."

Tässä hänet keskeytti muuan tavattoman paksu naishenkilö, rouva Méchain, jonka kaikki pörssin vieraat hyvin tunsivat, yksi niitä pelihimoisia naisia, jotka pistävät sormensa kaikkiin epäilyttäviin asioihin.

Hänellä oli pöhöttyneet, punaset täysikuu kasvot, joissa kiilsivät pienet siniset silmät, ja joihin kätkeytyi kokonaan pieni nenänykerö ja piskuinen, lapsellisesti piipittävä suu. Koko tämän komeuden yllä oli vaaleangredlininen hattu, joka oli sidottu tiukalle tummanruskealla nauhalla; ja röyhevä rinta ja pullea vatsa uhkasivat reväistä sinisen leningin, joka vivahti kellahtavalle ja oli ylt'yleensä katuliassa. Käsivarrellaan oli hänellä vanha musta nahkalaukku, suuri ja syvä kuin matkalaukku, eikä hän koskaan luopunut siitä. Tänäpä oli se niin pakaten täynnä, että oli halkeamaisillaan ja painoi häntä oikealle kallelleen kuin myrsky metsän puuta.

"Tekö se olette?" sanoi Busch, joka näytti odottaneen häntä.

"Minä, ja minulla on ne Vendômen paperit mukani."

"Hyvä on. Siinä tapauksessa menemme heti minun asuntooni. Täällä ei ole tänäpä mitään tehtävää."

Saccard oli luonut epävarman katseen suureen nahkalaukkuun. Hän tiesi, että se ennenkin tai myöhemmin oli nielevä kaikki mahdolliset arvottomat paperit, vararikkoisten yhtiöitten osakkeet, jotka vielä olivat "märkien jalkojen" keinottelun esineinä, joista he tarjosivat frangin tai 50 sentiä heikosti toivoen, että ne vastoin kaikkia otaksumia vielä nousisivat, tai käyttivät he niitä käytännöllisemmällä tavalla: he möivät niitä voitolla häviöön joutuneille, jotka halusivat lisätä velkojaan. Rahamarkkinain murhaavissa taisteluissa oli rouva Méchain korppi, joka seuraa ryntääviä armeijoita, ei yhtään yhtiötä, ei ainoatakaan suurempaa pankkia perustettu ilman että hän näyttäytyi laukkuineen ja leijaili ilmassa odottaen ruumiita, silloinkin kun osakkeitten kurssi oli korkeimmillaan; sillä hän tiesi varsin hyvin, että

häviö oli välttämätön, että verikylvyn päivä oli tuleva, että silloin oli löytyvä ruumiita ryöstettäväksi, arvopapereita poimittavaksi loasta ja verestä. Ja Saccard, joka kulki kehitellen suurta pankkiaietaan, vavahti ja tunki sielussaan oudon aavistuksen nähdessään tuon laukun, tuon rikkatunkion, johon kaikki pörssistä ulos lakaistut likaiset paperit löysivät tiensä.

Saccard pysäytti Buschin juuri kun hän oli menemäisillensä tiehensä eukon kanssa.

"Minä voin siis tulla luoksenne ja tavata veljenne varmasti?"

Juutalaisen katse oli epäilevä, siinä vilahti levoton kummastus.

"Veljeni, kyllä! Missäpä hän olisi?"

"Hyvä, siispä hetken päästä tavataan."

Saccard jatkoi hiljaista vaellustaan. Pian tapasi hän taas tuttavansa.

"Kas, Jordan, pörssiinkö olette matkalla?" huudahti hän puristaen pitkän, tummahkon, pieniviiksisen ja toimekkaan näköisen nuoren miehen kättä.

Jordan oli erään onnistumattomien keinottelujen johdosta itsemurhan tehneen marseililaisen pankkiirin poika. Hän oli nyt kymmenen vuotta oleskellut Parisissa, missä hän oli intohimoisesti omistautunut kirjailijatoiminnalle ja kävi rohkeaa taistelua köyhyyttä ja hätää vastaan. Muuan hänen Plassaus'issa oleva serkkunsa, joka siellä oli asunut Saccard'in sukulaisten keskellä, oli antanut hänelle suosituskirjeen tälle siihen aikaan, jolloin tämä otti vastaan koko Parisin palatsissaan Monceaux-puiston varrella.

"Minäkö matkalla pörssiin? Ei koskaan!" vastasi nuori mies tehden kiivaan liikkeen ikäänkuin hän olisi tahtonut karkottaa isänsä surullisen muiston.

Sitten hän hymyili:

"Minähän olen mennyt naimisiin, kuten tiedätte ... niin, erään lapsuudenystävän kanssa. Me menimme kihloihin, silloinkun minä vielä olin rikas, ja hän halusi itsepäisesti omistaa minut, vaikka minusta nyt on tullut köyhä raukka."

"Aivan niin! Sainhan minä teiltä kortin", sanoi Saccard. "Ja ajatelkaas, minulla oli liikeasioita teidän appiukkonne herra Maugendre'n kanssa, siihen aikaan kun hänellä oli öljykangastehtaansa Villette-korttelissa. Sillä tehtaallaan lienee hän ansainnut sievosen omaisuuden."

Tämä keskustelu tapahtui erään penkin vierellä, ja Jordan keskeytti sen esittääkseen lyhyen ja paksun sotilaannäköisen herran, joka istui penkillä, ja jonka kanssa hän oli puhunut, kun Saccard kulki ohi.

"Kapteeni Chave, vaimoni eno — anoppini rva Maugendre'n tyttönimi on Chave ja hän on kotoisin Marseille'sta."

Kapteeni oli noussut seisomaan ja Saccard tervehti häntä. Hän tunki ulkonäöltä tämän miehen, jonka kaula oli jäykistynyt korkean ja kankean univormukauluksen puristuksesta, tämän tyyppin, jonka joka päivä voi varmasti tavata yhden ja kolmen välillä pörssissä, jossa he harjottavat pientä käteistä keinottelua, joka ratkeaa samana päivänä ja melkoisella varmuudella tuottaa heille 15 à 20 frangia päivässä.

Jordan lisäsi hyväntahtoisesti hymyillen, selittääkseen sielläoloaan:

"Enoni on intohimoinen pörssipelaaja ja minä haen häntä väliin täältä saadakseni puristaa hänen kättänsä."

"Jaa, jaa", sanoi kapteeni hyvin rauhallisena, "täytyyhän sitä pelata vähän, sillä se eläke, jonka minä saan hallitukselta, riittää juuri tappamaan miehen nälkään."

Saccard tunki mielenkiintoa nuorta miestä kohtaan, joka niin urhoollisesti taisteli eteenpäin elämän polulla, ja kysyi, miten hänen kirjallinen toimintansa sujui. Ja yhä vilkastuen kertoi Jordan pienestä kortteeripahasestaan avenue de Clichyn varrella viidennessä kerroksessa; sillä Maugendret, jotka eivät laisinkaan luottaneet runoilijoihin, katsoivat tehneensä tarpeeksi antaessaan suostumuksensa avioliittoon, eivätkä olleet antaneet mitään sen tekosyyntä nojalla, että heidän tyttärensä sillä tavoin tulisi saamaan heidän jälkeensä koko heidän omaisuutensa koskemattomana, vieläpä lisän kanssa. Ei, kirjallisuus ei elättänyt miestä, hänellä oli valmiina romaanisuunnitelma, mutta ei saanut aikaa kirjottaa, sillä hänen oli pakko kirjottaa sanomalehtiin, joihin hän raapusteli kaikkia asioita ammatin alalta, sekä myös alakertoja, oikeusselostuksia ja "kaikellaista".

"Kuulkaapas", sanoi Saccard, "jos minun suuresta hankkeestani tulee jotain, niin voin ehkä antaa teille toimen. Tulkaa sitten luokseni."

Hän hyvästeli molempia herroja, kiersi kulman ja joutui pörssin takasivulle. Siellä lakkasi kuulumasta pörssipelin humu ja melu, kuoli pois torilla vierivien vaunujen kummaan jyrinään. Täälläkin vilisi portailla ihmisvirta, mutta vekselinvälittäjien yksityiskonttorit, joitten punaiset akuttimet näkyivät avonaisten akkunain läpi, olivat tällä puolen sivurakennuksen ja suuren salin välillä ja tukahuttivat melun kuulumasta. Tämä pörssin takasivu muistutti hiukan teatterin takasivua, taiteilijain sisäänkäytävää; se antoi Notredamedes Viktoires'in verrattain rauhalliselle kadulle, joka kokonaan kuului viinikrouvien, kahviloiden, oluttupien ja ruokapaikkojen sekaseurakuntaisille liiketuttaville. Osotekilvet puhuivat koko siitä rikkaruohopaljoudesta, joka oli kasvanut läheisen likaviemärin mehusta: huonomaineisia vakuutusyhtiöitä, epäilyttäviä liikelehtiä, yhtiöitä, pankkeja, asioimistoja, täydellinen kokoelma edesvastuuttomia ryöväriluolia. Katukäytävillä, keskellä ajotietä, kaikkialla lurvaili miehiä vaanien saalista kuin jossakin metsän kätköissä.

Saccard oli pysähtynyt rauta-aidan viereen ja katseli vekselinvälittäjien konttoriinjohtavaa ovea terävin katsein ikäänkuin kenraali, joka tutkii kaikilta puolen linnotusta, jonka kimppuun hän aikoo hyökätä. Silloin tuli pitkä roikale ulos erästä ruokapaikasta ja astui nöyrästi kumartaen Saccard'in luokse.

"Hyvää päivää, herra Saccard, ehkä voisin olla teille hyödyksi jotenkin? Olen nyt lopullisesti jättänyt Crédit Mobilier'in ja haen paikkaa."

Jantrou oli ollut koulunopettajana Bordeaux'issa ja tullut Pariisiin erään harmillisen jutun takia, joka ei koskaan tullut oikein selville. Oltuaan pakotettu jättämään opistonsa oli hän joutunut hieman hunningolle, mutta hän oli kaunis mies, tosin ennen aikojaan kaljupää, muuten paljon lukenut, älykäs ja rakastettava. Kahdenkymmenen kahdeksan vuotiaana oli hän antautunut pörssielämään, oli liikkunut siellä kymmenen vuotta vapaavälittäjänä, mutta ansaitsi huonosti lasketulla liikkeellään juuri sen, mikä elantoon meni. Ja nyt oli hän aivan klani, epätoivoissaan kuin ilotyttö, joka huomaa ryppyjä otsallaan ja alkaa huolestua toimeentulostaan, ja hän väijyi yhtämittaa tilaisuutta kohotakseen ja saavuttaakseen onnen.

Huomatessaan hänen nöyrän kumarruksensa muisti Saccard katkeruudella Sabatanin tervehdysten Champeaux'in ravintolassa — nähtävästi vain haaksirikkoutuneet ja huonomaineiset osottivat hänelle vielä huomaavaisuutta. Mutta hänellä oli eräänlainen kunnioitus tämän miehen älyä kohtaan ja hän tiesi hyvin, että urhoollisimpia sotamiehiä ovat epätoivoon joutuneet, sillä he uskaltavat kaikkensa voittaakseen kaikki.

"Paikkaa", kertasi hän. "No, saattaahan se käydä päinsä. Tulkaa tervehtimään minua."

"Tehän asutte nyt rue Saint-Lazaren varrella?"

"Asun. Tulkaa ennen aamiaisaikaa."

He juttusivat. Jantrou moitti sangen terävin sanoin pörssiä, toisti useita kertoja, että ainoastaan roistot voivat onnistua siellä, puhui katkerasti, kuin konsanaan mies, jolla ei ole ollut onnea yrityksissään. Se oli nyt ohi, hän tahtoi yrittää muilla aloilla, hän uskoi klassillisella sivistyksellään ja mailmankokemuksellaan saavansa paikan jossain virastossa. Saccard nyökkäsi myöntävästi. Kulkiessaan pitkin katukäytävää rue Brogniart'ille päin kiinnittivät heidän molempien huomiota hienot ajopelit, jotka seisovivat kadulla. Kuski istui jäykkänä ja liikkumattomana paikoillaan ja he äkkäsivät naiskasvot, jotka kaksi kertaa kurkistivat vaunun akkunasta ja vetäytyivät nopeasti takasin. Äkkiä kumartui pää uudestaan esiin ja unohtui pitkään, kärsimättömänä katsomaan pörssiin päin.

"Sehän on vapaaherratar Sandorff?" mutisi Saccard.

Akkunasta katsoi varsin omituinen, tumma pää ja hehkuvat mustat silmät, joita ympäröivät tummat varjot, intohimoiset kasvot, pieni punanen suu ja aivan liian pitkä nenä. Hän näytti kumminkin sangen sievältä, vaikka liian kehittyneeltä ollakseen ainoastaan kahdenkymmenenviiden vuoden vanha; hän teki elostelijattaren vaikutuksen; puku oli parhaasta naisrätätelistä.

"Niin, hän on vapaaherratar", vastasi Jantrou, "minä olen nähnyt hänet nuorena tyttönä isänsä, kreivi de Ladricourt'in kodissa. Ah, kreivi oli hurja peluri ja tavattoman raaka mies! Minä kävin hakemassa hänen määräyksiään joka aamu — kerran oli hän lyödä minua. En minä häntä liioin itkenyt, kun hän sai halvauksen jouduttuaan häviöön epäonnistuneitten keinottelujen johdosta. Silloin täytyi tytön taipua menemään naimisiin vapaaherra Sandorff'in, Itävallan lähetystön jäsenen, kanssa, joka oli kolmekymmentäviisi vuotta vanhempi häntä, ja jonka tyttö oli tehnyt suorastaan hulluksi leimuavilla silmillään."

"Tiedän", vastasi Saccard.

Vapaaherrattaren pää katosi taas vaunuun. Mutta melkein heti kurkisti hän taas ja entistä innokkaampana; hän oikein kurotti kaulaansa nähdäkseen kauemmaksi torille.

"Hänkin keinottelee?"

"Ah, aivankuin hullu! Joka ikisenä tärkeänä päivänä istuu hän vaunussa odottaen kurssinoterausta, kirjoittaen innoin muistiinpanoja kirjaansa ja jaellen määräyksiään. Katsokaas ... hän odotteli Massiasta; tuolla hän tulee."

Aivan oikein tulikin Massias juosten niin nopeasti kuin voi lyhyillä jaloillaan kurssilista kädessään, ja he näkivät hänet nojautuvan vaunun oveen ja pistävän päänsä sisään syventyen neuvotteluun vapaaherrattaren kanssa. He vetäytyivät syrjään, etteivät olisi joutuneet yllätetyiksi vakoilemisesta, ja kun vekselivälittäjä tuli takasin, yhä juosten, huusivat he häntä. Hän ponnahti ensin sivulle ja vasta tultuaan vakuutetuksi, että nurkkaus suojasi häntä, pysähtyi hän äkkiä hengästyneenä ja kasvot tulipunaisina, mutta aulis ilme sinisissä, ulkonevissa silmissään.

"Oh, mitä tapahtuukaan tuolla sisällä?" huusi hän. "Suez-paperit laskevat huimaavaa vauhtia. Puhutaan sodasta Englannin kanssa. Se uutinen pyörryttää kaikkien päät, vaikkei tiedetä, mistä se on kotosin. Sota ... juu, suuri kiitos! Kuka sen on keksinyt? Ehkä juttu on syntynyt itsestään."

Jantrou vilkutti silmäänsä.

"Ja vapaaherratar nappaa edelleen?"

"Kuin hullu! Minulla on määräys Nathansohn'ille."

Saccard, joka tähän saakka oli kuunnellut, keskeytti nyt:

"Aivan oikein, Nathansohn'han on avannut vekselinvälityслиikkeen."

"Nathansohn on sangen hyvä mies", sanoi Jantrou, "hän ansaitsee onnistua. Me olimme tovereita Crédit Mobilier'ssa. Mutta hän kyllä pääsee esille, sillä hän on juutalainen. Hänen isänsä on itävaltalainen, asuu Besancon'issa, kelloseppä luullakseni. Hänelle tuli halu päästä omaksi herrakseen eräänä kauniina päivänä pankissa, kun hän oli nähnyt, miten kävi. Eihän se ole suurikaan konsti, ajatteli hän, pitää vain vuokrata itselleen konttori, jossa on tiski, ja sen hän tekikin. No, oletteko tyytyväinen, Massias?"

"No, siinäpähän menettelee. Te olette itse ollut mukana ja olette aivan oikeassa sanoessanne, että pitää olla juutalainen, muutoin ei maksa vaivaa ryhtyä mihinkään... Mutta kun on kerran tullut aletuksi, niin pitäähän sitä jatkaa. Ja onhan minulla tukevat jalat juoksennella, toivoakseni kaikki sentään menee hyvin."

Ja sen sanottuaan juoksi hän nauraen tiehensä. Hänen väitettiin olevan erään erotetun virkamiehen poika Lyon'ista, ja itse oli hän, isän karattua maasta, ryhtynyt pörssikeinotteluun ja keskeyttänyt lainopilliset opintonsa.

Saccard ja Jantrou palasivat hitaasti rue Brogniart'ille, ja siellä seisoi vielä vapaaherrattaren vaunu, mutta akkunat oli vedetty ylös, salaperäinen vaunu näytti tyhjältä. Kuski istui liikkumattomampana kuin ennen ja odotti, mikä odotus väliin kesti siksi, kunnes viimeinen kurssinoteraus oli julkinaulattu.

"Hän on harmillinen sikiö", sanoi Saccard purevalla äänellä. "Minä ymmärrän vanhaa paronia."

Jantrou hymyili tarkotuksellista hymyä.

"Oh, paroni on varmaan jo aikoja sitten saanut tarpeensa hänestä. Ukko lienee muuten varsin sita. No, kai te tiedätte, kenen rakastajattarena hän nykyään on, voidakseen maksaa laskunsa, joihin hänen pelivoittonsa ei koskaan riitä?"

"En tiedä."

"Delcambren."

"Delcambren, yliprokuraattorin? Tuon pitkän, kuivan, keltaihoisen, jäykän miehen? Tulevan ministerin! Olisipa, hitto soikoon, hauskaa nähdä heidät yhdessä!"

Ja he erosivat sangen iloisina puristaen tukevasti toistensa kättä. Jantrou muistutti Saccard'ille, että hän ottaa vapauden saapua joku päivä hänen luokseen.

Pörssin kuohuva, pauhaava laine tempasi taas mukaansa Saccard'in hänen yksin jäätyään. Hänen katseensa suuntautui eroamattomasti korkeihin portaihin, joilla mustat hännystakit taukoamatta liikkuvat auringonpaisteessa. Sitten vaelsi hänen katseensa pilarikäytävään, missä musta ihmisjoukko kuhisi, ja missä siellä täällä näkyi iloisempia kasvoja. Vasemmalla, missä joukko pankkiireja vertaili vekselikursseja tai teki kauppaa englantilaisilla vekseleillä, oli hiukan rauhallisempaa, vaikka ihmisvirta keskeytymättä tunkeutui joukon läpi sähkösanomatoimistoon. Sivuhuoneissakin oli väkeä tungokseen saakka, joka tyrkki toisiaan sinne tänne ja rautatankojen tukemien pilarien välissä seisoi herroja nojallaan, aivankuin olisivat olleet kotonaan. Koko pörssirakennus vapisi, hehkui ja tutisi kuin höyrykone täydessä vauhdissaan. Äkkiä huomasi hän taas Massias'en, joka syöksyi alas portaita, hyppäsi erääseen vaunuun ja ajoi pois täyttä neliä.

Itsetiedottomasti puristi Saccard kätensä nyrkkiin, riistäytyi väkivalloin irti tästä näystä ja kääntyi Buschin asunnolle päin. Hän muisti venäläisen kirjeen, joka oli käännettävä. Mutta juuri kun hän oli aikeissa astua sisään, tervehti häntä muuan nuori herra, joka seisoi paperikaupiaan puodin ääressä; hän tunsu Gustave Sédille'n, silkkitehtailijan pojan, jolle hänen isänsä oli hankkinut paikan Mazaud'in luona, jotta hän saisi tilaisuuden tutustua pörssikoneistoon. Hän hymyili isällisesti nuorelle hienolle miehelle; hän ymmärsi varsin hyvin, miksi hän piti vahtia siinä. Conin'in paperikauppa välitti muistikirjoja koko pörssille, siitä saakka kun pikku rouva Conin oli alkanut auttaa miestänsä, paksua Conin'ia, jota ei koskaan näkynyt, sillä hän pysytteli puotikamarissa ja katsasti työtä, kun taas vaimo aina oli liikkeellä, joko myymässä tiskin takana tai asioilla kaupungilla. Rouva oli vaaleaverikkö, ruusuposkinen, pikku karitsa, jolla oli vaalea, silkinpehmeä tukka, miellyttävä ja aina hyvätuulinen. Hän piti paljon miehestään, väitettiin, mikä ei kuitenkaan estänyt häntä osottamasta myötätuntoaan, kun joku pörssiherroista sattui hänen makuunsa, vaikk'eivät rahat häntä houkutelleet, eikä hän koskaan suonut ihailijoilleen muuta kuin yhden kohtauksen, mikäli puhuttiin. Suosikit ymmärsivät joka tapauksessa pitää kielensä kurissa ja olla kiitollisia, sillä hän oli edelleen ihailtu, eikä hänestä koskaan kuultu pahaa sanaa. Ja paperikauppa menestyi hyvin, se oli onnen suosima paikka. Kulkiessaan ohitse huomasi Saccard rouva Conin'in, joka hymyili Gustave'lle ikkunan läpi. Sellainen sievä karitsa! Hänen paljas näkemisensäkin oli kuin hyväily. — Hän meni ylös.

Viisitoista vuotta oli Busch asunut aivan katon rajassa, viidennessä kerroksessa, jossa hänellä oli pieni kortteeri, kaksi huonetta ja keittiö. Hän oli syntynyt Nancy'ssä saksalaisista vanhemmista ja oli heti muutettuaan syntymäkaupungistaan asettunut tänne. Hän oli vähitellen laajentanut liikettään tarvitsematta silti koskaan suurempaa huoneustoa. Veljelleen Sigismondille oli hän luovuttanut kadunpuoleisen huoneen, itse tyytyi hän pihanpuoleiseen pikku kamariin, missä asiakirjoja ja kaikellaisia paperikasvoja oli siinä määrin, että hädintuskin jäi sijaa yhdelle ainoalle tuolille kirjotuspöydän vieressä. Hänen tärkeimpiä liikeasioitaan oli kurssissa laskeutuneitten arvopaperien kauppa; hän osti niitä, oli "märkien jalkojen" ja vararikkoutuneitten välikätenä, vararikkoutuneitten, joilla oli lopputilissään aukkoja täytettävänä; senvuoksi seurasi hän tarkkaan kurssia, osti välistä suoraan, mutta piti enemmän arvopapereista, joita tultiin tarjoamaan hänelle kotonaan. Mutta paitsi koronkiskomista ja laajaa jalokivien salakauppaa, osti hän myös velkakirjoja. Sellaiset paperit täyttivät hänen konttorinsa, niin että seinät olivat haleta; niitä hän vaaniskeli kaikkialla Parisissa ja niitten vuoksi oli hänellä tuttavita kaikissa yhteiskuntapiireissä. Niinpiankuin hän kuuli puhuttavan vararikosta, ryöpsähti hän esille, kierteli pesänselvittäjien ympärillä ja osti lopulta kaikki, mistä ei voitu saada välitöntä hyötyä. Hän vartioi notariotoimistoja, oli aina läsnä mutkikkaissa perintöjutuissa ja velka-asioita käsiteltäessä. Hän ilmotti itse lehdissä, houkutteli luokseen kärsimättömiä velkojia, jotka mieluummin nostivat muutamia markkoja vähemmän heti paikalla, kuin ryhtyivät haastattamaan velkojiaan oikeuteen. Tietymättömiin joutuneitten ja maksukyvyttömien velkojien joukossa täytyi hänen kumminkin tehdä valintansa, ettei joutuisi liaksi hukkaamaan ponnistuksiaan. Hänen periaatteensa oli, että jokainen saatava, toivottominkin, voi saada takasin arvonsa, ja hänellä oli joukko ihmeellisesti luokiteltuja henkilöutisia nimilappuineen, joita hän lueskeli silloin tällöin virkistääkseen muistiaan. Mutta maksukyvyttömien joukosta seurasi hän huomaavimmin niitä, joilla hänen käsityksensä mukaan oli mahdollisuuksia päästä taas jaloilleen. Tutkimustensa kautta riisui hän ihmiset aivan paljaksi, tunkeutui perhesalaisuuksiin, piti kirjaa rikkaista sukulaisista, elinehdoista, ja ennen kaikkea uusista toimista, jotka tekivät hänelle mahdolliseksi päästä käsiksi asianomaisen palkkaan. Välistä salli hän jonkun olla häiritsemättä vuosikausia hyökätäkseen sitten hänen kimppuunsa myötäkäymisen hetkellä. Vielä enemmän kiinnittivät hänen mieltään tietymättömiin kadonneet velkojat. Hän teki alituisia tutkimuksia, tutkisteli osotekilpiä ja ilmoituksia, vainusi osotteita kuin metsäkoira saalista. Ja saatuaan heidät käsiinsä, imi hän heistä viimeisenkin veripisaran, otti 100 frangia siitä, mistä hän itse oli maksanut 50 centimea, vetäen syyksi sen vaaran, jonka alaiseksi hän oli antautunut. Kenen hän kerran sai kiinni, tämän pani hän maksamaan niitten edestä, jotka olivat livahtaneet hänen sormiensa lomitse.

Tässä velallisten jahdissa oli rouva Méchain Buschin tärkeimpänä apulaisena; hänhän oli kiinteimistön omistaja, hänellä oli jossain syrjäkaupungilla pahanpäiväisiä kortteereita, joissa nälistyneet raukat kieriskelivät liassa, ja joista hän säälimättä lakasi ulos vuokraajat likoineen, kun nämä laiminlöivät kuukausimaksunsa. Kaikki, mitä hän ansaitsi, nieli hänen onneton intohimonsa

pörssipeliin. Hänkin nuuski kaikissa taloudellisissa onnettomuuksissa, vararikoissa ja tulipaloissa, missä aina pääsi varastamaan sulaneita koristuksia. Kun Busch antoi hänelle tehtäväksi hankkia tietoja tai nuuskia esille joku velkamies, pani hän välistä likoon omiakin varojaan, asianharrastuksesta. Hän väitti olevansa leski, mutta kukaan ei ollut tuntenut hänen miestään. Kukaan ei tiennyt mistä hän oli, ja hän tuntui aina olleen viidenkymmenen vuoden vanha, tuo ihmeellisen paksu ämmä, jolla oli hento lapsenääni.

Heti kun rouva Méchain oli istunut ainoaan tuoliin, oli huone täynnä, aivankuin tuo tavaton lihamöhkäle olisi muurannut sen umpeen. Kirjotuspöydän ääressä istui Busch hautautuneena paperimereen, josta ainoastaan hänen päänsä pisti esiin.

"Olkaa hyvä", sanoi rouva tyhjentäen suuresta laukustaan mahdottoman kasan papereita, "nämä on Fayeux lähettänyt minulle Vendômesta. Hän on ostanut kaikki nämä teitä varten Charpier'in vararikosta, johon te pyysitte minun kiinnittämään hänen huomiotaan. Ne tekevät 110 frangia."

Fayeux, jota rouva kutsui serkukseen, oli hiljan avannut liiketoimiston Vendômessa. Näköjään oli hänen ammattinaan ottaa vastaan kuponkeja vähäväkisten lunastettavaksi, mutta hän käytti sekä kuponkeja että rahoja mitä kurjimpiin pörssikeinotteluihin.

"Eihän sitä paljon saa haalituksi maaseudulta", mutisi Busch, "mutta väliin sieltäkin löytää jotain."

Hän alkoi järjestellä papereitaan tottuneella kädellä, ryhtyi alustavaan luokitteluun. Hänen litteät kasvosensa synkkenivät ja niillä näkyi pettyneen odotuksen ilme.

"Hm, tästä ei paljoa liho, onneksi ovat ne halpoja. Velkakirjoja ... yhä velkakirjoja ... jos ne ovat nuoria herroja ja tulleet tänne Pariisiin, niin voi heiltä saada jotain ennen tai myöhemmin."

"Mutta mitäs tämä on?" huudahti hän hämmästyneenä.

Leimatulle paperille kirjoitettujen velkasitoumusten joukosta oli hän juuri lukenut kreivi de Beauvilliers'in nimen. Paperi sisälsi ainoastaan kolme suurella, vapisevalla ukkokäsiälällä kirjoitettua riviä: — "Sitoudun suorittamaan neiti Léonie Cron'ille 10,000 frangia sinä päivänä, jona hän tulee täysi-ikäiseksi!"

"Kreivi Beauvilliers!" toisti hän hitaasti, ikäänkuin ääneensä ajatellen, "hänellähän oli taloja, kokonainen maatila Vendômen seudussa. Hän kuoli tapaturmaisesti eräällä metsästysretkellä ja jätti vaimon ynnä kaksi lasta niukkoihin varoihin. Minulla oli hänen vekseleitään ennen mailmassa, eikä niitä ollut helppo saada lunastetuksi. Hän oli veijari, huono mies."

Äkkiä puhkesi hän nauruun ja sepitti koko jutun.

"Vanha kelmi! Hän on puijannut tyttöä ... tyttö ei ole välittänyt hänestä, ja hän on vietellyt tämän tuolla paperilla, jolla ei ole laillista pätevyyttä. Ja sitten hän kuoli. Katsotaanpa, se on päivätty 1854, kymmenen vuotta sitten. Tyttö on nyt täysi-ikäinen, hitto vieköön! Kuinka on tämä velkakirja joutunut Charpier'in käsiin? Hän oli viljakauppias, tuo Charpier, ja koronkiskuri samalla kertaa. Tyttö on luultavasti jättänyt tämän hänelle muutamien frangien lainan vakuudeksi, tai ehkä on hän ottanut ajaakseen tytön saatavan."

"Oivallista", keskeytti rouva Méchain, "oikein hyvä kaappaus."

Busch kohotti halveksien olkapäitään. "Eikö mitä, eihän sillä ole mitään arvoa oikeuden edessä. Jos minä menisin näyttämään sitä perillisille, ajaisivat he minut niin pitkälle kuin tietä riittää, sillä on todistettava, että kreivi todella on ollut tuon summan velkaa. Mutta jos minun onnistuu saada käsiini tyttö, toivon voivani saada heidät selvittämään asian meidän kanssamme välttääkseen häväistysjuttua. Ymmärrättekö? Etsikää käsiinne tuo Léonie Cron, kirjottakaa Fayeux'ille, että ottaa hänestä selvää siellä. Sitten ehkä saadaan hauskaa!"

Hän oli jakanut paperit kahteen kasaan, jotka hän aikoi perinpohjin tutkia yksin jäätyään, ja hän istui liikkumattomana käsi kummankin kasan päällä.

Hetken äänettömyyden jälkeen puhkesi rouva Méchain taas puhumaan.

"Olen juoksennellut niitten Jordanin velkakirjojen vuoksi. Luulin jo melkein varmasti saavani hänet satimeen. Hän on ollut virkamiehenä jossain, nyt kirjottelee hän sanomalehtiin. Mutta lehtien toimituksissa kohdellaan huonosti, kieltäytyvät antamasta osotteita. Ja muuten en usko hänen kirjottavan omalla nimellään."

Vastaamatta ojensi Busch kätensä ja haki Jordanin paperit aakkosjärjestyksestä! Niitä oli kuusi 50 frangin velkakirjaa, päivättyjä viisi vuotta sitten kuukauden väliajoilla, kokonaissumma 300 frangia,

jotka nuori mies oli jäänyt velkaan eräälle räätäilille ollessaan rahapulassa. Velkakirjoja ei oltu lunastettu lankeemispäivänä, ja olivat ne nyt kasvaneet suurten kustannusten kautta, niin että velka nyt nousi 730 frangiin 15 centimeen.

"Jos se on tulevaisuuden mies", mutisi Busch, "niin saamme hänet kyllä kiinni."

Sitten johtui hänen mieleensä luultavasti jotain, joka oli yhteydessä Jordanin kanssa, ja hän huudahti:

"Entä Sicardot-juttu? Sille me siis annamme palttua."

Méchain teki tuskaisen liikkeen paksuilla käsillään: koko hänen mahdottoman suuri vartalonsa liikahteli epätoivosta.

"Oh, luojani", vitisi hän piipittäväällä äänellään, "siitä tulee naula minun ruumisarkkuuni."

Sicardot-juttu oli romantinen tarina, jonka rouva aina melkoisella innostuksella kertoi. Muuan hänen serkkunsa, Octavie Chavaille, joka oli häntä paljo nuorempi, hänen tätinsä tytär, oli eräänä iltana raiskattu sen talon portaissa, jonka kuudennessa kerroksessa työllä äitinsä kanssa oli pieni kortteeri. Pahinta oli, että herra, nainut mies, joka tuskin viikko sitten oli vaimoineen asettunut asumaan erään rouvan luo toisessa kerroksessa, oli ollut niin raaka, että nuori tyttö oli satuttanut itsensä ulkonevaan nurkkaukseen ja nyrjäyttänyt olkapäänsä. Äiti tietysti julmistui ja tahtoi nostaa hirmuisen jutun, mutta tyttö tunnusti itkien, ettei hänkään syytön, että se oli pelkkä tapaturma, ja että hänestä olisi kovin surullista, jos herra joutuisi vankilaan. Silloin äiti vaikenä ja tyytyi 600 frangiin, jaettuna 12 velkakirjaan, joista oli maksettava 50 frangia kuukaudessa yhden vuoden ajalla, eikä sitä voinut lainkaan paljoksua, sillä nuori tyttö, joka juuri oli lopettanut ompelukurssin, ei voinut ansaita, hän makasi vuoteen omana, maksoi paljon rahaa ja sai niin huonon hoidon, että hänen käsilihaksensa lamautuivat ja hän jäi vialliseksi. Ennen ensimmäisen kuukauden loppua oli herra kadonnut ilmoittamatta osotettaan. Ja onnettomuuksia tuli satamalla nuoren tytön osaksi: Octavie synnytti pojan, kadotti äitinsä, vajosi harhateille ja kurjuuteen. Lopuksi joutui hän serkkunsa, rouva Méchain'en hoiviin. Hän oli laahannut kaduilla kahdenkymmenen vuoden ikään saakka, sillä hän ei voinut tehdä työtä kätensä vuoksi, myyskenteli joskus sitroneja halleissa, hävisi viikkokausiksi miesten kanssa, jotka sitten ajoivat hänen luotansa, juopuneena ja häväistynä. Viime vuonna oli vihdoinkin kaikeksi onneksi tullut loppu hänen kurjasta elämästään erään sellaisen, tavallista hurjemman seikkailun perästä. Ja rouva Méchain'en oli täytynyt pitää lapsi, Victor, ja koko tästä jutusta oli jälellä ainoastaan nuo kaksitoista maksamatonta velkakirjaa, joitten alla oli nimi Sicardot. Senverran vain oli saatukin tietää herrasta että hänen nimensä oli Sicardot.

Taas ojensi Busch kätensä ja otti esille Sicardot-paperit. Ei haasteita, eikä Venemoisia, ainoastaan 12 velkakirjaa.

"Olipa Victor edes kiltti poika!" vaikeroi muija. "Mutta te ette voi ajatellakaan, millainen pahankurinen lapsi hän on! Ei ole hauska sellainen perintö, poika päättää päivänsä mestauslavalla, enkä minä näistä paperilapuista saa ainoatakaan sou'ta."

Buschin suuret silmät tuijottivat yhä velkakirjoihin. Kuinka monta kertaa olikaan hän niitä tarkastellut toivossa että joku huomaamatta jäänyt ominaisuus — kirjainten muoto tai paperin laatu — ohjaisi jälille! Hän väitti aina, että tuo hieno, suippo käsiala oli hänelle tuttu.

"Merkillistä", sanoi hän vielä kerran, "olen varmasti nähnyt tuon a'n ja o'n ennen — ne ovat niin suippoja, että näyttävät i'ltä."

Samassa koputettiin ovelle ja hän pyysi Méchain'en ojentamaan kätensä ja avaamaan, sillä ovi johti suoraan portaille; oli kuljettava tämän huoneen läpi päästäkseen toiseen, joka oli kadun puolella. Kyökki, ikkunaton luola, oli eteisen toisella puolella. "Olkaa hyvä ja astukaa sisään!" Tulija oli Saccard. Hän hymyili, sillä häntä huvitti hiljaisuudessa messinkilevy, joka oli kiinnitetty oveen ja jossa suurilla, mustilla kirjaimilla seiso: Asianajaja.

"Ahaa, herra Saccard ... aivan niin, venäläinen kirje. Veljeni on tuolla toisessa huoneessa. Olkaa hyvä ja astukaa sinne."

Mutta Méchain sulki häneltä tien tykkänään, hän tuijotti vastatulleeseen yhä kohoavan hämmästyksen vallassa. Täytyi suorittaa kokonainen manöveri; Saccard meni takasin eteiseen, rouva Méchain astui myös ulos, kömpi erääseen nurkkaan antaakseen hänelle tietä sisähuoneeseen. Näiden liikkeitten aikana ei hän hellittänyt silmiään Saccard'ista.

"Ah", änkytti hän puoliääneen, "tuo herra Saccard ... en ole koskaan katsellut häntä niin tarkkaan. Victor on hänen ilmeinen kuvansa."

Busch katsoi häntä aluksi oikein ymmärtämättä. Sitten hänelle selvisi ja hän kirosi:

"Piru vieköön, niinhän se olikin, tiesinhän minä, että olin nähnyt käsialan ennen."

Ja hän kimposi ylös, tempasi paperinsa löysi lopulta kirjeen, jonka Saccard oli kirjottanut hänelle mennä vuonna pyytääkseen lykkäystä eräälle naishenkilölle, joka ei voinut maksaa Buschille. Hän vertasi nopeasti velkakirjojen ja kirjeen tyyliä; sama a ja sama o, vaikka ne ajan oloon olivat vielä suipentuneet, sitäpaitsi olivat suuret kirjaimet aivan samallaisia.

"Hän se on, hän se on", kertasi hän. "Mutta miksi on hän kirjottanut Sicardot eikä Saccard?"

Mutta pian muistui hänen mieleensä koko historia, Saccard'in menneisyys, jonka muuan asioitsija, nyttemmin miljonääri oli kertonut hänelle. Saccard oli ilmestynyt Pariisiin kohta valtioketkauksen jälkeen saavuttaakseen etua veljensä Rougon'in lisääntyvästä vallasta; aluksi oli hän taistellut köyhyyttä vastaan Quartier latin'in pimeillä kujilla; sitten oli hän äkkiä pyrkinyt esille sen johdosta, että hänellä oli ollut kunnia haudata ensimmäinen vaimonsa. Näinä ensimmäisinä vaikeina aikoinaan oli hän muuttanut nimensä Rougon Saccard'iksi muuttamalla aivan yksinkertaisesti ensimmäisen vaimonsa nimen; tämän nimi oli Sicardot.

"Niin, niin, Sicardot, nyt muistan aivan hyvin", mutisi Busch. "Hänellä on ollut häpyä kirjottaa vaimonsa nimi velkakirjoihin. Herrasväki oli luultavasti ottanut sen nimen muuttaessaan rue de la Harpe'lle, ja se lurjus on ryhtynyt kaikellaisiin varovaisuustoimenpiteisiin voidakseen hävitä pienimmästäkin syystä. Ahaa, hänellä oli semmoisia siivoja seikkailuja! Tyhmästi tehty, se voi tulla hänelle kalliiksi jonain päivänä."

"Vaiti, vaiti!" keskeytti Méchain. "Hän on nyt satimessa, ja huoletti voi sanoa, että kaitselmus valvoo. Vihdoin olen saava maksun kaikista, mitä olen tehnyt pienen Victor raukan hyväksi ... minä pidän joka tapauksessa siitä pienestä moskasakarista!"

Eukko loisti ilosta, hänen pienet silmänsä loistivat paksujen kasvolöttäneiden aukoista.

Mutta Busch, jonka kuohahtanut ilo kohtalon lopultakin tuoman arvotuksen selityksen johdosta tarkemmin ajatellessa oli jäähtynyt, pudisti päätään. Vaikkakin tällä kertaa kukistunut, oli Saccard kumminkin kelpo saalis. Mutta hänen kanssaan ei ollut leikkimistä, hänellä oli terävät hampaat ja muuten ei hän varmaan itsekään tiennyt, että hänellä oli poika. Voisihan hän kieltää, huolimatta tavattomasta yhdennäköisyydestä, joka oli ilostuttanut rouva Méchain'ia niin suuresti. Sitä paitsi oli hän leskenä toista kertaa, vapaa, eikä kenellekään velvollinen tekemään tiliä entisestä elämästään, niin että vaikka hän tunnustaisikin lapsukaisen omakseen, eivät mitkään pelotukset tai uhkaukset vaikuttaisi häneen. Tyytyminen 600 frangiin oli taas liian surkeaa, mitä hyötyä siis heille olisi siitä, että kohtalo auttoi heitä ikäänkuin ihmeen kautta? Ei, ei, tässä täytyy miettiä vielä, antaa hänen varallistua, eikä niittä ennenkuin vilja oli kypsä.

"Elkäämme kiirehtikö", sanoi Busch vihdoin. "Hän on nyt muuten rappiolla, meidän täytyy antaa hänelle aikaa nousta."

Astuttuaan viereiseen huoneeseen jäi Saccard hetkeksi seisomaan verhottomien akkunoitten kautta tunkeutuvan auringonvalon häikäisemänä. Huoneessa oli sinikukkaiset vaaleat seinäpaperit ja vähä huonekaluja: ainoastaan kapea rautasänky nurkassa, mäntyinen pöytä keskellä lattiaa ja kaksi olkituolia. Pitkin seinää vasemmalla puolella oli pari milt'ei höylämätöntä lautaa tekemässä kirjahyllyn virkaa ja olivat ne täpötäynnä kirjoja, aikakauslehtiä, sanomalehtiä ja kaikellaisia papereita. Mutta tänne kuudennen kerroksen korkeuteen tulviva taivaan kirkas valo antoi tälle autiudelle loistoa ja tuoreutta, hymyilevää nuoruusiloa. Buschin veli Sigismond, 35 vuotias mies, parraton, pitkä, harva, kastanjanruskeahiuksinen mies, istui pöydän ääressä korkeaa, kaarevaa otsaansa laihaan käteensä nojaten ja niin syventyneenä lukemaan erästä käsikirjotusta, ettei hän kuullut oven avautumista, eikä edes kääntänyt päätään.

Tämä Sigismond oli hyvin lahjakas mies. Hän oli opiskellut saksalaisessa yliopistossa ja puhui, paitsi äidinkieltään ranskaa, saksaa, englantia ja venäjää. V. 1849 oli hän Kölnissä tutustunut Karl Marx'iin, oli ollut "Uuden Reinin-lehden" parhaimpia aputoimittajia ja siitä saakka omaksui selvän uskontunnustuksen: hän uskoi palavasti sosialismiin, harrasti henkeen ja vereen saakka yhteiskunnan pikaista uudestisyntymistä, joka oli turvaava köyhien ja sorrettujen onnen. Kun hänen opettajansa oli karkotettu Saksasta ja kesäkuun päivien jälkeen ajettu Parisistakin, jäi Sigismond tänne unelmiinsa syventyneenä ja niin huolettomana tulojensa suhteen, että hän varmasti olisi kuollut nälkään, ellei veljensä olisi ottanut häntä luokseen ja saanut häntä yllytetyksi käyttämään hyväkseen kielitaitoaan ja ryhtymään kielenkääntäjäksi. Vanhempi veli rakasti häntä suuresti ja äidillisellä rakkaudella; hän, joka oli julma kuin susi velkojiaan kohtaan, eikä olisi hävennyt varastaa 50 centimea kuolevalta, liikutui

kyyneliin saakka, muuttui heti helläksi ja naisellisen huolehtivaksi, niinpiankuin tuli kysymys tästä aaterikkaasta kolmikymmenviisivuotiaasta, joka oli ja pysyi lapsena. Hän oli antanut tälle parhaan huoneen kadun puolella, palveli häntä kuin piika, hoiti heidän merkkillistä talouttaan, lakaisi, laitto vuoteet, valvoi ruokaa, joka tuotiin kaksi kertaa päivässä lähellä sijaitsevasta pienestä ravintolasta. Hän, joka oli niin toimelias ja jonka pää oli täynnä tuhansia liikeasioita, sieti veljen laiskuutta, sillä käännöstyö ei käynyt juuri nopeasti; hänen omat ajatuksensa veivät suuren osan ajasta. Vieläpä Busch kielsikin häntä työskentelemästä, sillä hän oli levoton veljensä ilkeän kuivan yskän johdosta, ja vaikka hän oli niin ahne ja oli ottanut elämänsä ainoaksi päämääräksi rahojen kokoomisen, hymyili hän vallankumousmiehen teorioille ja salli hänen käsitellä "kapitalia" kuin lapsen leikkikalua, jonka se rikko.

Sigismond puolestaan ei edes aavistanutkaan, mitä veljellä oli viereisessä huoneessa.

Hän ei lainkaan ymmärtänyt kurssissa alenneilla arvopapereilla keinottelemista ja velkakirjojen ostoa, hän eli korkeammassa ilmapiireissä, uneksi ylpeää unta oikeudesta. Paljas almukäsitekin haavoitti häntä, suututti häntä tavattomasti: olihan hyväntekeväisyys vääryyttä hyvyyden sovittavan varjon alla. Hän tahtoi kuulla puhuttavan vain oikeudesta, kaikkien tasa-arvoisuudesta uuden yhteiskunnan loukkaamattomana periaatteena. Hän oli yhtämittäisessä kirjeenvaihdossa Karl Marx'in kanssa ja tämän esikuvan mukaan kulutti hän koko elämänsä tämän järjestelmän tutkimiseen tahtoen asettaa tieteellisen pohjan yhteisen onnen laajalle rakennukselle. Hän unohti työssään kaikki nautinnot ja oli siihen määrin kohtuullinen tavoissaan, että veljen täytyi suuttua saadakseen hänet juomaan lasin viiniä ja syömään palasen lihaa. Hän tahtoi, että jokainen ihminen olisi tilaisuudessa hänen voimilleen sopivan työn kautta tyydyttämään tarpeensa; itse työskenteli hän levähtämättä ja eli milt'ei tyhjäästä. Hän oli nero sanan varsinaisessa merkityksessä, kiihkoisesti uskollinen opinnoilleen, aineellisuudesta riippumaton, rehti ja viaton. Jo syksyllä oli hänen yskänsä pahentunut, häntä kalvoi keuhkotauti, mutta hän ei viitsinyt kiinnittää huomiota siihen, eikä hoitanut itseään lainkaan.

Mutta nyt Saccard liikahti, Sigismond nosti vihdoinkin suuret, uneksivat silmänsä ja näytti kummastuneelta, vaikkakin hän tunsii tulijan.

"Minulla olisi eräs kirje käännettävä."

Nuoren miehen hämmästys lisääntyi, sillä hän oli kyllästyttänyt liiketuttavansa — pankkiirit, keinottelijat, vekselinvälittäjät ja muut pörssimiehet, jotka alituiseen saivat kirjeitä Englannista ja erittäinkin Saksasta, kiertokirjeitä, yhtiösääntöjä j.m.s.

"Niin, venäläinen kirje. Siinä on vain kymmenen riviä."

Silloin ojensi Sigismond kätensä; venäjä oli hänen erikoisalansa, hän yksin kykeni kääntämään sujuvasti venäjäästä, toiset korttelissa asuvat kielenkääntäjät elivät saksalla ja englannilla. Ja juuri senvuoksi, että venäläiset liikekirjeet ovat niin harvinaisia Parisin markkinoilla, oli hän niin usein vailla työansiota.

Hän luki kirjeen ääneen ranskaksi. Se oli lyhyt myöntävä vastaus erästä liikeasiaa koskevaan kyselyyn.

"Tuhannen kiitosta", huudahti Saccard, joka näytti suuresti ilostuvan.

Ja hän pyysi Sigismondin kirjottamaan käännöksen kirjeen takapuolelle. Mutta tämä sai ankaran yskäkohtauksen, jonka hän tukahutti painamalla nenäliinan suunsa eteen, ettei vain mitenkään olisi häirinnyt veljeään, joka aina syöksi sisään kuullessaan hänen yskivän noin. Kun kohta oli ohi, nousi hän ja avasi akkunan, sillä hän oli tukehtua ja tahtoi ilmaa. Saccard, joka oli seurannut häntä, vilkasi ulos ja huudahti:

"Ei, mutta katsoppas, teillä on näköala pörssiin. Ah, miten omituiselta se näyttää täältä!"

Koskaan ei hän ollut nähnyt sitä lintuperspektiivissä, jolloin katon neljä tavattoman suurta sinkkipintaa välkkyili savupiippumetsän alla ja ukkosenjohdot kohottivat uhkaavina jättiläispeitsensä taivasta kohti. Ja itse rakennus oli vain likasenharmaa, alaston ja ruma kiviroykkiö, jota säännöllisesti saarsivat pilarit ja jonka kruununa oli repaleinen lippu. Enemmän kiinnitti hänen mieltään porraskäytävä ja sillä vilisevä musta joukko.

"Pieneltä se näyttää", jatkoi Saccard. "Tuntuu kuin voisi heidät kaikki ottaa käteensä kerralla."

Ja tuntien nuoren miehen mielipiteet lisäsi hän nauraen:

"Milloin te lennätätte menemään tuon kaiken?"

Sigismond kohotti hartioitaan.

"Mitäpä se hyödyttäisi? Tehän työskentelette itse omaksi turmioksenne."

Ja vihdoinkin lämpeni hän aineeseensa ja päästi vapauteen ajatukset, jotka täyttivät hänen sielunsa. Hän kehitteli näin esille koko järjestelmänsä.

"Niin, niin, te työskentelette meidän hyväksemme, itsetietämättänne. Te muutamat harvat riistäjät ryöstätte kansan suurta joukkoa, mutta kun te olette täyttyneet, on meidän vuoromme puhdistaa teidät. Kaikki vallan rajottaminen, kaikki rivien keskitys johtaa kollektivismiin. Te annatte meille käytännöllistä opetusta, kuten esim. suuromaisuudenomistajat, jotka anastavat itselleen maan, suurtehtailijat, jotka syövät pienkäsityöläiset, suuret pankit ja jättiläisliikkeet, jotka tappavat kaiken kilpailun ja kohoavat pienpankkien ja pikkuliikkeitten raunioille ... kaikki nämä, sanon sen teille, johtavat meitä varmasti eteenpäin uutta yhteiskuntajärjestystä kohti. Me odotamme, kunnes kaikki romahtaa, kunnes koko nykyinen tuotantotapa on synnyttänyt sietämättömän tilanteen, joka on oleva sen viimeinen seuraus. Silloin asettuvat porvarit ja talonpojat itsestään meidän rinnallemme."

"Mutta sanokaa minulle sentään, mitä te oikeastaan tarkoitatte kollektivismilla?"

"Kollektivismi on muodostuma yksityisistä pääomista, jotka nyt elävät kilpailun taistelusta, yhteiseksi yhteiskuntakapitalismiksi, joka tehdään hedelmöittäväksi joukkojen yhteistyöstä. Ajatelkaa yhteiskuntaa, jossa tuotantovälineet ovat kaikkien omaisuutta, jossa kaikki työskentelevät lahjojensa ja voimainsa mukaan, ja jossa tämän yhteistyön voitto jaetaan jokaiselle suhteellisesti hänen tuottamansa hyödyn mukaan. Ei löydy sen yksinkertaisempaa, vai kuinka? Ja sen kautta on laho puu kaatuva maahan kuin kirveeniskusta. Ei enää mitään kilpailua, ei yksityisomaisuutta, luonnollisesti ei mitään huijausliikkeitä, eikä pörssiä. Käsitys 'voitto' käy tarkotukseksi. Kaiken keinottelun lähde, 'työtön tulo', häviää."

"Ohoo", keskeytti Saccard, "sepä, hitto soikoon muuttaa monen ihmisen elintapoja. Mutta mitä te teette nykyisille omaisuudenomistajille? Gundermann'ille esim., otatteko te häneltä hänen miljardinsa?"

"Eipä suinkaan, emmehan me ole varkaita. Me ostamme häneltä hänen arvopaperinsa ja korkoatuottavat tavarantuotanto-obligationinsa, jaettuina määrävuosille. Voitteko kuvitella tuota määrätöntä pääomaa muutettuna sillä tavoin kulutustuotannoksi? Vähemmän kuin sadan vuoden kuluessa joutuvat Gundermann'in jälkeläiset työskentelemään toisten kansalaisten tavoin ... jos nimittäin otaksumme, että perintöoikeus jää koskemattomaksi. Kuten sanottu, tämä järjestelmä hävittää yhdellä iskulla ei ainoastaan kaiken yksityiskaupan ja keinottelun, osakeyhtiöt ja pääomarenkaat, vaan myöskin kaikki epäsuorat koronkiskomislähteet, laina, vuokra ja arentimenot. Työ tulee ainoaksi arvonmittariksi. Kaikellainen palkanmaksu luonnollisesti lakkaa, sillä nykyisessä kapitalistisessa yhteiskunnassa ei se koskaan edusta suoritetun työn oikeudellista vastiketta, vaan ainoastaan sitä, mitä välttämättä on tarpeen työläisten ylläpitoon. Ja täytyy tunnustaa, että asioitten nykyinen tila on yksin syynä siihen, että rehellisimmänkin työnantajan täytyy totella kilpailun lakeja ja nylkeä työläistään, jos mieli elää. Koko nykyinen yhteiskuntajärjestys täytyy kumota."

Ja Sigismund puhkesi hyväntahtoiseen, heleään, lapselliseen nauruun. Hän seisoi edelleen akkunan ääressä katsellen pörssiä, jossa pelaajien musta muurahaispesä kuhisi. Punaisia pilkkuja ilmestyi hänen kasvoilleen, hänen ainoa ilonsa oli kuvitella, miten iloisen ivallisesti tulevaisuuden oikeus oli kehkeävä esiin.

Saccard tunsu yhä enemmän menettävänsä rohkeutensa. Entä jos tuo tietoinen haaveilija olisi oikeassa, jos hän hyvinkin voisi nähdä tulevaisuuteen? Tuntuihan kaikki sangen uskottavalta.

"No niin", mutisi hän lohduttautuakseen, "ei tuo sentään tule tapahtumaan ensi vuonna."

"Ei, siinä olette oikeassa", vastasi nuori mies, joka taas näytti vakavalta ja väsyneeltä. "Me elämme ylimenon aikakautta, kuohunnan aikaa. Ehkä tulee väkivaltaisia vallankumouksia, ne ovat usein välttämättömiä. Mutta ne iskut ovat ohimenevää laatua. Oh, minä ymmärrän kyllä suuret vaikeudet alussa. On vaikea kuvata kansalle tätä tulevaisuuden yhteiskuntaa, jossa työ jaetaan oikeuden mukaan, ja jonka tavat tulevat niin suuresti eroamaan meidän tavoistamme. Se on aivan kuin toinen mailma, ihankuin elämää toisella taivaankappaleella. Sitäpaitsi — se meidän täytyy tunnustaa — meidän suunnitelmamme eivät ole valmiit, me olemme vielä etsinnän asteella. Minä, joka tuskin enää kykenen nukkumaan, ajattelen sitä yökaudet. Meille voidaan luonnollisesti sanoa: 'että olosuhteet ovat sellaiset kuin ne ovat, riippuu siitä, että tapausten johdonmukaisuus on ne sellaisiksi tehnyt.' Ajatelkaa, mikä työ ohjata joki lähteihinsä ja johtaa se sieltä uuteen uomaan! Nykyisellä yhteiskuntamuodolla on ollut satavuotinen kukoistuksensa, kiitos siitä individualismista, joka kilpailulle ja henkilökohtaisille harrastuksille on antanut yhä uutta elinvoimaa. Voiko kollektivismi koskaan saavuttaa tämän elinvoiman ja millä tavalla se on johtava työläisen tuotantoa, kun voiton saavuttamisen mahdollisuus on poissa? Siinä on minun käsitykseni mukaan epätoivon ja levottomuuden aihe, siinä se heikko kohta, joka meidän on saatava selville, jos tahdomme, että sosialismi voittaisi kerran. Mutta me voitamme, sillä me

edustamme oikeutta. Näettekö tuon suuren rakennuksen edessämme ... näettekö?"

"Pörssin?" sanoi Saccard. "Tietysti minä sen näen!"

"Olisi tyhmää räjähyttää sitä ilmaan, sillä ne rakentaisivat sen toiseen paikkaan. Mutta minä sanon teille, että se räjähtää itsestään kun valtio on riistänyt sen ja muodostanut kansakunnan ainoaksi pankiksi. Ja kuka tietää? Ehkä siitä tulee meidän suunnattomien rikkauksiemme säilytyspaikka, aarrekkammiomme, josta pojanpoikamme hakevat ainehistoa kansallisjuhliinsa!"

Sigismond teki suuren liikkeen, ikäänkuin hän olisi avannut tämän kaikille yleisen ja yhtäläisen onnellisen tulevaisuuden ovet. Ja hän oli siihen määrin tulistunut, että sai uuden, pahan yskäkohtauksen; hän peräytyi pöydän ääreen, painoi kyynäspäänsä paperiensa päälle, painoi kätensä suullensa estääkseen rintaansa repivän yskän. Mutta se ei nyt tahtonut hellittää. Äkkiä aukeni ovi ja Busch, joka oli eronnut rouva Méchain'esta ryntäsi sisään epätoivoisena; näytti kuin olisi hän itse tuntenut tuon kauhean yskän tuskat. Hän kumartui ja kietoi pitkät kätensä veljensä ympäri kuin lapsen, jonka tuskia viihdytetään lepoon.

"Kas niin poikaseni, miten on laitasi? Pitää lähettää lääkäriä hakemaan. Olet liian varomaton ... olet taas lörpötellyt liiaksi, olen varma siitä."

Ja hän loi terävän katseen Saccard'iin, joka seisoj keskellä huonetta, huomattavasti liikutettuna sen johdosta, mitä hänelle oli sanonut tuo pitkä, laiha mies, joka oli niin intohimoinen ja sairas, ja joka vinttikamarinsa akkunasta kenties singahutti kohtalokkaan kirouksen pörssille ja uhkasi sen hävittää maan tasalle rakentaakseen jälleen.

"Kiitos, nyt jätän teidät rauhaan", sanoi Saccard, jolle tuli kiire päästä pois. "Lähetäkää minulle kirje ja käännös. Odotan useampia, selvitämme kaikki samalla kertaa."

Mutta nyt oli yskäkohtaus ohi ja Busch pidätti häntä hetkeksi.

"Apropos, rouvasihminen, joka oli luonani äsken, on tavannut teidät ennen ... kauan sitten."

"Vai niin, missä?"

"De la Harpe-kadulla vuonna 1852."

Saccard kalpeni, niin suuri kuin hänen itsehillintäkykynsä olikin. Hänen suupielensä värähtelivät hermostuneesti. Hän ei luonnollisestikaan ajatellut viettelemäänsä tyttöä; ei hän ollut koskaan tiennyt, että tyttö oli tullut raskaaksi, eikä aavistanutkaan, että hänellä oli lapsi. Mutta hänestä oli aina epämieluisia kurjuusvuosien muistuttaminen.

"De la Harpe-kadulla? Hm ... siellä asuin väin viikon Pariisiin saavuttuani ja asuntoa hakiessani. Hyvästi nyt!"

"Me tapaamme joku toinen kerta", sanoi Busch merkitsevällä äänellä. Hän erehtyi, hän piti Saccard'in mielenliikutusta tunnustuksena ja ajatteli jo keinoja saadakseen hyötyä tästä jutusta.

Palattuaan kadulle kääntyi Saccard koneellisesti pörssitorille. Koko hänen ruumiinsa vapisi vielä, eikä hän edes huomannut pikku rouva Conin'ia, jonka kaunis, vaalea pää hymyili paperikaupan ovella. Torilla oli melu yhä lisääntynyt, käytävillä kuhisi kansaa, ja pörssikeinottelijain hälinä muistutti enemmän kuin koskaan myllertävää merta. Kello oli neljännestä vaille kolme ja silloin on aina hälinä huipussaan, kun viimeiset pörssinoteraukset on naulattu julki ja jokainen palaa halusta saada tietää, kuka palaa kotiinsa täysin taskuin.

Hän seisoj liikahtamatta katsellen taistelua tuolla ylhäällä ja käyden ajatuksissaan läpi koko entisen elämänsä, sillä Buschin kysymys oli herättänyt taas vanhat muistot. Hän muisti ajan, jolloin hän asui rue de la Harpe'lla ja sitten rue Saint-Jacques'lla, kuinka hän oli kuljeskellut Parisissa kulunein saappain seikkailijana, joka oli tullut suureen kaupunkiin kohotakseen sen herraksi. Ja häntä raivostutti ajatus, ettei hän vielä ollut valloittanut Parisia, että hän taas oli puilla paljailta onneaan etsimässä tyydyttämättömin haluin. Tuo hullu Sigismond oli oikeassa: työ ei elätä miestään, ainoastaan köyhimykset ja tyhmeliinit tekevät työtä lihottaakseen muita. Ainoastaan pörssipelin vuoksi kannatti elää, se lahjottaa yhdellä iskulla, muutamissa tunteissa, hyvinvoinnin, loiston, muhkean elämän. Jos kerran vanha yhteiskuntajärjestys joskus oli kumoutuva, niin piti toki sellaisen miehen kuin hänen saada tilaisuutta tyydyttää halujaan, ennenkuin maanjärjestys oli tuleva?

Mutta juuri sillä hetkellä tyrkkäsi häntä muuan ohikulkija, joka ei edes kääntynyt anteeksipyttämään. Hän tunsj Gundermann'in, joka oli kävelyllä terveydekseen. Hän näki tämän katoavan erääseen leipomoliikkeeseen johon kultakuningas joskus poikkesi ostamaan frangilla namusia poikansa tyttärille. Ja tämä tyrkkäys juuri nyt, jolloin kuume raivosi hänessä kiihottavan kuljeskelun jälkeen pörssin

ympärillä, oli kuin ruoskanisku, viimeinen sysäys, joka joudutti hänen päätöstään. Hän oli nyt lopettanut linnotuksen piirityksen, hänen oli hyökättävä sen kimppuun. Hän vannoi taistelevansa sääliittä, hän ei jätä Ranskaa, hän uhmaa veljeään, pelaa viimeisen epätoivoisen pelin, joka saattaa Parisin hänen jalkojensa juureen tai syöksee hänet itsensä lokaan voimattomana ja muserrettuna.

II.

Viimeisen onnettoman tonttijuttunsa jälkeen kun Saccard'in täytyi jättää palatsinsa Monceau-puiston varrella velkojansa käsiin välttääkseen vielä pahempaa keikausta, oli hänen ensimmäinen ajatuksensa turvautua poikansa Maxime'n hoiviin. Kadotettuaan ensimmäisen vaimonsa, joka lepäsi pienellä kirkkomaalla Lombardiassa, asui hän yksin pienessä talossa l'Impetratrice-kadun varrella, missä hän oli järjestänyt elämänsä viisaasti ja hävyttömän itsekyläisesti; siellä kulutti hän vainajan omaisuutta, mihinkään työhön ryhtymättä, hän kun oli heikko terveydeltään; kylmällä ja päättävällä äänellä kieltäytyi hän ottamasta isäänsä luokseen — ollakseen lopen hävittämättä heidän keskinäistä sopuaan — selitti hän ovelasti hymyillen.

Saccard'in täytyi niin ollen etsiä toista asuntoa. Hän oli jo vuokraamaisillaan pienen talon Passy'ssä, erään liikeasioista syrjään vetäytyneen kauppiaan pienen porvarillisen turvapaikan, kun hänen mieleensä johtui, että Orvideo-palatsin pohja ja ensikerros rue Saint-Lazaren varrella oli asumaton, akkunat ja ovet sulettuina. Ruhtinatar d'Orvideo, joka asui miehensä kuoleman jälkeen toisen kerroksen kolmessa huoneessa, ei ollut edes antanut ripustaa mitään osotekilpeä ajoportille, missä rikkaruoho kasvoi villinä. Käydessään ruhtinattaren luona liikeasioissa oli hän usein kummastellut hänen välinpitämättömyyttään tavotella hyötyä kiinteistöstään. Mutta ruhtinatar pudisti päätään, hänellä oli omat mielipiteensä rahojen suhteen. Mutta kun Saccard itse pyrki hänen vuokralaisekseen, vastasi hän heti myöntävästi ja luovutti hänelle mitättömästä summasta, 10,000 frangista, ruhtinaallisella loistolla rakennetut pohja- ja ensikerroksen, jotka varmasti olivat puolta enemmän arvoiset.

Ihmiset muistivat vielä sen loiston, jossa ruhtinas d'Orvideo oli elänyt. Hän oli suuremmoisen rahakeinottelun jälkeen muuttanut Espanjasta Pariisiin ja miljonasateella ostanut ja korjauttanut tämän talon odotellessaan kultaista marmorilinnaa, jolla hän aikoi hämmästyttää mailmaa.

Häviöstään huolimatta laahasi Saccard perässään melkoisen joukon palvelusväkeä, entisen tavattoman suuren henkilökuntansa jätteet: kamaripalvelija, kokki ja hänen vaimonsa, joka hoiti liinavaatteita, toinen naispalvelija, jolla ei ollut mitään erityistä tointa, kuski ja kaksi tallirenkkiä; tallissa oli hänellä kaksi hevosta ja vaunuliiterissä kolmet vaunut; pohjakerrokseen oli hän järjestänyt väelleen ruokasalin. Hänellä ei ollut kassassa 500 frangiakaan, joita hän olisi voinut kutsua omikseen, mutta hän eli aivankuin olisi omannut 2-300,000 frangin vuositulot. Hänen valtansa ulottui myös ensikerroksen suuriin huoneisiin, kolmeen salonkiin, viiteen makuuhuoneeseen ja suureen ruokasaliin, johon voi kattaa pöydän 50 hengelle. Ruokasalista johtivat portaat toiseen kerrokseen pienempään ruokasaliin, ja ruhtinatar, joka hiljan oli vuokrannut tämän osan toisesta kerroksesta eräälle insinööri Hamelin'ille, joka asui sisarensa kanssa yhdessä, oli antanut sulkea portaitten oven. Hän jakoi vanhan köykkikäytävän näitten vuokralaistensa kanssa Saccard'in yksin hallitessa suurta porraskäytävää. Saccard kalusti muutamia huoneita niillä tähteillä, joita hänellä vielä oli jäljellä parc Monceau'sta, ja onnistui sentään luomaan eloa noihin synkkiin autioihin seiniin, joilta kiihkoisa käsi näytti repineen jok'ainoaan koristuksen heti ruhtinaan kuoleman jälkeen. Ja täällä hän voi taas unelmoida suurista rikkauksista.

Ruhtinatar d'Orvideo oli siihen aikaan Parisin merkillisyyksiä. Viisitoista vuotta sitten oli hän antanut suostumuksensa avioliittoon ruhtinas d'Orvideon kanssa, jota hän ei rakastanut, ja totellut näin äitinsä, herttuatar de Combevillen nimenomaista käskyä. Kaksikymmenvuotias tyttö oli siihen aikaan sangen tunnettu kauneudestaan ja hurskaudestaan; hän oli hiukan liian totinen, mutta samalla loppumattomiin huvitettu seuraelämästä. Hän ei tuntenut niitä merkillisiä juttuja, joita oli liikkeellä ruhtinaasta ja hänen kuninkaallisen omaisuutensa, joka arvostettiin 300 miljonaksi, alkulähteistä. Niihin miljooniin sisältyi kokonainen elämä hirmuisia varkauksia, joita ei oltu tehty metsätiellä ase kädessä, kuten entisajan jalot ryövärit, vaan nykyaikaisen rosvon tavoin siivon ulkonaisen käytöksen kautta, selvällä päivällä, pörssissä, missä hän oli riistänyt miljonansa herkkäuskoisten raukkojen taskuista ja levittänyt ympärilleen hävitystä ja kuolemaa. Vaikk'ei ruhtinattarella ollut aavistustakaan, että hänen puolisonsa miljonat oli koottu lian ja veren kautta, oli hän ensimmäisestä kohtauksesta saakka tuntenut tätä kohtaan vastenmielisyyttä, jota hän ei voinut voittaa edes uskonnollisuutensa avulla; ja pian lisääntyi hänen vastenmielisyytensä entisestään sen johdosta, ettei hänellä ollut lasta tästä avioliitosta, johon hän oli mennyt kuuliaisuudesta. Hän olisi tyytynyt äidinonneen, hän jumaloi lapsia, ja lopuksi heräsi hänessä

viha tuota miestä kohtaan, joka ei millään tavoin voinut tyydyttää hänen onnenvaatimustaan. Niin heittäytyi hän seuraelämän pyörteisiin, eli ennen kuulumattomassa loistossa, häikäisi koko Parisia juhliensa loistolla ja eli niin tuhlaten, että Tuilrie'ssakin häntä kadehdittiin. Mutta kun ruhtinas kuoli halvaukseen, muuttui elämä palatsissa hiljaiseksi ja synkäksi. Ei valoa, ei ääntä, ovet ja akkunat olivat suljetut, ja levisi huhu, että ruhtinatar, poistettuaan kiireellä kaikki huonekalut molemmista alemmista kerroksista, oli vetäytynyt kuin nunna toisen kerroksen kolmeen pieneen huoneeseen äitinsä entisen kamaripalvelijattaren, vanhan Sofian kanssa joka oli ollut hänen lapsentyttönään. Uudestaan näyttäytyessään oli hän puettuna yksinkertaiseen, mustaan villapukuun, hiukset peitettynä mustaan suippoon liinaan. Hän oli vielä kaunis, otsa valkea ja kasvot pyöreät mutta iho oli keltainen ja kasvot kuolleet ja niillä kivettynyt ilme, niinkuin sillä, joka kauan on ollut nunnana. Hän oli juuri täyttänyt kolmekymmentä vuotta ja viimeisestä syntymäpäivästään asti oli hän vain elänyt harjoittaakseen hyväntekeväisyyttä mitä suurimmassa määrässä.

Hämmästyks oli suuri Parisissa ja kaikellaisia merkillisiä huhuja läksi liikkeelle. Ruhtinatar oli perinyt koko omaisuuden, nuo paljon puhutut 300 miljoonaa, jotka olivat myös sanomalehdistön puheenaiheena. Ja juttu jota enimmäkseen uskottiin, oli romantista laatua. Väitettiin, että tuntematon, mustapukuinen mies oli äkkiä eräänä iltana ilmestynyt ruhtinattaren makuuhuoneeseen, juuri kun hän oli käymässä levolle, ilman että hän lainkaan oli päässyt selville, mistä salaisesta ovesta mies oli tullut. Eikä yksikään ihminen tiennyt, mitä tuo mies oli hänelle sanonut, mutta otaksuttavasti oli hän ilmottanut, mistä ne 200 miljoonaa olivat kotosin, ja kenties ottanut ruhtinattarelta valan, että hän tulisi hyvittämään kaikki vääryydet, jos mielisi välttää kauheita seurauksia. Sitten oli mies hävinnyt. Joko hän sitten nyt totteli haudan toiselta puolen tullutta käskyä tai johtuivat myöhemmät tapahtumat heränneestä oikeudentunnosta hänen tarkastettuaan miehensä paperit, kukapa sen tiesi, mutta viisi leskeysvuottansa oli hän elänyt vain kieltäytymistä ja sovitusta varten. Tässä naisessa, joka ei koskaan ollut tuntenut rakkautta eikä äidiniloa, näytti koko pidätetty hellyys, erittäinkin tukahutettu rakkaus lapsiin, puhjenneen suorastaan intohimoksi köyhiä, heikkoja, osattomia, kärsiviä, noitten varastettujen miljonien oikeita omistajia kohtaan, joita hän hoiti ja joita kohtaan hän osotti kuninkaallista auliutta. Se muodostui hänen ihanteekseen, hän piti itseään tästälähin pankkiirina, jonka haltuun köyhät olivat tallettaneet 300 miljoonaa siinä tarkoituksessa, että ne tulisivat mahdollisimman hyvin käytettyä. Kaupungissa oli hänellä suuri konttori, jossa oli kaksikymmentä apulaista. Kotona, kolmessa pikku huoneessaan, otti hän vastaan vain lähettiläänsä, neljä viisi apulaistaan, ja siellä vietti hän päivänsä kirjoituspöydän ääressä, kuten suuren liikehuoneen päällikkö, kaukana kaikista rauhan häiritsijöistä. Hänen unelmansa oli huojentaa kaikkea inhimillistä kurjuutta, mailmaan tulostaan kärsivistä lapsista puutteesta ja kurjuudesta kuoleviin ukkoihin saakka. Viisi vuotta oli hän tuhlannut rahoja molemmin käsin. Vielä muutamia vuosia ja hänen omaisuutensa olisi mennyt, ilman että jäisi edes korkoja leipään ja maitoon, joista hän yksinomaan eli. Kun hänen vanha palvelijattarensa Sofia joskus keskeytti tavallisen äänettömyyden soimaten häntä ja ennustaen, että hän vielä kuolisi kurjuudessa, hymyili hän väsyneesti ihanaa, toivokasta hymyä, ainoata mikä enää näkyi hänen värittömällä huulillaan.

Erään aikomansa ja suuremmoiseksi suunnittelemansa työkodin johdosta joutui ruhtinatar tekemään Saccard'in tuttavuutta. Tämä oli yksi sen tontin omistajia, jonka ruhtinatar aikoi ostaa tarkotusta varten. Saccard'in reipas liikeasioitten suorittamistapa miellytti häntä ja hän kutsui tämän luoksensa, kun ei voinut päästä yksimielisyyteen urakoitsijoihensa kanssa. Nämä varastivat häntä säälimättömästi kustannusarviota tehdessä; joukko urakoitsijoita eli hänen kustannuksellaan, puhumattakaan kaikesta siitä, mikä hävisi huonon valvonnan kautta; köyhien rahat vähenivät. Ja juuri Saccard avasi hänen silmänsä ja pyysi saada laskut tarkastaakseen, muuten aivan omanvoitonpyytämättömistä vaikutteista, ainoastaan huvin vuoksi järjestääkseen tämän huiman miljonatanssin, joka herätti hänen ihailuaan. Hän ei koskaan elämässään ollut käyttäytynyt rehellisemmin. Näissä laajoissa suuremmoisisissa yrityksissä oli hän kaikista toimeliain, kunniallisin auttaja, uhrasi aikansa omia rahojaankin, saavuttaakseen vain ilon tuntea noitten tavattomien summien kulkevan käsiensä läpi. Työkodissa ei juuri muita tunnettukaan kuin hänet, sillä ruhtinatar ei koskaan itse seurannut työtä, eikä astunut jalallaankaan hyväntekeväisyyslaitoksiin. Hän istui piiloutuneena kolmeen pikku huoneeseensa kuin näkymätön hyvä haltijatar, kun taas Saccard kulki ympäri jumaloituna ja siunattuna, koko sen kiitollisuuden seuraamana, josta ruhtinatar ei näyttänyt lainkaan välittävän.

Saccard hautoi jo silloin erästä epä määräistä tuumaa, joka hänen muutettuaan Orvideo-palatsin vuokralaiseksi sai määrätyn muodon ja muuttui palavaksi haluksi. Miksi ei omistautua kokonaan hoitamaan ruhtinattaren hyväntekeväisyyslaitoksia? Tänä epätoivon ja epävarmuuden aikana, jouduttuaan voitetuksi keinottelun taistelulentällä ja tietämättä, miten päästä uudelleen rikkaaksi vaikutti tämä häneen kuin uudestasintymä, kuin äkillinen ilmestys: jakaa noita kuninkaallisia lahjoja, kanavoida tuo kultavirta, joka vierii yli Parisin! Oli vielä jälellä 200 miljoonaa, mitä suuremmoisia töitä niillä voisikaan suorittaa, mitä satumaisia ihanuusia loihtia maasta! Puhumattakaan siitä, että hän voisi hedelmöittää nuo miljonat, tehdä ne kahden, kolmenkertaisiksi, käyttää niitä niin, että voisi luoda koko uuden mailman! Tavallisessa innossaan näki hän kaikki jättiläismittasuhteissa, häntä elähytti ainoastaan ajatus kylvää nuo rahat rajattomina almuina, hukuttaa koko Parisi onneen, ja hän tuli aivan

liikutetuksi, ja ruhtinatarta kohtaan oli hän itse rehellisyys, ei soutakaan solunut hänen omaan taskuunsa. Ja tämä unelma oli muuten sangen läheisessä sukulaisuudessa koko hänen mielikuvitukseensa: painaa Pariisi jalkojensa juureen. Olla kuningas hyväntekeväisyyden valtakunnassa, köyhien jumaloitu kaitselmus, tulla kuulummaksi kuin yksikään inhimillinen olento, olla koko mailman ihailun esineenä, se oli enemmän kuin hänen kunnianhimosensa milloinkaan oli voinut uneksia.

Saccard päästi mielikuvituksensa vielä enemmän valloilleen. Mikäpä estäisi häntä menemästä naimisiin ruhtinatar d'Orvideon kanssa? Se vain selventäisi heidän keskinäissuhdettaan, estäisi pahansuopia selittelyjä. Kuukauden päivät luovi hän taitavasti, kehitteli suuremmissa suunnitelmissa, uskoi itsensä vähitellen vastustamattomaksi, ja eräänä päivänä esitti hän aivan rauhallisena ehdotuksensa, julkaisi hänelle suuren suunnitelmansa. Hän tarjosi ruhtinattarelle yhtiökumppanuutta, hän olisi tuleva ruhtinaan varastaman omaisuuden pesänselvittäjäksi, hän tarjoutui jakamaan ne köyhille kymmenkertaisena määränä. Ruhtinatar istui ainaisessa mustassa puvussaan, suippoliina päässä, ja kuunteli tarkkaavaisena, eikä hänen keltaisilla kasvoillaan näkynyt pienintäkään mielenliikutusta. Hän laski niitä etuja, mitä tuo yhtiökumppanuus hänelle tuottaisi; kaikki muu oli hänestä yhdentekevää. Hän pyysi miettimisaikaa seuraavaan päivään, mutta antoi sitten kieltävän vastauksen. Hän oli ehkä huomannut, ettei hän enää voisi yksin olla almutyönsä herra, eikä hän suvainnut toimintaansa rajoitettavan, vaikkapa toiset kutsuisivatkin hänen menettelyään mielettömyydeksi. Mutta hän selitti olevansa onnellinen saadessaan pitää Saccard'in neuvonantajanaan, hän osotti, miten suurella arvossa hän piti Saccard'in apua pyytämällä häntä edelleen johtamaan työkotia, jonka varsinainen hoitajamies hän oli.

Kokonaisen viikon suri Saccard rakkaan suunnitelmansa haaksirikkoa — tuo suuremmin hyväntekeväisyysihanne, joka oli asetettu näyttämölle miljonien avulla, oli liikuttanut hänen vanhaa rosvosydäntään, aivankuin surumielinen laulu voi houkuttaa kyneleet kurjimmankin rikollisen silmiin. Taas oli hän lyöty maahan ja hän oli pudonnut korkealta, hän tunsi joutuneensa syöstyksi valtaistuimelta. Raha ei ollut ollut hänelle ainoastaan välikappaleena kaikkiin mahdollisiin aineellisiin nautintoihin, vaan myöskin tienä ruhtinaalliseen kunniaan ja loistoon; kunnian ei hän koskaan ollut saanut tarpeekseen. Hänet valtasi raivo sen johdosta, että häneltä kerta toisensa perästä riistettiin hänen toiveensa. Ja kun ruhtinattaren tyyni ja päättävä kieltä mursi hänen toiveensa, valtasi hänet mieletön taisteluhalu. Ja nyt heräsi uudelleen hänen vihansa Gundermann'ia kohtaan, hänen rajua kostonhimosensa: kumota Gundermann, se oli hänen ensimmäinen ja viimeinen halunsa joka kerta kuin hän hävisi taistelussa. Jos hän joskus huomasi tällaisen yrityksen lapsellisuuden, niin voisihan hän kumminkin koettaa luoda itselleen aseman hänen rinnallaan, pakottaa hänet jakamaan valta kanssaan, kuten kahden naapurimaan kuninkaat, jotka ovat yhtä mahtavia ja kutsuvat toisiaan serkuiksi? Nyt halusi hän taas vastustamattomasti pörssiin; hänen päänsä oli täynnä kaikellaisia liikesuunnitelmia; hän oli sellaisessa kuumeisessa tilassa, ettei hän tiennyt mihin ryhtyä. Mutta eräänä päivänä anasti muuan jättiläissuunnitelma etusijan kaikkien muiden edellä.

Muutettuaan Orvideo-palatsiin oli Saccard joskus nähnyt insinööri Hamelin'in sisaren, tavattoman hyvin kehittyneen naisen, jota kutsuttiin nimellä rouva Caroline. Heti ensi silmäyksellä oli hän huomannut tämän naisen muhkean valkean tukan, joka hopeaisen sädekehän tavoin ympäröi vielä nuorekkaita kolmekymmenkuusivuotiaita kasvoja. Jo kahdenkymmenenviiden vuoden iässä oli hän saanut valkeat hiukset. Hän ei ollut koskaan ollut kaunis, sillä nenä ja leuka olivat liiaksi ulkonevat, suu liian suuri ja huulet liian paksut, vaikka ne ilmaisivat rajatonta hyvyttä. Mutta nuo hienot, valkeat, silkinpehmeät hiukset lievensivät jonkunverran kovia piirteitä ja antoivat hänelle hymyilevän isoäidillisen miellyttävyyden, samalla kun kasvoilla kuvastui rakastavan nuoren naisen tuoreus ja nuoruusvoima. Hän oli pitkä vahvarakenteinen ja asento oli muhkea ja ylhäinen.

Joka kerta kohdatessaan hänet seurasi Saccard häntä silmillään, kadehtien tuota korkeaa vartaloa — sillä hän itse oli pienempi — ja sitä terveyden loistoa, joka naisesta uhkui. Ja myöhemmin sai hän talonväeltä tietää Hamelin-sisarusten tarinan.

Heidän isänsä oli ollut lääkärinä Mont-sallier'issä, hän oli ollut etevä tiedemies ja innokas katolikko ja kuollut jättämättä jälkeensä minkäänlaista omaisuutta. Isän kuollessa oli tytär kahdeksantoista ja poika yhdeksäntoistavuotias; ja veljen päästyä polyteknilliseen opistoon seurasi sisar mukana Pariisiin, jossa sai kotiopettajattaren paikan. Sisar varusti veljensä taskurahoilla niitten kahden vuoden aikana, jotka hänen kurssinsa kesti; edelleenkin kun veli oli suorittanut erotutkintonsa aikana, jolloin oli vaikea saada paikkaa, huolehti Caroline hänestä. Molemmat sisarukset pitivät paljon toisistaan ja halusivat elää aina yhdessä. Rikas naimiskauppa tarjoutui aivan odottamatta. Nuoren tytön miellyttävä olento ja hyvä pää oli kiinnittänyt erään panimomestarin mieltä, hän oli miljonienomistaja ja Caroline oli tutustunut häneen siinä talossa, jossa hän oli kotiopettajattarena. Georges neuvoi häntä antamaan myöntävän vastauksen, mutta sen sai tyttö katkerasti katua, sillä muutamien vuosien perästä oli Caroline pakotettu hakemaan eroa pelastaakseen henkensä miehensä käsistä, joka joi ja uhkasi puukottaa hänet raivoisien mustasukkaisuuskohtauksiensa vallassa. Hän oli silloin 26 vuotias ja yhtä köyhä kuin ennenkin, sillä hän kieltäytyi jyrkästi ottamasta vastaan elatusta mieheltä, jonka hän oli hylännyt. Mutta hänen

veljensä oli monien vastuksien perästä saanut paikan, joka oli hänen mieleensä; hän matkusti Egyptiin erään komitean mukana, jonka tehtävänä oli suorittaa ensimmäiset suunnitelmat Suezin kanavan rakentamiseksi ja hän otti sisarensa mukaansa. He asuivat Aleksandriassa vuoteen 1859, sittemmin muutti Hamelin Syriaan. Hän kehotti Caroline'a muuttamaan Beirut'iin, jos hän pian saisi oppilaita; itse hän erään ranskalaisen yhtiön tukemana rakensi ajotien Beirut'ista Damaskus'een; ensimmäinen Libanon'in vuoriseutuihin rakennettu tie. Siellä asuivat he kolme vuotta. Georges oli koonnut kokonaisen kasan suunnitelmia ja ihanteita, ja nyt tunsu hän välttämättömän tarpeen palata Ranskaan, jos mieli panna nämä yrityksensä toimeen, muodostaa yhtiötä hankkia pääomaa. Mutta Parisissa ei Hamelin'ia seurannut onni. Neljänneksen toista vuotta oli hän taistellut suunnitelmiansa puolesta onnistumatta löytämään yhtään kannattajaa. Hän oli liian vaatimaton, liian vähän puhelias. Ja nyt oli hän joutunut Orvideo-palatsin toiseen kerrokseen, viiden huoneen huoneustoon, joka maksoi 1200 frangia, ja hän oli täällä kauempana menestyksestä kuin harhaillessaan Vähän-Aasian vuorilla ja laaksoissa. Heidän säästönsä hupenivat nopeasti ja pian olivat he joutuvat puille paljaille.

Juuri tämä seikka herätti Saccard'in huomiota, hän näki rouva Caroline'n käyvän päivä päivältä yhä alakuloisemmaksi ja hänen tasaisen, iloisen luonteensa synkkenevän veljen lisääntyvän rohkeudettomuuden johdosta.

Saccard sai kerran tilaisuuden hankkia Hamelin'ille erään pienen työn ja sillä keinoin pääsi hän tunkeutumaan sisarusten kotiin, tuli usein heidän luokseen ja vietti tunnin heidän salongissaan, heidän ainoassa suuremmassa huoneessaan, joka oli muutettu työhuoneeksi. Se oli säästäen kalustettu: pitkä kirjoituspöytä, toinen pienempi pöytä täynnä papereita ja puoli tusinaa tuoleja. Kaminin syrjällä oli kokonainen kasa kirjoja. Mutta seinillä oli sarja karttoja, joukko vaaleita vesivärimalauksia. Siinä oli kaikki, mitä Hamelin oli koonnut Syriassa, koko hänen tulevaisuutensa. Vesivärimalaukset olivat Caroline-rouvan, näköaloja sieltä, muutokuvia, pukukuvia, jotka hän oli kiinnittänyt paperille seuratessaan veljeään tämän matkoilla; kaikki nämä kokeet todistivat yksilöllistä käsitystä värillisessä suhteessa, mutta olivat muuten sangen vaatimatonta laatua. Saccard vajosi monta kertaa ajatuksiinsa näiden suunnitelmien ja vesivärimalausten edessä, jotka häntä tavattomasti miellyttivät, eikä hän koskaan väsynyt pyytämästä selityksiä. Hänen hedelmällisissä aivoissaan oli jo kehitymässä suunnaton liikeajatus.

Eräänä aamuna tapasi hän Caroline-rouvan yksin istumassa pienen pöydän ääressä, jota hän käytti kirjoituspöytäänään.

"Mitä tehdä? Kaikki käy huonosti. Minä en kyllä helposti kadota rohkeuttani, mutta totta puhuen olemme aivan puilla paljaille. Enemmän kiusaa minua veljeni voimaton toimeettomuus, johon hän on pakotettu, eikä hän ole mikään vahva luonne, vaikka kyllä toimelias, kun on kysymys työstä. Olen etsinyt kotiopettajattaren paikkaa voidakseni ainakin auttaa häntä, mutta en ole löytänyt. Enhän minä sentään voi mennä apuvaimoksi."

Saccard ei ollut koskaan nähnyt häntä niin toivottomana ja peloissaan.

"Eikö hitto, niin huonosti ei liene sentään!" huudahti hän.

Caroline pudisti päätään, nyt oli hänen vuoronsa olla heikko, hän puhui katkeruudella olemassaolosta jonka hän muuten kesti niin ihmeteltävällä mielenlujuudella, olipa se kuinka surullinen tahansa. Ja kun Hamelin juuri saapui kotiin ja kertoi taas onnistumattomasta yrityksestä, vierivät suuret kyyneleet hitaasti hänen poskiaan pitkin. Hän ei sanonut sanaakaan, istui vain pöydän ääressä ja tuijotti eteensä kätet ristissä.

"Ja ajatelkaahan", huudahti Hamelin, "että miljonat odottavat meitä siellä kaukana, kun vain joku auttaisi meitä ne ottamaan!"

Saccard seisoi piirustuksen edessä, joka esitti paviljongia ja sitä ympäröivää suurta varastoaittaa.

"Mikä tämä on?" kysyi hän.

"Oh, se on minun päähänpistojani", selitti Hamelin, "se on suunnitelma unelmoimani yhtiön johtajan asunnoksi Beirut'issa — tiedättehän, Yhdyshöyrylaivaosakeyhtiön."

Hän innostui ja selitti lähemmin aiettaan. Itämailla oleskellessaan oli hän ollut tilaisuudessa huomaamaan, kuinka puutteelliset kulkulaitokset siellä olivat. Muuan hänen pääsuunnitelmiaan, joka myös oli kaikkien hänen muitten yritystensä lähtökohtana, oli muodostaa kaikki eri yhtiöt yhdeksi miljonayhtiöksi, joka anastaisi Välimeren ja tulisi yksinvaltiaaksi sillä avaamalla linjoja kaikkiin Afrikan, Espanjan, Italian, Kreikan, Egyptin ja Aasian satamiin — aina Mustanmeren sisäosiin saakka. Se oli sangen teräväjärkinen ja isänmaallinen ajatus: sillä tavoin valloittaisi Ranska, niin sanoaksemme, Itämaat, puhumattakaan siitä, että Syria sen kautta tulisi lähemmäksi ja avoimeksi hänen aikeilleen.

"Aivan niin, renkaat!" mutisi Saccard itsekseen, "niillä näyttää olevan tulevaisuutta meidän päivinämme. Niin, tulevaisuus on suurten pääomien, suurten joukkojen työn keskityksen. Koko teollisuus ja kauppa on kerran muodostuva yhdeksi ainoaksi suurliikkeeksi, josta jokainen saa mitä tarvitsee."

Taas hän pysähtyi, tällä kertaa erään vesivärimalauksen ääreen, joka kuvasi villiä maisemaa, aukeaa vuorionkaloa, jossa kasvoi pensaita ja kitukasveja.

"Oh", sanoi hän, "tämä kai on mailman loppu. Tästä ei joutune väentungokseen?"

"Se on luolatie Karmel'in alapuolella", vastasi Hamelin. "Sisareni teki luonnoksen kerran minun suorittaessani mittauksia läheisyydessä."

Ja hän lisäsi aivan tyyneesti:

"Liitupitoisen kalkkikiven joukossa on suuri hopeasuoni, niin, hopeakaivos, joka minun laskelmieni mukaan antaa tavattoman suuren voiton."

"Hopeakaivos?" kertasi Saccard kiihkeästi.

"Helposti voisi tehdä tien Karmel'ista St. Jean d'Acre'en", jatkoi Hamelin. "Ja minun luullakseni löytyisi rautaakin, sillä sitä on melkein kaikissa seudun vuorissa. Olen tutkinut uutta sulatusjärjestelmää, joka säästäisi paljon rahaa. Kaikki on valmiina, täytyy vain hankkia pääomaa."

"Karmel'in hopeakaivosyhtiö?" mutisi Saccard.

Mutta insinööri kulki pystyssä päin yhden piirustuksen luota toiselle, syventyneenä elämänsä suurtyöhön, suuren tulevaisuusajatuksen huumaamana.

"Ja kaikki nämä ovat vain pieniä esitöitä", jatkoi hän. "Katsokaapas tätä suunnitelmasarjaa, ne ovat tärkeimmät, kokonainen rautatieverkko, joka kulkee Vähän-Aasian halki kaikkiin mahdollisiin suuntiin. Mukavien ja nopeitten kulkuteiden puute on pääsyytä siihen horrostilaan, jossa tuo rikas maa on niin kauan uinunut. Siellä ei ole edes kunnollisia maanteitä, matkustus ja tavarainkuljetus tapahtuu siellä muulien ja kamelien avulla. Ajatelkaapa mikä kumous se olisi, jos rautatielinjat tunkeutuisivat aina erämaan rajoille saakka! Kauppa ja teollisuus kymmenkertaistuisivat, sivistys voitaisi, Europa avaisi vihdoin Itämaan portit selkosen selälleen! Jos tämä kiinnittää teidän mieltänne, voin antaa yksityiskohtaisia selityksiä... Oh, saattopa nähdä, saattepa nähdä!"

Hän ryhtyi heti antamaan lähempiä selityksiä. Matkallaan Konstantinopoliin oli hän tehnyt rautatiejärjestelmän luonnoksen. Ainoa vaikeus oli Taurus-vuoren läpileikkaus; mutta hän väitti tutkimustensa perusteella, että sekin kävisi päinsä ilman erikoisen suuria kustannuksia. Muuten ei hän ajatellut suorittaa koko ajatusta yhdellä kertaa. Saatuaan sulttaanin suostumuksen olisi viisainta aluksi rakentaa Päälinja Brussasta Beirut'iin Angoran ja Aleppon kautta. "Ja sitten ... sitten..."

Hän ei sanonut ajatustaan loppuun, vaan hymyili, ei uskaltanut puhua, miten pitkälle hänen uskaliaita unelmiaan riitti. Se oli unelma!

"Ah niin, tasangot Taurus'en juurella", sanoi Caroline-rouva unelmoivalla äänellä, "mikä ihana paratiisi! Tarvitsee vain raapaista hiukan maata ja vilja kasvaa tukevana ja mehevänä. Hedelmäpuita — persikoita, kirsikoita, viikunoita, manteleja —. Ja mikä huoleton ja luonnollinen elämä keveässä, ikisinervässä ilmassa!"

Saccard puhkesi nauruun, kaikuvaan ja iloiseen, joka oli niin tavallinen, kun hän suunnitteli kelpo kaappausta. Ja kun nyt Hamelin ryhtyi puhumaan muista suunnitelmistaan erittäinkin pankin perustamisesta Konstantinopoliin, jossa hänellä oli suhteita vallanpitäjien, etenkin suurvisiirien kanssa, keskeytti Saccard hänet iloisesti:

"Sehän on oikea onnensopukka, jossa paistetut kyyhkysset lentävät suoraan suuhun!"

Hän laski luottamusta herättävästi kätensä pöydän ääressä istuvan Caroline-rouvan olkapäille sanoen:

"Elkää menettäkö rohkeuttanne, rouvaseni! Minä pidän teistä niin äärettömästi, saattepa nähdä, että minä yhdessä veljenne kanssa voin tehdä jotakin, josta on hyötyä meille kaikille. Odottakaa vain kärsivällisesti."

Seuraavina kuukausina ystävyys yhä lujittui etupäässä senkautta, että Caroline-rouva valvoi Saccard'in leskimiestaloutta, hän antoi ensin neuvoja, mutta rupesi sittemmin itse sekaantumaan asioihin, kunnes Saccard eräänä kauniina päivänä tarjosi hänelle emännöitsijättären paikkaa. Miksikä

ei? Voisihan hän senkautta saada toimen ja auttaa veljeään, sillä Saccard tarjosi hänelle 300 frangia kuussa. Ja hän suostui, pani talon kahdeksassa päivässä järjestykseen, erotti kokin ja tämän vaimon; kyökkipiika, kamaripalvelija ja kuski kykenivät hyvin hoitamaan tarpeelliset toimet. Hän piti ainoastaan yhden hevosen ja yhdet vaunut ja piti laskuista huolta siihen määrin, että neljäntoista päivän kuluessa menot olivat vähentyneet puoleen entisestään. Saccard oli ihastunut ja sanoi leikillään, että hän tällä keinoin varasti Caroleina, tämän olisi pitänyt vaatia määrätty prosentti kaikista säästöistä.

Saccard oli avannut oven molempien kerrosten välillä ja veljen järjestellessä itämaisia suunnitelmiaan ja papereitaan kulki sisar edestakasin molempien kerrosten väliä, antoi ainoan palvelijattaren järjestellä kotiasiat ja toimiskeli enimmäkseen Saccard'in asunnossa jaellen käskyjä aivankuin kotonaan. Saccard iloitsi nähdessään tuon korkeakasvuisen, komean naisen liikkuvan huoneissa kiintein, ylpein askelin, iloinen hymy nuorekkailla kasvoillaan, joita ympäröivät tuuheat, vaaleat hiukset. Hän oli ihastunut emännöitsijäänsä, laski että heidän ikäeronsa oli ainoastaan 14 vuotta ja ajatteli, mitä tapahtuisi, jos hän jonain kauniina päivänä tekisi tälle rakkaudentunnustuksen. Oliko ajateltavissa, että hän näinä kymmenenä vuotena, jotka hän oli viettänyt erillään miehestään, oli elänyt kuin matkustava amazoni olematta suhteissa kehenkään mieheen? Ehkä hänen matkansa olivat suojelleet häntä. Saccard tiesi kumminkin, että eräs hänen veljensä ystävä, muuan herra Beaudoin, liikemies Beirut'issa, jonka piakkoin odotettiin palaavan takaisin, oli ollut niin rakastunut häneen, että odotti vain hänen miehensä kuolemaa naidakseen hänet. Caroleinrouvan mies oli nimittäin sairastunut juoppohulluuteen ja viety hullujenhuoneeseen. Olisihan tämä avioliitto voinut olla vain anteeksiannettavan, melkeinpä ymmärrettävän suhteen laillistuttamistoimenpide. Ja jos Caroleinrouvan oli ollut suhteissa yhteen mieheen, miksi ei hänestä voisi tulla numero kaksi?

Mutta äkkiä kohtasi Caroleinrouvaa suuri suru. Eräänä aamuna tuli hän itkettynein silmin ja vaalein poskin, eikä Saccard'in onnistunut saada tietää syytä siihen; hän väitti vain olevansa ihan ennallaan. Vasta seuraavana päivänä ymmärsi hän kaikki tavatessaan sisarusten asunnon pöydältä ilmoituskoriin jossa tiedotettiin, että herra Beaudoin oli nainut Englannin konsulin tyttären, hyvin rikkaan ja hyvin nuoren neidin. Isku oli kohdannut häntä sitä kovempaan, kun se tuli tämän kortin muodossa, ilman valmistuksia, ilman jäähyväisiä. Koko onnettoman naisen tulevaisuus meni näin murskaksi, hän kadotti toivon, josta hän oli riippunut kiinni vastoinkäymisten hetkinä. Ja aivankuin julman kohtalon ivaa oli, että hän juuri pari päivää sitten oli saanut tiedon miehensä kuolemasta; hän oli siis neljäkymmenen kahdeksan tunnin ajan toivonut, että hänen onnenunelmansa toteutuisi. Ja nyt oli koko hänen elämänsä pirstaleina, ja hän oli kuin maahan lyöty.

Samana iltana odotti häntä toinen hämmästyksellinen mennessään, kuten tavallista, Saccard'in huoneeseen puhuakseen hänen kanssaan seuraavan päivän tehtävistä, mainitsi tämä hänelle onnettomuudesta niin osanottavalla äänellä, että hän purskahti itkuun ja itsekään tietämättä, miten se tapahtui, ikäänkuin tämä raju mielenliikutus olisi riistänyt hänen tahdonvoimansa, tunsin hän Saccard'in syleilyn, ja niin oli hän tämän miehen oma.

Tultuaan tajuntaansa ei Caroleinrouva tuntenut minkäänlaista harmia häntä, eikä itseänsäkään kohtaan, mutta hänen synkkyytensä yhä lisääntyi. Miksi hän oli antautunut niin pitkälle? Eihän hän rakastanut tuota miestä, enemmän kuin tämäkään rakasti häntä. Eipä silti, että hänen ikänsä ja ulkonäkönsä olisi ollut mahdoton naisen rakkaudelle: eihän hän ollut nuori eikä kaunis, mutta hänen eloisat kasvonsa, hänen pieni pirteä vartalonsa miellyttivät häntä, ja kun hän ei tuntenut Saccard'ia perinpohjin, uskoi hän tämän mielellään kelvolliseksi, tavattoman lahjakkaaksi, kykeneväksi toteuttamaan veljensä suuret tuumat ja yhtä kunnialliseksi kuin muutkin. Mutta minkä tuhmuuden hän nyt oli tehnyt! Hän, joka yleensä oli niin viisas ja kokenut ja niin itsensä herra, oli vaipunut hänen syliinsä tietämättä miten ja mistä syystä, itkukohtauksessa, kuin hentomielinen näyttelijätär! Kun Saccard lohduttaakseen häntä oli maininnut herra Beaudoin'ia uskottomaksi rakastajaksi, jonka alhainen menettely ansaitsisi ainoastaan unohtamisen, oli hän vastustanut ja vakuuttanut, ettei hän koskaan ollut ollut tämän rakastajatar, ja Saccard oli aluksi luullut, että kaikki johtui vain naisellisesta ylpeydestä, mutta sitten oli hän toistanut vakuutuksensa niin päättävästi ja niin kirkas ja vakuuttava ilme silmissään, että Saccard uskoi häntä, uskoi, että hän oikeuden- ja kunniallisuudentunteen vaikutuksesta oli säilyttänyt siveellisyytensä, että Beaudoin oli kärsivällisesti odottanut kaksi vuotta, mutta sitten väsynyt ja nainut toisen, langennut rikkauden ja nuoruuden pauloihin. Ja ihmeellisintä oli, että tämä vakuutus, jonka olisi luullut kiihottavan Saccard'ia entistä enemmän, vaikutti aivan päinvastaisesti: se masensi hänet, sillä hän ymmärsi hyvin, kuinka kohtalokkaaksi hänen tuhmuutensa nyt voisi tulla heille molemmille.

Neljätoista päivää oli Caroleinrouva syvästi masentunut. Hänen ainoa lohdutuksensa oli vapaina hetkinä seistä otsa ruutua vastaan suuressa työhuoneessa ja katsella yli puutarhan hotelli Beauvilliers'ia, jossa hän oli heti ensi päivästä tänne muutettuaan aavistanut köyhyyden ja huolien asuvan, kätkeyn, salaisen köyhyyden, joka niin syvästi liikutti sydäntä ponnistuksillaan säilyttää ulkonainen loisto.

Beauvilliers'in perhe, joka muinoin, paitsi suuria maataloja Tourenne'ssa ja Anjoir'ssa, omisti loistavan

palatsin rue de Grenelle'n varrella, piti enää hallussaan vain tätä vanhaa taloa, joka edellisen vuosisadan alussa oli rakennettu eräänlaiseksi huvilaksi kaupungin ulkolaitaan, vaan jota nyt ympäröivät suuret mustat rakennukset. Harvalukuiset, kauniit puut seisoivat kuin kaivossa, portaita peitti sammal, ne olivat sortuneet ja rakoiset. Siinä näytti olevan palanen vangittua luontoa, joka mykässä epätoivossa taisteli hävitystä vastaan, pieni hiljainen sopukka, jonne aurinko tunkeutui vain kylmin, tukahtunein, vihertävin sätein. Ja tässä kosteassa kellarihiljaisuudessa, sortuneitten puutarhaportaitten yläpäässä, näki Caroline kreivitär de Beauvilliers'in, pitkän, laihan, noin kuusikymmenvuotiaan naisen, joka oli aivan valkoihuksinen. vanhamallisesti puettu, mutta sangen ylhäisen näköinen. Hänen takanaan näkyi aina tytär Alice Beauvilliers, joka oli 25 v. ikäinen, mutta niin hento ja pikkuinen, että olisi voinut pitää häntä keskenkasvuisena tyttönä, ellei olisi nähnyt hänen kuihtunutta ihoaan ja jo elähtäneitä piirteitään. Hän oli uusi painos äidistään, vaikka notkeampi, vailla hänen ylhäistä asentoaan ja suhteettoman pitkäkaulainen; hänen ainoa miellyttäväisyytensä oli kuolevan aristokratian surumielinen loisto. Molemmat naiset asuivat täällä kahden, senjälkeen kuin poika, Ferdinand de Beauvilliers oli liittynyt paavin henkikaartiin.

Vähitellen alkoi Caroline tuntea lämmintä myötätuntoa molempia naisia kohtaan, ja kun hänellä oli näköala yli puutarhan, sai hän tilaisuuden luoda silmäyksen heidän jokapäiväiseen elämäänsä, jonka he huolellisesti salasivat kadunpuoleiselta sivulta. Tallissa oli aina yksi hevonen ja vaunuliiterissä vaunupari joita hoiti vanha palvelija, ollen samalla palvelija, kuski ja portinvahti; sen lisäksi oli heillä kyökkipiika, joka myös teki kamarineidon virkaa. Pienessä vajassa, jonka he luulivat olevan piilossa utelailta silmiltä, askarteli palvelija lakkaamatta pesemässä heidän kuluneita ja paikkaisia liinavaatteitaan. Vanha kuski paikkaili neidin rikkinäisiä kenkiä, kyökkipiika siveli mustetta kreivittären rikkinäisten käsineitten sormempäihin; tytär peri äidin vaatteet, jotka laitettiin hänelle erinomaisen nerokkaasti; hatut riittivät vuosikausiksi, niihin lisättiin vain uusi nauha tai uusi kukkanen.

Caroline tiesi jo heidän tarinansa. Kreivitär de Beauvilliers oli ollut hyvin onneton miehensä kanssa, joka oli ollut harhaileva sälli mutta hän oli kärsinyt hiljaisuudessa valittamatta. Eräänä iltana tuotiin kreivi kotiin vähissä hengin kuula rinnassa. Puhuttiin onnettomuustapauksesta metsästysretkellä, vaikka luodin oli ampunut muuan metsänvartija, jonka vaimon tai tyttären hän oli vietellyt. Ja pahinta oli, että hänen kanssaan oli hävinnyt tuo muinoin niin suuri omaisuus, nuo tavattomat, jo vallankumouksen kautta vähentyneet maatilat, joista kreivi ja hänen isänsä olivat tehneet lopun. Jo kahdeksan vuotta sitten jäädessään leskeksi kaksikymmenvuotiaan pojan ja seitsentoistiaan tyttären kanssa raunioitten ja köyhyyden keskelle oli kreivitär selittänyt elävänsä ennen vedellä ja leivällä kuin sietävänsä mitään nöyryytystä. Siitä saakka oli ollut hänen ainoana ajatuksenaan säilyttää säätynsä, saada tytär naimisiin tasa-arvoisen miehen kanssa ja poika Ranskan armeijaan. Ferdinand oli alussa tuottanut hänelle suurta surua, tehnyt nuoruudentyhmyksiä ja velkoja, jotka äiti sai maksaa, mutta kun hänelle oli vakavasti huomautettu perheen asemasta oli hän luvannut parannusta. Hän oli pohjaltaan hyväluontoinen, mutta täydellinen nolla kyvytön kaikkeen toimintaan, eikä hänelle löytynyt paikkaa nykyaikaisessa yhteiskunnassa. Nyt astuttuaan paavin palvelukseen oli hän edelleen äitinsä salaisen surun aiheena sillä hänen terveytensä oli heikko, vaikka hän näytti sangen miehekkäältä. Hänen suonissaan virtasi pilaantunut ja heikko veri ja Roman ilmanala oli hänelle vaarallinen.

Mitä Alicen avioliittoon tulee, lykkäytyi se niin pitkälle, että suruinen äiti usein sai kyyneleet silmiinsä katsellessaan tytärtään, joka jo alkoi vanheta ja kuihtua tästä odotuksesta. Alice laski leikkiä avioliitosta ja sanoi, että hän tunsi olevansa luotu vanhaksipiiksi, mutta öisin hän itki ja tunsi olevansa yksinäinen ja hyljätty. Aivan ihmeellisen säästäväisyyden avulla oli kreivitär saanut haalituksi kokoon 20,000 frangia, Alicen koko myötäjäiset; haaksirikosta oli hän myös pelastanut muutamia kalleuksia, rannerenkaan, sormuksia ja korvarenkaat, joitten arvo oli 10,000 frangia; heikot myötäjäiset, jotka juuri riittäisivät ensimmäisiin välttämättömiin menoihin, jos odotettu kosija ilmaantuisi. Mutta vielä hän ei ollut kadottanut rohkeuttaan, hän taisteli entiseen tapaan, säästi ja näki nälkää salaa, eli viikkokausia perunoilla ilman voita voidakseen lisätä 50 frangia tyttären myötäjäisiin.

Ruhtinatar d'Orvideo saattoi Carolinen vihdoin tämän perheen yhteyteen. Ruhtinatar oli saanut päähänsä perustaa eräänlaisen tarkastuskomitean uuden työkotinsa vaalintaa varten. Tähän komiteaan valittiin kymmenen naista, jotka kokoontuivat kaksi kertaa kuukaudessa. Ensimmäisenä oli hän valinnut kreivitär Beauvilliers'in, joka ennen muinoin oli ollut hänen ystävättärensä, mutta, ruhtinattaren sittemmin vetäytyttyä syrjään elämästä, yksinkertaisesti vain hänen naapurinsa. Komitea menetti sattumalta sihteerinsä ja Saccard, jolla edelleen oli sangen paljon sananvaltaa hallinnossa, kiirehti ehdottamaan Caroline'a aivan erinomaisena sihteerinä, jonka vertaa ei ollut löydettävissä.

Komitean viimeisessä kokouksessa oli Caroline niinmuodoin tavannut kreivitär Beauvilliers'in, mutta tämä oli tervehtinyt häntä sangen kylmästi, salaten siten hämmennyksensä, sillä kreivitär luultavasti aavisti, että tässä oli sen kurjuuden todistaja, jota hän koetti salata. He tervehtivät kumminkin tästä lähtien toisiaan, kun heidän katseensa kohtasivat, olisihan ollut liian epäkohteliasta olla olevinaan tunteematta toinen toistaan.

Hamelin'illa ja Saccard'illa oli joka aamu pitkiä keskusteluja Idän kysymyksestä. Suuret olivat heidän toiveensa, mutta tielle ilmaantui aina lukuisia vaikeuksia. Mutta insinöörillä oli mahtavia suojelijoita Konstantinopolissa, hänellehän oli luvannut apuaan itse suurvisiiri Fuad-pasha, erinomaisen etevä mies, joka oli kaikkien uudistusten innokas kannattaja, ja tämän kautta luuli hän saavansa kaiken, mitä hänelle oli tarpeen. Toiselta puolen, vaikka hän ennustikin Portin välttämätöntä romahdusta, piti hän tätä asianhaaraa pikemminkin etuna, hallitus, joka aina on rahapulassa ja jonka vuosivuodelta täytyy turvautua lainoihin, ei juuri tarjoa erityistä turvaa, mutta suosii aina yksityisiä yrityksiä, niinpiankuin se niissä näkee pienimmänkin voittomahdollisuuden. Ja eikö tämä olisi käytännöllinen tapa ratkaista tuo ijankaikkinen pulmallinen Idän kysymys, innostuttaa Portti tähän suureen sivistyskysymykseen ja vähitellen auttaa valtakuntaa eteenpäin, niin ettei se enää seisoi tarkotuksettomana rajamuurina Europan ja Aasian välillä? Kuinka isänmaallista osaa ranskalaiset yhtiöt tulisivatkaan esittämään siinä näytelmässä!

Eräänä aamuna jutteli Hamelin tynesti ohjelman salaisesta osasta, jota hän hymyillen kutsui "työn ruunuksi".

"Kun me niin olemme päässeet kaikkivaltiaiksi siellä, perustamme uudelleen Palestinan kuningaskunnan ja asetamme paavin valtaistuimelle. Ensi aluksi täytyy tyytyä Jerusalemiin, Jaffa satamakaupunkina. Sitten julistetaan Syria riippumattomaksi ja yhdistetään valtakuntaan. Kuten tiedätte, on aika lähellä, jolloin paavi ei voi jäädä Romaan ja alistua niihin nöyryytyksiin, jotka häntä siellä odottavat. Siihen mennessä täytyy meillä olla kaikki järjestyksessä."

Saccard kuunteli suu selällään hänen puhuvan tästä aivankuin mailman tavallisimmasta asiasta katolilaisen vankalla uskonvakaumuksella. Itsekään ei hän milloinkaan välttänyt mielikuvituksen rohkeimpiakaan unelmia, mutta näin pitkälle ei hän milloinkaan ollut uskaltanut mennä. Tämä näköään vaatimaton tiedemies löi hänet hämmästyksellä.

"Se on mieletöntä!" huudahti hän. "Portti ei luovuta Jerusalemiä."

"Miksikä ei?" jatkoi Hamelin tynesti. "Se on suuressa rahapulassa. Jerusalem on sille raskas taakka, Turkin hallitus tahtoo päästä siitä erilleen. Usein ei se lainkaan tiedä miten menetellä, kun eri uskokunnat riitelevät pyhän haudan omistamisesta. Olen ajatellut asiaa tarkoin ... ottanut huomioon kaikki... Lähestyy katolilaisuuden uusi aikakausi, sen voittokulku. Voitaisi kenties väittää, että paavi tällä tavoin joutuu liian kauaksi Europasta ja sen harrastuksista. Mutta mikä loisto häntä ympäröisi, kun hän hallitseisi pyhässä kaupungissa, missä Kristus itse vaelsi ja puhui. Se on hänen perintönsä, siellä täytyy olla hänen valtakuntansa keskus, ja olkaa huoletta, me teemme tämän valtakunnan mahtavaksi ja lujaksi, me suojaamme sitä kaikkia häiritseviä valtiollisia hyökkäyksiä vastaan ja sen kulunkiarvion perusteena on oleva — paitsi maan omia tulolähteitä — suuri pankki jonka osakkeita omistavat kaikki mailman katoliset."

Saccard hymyili: tämä suurisuuntainen tuuma ihastutti häntä, vaikkakin hän vielä epäili toteuttamismahdollisuutta; mutta hän ei kuitenkaan voinut olla antamatta jo nimeä tälle pankille, ja hän huudahti keksintöönsä ihastuneena:

"Pyhän haudan aarrekammio! Mitä? Eikö se kuulu komealta? *Se liike menestyy!*"

Mutta samassa kohtasi hän Carolinen viisaan katseen: hänkin hymyili, mutta ivallisesti, hiukan harmistuneesti, ja Saccard häpesi kiihkoaan.

"No niin, rakas Hamelin, me teemme kaikessa tapauksessa parhaiten ollessamme puhumatta 'työn ruunusta', kuten sanotte. Väki ehkä tekisi pilkkaa meistä. Ja muuten on meidän ohjelmamme kylliksi rikas; on parasta piilottaa äärimäiset seuraukset, kunniakas loppu, itselleen työhön vihityille."

"Aivan oikein, se on aina ollut minun mielipiteeni", selitti insinööri.

"Tämä on meidän salaisuutemme."

Ja näin oli päätös tehty: Hamelin'in itämaiset suunnitelmat oli pantava täytäntöön; koko tuo suuri suunnitekoelma oli otettava esille keksijänsä salkusta. Ensi aluksi oli perustettava vaatimaton pankki, jotta liike saataisiin käyntiin, ja sitten he vihdoinkin Onnettaren avulla kohoavat markkinoiden herraksi ja vallottavat mailman!

Seuraavana päivänä kun Saccard kävi ruhtinatar d'Orvideon luona hakemassa hänen määräyksiään työkodin suhteen, muisti hän entisen suunnitelmansa naida tämä hyväntekeväisyyden valtakunnan kuningatar ja aivan yksinkertaisesti päästä köyhien omaisuuden haltijaksi. Ja hän hymyili, sillä nyt tuntui hänestä tuo aate melkein yksinkertaiselta. Hän oli luotu elämään, eikä sitomaan niitä haavoja, joita elämä iskee voitettuihin. Nyt oli hän vihdoinkin valmis ottamaan paikkansa siinä onnen kilpajuoksussa, joka vuosisatojen ajan oli pannut ihmiskunnan liikkeelle voittamaan enemmän iloa, enemmän valoa.

Myöhemmin päivällä tapasi hän Carolinen yksintyöhuoneessa. Hän seiso i tavallisella paikallaan ikkunan ääressä, ihmeissään nähdessään kreivitär de Beauvilliers'in ja hänen tyttärensä alhaalla puutarhassa aikana, jolloin he muuten eivät tavanneet näyttäytyä siellä. Molemmat naiset lukivat kirjettä ja näyttivät sangen masentuneilta; luultavasti kirje Ferdinandilta, pojalta, jolla kenties ei ollut aivan loistava asema Romassa.

"Katsokaapas", sanoi Caroline huomattuaan Saccard'in, "nyt ovat nuo molemmat raukat taas saaneet surullisia tietoja. He herättävät yhtä paljon sääliäni kuin kurjin kadun kerjäläinen."

"Entäpä sitten?" huudahti Saccard. "Pyytäkää heitä jonain päivänä pistäytymään luokseni. Me teemme heidätkin rikkaiksi, heidät, kuten kaikki muutkin ihmiset."

Ja innoissaan kietoi hän käsivartensa Carolinen vyötäisille ja aikoi painaa suudelman hänen huulilleen. Mutta Caroline veti nopeasti päänsä pois ja tuli vakavaksi ja kalpeaksi.

"Ei — ette saa."

Ensi kerran yritti Saccard lähestyä sen päivän perästä, jolloin Caroline hetken täydellisessä tiedottomuudessa oli antautunut hänelle. Nyt, kun tärkeimmät liikeasiat olivat järjestyksessä, tahtoi hän myös saada suhteensa Carolineen selväksi. Tämän kiivas liike kummastutti häntä hieman.

"Enkö saa? Tulisitteko pahoillenne?"

"Tulisin, hyvin pahoilleni."

Hän tyyntyi ja hymyili.

"Muuten ... tunnustakaa, ettette itsekään ole vallan vakavissanne?"

"Minäkö? Minä jumaloin teitä!"

"Ei, elkkää sanoko niin, tehän saatte niin paljon muuta ajateltavaa. Sitäpaitsi ... vakuutan mielelläni lahjoittavani teille vilpittömän ystävyuden, jos te todellakin olette sellainen toimelias mies, joksi teitä luulen, ja jos saatte toimeksi ne suuret yritykset, joista puhutte. Niin, niin ... on paljo parempi olla ystäviä!"

Saccard kuunteli hänen sanojaan hymyillen edelleen alakuloisena. Caroline ei siis tahtonut tietää hänestä, hänestä tuntui ilkeältä jouduttuaan tämän rakastajaksi yhdeksi ainoaksi kerraksi, satunnaisen hämmennyksen johdosta. Mutta oikeastaan oli vain hänen turhamaisuutensa haavotettu.

"Siis ... vain ystäviä?"

"Niin, minä olen tuleva toveriksenne, olen auttava teitä ... ystäviä, oikein hyviä ystäviä!"

Hän ojensi Saccard'ille poskensa; tämä tunnusti, että hän oli oikeassa, ja painoi lujan suudelman hänen molemmille poskilleen.

III.

Sigismond'in kääntämä kirje Konstantinopolissa asuvalta venäläiseltä pankkiirilta oli suotuista vastaus, jota Saccard oli odottanut, pannakseen liikkeen käyntiin; ja herätessään seuraavana aamuna halusi hän ryhtyä toimintaan ja ennen auringon laskua saada yhtiön perustetuksi. Hänen täytyi ensin päästä varmuuteen, voisiko hän sijottaa 50,000 osakettaan à 500 frangia, sillä kysymys oli salaisesta yhtiöstä 25 miljonan pääomalla.

Juuri noustessaan vuoteeltaan keksi hän uuden yhtiön nimen, jota hän kauan oli ajatellut. Sana: Yleispankki! seiso i äkkiä kuin tulikirjaimin piirrettynä hänen edessään vielä hämärässä huoneessa.

"Yleispankki", toisti hän lakkaamatta itsekseen pukeutuessaan. "Yleispankki! Se on yksinkertainen ja suuremminen, siihen sisältyy kaikki mahdollinen, se leviää yli koko mailman. Niin, nimi on oivallinen. Yleispankki!"

Kello kymmeneen saakka käveli hän edes takasin suuressa huoneessa; hän ei tiennyt mistä alkaisi noitten miljonien metsästyksen 25 miljonaa on hyvin helppo löytää Parisista, tarvitsee vain kiertää

yhden kadunkulman ympäri; juuri senvuoksi oli hänellä niin monta valittavaa ja hän oli epätietoinen, sillä hänen täytyi ryhtyä asiaan järjestelmällisesti. Hän joi kupin maitoa, eikä suuttunut, kun kuski tuli ilmottamaan, ettei hevonen ollut terve, luultavasti oli se vilustunut, ja että olisi viisainta lähettää hakemaan eläinlääkärinä.

"Hyvä on, lähetä hakemaan. Minä otan ajurin."

Mutta katukäytävällä hämmästytti häntä pureva tuuli; talvi oli aivan odottamatta saapunut takasin, aina eiliseen asti oli ollut mitä ihanin toukokuu ilma. Ei satanut, mutta suuria keltaisia pilviä kohosi taivaanrannalle. Hän ei ottanut ajuria, hän halusi käydä lämpimikseen; ensin aikoi hän mennä vekselivälittäjä Mazaud'in luo ottaakseen häneltä selvää Daigremont'ista, tunnetusta pörssikeinottelijasta, joka oli kaikkien mahdollisten yhtiöitten osakas ja jolla aina oli onni mukanaan. Mutta hänen päästyään rue Vivienne'lle oli taivas ehtinyt verhoutua mustaan pilveen, ja valtava raekuuro pakotti Saccard'in etsimään suojaa eräästä porttikäytävästä.

Hän oli seisonut siinä jonkun minuutin, kun kultarahojen kilinä sattui hänen korviinsa. Se kuului yli sateen kohinan ja hän heristi korviaan. Se tuntui kuuluvan maan uumenista hienosti ja sointuvasti kuin "Tuhannen ja yhden yön" sadussa. Hän käänsi päätään ja huomasi seisovansa Kolb'in liikkeen porttikäytävässä. Kolb oli pankkiiri, joka teki vertailevia laskelmia eri kurseista, erityisesti kullan; hän osti niitten valtioitten rahaa, joitten kurssi oli alhainen, sulatti sen harkoiksi ja möi sellaisiin valtioihin, joissa kurssi oli korkea; ja niinä päivinä, joina kultaa sulatettiin, kuultiin aamusta iltaan kullan kilinää kellarista, jossa rahoja kohmalokaupalla tungettiin sulattoon. Kilinä kuului ohikulkijain korviin vuoden läpeensä. Saccard hymyili mielihyvystä kuullessaan tämän musiikin pörssin liikemelum maanalaisen säästyksen. Kullan kilinä tuntui hänestä hyvältä enteeltä.

Sade lakkasi, hän kulki yli torin ja oli tuokiassa Mazaud'in luona. Vastoin tapaa asui nuori vekselivälittäjä kerrosta ylempänä samassa talossa missä hänen liikehuoneustonsa sijaitsi, jonka hallussa oli koko toinen kerros. Hän oli yksinkertaisesti muuttanut enonsa asuntoon päästyään tämän kuoleman jälkeen yksimielisyyteen perillisten kanssa ja otettuaan liikkeen haltuunsa.

Kello löi kymmenen. Saccard astui suoraan konttoriin, jonka ovella hän kohtasi Gustave Sédille'n.

"Onko herra Mazaud kotona?"

"En tiedä, tulin juuri."

Nuori mies hymyili: hän tuli aina liian myöhään, otti työnsä kevyeltä kannalta — hänhän palveli ilman palkkaa ja oli suostunut istumaan vuoden tai kaksi tässä konttorissa tehdäkseen mieliksi isälleen, silkkitehtailijalle.

Saccard kulki ensiksi kassakonttorin läpi, vaihtoi tervehdyksen molempien varastonhoitajien kanssa ja astui sen jälkeen molempien toimeenpanevien johtajien huoneeseen, mutta tapasi ainoastaan Berthier'in, jonka tehtävänä oli liiketuttavien vastaanotto, ja joka aina seurasi isäntää pörssiin.

"Onko herra Mazaud tullut?"

"Luullakseni, olin äsken hänen huoneessaan. Ei ... hän on lähtenyt ulos ... luultavasti on hän laskukonttorissa."

Hän avasi erään oven ja katsahti suureen huoneeseen, jossa viisi apulaista työskenteli ensimmäisen kirjanpitäjän katsannon alla.

"Ei, mutta sepä on ihmeellistä! Ettekö halua itse mennä kirjanpitäjäkonttoriin katsomaan jos hän on siellä?"

Saccard meni. Täällä istui tilinpitäjä, liikkeen keskipiste, apunaan seitsemän konttoristia, ja teki muistiinpanoja Mazaud'in muistikirjan mukaan, jonka tämä jätti hänelle joka päivä pörssituntien jälkeen, sen jälkeen vietiin määräykset eri liiketuttavien konttolle; lomakkeet olivat erinomaisen tarpeellisia tässä työssä, sillä muistikirjassa ei mainita mitään nimiä, vaan ainoastaan lyhyt muistiinpano sen ja sen arvopaperin ostosta tai myynnistä sen ja sen kurssin mukaan.

"Onko joku nähnyt herra Mazaud'ia?" kysyi Saccard.

Mutta hän ei saanut edes vastausta kysymykseensä. Tilinpitäjä oli lähtenyt ulos, kolme apulaista luki sanomalehteään, kaksi muuta töllisteli kattoon, ja pikku Flory innostui tavattomasti nähdessään Gustave Sédille'n tulevan sisään.

Flory'lla oli aamupäivisin kirjoitustöitä ja iltapäivisin oli hän pörssissä hoitamassa sähkösanomia. Hän oli syntynyt Saintes'issa, jossa hänen isänsä oli alempi virkamies; itse oli hän ensin ollut erään

pankkiirin apulaisena Bordeaux'issa, mutta sittemmin syksyllä saanut paikan Mazaud'illa Parisissa; hänellä ei kuitenkaan ollut mitään muita tulevaisuussuunnitelmia kuin saada palkkansa kaksinkertaiseksi kymmenen vuoden kuluessa. Näihin saakka oli hän ollut sangen täsmällinen ja tunnontarkka työssään. Mutta viimeisten kuukausien aikana, Gustaven tulon jälkeen oli tämä nuori, hieno ja rikas toveri ottanut hänet seuraansa, hankkinut hänelle naistuttavia, ja nyt oli pikku Flory usein mukana Gustaven illastaessa yhdessä neiti Cluchu'n, erään Variété-tyttösen kanssa, joka oli portinvartijan tytär Montmartre'sta. Hän oli koko hauska ja sievä nukkekasvoineen, joista loisti pari suurta, kaunista, mustaa silmää.

Ennenkuin Gustave ehti ottaa hattua päästään, täytyi hänen kertoa ystävälleen, miten oli viettänyt edellisen illan.

"Niin, rakas ystävä, olin aivan varma, että Germaine ajaisi minut ulos Jacoby'n tullessa. Mutta ajatteleppas, hänen onnistuikin päästä erilleen Jacoby'stä — en tiedä millä keinoin se kävi päinsä — ja minä sain jäädä."

Molemmat nauroivat, että olivat läikähtyä. Oli kysymys Germaine Coeur'ista, erästä hyvin kauniista tytöstä, joka oli hiukan laiska ja leväperäinen, mutta soreamuotoinen ja jota piti yllä juutalainen Jacoby, muuan Mazaud'in ammattiveli. Tyttö oli aina ollut pörssimiesten perään ja hänen ainoa huolensa oli välttää harmillisia yhteentörmäyksiä niitten herrojen kesken, joita hän kunnioitti suosiolla.

"Mutta kuuleppas", sanoi Flory, "minä luulin ettet sinä vilkaseisikaan muihin kuin pikku paperikauppiattareesi."

Tämän rouva Conin'iin kohdistuvan vihjauksen johdosta kävi Gustaven ilme vakavaksi. Häntä kunnioitettiin, hän oli arvonantoa herättävä naishenkilö, eikä tietty tapausta, että joku *hänen* herroistaan olisi lörpötellyt. Senvuoksi ei Gustave vastannutkaan, vaan kysyi itse:

"Ja Cluchu, menitkö hänen kanssaan Mobbille'en?"

"En, kuinkas minä olisin sen tehnyt, se on liian kallista lystiä, me menimme kotiin ja keitimme teetä."

Nuorten herrojen takana seisoi Saccard hymyillen, sillä hän oli kuullut, että he kuiskailivat naisväestä. Hän kääntyi Floryn puoleen kysyen:

"Oletteko nähnyt herra Mazaud'ia?"

"Kyllä, herrani, hän oli täällä hetki sitten mutta lähti asuntoonsa. Luullakseni on hänen pikku poikansa sairas, tuli sana, että tohtori on siellä. Soittakaa hänen asuntoonsa, sillä hän luultavasti lähtee ulos tulematta tänne enää."

Saccard kiitti tiedosta ja kiiruhti portaille. Mazaud oli nuorimpia vekselivälittäjiä. Hänellä oli ollut onni mukanaan. Enonsa kuoltua oli hän joutunut tähän tärkeään toimeen ijässä, jolloin vielä tavallisesti ollaan oppilaita liikemailmassa. Toverien kesken puhuttiin hänen henkisestä ja ruumiillisesta joustavuudestaan, joka on niin tarpeellinen tähän toimeen, ja hyvästä vaistostaan, joka varmaankin olisi valmistava hänelle kauniin tulevaisuuden. Hän oli nainut nuoren, rakastettavan naisen, jolla oli 1,200,000 frangin myötäjät; heillä oli jo kaksi lasta, kolmenvuotias tyttö ja puolitoistias poika.

Mazaud saattoi juuri lääkäriä; tämä hymyili ja rauhoitti häntä.

"Astukaa sisään!" sanoi hän Saccard'ille. "Niin, niin, sitä käy heti levottomaksi noitten pienten raukkojen vuoksi; jos niillä on pieninkään kipua, luulee niitten heti kuolevan."

Ja hän vei Saccard'in salonkiin, jossa hänen vaimonsa vielä istui pienokainen polvillaan, kun taas pikku tyttönen, joka oli ihastunut nähdessään äidin iloisena, kohottautui varpailleen suutelemaan häntä. Kaikki kolme olivat vaaleaverisiä. Nuori äiti näytti yhtä hennolta ja viattomalta kuin pienokaisetkin. Mazaud suuteli hänen hiuksiaan.

"Näet nyt itsekin, että me olemme olleet hulluja."

"Mitäpä siitä, ystäväni, olen niin iloinen hänen rauhottavien sanojensa johdosta."

Kaiken tämän onnen nähdessään seisoi Saccard ääneti hattu kädessä. Koko hienosti sisustettu huone osotti hyvinvoinnin ja onnen loistoa, eikä nuorilla puolisoilla vielä ollut aavistustakaan aviollisista epäsoinnuista. Niinä neljänä vuotena, jotka he olivat olleet naimisissa, oli Mazaud ainoastaan lyhyen ajan osottanut ohimenevää huomiota eräälle ooppera Comiquen laulajattarelle. Hän oli uskollinen aviomies, samoin kuin hän näytti antautuvan pörssipeliinkin vain senvuoksi, että hän oli nuori ja innokas. Ja tuo menestys, tuo selkeä onni loisti kodissa ja heitti ikäänkuin valoisan säteen yli pehmeitten seinäverhojen hillittyjen värien, se tuntui juuri ja juuri kiinalaiseen vaasiin sopivan suuren

ruusukimpun tuoksussa.

Rouva Mazaud tunsu herra Saccard'in ja sanoi hymyillen:

"Eikö totta, herraseni, tarvitaan vain *tahtoa* ollakseen aina onnellinen?"

"Olen siitä vakuutettu, hyvä rouva", vastasi Saccard. "Muuten löytyy ihmisiä, jotka ovat niin hyviä ja kauniita, että onnettomuus tuskin uskaltaa koskea heihin."

Rouva Mazaud nousi ilosta loistaen. Hän suuteli miestänsä ja poistui pienokainen käsivarrellaan, kintereillänsä tyttönen, joka oli riippunut isän kaulassa. Tämä koetti salata liikutustaan, kääntyi Saccard'in puoleen ja sanoi hymyillen:

"Meillä on hauskaa tässä talossa, kuten näette." Sitten lisäsi hän nopeasti: "Teillä kai oli jotain asiaa minulle? Tulkaa mukanani konttoriin, siellä saamme paremmin olla rauhassa."

Kassassa huomasi Saccard Sabatan'in, joka oli saapunut nostamaan osuuttaan, ja hän hämmästy huomatessaan, miten sydämellisesti vekselivälittäjä puristi miehen kättä. Heidän jäätyään kahden Mazaud'in työhuoneeseen, selitti hän käyntinsä syyn ja kyseli niitä muodollisuuksia, joita on olemassa uusien arvopaperien ottamisen suhteen kurssinoteerauksen alaiseksi. Hän huomautti ohimennen olevansa oikeassa perustaa uuden liikkeen, Yleispankin 25 miljonan pääomalla. Niin, suuri luottolaitos pääasiassa tukemaan useita suuria yrityksiä, joita hän selitti parilla sanalla. Mazaud kuunteli häntä ilmettään muuttamatta ja selvitteli hänelle perinpohjin, mitä muodollisuuksien suhteen oli huomioonotettavaa. Mutta hän ei antanut johtaa itseään harhaan, hän tiesi varsin hyvin, ettei Saccard ollut hakenut häntä käsiinsä sellaisen joutavan asian takia. Ja kun tämä vihdoinkin mainitsi Daigremont'in nimen, hymyili hän tahtomattaan. Daigremont'illa oli tietysti suuri omaisuutensa selkänojanaan, mutta väitettiin, ettei häneen ollut luottamista; mutta kehenkäsä sitä voi luottaa kun on kysymys rakkaudesta tai liikeasioista? Ei kehenkään! Muuten ei Mazaud tahtonut mielellään sanoa, mitä hän ajatteli Daigremont'ista, senjälkeenkuin heidän välinsä olivat rikkoutuneet mikä oli herättänyt suurta huomiota pörssissä. Daigremont jätti nyt kaikki määräyksensä Jacoby'lle, Bordeaux'ista kotoisin olevalle juutalaiselle, joka oli komea kuusikymmenvuotias mies, hauskakasvoinen ja jylisevä-ääninen, mutta oli viime aikoina käynyt hiukan raskasliikkeiseksi ihmamahansa takia. Molemmat vekselivälittäjät olivat kilpakumppaneita, nuori, jota aina seurasi onni, ja vanha, jolla oli ikäoikeus puolellaan. Jacoby oli tavattoman kokenut ja viekas, mutta hänen intohimonsa pörssikeinotteluun vahingoitti häntä huomattavasti, ja vaikka hän voitti huomattavia summia, oli hän yhtämittaa häviön partaalla. Germaine Coeur maksoi hänelle ainoastaan muutamia tuhansia frangeja kuukaudessa, eikä hänen vaimoansa nähty koskaan.

"Hm ... suuressa Caracas-jutussa", sanoi Mazaud, joka huolimatta pidättyväisyydestään ei voinut vastustaa halua antaa harmilleen valtaa, "sehän on tunnettu seikka, esiintyi Daigremont kavaltajana ja pisti voiton omaan taskuunsa. Hän on hyvin vaarallinen."

Hetkisen vaitiolon jälkeen hän jatkoi:

"Miksi ette käänny Gundermann'in puoleen?"

"En koskaan!" huudahti Saccard kiihkeästi.

Samassa tuli Berthier sisään kuiskaten pari sanaa isäntänsä korvaan. Vapaaherratar Sandorff oli tullut maksamaan erotusmaksuja ja oikkuili kaikin mahdollisin tavoin alentaakseen suoritettavaa summaa. Yleensä oli Mazaud hyvin kohtelias vapaaherratarta kohtaan ja otti hänet vastaan itse, mutta kun hän oli hävinnyt, vältti Mazaud häntä kuin ruttoa, sillä hän tiesi, ettei tämä häikäilyt käyttä hyväkseen hänen ritarillisuuttaan. Naiset olivat kaikkein huonoimpia liiketuttavia, he olivat kaikki epärehellisiä, mitä maksujen suorittamiseen tulee.

"Ei, ei, sano etten minä ole kotona", vastasi hän huonotuulisena.

"Eläkä anna hänen puijata yhtä ainoata centime'ä, muista se!"

Berthier'in mentyä huomasi hän Saccard'in hymyilystä, että hän oli kuullut, mistä oli ollut puhe.

"Niin, vapaaherratar on hyvin rakastettava, mutta te ette saata arvata, millainen ihminen hän oikein on! Niin, jos meidän liiketuttavamme aina voittaisivat, kantaisivat he meitä käsillään. Mutta kuta rikkaampia ja ylhäisempiä he ovat, sitä enemmän minä epäilen heitä, sitä enemmän minulla on syytä pelätä jääväni omaani vaille. Lukuunottamatta suuria liikkeitä, pidän minä enemmän maaseutuliiketovereistani."

Samalla hetkellä saapui eräs apulainen tuoden muutamia papereita, joista Mazaud oli aamulla huomauttanut.

"Siinäpä juuri tuleekin! Muuan herra Fayeux Vendôme'sta ... te ette voi kuvitella miten paljon määräyksiä minä saan tuolta mieheltä! Ne eivät kyllä ole suurille summille, ne ovat pikkuporvari- rihkamakauppiaiden, talonpoikien ... mutta niistä karttuu summaa. Meidän paras turvamme on peliä harjottava vaatimaton pieneläjäluokka."

Saccard'in mieleen johtui Sabatani, jonka hän oli nähnyt kassassa.

"Oletteko liikeasioissa Sabatanin kanssa nykyään?" kysyi hän.

"Olen ollut vuoden päivät luullakseni", vastasi vekselivälittäjä huolettomasti. "Hän on kiltti poika, eikä totta? Hän on alkanut pienestä, hän elää sangen järkevästi, hänestä tulee jotain, saattopa nähdä."

"Aivan niin, hän on sangen rakastettava ja lahjakas", sanoi Saccard, joka sillä hetkellä päätti muistaa Sabatania, jos hän joskus tulee tarvitsemaan vaiteliasta nuorta miestä, joka ei ole liian omantunnonarka.

Sitten hän nousi heittäen hyvästit.

"Hyvästi sitten! Kun paperimme ovat järjestyksessä, tulen luoksenne uudestaan, ennenkuin yritän saada niitä kurssinoteraukseen."

Puristaessaan hänen kättään työhuoneensa ovella sanoi Mazaud:

"Teette väärin, jollette puhu Gundermann'in kanssa yhtiöstänne."

"En koskaan!" huudahti Saccard vihastuneena.

Menessään näki hän Moser'in ja Pillerault'in seisovan kassassa; edellinen tunki surullisen näköisenä taskuunsa voittoa 7 à 8,000 frangia, kun taas toinen, joka oli hävinnyt, maksoi 10,000 frangiansa tavanmukainen voitonriemuinen ilme kasvoillaan, ikäänkuin hän olisi voittanut.

Kadulla katsoi Saccard kelloaan. Yksitoista? Niin paljon aikaa turhaan! Ei, hän ei mene Daigremont'in luo, ja vaikka oli melkein joutunut suunniltaan kuullessaan mainittavan Gundermann'in nimeäkin, päätti hän äkkiä mennä tervehtimään häntä. Hän sanoi itsekseen, ikäänkuin anteeksipyyntiksi, ettei hän lainkaan tullut apua pyytämään, vaan tahtoi ainoastaan uhmata häntä, näyttäytyä karskina tuolle härkätaistelijalle, joka kohteli häntä kuin pikku poikaa. Ja kun samalla uusi raekuuro läiskähti katukivetykseen, hyppäsi hän ajuriin ja huusi kuskille, että hän haluaa rue de Provance'lle.

Siellä asui Gundermann tavattoman suuressa talossa, joka parahiksi riitti hänen lukuisalle perheelleen. Hänellä oli viisi tytärtä ja neljä poikaa, niistä oli kolme tytärtä ja kolme poikaa jo naimisissa ja olivat lahjottaneet hänelle neljätoista lapsenlasta. Päivällispöytään kokoontui kolmekymmentäyksi henkeä. Vajaan vuosisadan kuluessa oli tuo suuremmin omaisuus — miljardi — koottu säästäväisyyden ja suotuisain olosuhteitten myötävaikutuksella. Kaikki tarpeelliset ominaisuudet olivat täällä yhtyneinä: huomattava äly, tavaton työkyky, kestävä ahkeruus ja taitavuus, kaikki kohdistuivat samaan päämääliin. Nyt laskivat kaikki kultavirrat tähän mereen, hänen miljonansa keräsivät uusia miljonaa, ja Gundermann oli herra, itsevaltiainen hallitsija, jota pelkäsi ja totteli Pariisi ja koko mailma.

Astuessaan ylös leveitä kiviportaita tunsu Saccard sydämessään kiehuvan sammumattoman vihan tätä miestä kohtaan. Oh, tuo juutalainen! Hän tunsu juutalaisia kohtaan rotuvihaa, joka usein tavataan Etelä-Ranskassa, ja hän tunsu melkein ruumiillista epämiellyttävyyttä ajatellessaankin joutuvansa kosketuksiin Gundermann'in kanssa. Mutta merkillisintä oli, että Saccard, joka oli sellainen kauhea, tunnoton pyöveli, kun oli kysymys rahoista, aivan unohti millainen hän itse todellisuudessa oli, niinpiankuin tuli kysymys juutalaisista, ja puhui heistä ankarasti kunniallisen miehen siveellisellä suuttumuksella, puhui, aivankuin hän itse ansaitseisi leipänsä otsansa hiessä, eikä tietäisikään mitä koronkiskonta merkitsee. Hän laati kokonaisen syytesarjan tuota kirottua rotua vastaan, jolla ei ollut enää kuningasta eikä isänmaata, vaan joka eli toisten kansakuntien kuokkavieraana, oli tunnustavinaan lait, mutta totteli itse asiassa vain omaa jumalaansa, veren, vihan ja varkauden jumalaa. Oliko kukaan nähnyt juutalaisen elävän kättensä työstä? Ei, työ turmelee, heidän uskontonsa sen melkein kieltää, pitää käyttää hyväkseen toisten työtä. Oh, ne lurjukset! Saccard'in raivo oli sitäkin ankarampi, sillä hän sielunsa syvimässä ihaili juutalaisia, kadehti heidän suurta liikemieskykyään, heidän synnynnäistä taitavuuttaan numerojen käsittelyssä, heidän hyvää vainuaan ja onneaan, joka takaa heille menestyksen, ryhtyivätpä he mihin tahansa. "Tässä varkauspelissä eivät ristityt koskaan riitä heille, aina joutuvat he lopulta häviölle; ota juutalainen, jolla ei ole aavistustakaan kirjanpidosta, päästä hänet epäilyttävän liikeyrityksen sameaan veteen, niin saat nähdä kuinka hän ui pinnalla ja viimein kömpii maalle koko voitto selässään. Se on rodun lahja, selitys siihen, miksi se pysyy pystyssä, vaikka toiset kansakunnat tekevät häviötään." Ja vihasta kiehuen ennusti hän, että juutalaiset vielä kerran kohoavat mailman herroiksi ja keräävät haltuunsa kaiken maan rikkaudet, eikä siihen ole kauan, kun heidän

sallitaan joka päivä levittää valtaansa ja kun kerran Pariisi sietää Gundermann'ia, jonka ruunu on lujemmassa kuin itsensä keisarin.

Tullessaan suureen etuhuoneeseen peräytyi Saccard nähdessään vapaavälittäjiin, miesten ja naisten paljouden, kokonaisen väen vilinän. Erittäinkin tunkeilivat välittäjät saadakseen määräyksen; suurella pankkiirilla olivat omat asiamiehensä, mutta paljas vastaanotto oli jo kunnia ja suosio ja jokainen tahtoi saavuttaa sen onnen. Vaikka odottamassa oli niin paljon väkeä, pääsi Saccard melkein heti sisään.

Gundermann'in yksityishuone oli tavattoman suuri, itse istui hän nurkassa ulomman akkunan ääressä yksinkertaisen mahonkisen kirjutuspöydän takana selkään päin, niin että kasvot jäivät varjoon. Hän nousi ylös kello viisi, kun Pariisi vielä nukkui ja kun toiset heräsivät ja alkoivat yhdeksän tienoissa juosta hänen luokseen, oli hänen päivätyönsä melkein loppuunsaatu. Keskellä huonetta, suuremman kirjutuspöydän ääressä, työskenteli kaksi hänen poikaansa ja vävykoika; he istuivat harvoin, vaan seisoivat tai kulkivat ympäri apulaislauman kanssa, joka alituisesti virtasi ulos ja sisään. Koko kadun vilinä ikäänkuin virtasi tämän huoneen läpi, tunkeutui hänen luokseen, joka istui siellä vaatimattomassa nurkassaan ja tuntikausia, aina aamiaiseen saakka otti vastaan lukuisia asiamiehiä likinäköisenä ja happamin ilmein ja lahjotti heille nyökkäyksen tai muutaman sanan, jos häntä halutti olla tavallista armollisempi.

Gundermann'in kasvoille ilmestyi hänen huomattessaan Saccard'in heikko, hieman ivallinen hymy.

"Ahaa, tekö, rakas ystävä. Istukaa hetkiseksi, jos teillä on jotain minulle sanottavaa. Olen heti vapaa."

Sitten näytti Gundermann kokonaan unohtavan hänet. Saccard ei muuten osottanut lainkaan kärsivällisyyttä, sillä häntä miellytti tuo välittäjäjoukko, joka tallasi toisiaan kantapäille ja tuli sisään samoin syvin kumarruksin, veti rintataskustaan saman pienen paperin, päivän kurssinoterauksen, jonka ojensi pankkiirille samoin rukoilevin ja kunnioittavin liikkein. Tuli kymmenen, tuli kaksikymmentä. Pankkiiri otti pörssilistan, katsahti siihen ja antoi sen takaisin, eikä ole mitään hänen kärsivällisyyteensä verrattavaa, jollei ehkä se täydellinen välinpitämättömyys, jota hän osotti tämän anomussateen aikana.

Nyt tuli Massias'kin puoleksi iloisin, puoleksi tuskallisin ilmein, kuin kiltti koira, joka on saanut selkäänsä. Joskus otettiin hänet vastaan niin huonosti, että hän oli pillahtaa itkuun. Mutta tänään hän oli nähtävästi väsynyt hentomielisyyteen, sillä hän osotti tavatonta itsepäisyyttä.

"Mutta katsokaahan toki, herra Gundermann, miten Mobilier on alhaalla. Montako ostan?"

Ottamatta kurssilistaa katsoi Gundermann vihreillä silmillään tuttavallista nuorta miestä ja kysyi ankarasti:

"Kuulkaapas, ystäväni, luuletteko minusta olevan hauskaa ottaa teidät vastaan täällä?" Massias kalpeni ja vastasi:

"Luuletteko ehkä, että minusta on sen hauskeempaa juosta täällä joka aamu kolmen kuukauden ajan tyhjän tähden?"

"Pysykää siis poissa!"

Vapaavälittäjä kumarsi ja poistui vaihtaen Saccard'in kanssa harmistuneen ja epätoivoisen katseen, ikäänkuin hän äkkiä olisi tullut tietämään, ettei hän koskaan ole saavuttava mitään.

Saccard ihmetteli, mitä varten Gundermann otti vastaan kaikkia noita ihmisiä. Hänellä oli selvästi huomattava eristäytymiskyky, hän vetäytyi itseensä ja ajatteli edelleen omia asioitaan; sitäpaitsi kuului hänen järjestelmänsä luoda joka aamu silmäys markkinoihin ja vakoilla itselleen joku voitto, mikä ei koskaan ollut varsin vähäinen. Vihaisena poisti hän eräästä laskusta, jonka muuan vapaavälittäjä esitti hänelle, 80 frangia — tämä oli muuten aikonut häntä puijata juuri tuolla summalla. Sitten tuli muuan vanhain tavarain kauppias tuoden emaljoidun rasian edelliseltä vuosisadalta, jonka pankkiiri heti huomasi väärennetyksi. Sitten kaksi naista, joista vanhemmalla oli käyrä haaskalinnun nokka, ja nuorempi tumma ja hyvin kaunis, jotka tahtoivat pyytää kotiinsa katsomaan Ludvig XIV aikuista piironkia; hän kieltäytyi jyrkästi. Sitäpaitsi jalokivikauppias hohtokivineen, kaksi keksijää, englantilaisia, saksalaisia, italialaisia, kansaa kaikellaista, kaikkia kieliä puhuvia, kaikkia sukupuolia. Ja lakkaamatta asiamiehiä ja välittäjiä samoin liikkein, samalla tapaa koneellisesti ojentaen pörssilistan, samalla kun liikkeen omia apulaisia tuli yhä tiheämpään, kuta enemmän pörssiä lähenee, tuoden sähkösanomia tai papereita, jotka oli allekirjotettava.

Mutta kesken kaikkein pahinta sorinaa ja porinaa kuului lasten leikkirummun ääni, ovi lennähti auki

ja pieni 5–6-vuotias poikanen ratsasti sisään keppihevosella; ja hänen kintereillään tuli kaksi pikku tyttöä, toinen 3 ja toinen 8 vuoden vanha, jotka kiipesivät isoisän nojatuoliin, kiskoivat häntä käsistä ja riippuivat hänen kaulassaan. Hän antoi heidän hujuta ja suuteli heitä oikean juutalaisen perherakkauden tapaan suvun nuorimpia jäseniä kohtaan, mikä on heidän vahvimpia puoliaan.

Äkkiä näytti hän muistavan Saccard'in.

"Ah, rakas ystävä, suokaa anteeksi, näettehän, ettei minulla ole ainoatakaan vapaata hetkeä. Olkaa hyvä ja sanokaa asianne."

Ja hän oli juuri ryhtymäisillään kuuntelemaan, mitä Saccard'illa oli sanottavaa, kun muuan apulainen, joka oli saattanut sisään pitkän, vaalean herran, kuiskasi jonkun nimen hänen korvaansa. Hän nousi heti, vaikka kiirehtimättä, ja siirtyi neuvottelemaan herran kanssa ulommaksi erään ikkunan ääreen, kun taas toinen hänen pojistaan otti vastaan välittäjiä ja liiketuttavia hänen sijastaan.

Huolimatta kiukustaan alkoi Saccard tuntea jonkunlaista kunnioitusta Gundermann'ia kohtaan. Hän oli tuntenut vaalean herran, tiesi, että hän oli erään suurvallan lähettiläs, joka hovissa oli ylpeä ja ylhäinen, mutta tuli tänne anovaisena hymy huulilla ja pää hiukan painuksissa. Toisissa tapauksissa saivat korkeat virkamiehet, vieläpä keisarin omat ministeritkin suorittaa seisoviltaan asiansa tässä huoneessa, jossa vilisi kansaa kuin torilla ja kuului lasten melu. Täällä vasta näkyi oikeassa valossaan tuon miehen rajaton kuningasvalta; hänellä oli omia lähettiläitään kaikissa mailman hoveissa, konsuleita kaikissa maakunnissa, asiamiehiä kaikissa kaupungeissa ja laivoissa kaikilla merillä.

"Emme pääse hetkeksikään rauhaan, rakas ystäväni", sanoi Gundermann tullen Saccard'in luo. "Mutta nyt täytyy minun mennä aamiaiselle, seuratkaa minua ruokasaliin siellä saamme ehkä olla rauhassa."

He menivät talon pieneen aamiaishuoneeseen, missä perhe ei koskaan ollut täysilukuinen. Sinä päivänä oli ainoastaan yhdeksäntoista pöydässä, niistä kahdeksan lasta. Pankkiiri istui keskellä ja hänellä oli vain maitolasi edessään.

Hetkisen istui hän silmät ummessa: lopen väsyneenä, kalpein ja kärsivin kasvoin, sillä hänellä oli sekä maksa- että munuaisvika; vietyään vapisevin käsin maljan huulilleen ja juotuaan kulauksen huokasi hän:

"Oh, olen tänään niin väsynyt!"

"Miksi ette lepää?" kysyi Saccard.

Gundermann käänsi kummastuneet kasvonsa häneen ja vastasi:

"Enhän minä voi!"

Hän ei saanut juoda maitoansakaan rauhassa, asiamiestulva ei ollut vielä loppunut, se vyöryi ruokasalin läpi, mutta perhe, herrat ja naiset, jotka olivat tottuneet tähän menoon, nauroivat ja söivät hyvällä ruokahalulla, ja lapset, joita vahvistettiin muutamilla siemauksilla puhdasta viiniä, pitivät korviasärkevää melua.

Ja Saccard, joka edelleen katseli häntä, kummasteli, että hän joi maitoan niin hitaasti ja vaivaloisesti, kuin ei koskaan saisi maljaansa pohjaan. Hän eli yksinomaan maidosta, eikä hän saanut koskeakaan lihaan tai leivoksiin. Mitä hyödytti siis omistaa miljardi? Eivätkä naiset olleet koskaan kiusanneet häntä, neljäkymmentä vuotta oli hän ollut vaimolleen järkähtämättömän uskollinen, eikä hänellä nyt ollut siihen suuntaan kallistuvaa ajatustakaan. Miksi siis nousta ylös kello viisi aamulla, raataa kuin ajurirengas, kuluttaa itseään raskaassa työssä, viettää orjanelämää, johon ei edes kurjin kerjäläinenkään olisi antautunut, elää pää täynnä numeroita aivot niin tuhansien huolien kiusoittamana, että olivat pakahtua? Miksi koota kultakasoja, kun ei edes uskaltanut ostaa naulaa kirsikoita ja syödä niitä kadulla, matkustaa kauniin tytön kanssa pitkin Seineä johonkin ravintolaan, nauttia kaikkea, mitä oli kaupan, laiskotella ja olla vapaa? Ja Saccard, joka huolimatta nautinnonhalustaan sangen hyvin ymmärsi, että rahaa voi rakastaa sen itsensä vuoksi, sen antaman vallan vuoksi, tunsikin jonkunlaista kunnioituksenselkeä kauhua tätä olentoa kohtaan — ei niinkuin klassillista sairuria, vaan niinkuin omantunnontarkkaa lihallsista himoista vapaata työläistä kohtaan, joka sairaloisessa vanhuudessaan oli niin sanoaksemme muuttunut ruumiittomaksi olennoiksi, ja joka kumminkin itsepäisesti yhä rakensi miljonatorniaan ja uneksi vain voivansa jättää sen perintönä omaisilleen, jotta he rakentaisivat sen vielä korkeammaksi, kunnes se hallitsisi koko mailmaa.

Vihdoinkin kumartui Gundermann Saccard'in puoleen ja antoi tämän puoliääneen selvittää yleispankin perustamissuunnitelmansa. Hän antoi muuten sangen niukasti yksityiskohtaisia selvityksiä, viittasi vain ohimennen Hamelin'in salkun sisällykseen, sillä hän oli alusta alkaen aavistanut saavansa pankkiirista vastustajan ja valmistautui jo edeltäkäs in peräytymään.

"Taas pankki, ystäväni, taasko pankki?" huudahti hän ivallisesti. "Mieluummin minä sijoittaisin rahani johonkin koneeseen, giljotiiniin joka hakkaisi pään poikki kaikilta noilta pankeilta, joita kasvaa ... laitoksen, joka puhdistaisi pörssinkin. Eikö insinöörillä ole mitään sellaista suunnitelmiansa joukossa?"

Sitten otti hän isällisen ilmeen ja sanoi kylmäverisen julmasti:

"Kas niin, olkaa toki järkevä, muistakaa mitä minä olen teille sanonut. Teette tyhmästi alkaessanne taas liikkeen, minä teen teille suoranaisen palveluksen kieltäytyessäni ottamasta osaa yhtiöönne. Te joudutte varmasti nurinniskoin, se on johdonmukainen välttämättömyys, sillä te olette liian kiivas luonteeltanne, teillä on liian rikas mielikuvitus, ja aina käy huonosti, kun lähtee liikkeelle toisten rahoilla. Miksi ei veljenne hanki teille hyvää paikkaa? Olkaa varovainen, ystäväni, olkaa varovainen!"

Saccard nousi vavisten pidätetystä kiukusta.

"Siis päätetty, te ette ota yhtään osaketta, te ette halua olla mukana?"

"Teidän kanssanne? En koskaan! Te kaadutte kolmen vuoden kuluessa."

Tuli äänettä, jonka kuluessa molemmat miehet vaihtoivat teräviä, taisteluhaluja katseita.

"Hyvästi siis. En ole vielä syönyt aamiaista ja olen kovin nälissäni. Katsokaamme kumpi kaatuu ensin!"

Ja hän jätti Gundermann'in istumaan sinne sukunsa keskelle, joka nyt meluten kävi jälkiruuan kimppuun, kun taas vanha pankkiiri otti vastaan viimeiset välittäjäasiamiehet ja sulki silloin tällöin silmänsä väsymyksestä ja joi maljastaan maitoa vaalein huulin.

Saccard hyppäsi ajuriinsa ja sanoi osotteensa Saint-Lazare-kadulla. Kello löi yksi, hukkaanmennyt päivä, hän ajoi mieletonnä kotiin aamiaiselle. Oh, tuo juutalaisrakkari! Hän olisi mitä suurimmalla mielihyvällä iskenyt hampaansa tähän, kuin koira luuhun! Olisi liian jättiläismäinen, toivoton tehtävä johtaa hänet häviöön. Mutta eihän koskaan tiedä mitä voi tapahtua. Suurimmatkin valtakunnat voivat hävitä ja aina tulee päivä, jolloin mahtavimmatkin kukistuvat. Ei, ei pidä hotkaista häntä kerralla vaan nakertaa ensin syrjiä, riistää palasia hänen miljardistaan, ja sitten syödä hänet, miksikä ei? Hävittää kaikki juutalaiset heidän kaikkivaltiaan kuninkaansa personassa, polkea maahan heidät, jotka luulivat yksin olevansa herroja! Ja nämä vaikutelmat, harmi, joka oli vallannut hänet Gundermann'in luona, täytti Saccard'in mielettömällä innolla, ja hän tunsu tarvetta heti toimittaa jotain; hän olisi tahtonut rakentaa pankkihuoneensa noitaiskulla, panna sen koneet käyntiin, voittaa, musertaa kaikki kilpailijansa. Äkkiä johtui hänen mieleensä Daigremont, ja epäroimattä, melkein koneellisesti, pisti hän ulos päänsä ja käski kuskin ajaa rue Laroche-foucauld'ille. Jos hän aikoi tavata Daigremont'in, täytyi hänen kiirehtiä ja lykätä aamiaisensa tuonemmaksi, sillä hän tiesi, että tämä tavallisesti lähti ulos yhden ajoissa. Tämä kristitty oli todellakin pahempi kuin kaksi juutalaista ja hänen sanottiin käyttävän omaksi hyväkseen kaikki nousevat liikkeet, jotka uskottiin hänen huostaansa. Mutta tällä hetkellä olisi Saccard ryhtynyt keskusteluihin pahimman rosvonkin kanssa ja suostunut tämän kanssa saaliin jakoon. Tuonnempana, kun hän saavuttaisi ylivallan — etsisi hän jonkun toisen!

Sillävälin olivat vaunut pysähtyneet korkealle ja komealle portille, joka johti yhteen tämän korttelin suurimmista yksityistaloista Päärakennus, joka oli suuren kivitetyin pihan sisällä, oli melkein kuninkaallisen loistava, ja puutarha satavuotisine puineen muodosti täydellisen puiston, joka eristi talon keskelle tätä väkirikasta korttelia. Koko Parisi tunsu tämän yksityishotellin loistavien juhliensa ja erittäinkin erinomaisen taulukokoelmansa vuoksi jota jokainen matkustava ruhtinaallinen henkilö kävi katsomassa. Ollen naimisissa kauneudesta kuulun naisen kanssa, jota sitäpaitsi seuraelämässä suuresti juhliittiin lauluäänensä vuoksi, eli talonherra kuin ruhtinas, oli yhtä ylpeä kilpajuoksuhevosistaan kuin taulukokoelmastaan, oli suuren klubin jäsenenä, piti hyvin kalliita jalkavaimoja, omisti erityisen aition Operassa, erityisen tuolin hotelli Drout'issa ja oli kaikkien muodissaolevien epäilyttävien paikkojen vakinainen vieras. Ja koko tämä loisto maksettiin yksinomaan pörssikeinottelun avulla.

Kun Saccard oli noussut ylös majestetillisiä portaita, ilmotti palvelija hänet ja vei kolmen taiteen mestariteoksia täynnä olevan vastaanottohuoneen lävitse pieneen tupakkahuoneeseen, jossa Daigremont puhalteli viimeisiä haikuja sikaristaan ennen ulosmenoaan. Hän oli jo nelikymmenviisivuotias ja taisteli alullaan olevaa lihomista vastaan: hän oli pitkä, hyvin hieno, käherretty ja hajuvesillä priiskotettu, piti ainoastaan viiksiä ja suippopartaa, sillä hän oli keisarin innokas ihailija. Hän oli erinomaisen huomaavainen kaikkia kohtaan, hänellä oli rajaton itseluottamus ja oli aina varma voitostaan.

Hän astui heti tulijaa vastaan.

"Missä olette olleet viime aikoina, rakas ystävä? Ajattelin juuri teitä näinä päivinä. Emmekö ole

läheisiä naapureja?"

Hän tyyntyi kumminkin jonkunverran, luopui tulvivasta kohteliaisuudestaan, kun Saccard, joka katsoi kaikki verukkeet turhiksi kävi suoraan asiaan, kertoi suuren suunnitelmansa, selitti, että hän, ennenkuin perustaisi Yleispankkinsa, koetti muodostaa yhtiön ystävästään, pankkiireista, teollisuudenharjoittajista, jotka jo etukästä takaisivat yritykselle hyvän menestyksen sitoutumalla ottamaan neljä viidettäosaa osakkeista, siis vähintään 40,000. Daigremont oli muuttunut sangen vakavaksi, kuunteli, katseli Saccard'ia tutkivien katsein, ikäänkuin olisi tahtonut tunkeutua hänen aivojensa syvimpään sopukkaan ja tarkastaa, voisiko vielä jotain tehdä tästä miehestä, voisiko saada hänestä etua jollain tavalla; hän tunsu Saccard'in ja tiesi, että hän oli tavattoman toimelias ja lahjakas mies huolimatta intohimoisesta kiihkomielisyydestään. Ensin hän epäröi.

"Ei, ei, minulla on tarpeeksi tekemistä entisissä asioissani, en tahdo ryhtyä uusiin."

Mutta hän innostui kuitenkin, teki kysymyksiä, halusi kuulla mitä yrityksiä uusi pankki tulisi tukemaan, sillä Saccard puhui niistä mitä suurimmalla varovaisuudella. Ja kun hän kuuli puhuttavan Välimeren laivayhtiön perustamisesta, heristi hän korviaan ja myöntyi heti.

"No hyvä, suostun. Mutta yhdellä ehdolla, missä suhteissa olette veljeenne, ministeriin?"

Saccard hämmästyi ja antoi rehellisesti vihalleen vallan.

"Veljeeni! Hän kulkee omia teitään ja minä omiani. Hän ei juuri ole liialla veljellisyydellä pilattu."

"Paha juttu", selitti Daigremont jyrkästi. "Minä en tule mukaan hankkeeseen, ellei veljenne myös tule. Ymmärrättehän, en halua että olette riidoissa."

Saccard teki vihastuneen liikkeen. Mitä varten de Rougon? Eikö hän sillä tavoin sitoisi kätensä ja jalkansa? Mutta järjen ääni puhui lujemmin kuin kiukun, ja se sanoi hänelle että kaikissa tapauksissa olisi parasta vakuuttautua tuon suuren miehen puolueettomuudesta. Hän kieltäytyi kumminkin antautumasta sovintoon.

"Ei, ei, hän on aina käyttäytynyt sikamaisesti minua kohtaan. Minä en milloinkaan ota ensi askelta."

"Kuulkaapas", sanoi Daigremont, "minä odotan tänne Huret'a kello viisi, hänellä on eräs tehtävä minulle. Kiiruhtakaa Lainsäätäjäkuntaan, pyytäkää Huret'a vähän syrjään, puhukaa hänelle asiasta, niin kuulustelee hän heti Rougon'in mielipidettä, ja meillä on vastaus tiedossamme kello viisi. Tapaamme siis kello viisi?"

Saccard seisoi pää kumarassa ajatellen.

"No hyvä, jos te pidätte sitä aivan välttämättömänä!"

"Aivan välttämättömänä! Ilman Rougon'ia ei lainkaan, Rougon'in kanssa mitä vain tahdotte."

"Hyvä on; minä menen."

Hän puristi Lujasti Daigremont'in kättä ja lähti, mutta tämä kutsui hänet takasin.

"Kuulkaa, jos teistä näyttää kaikki käyvän hyvin, niin ettekö voisi kotimatalla pistäytyä markisi de Bohain'en ja Sédille'n luo, sanokaa heille, että minä olen mukana, ja pyytäkää heitäkin yhteen puuhaan. Heidät täytyy välttämättömästi saada mukaan."

Ulkona odotti Saccard'in ajuri, jonka hän oli käsenyt odottaa, vaikka hänen asuntoonsa oli vain muutama askel. Hän maksoi ajurille toivoen voivansa myöhemmin päivällä käyttää omia ajopelejänsä ja kiiruhti kotiinsa syömään aamiaista. Häntä ei enää odotettu ja kyökkipiika asetti hänen eteensä palasen kylmää paistia. Hän nielasi sen riidellen kuskilleen, joka toi tiedon, että eläinlääkäri oli käsenyt antaa hevosen levätä kolme, neljä päivää. Ja suu täynnä ruokaa syytti hän kuskia ymmärtämättömyydestä palveluksessa ja uhkasi lähettää hänen kimppuunsa Caroline-rouvan, joka kyllä pitäisi häntä silmällä. Viimein käski hän tätä kumminkin hakemaan ajurin. Taas läiskyi sade katuja vastaan, hän sai odottaa neljännestantunnin, ennenkuin ajuri saapui. Hän nousi vaunuihin ja huusi:

"Aja lainsäätäjäkuntaan!"

Hänen tarkoituksenaan oli tulla sinne ennen asiain käsittelyjen alkamista, pyydystä Huret ohimennen käsiinsä ja puhua hänen kanssaan levossa ja rauhassa. Onnettomuudeksi odotettiin sinä päivänä myrskyistä istuntoa, sillä eräs vasemmiston jäsen aikoi ottaa esille meksikon-kysymyksen, ja Rougon todennäköisesti oli pakotettu vastaamaan.

Etusalissa onnistui Saccard'in tavata etsimänsä henkilö. Hän veti tämän mukanaan läheiseen pieneen

huoneeseen, missä he voivat rauhassa puhua keskenään, sillä käytävillä oli kiihtymys niin suuri, ettei kukaan ehtinyt kiinnittää heihin huomiota. Vastustuspuolue kasvoi päivä päivältä yhä pelottavammaksi, nyt jo puhalsi onnettomuudentuuli, jonka voima kenties voisi lisääntyä ja lopulta tehdä puhdasta talossa. Senvuoksi viipyi tovin, ennenkuin Saccard sai Huret'in ymmärtämään, mistä on kysymys, ja kaksi kertaa piti hänen selittää, mitä Huret'in oli tehtävä.

"Mitä te ajattelette, ystäväni! Puhua tällä kertaa Rougon'in kanssa. Hän varmaan káskee minun mennä niin pitkälle kuin tietä riittää."

Mutta niin johtui Huret'in mieleen, että tässä sentään saattoi olla kysymys hänen omista, henkilökohtaisista eduistaankin. Hän oli olemassa vain tuon suuren miehen kautta, tätä oli hänen kiittäminen siitä, että hänet oli asetettu julkisesti ehdokkaaksi ja että hän oli tullut valituksi; hän oli ministerin juoksupoika ja eli niistä muruista, jotka ministerin pöydältä putosivat. Näinä kahtena vuotena oli hän, kiitos tämän ammatin etujen, kerännyt kokoon sangen kauniita summia, ja hänen suuret maaomaisuutensa Calvados'issa oli turvattu tyydyttävällä tavalla; hänen tarkoituksensa oli vetäytyä sinne maanmyyräksi, niinpiiankuin keikaus oli tapahtunut.

"Ei, ei, en minä voi. Ajatelkaa toki minun asemaani! Hänen kanssaan ei ole leikkimistä, jos häntä härsytetään, enkä minä tahdo halusta pukea teille veristä paitaa ja menettää omaa vaikutustani."

Nyt ymmärsi Saccard hänet ja koetti saada Huret'in ymmärtämään, että tässä oli miljonnia voitettavana. Suurin piirtein, tulisella kaunopuheisuudellaan, joka muutti liikeasian runolliseksi saduksi, selitti hän suuremmoista yritystä, jota varmasti olisi seuraava onni. Daigremont oli ihastunut ja asettunut yhtiön etunensä. Bohain ja Sédille olivat jo pyytäneet päästä mukaan. Olihan mahdollista, ettei hän, Huret, liittyisi heihin: toiset herrat tahtoivat välttämättä häntä yhteen puuhaan edustavan asemansa vuoksi kamarissa. Toivottiin myöskin, että hän menisi hallitukseen, sillä hänen nimeään oli totuttu mainitsemaan kunnian ja järjestyksen yhteydessä.

Kuullessaan lupauksen hallituksen jäsenyydestä katsoi Huret häntä silmiin.

"No, mitä te haluatte minulta, minkälainen vastaus on minun saatava Rougon'ilta?"

"Minä puolestani", vastasi Saccard, "voisin aivan hyvin välttää veljeäni. Mutta Daigremont vaatii minua sopimaan hänen kanssaan. Ehkä on hän oikeassa. Senvuoksi minä toivon, että te aivan yksinkertaisesti puhutte tuon pelätyn miehen kanssa meidän liikeyrityksestämme ja toimitatte niin, että hän, joskaan ei suostu meitä auttamaan, kuitenkin ei nouse meitä vastaan."

Huret siristeli silmiään, hänen oli vaikea tehdä päätöstä.

"Jos te vain tuotte ystävällisen sanan, vain yhdenkin ystävällisen sanan, ymmärrättekö, on Daigremont tyytyväinen, ja me kolme järjestämme sitten koko jutun iltapäivällä."

"No hyvä, minä yritän", selitti Huret äkkiä, "mutta minä teen tämän vain teidän tähtenne. Hänestä ei ole helppo selvitä, erittäinkin kun vasemmisto ärsyttää häntä. Niin, me tapaaamme kello viisi."

"Kello viisi."

Vasta matkalla muisti hän Daigremont'in lausuman toivomuksen.

"Aja rue de Babylone'lle!"

Siellä asui markiisi Bohain. Hän vallitsi erään suuren palatsin siipirakennusta, jossa ennen oli asunut tallihenkilökunta, ja jonka hän oli muuttanut sangen mukavaksi yksityisasunnoksi. Hänen vaimoiaan ei nähty koskaan, hänen sanottiin olevan sairaan ja pysyvän aina omissa huoneissaan. Talo ja huonekalut kuuluivat kuitenkin vaimolle, mies asui vaimonsa luona kuin hotellissa, omisti ainoastaan omat vaatteensa ja matkakirstun, jonka sisällys sopi helposti ajurinkärryille. Vaimo oli nimittäin pyytänyt pesäeroa, sen jälkeen kun mies oli alkanut keinotella pörssissä. Kaksi kertaa oli hän kieltäytynyt maksamasta erotuksiaan, eikä vekselivälittäjäliiton puheenjohtaja ollut huolinut lähettää hänelle edes laskua, kun oli saanut tietää hänen asemansa. Vedettiin vain aivan yksinkertaisesti risti hänen tilinsä yli. Kun hän voitti, pisti hän häikäilemättä voiton taskuunsa, mutta kun hävisi, ei maksanut. Hänellä oli loistava nimi, hän oli sangen hyvä koriste hallinnossa, ja senvuoksi tahtoivat kaikki uudet liikkeet saada hänet reklaamikilveksi. Pörssissä oli hänellä oma tuolinsa ylhäisten keinottelijain joukossa, jotka muka kohosivat jokapäiväisten mitättömyyksien yläpuolelle. Häntä pidettiin arvossa ja kysyttiin usein hänen neuvoaan. Hänellä oli monta kertaa ollut vaikutusvaltaa markkinoilla. Sanalla: markiisi Bohain oli huomattava henkilö.

Vaikka Saccard tunsikin hänet varsin hyvin, salli hän kauniin kuusikymmenvuotiaan ylhäisen

kohteliaan käytöksen tehdä itseensä vaikutuksen.

"Herra markiisi, tulen luoksenne avunpyytäjänä..."

Hän selitti käyntinsä syyn puuttumatta aluksi lähempiin yksityiskohtiin. Markiisi keskeytti hänet kohta alussa.

"Ei, ei, minulla ei ole aikaa, minulla on vähintään kymmenen samallaista pyyntöä, jotka minun täytyy hylätä."

Saccard hymyili ja jatkoi:

"Daigremont on minut lähettänyt..."

"Aha, Daigremont on mukana", huudahti markiisi. "Hyvä, hyvä! Jos Daigremont on mukana, ryhdyn minäkin puuhaan. Luottakaa minuun!"

Ja kun vieras aikoi selittää lähemmin asioita, niin että hän edes saisi tietää, minkälaiseen liikeyritykseen hän oli ryhtyvä, keskeytti hän tämän rakastettavaan tapaan, kuten ainakin ylhäinen herra, jonka ei sovi syventyä pohjia myöten sellaiseen asiaan, ja jolla on synnynnäinen luottamus lähimäistensä rehellisyyteen.

"Pyydän, ei sanaakaan enää. En tahdo tietää mitään. Te tarvitsette nimeäni, lainaan sen teille auliisti, ja sillä on asia selvä. Sanokaa Daigremont'ille, että hän järjestää kaikki mielensä mukaan."

Saccard hymyili itsekseen astuessaan taas ajuriin.

"Hän tulee meille kalliiksi", ajatteli hän, "mutta onhan hän todellakin hyvä koristus".

Sitten sanoi hän ääneen:

"Aja rue de Jeuneurs'ille!"

Liikehuone Sédille'n varasto ja konttori oli tämän kadun varrella; niille kuului kokonainen suuri pohjakerros pihan sisällä. Viiden vuoden työn jälkeen oli Sédille, joka oli Lyon'ista ja jolla vielä oli siellä tehtaansa, onnistunut vihdoin tekemään silkkitehtaansa Parisin suurimmaksi ja huomatuimmaksi sittenkun eräs sula sattuma oli johtanut hänet pörssikeinotteluun. Ja nyt raivosi hänessä pelihimo kuin hävittävä tulipalo. Hän oli voittanut suuria summia kaksi kertaa peräkkäin ja menestys oli saattanut hänet aivan päästään pyörälle. Miksi uhrata kaksikymmentäviisi vuotta elämästään voittaakseen vaivaisen miljonan, kun yhdessä ainoassa tunnissa, yksinkertaisen pörssikeinottelun kautta, voi pistää sen taskuunsa? Hän menetti yhä enemmän ja enemmän innostuksensa liikkeeseensä, joka meni vanhaan tapaansa; hän eli ainoastaan oivallisen pörssikeikauksen toivossa, ja kun häntä nyt seurasi itsepäinen vastoinkäyminen, Nielivät hänen keinottelunsa kaikki silkkitehtaan tulot. Hänen häviönsä oli vain ajan kysymys, sillä hänen tehtaansa Lyon'issa tuottivat 200,000 frangia, ja hänen keinottelunsa maksoi 300,000 vuodessa.

Saccard tapasi Sédille'n tuskissaan ja levottomana, sillä hän ei osannut pelata tyynesti. Hän eli mielenliikutuksen vallassa, milloin täynnä toivoa, milloin syvästi alakuloisena, sairaana epävarmuudesta, sen vuoksi että hän oikeastaan pohjaltaan oli kunnan mies. Mutta tuskin oli hän kuullut pari sanaa uudesta liikepuuhasta, kun hänen lihavat kasvonsa vaaleine suurine poskipartoineen punastuivat innostuksesta.

"Oi, ystäväni, jos te tuotte minulle onnen, lausun teidät tervetulleeksi."

Mutta samassa hän kauhistui.

"Ei, ei, elkkää kiusatko minua. Olisi viisainta minun palata silkkikankaitteni pariin, eikä jättää koskaan tiskiäni."

Saccard tahtoi antaa hänelle aikaa tyyntyä ja puhui senvuoksi hänen pojastaan Gustave'sta, jonka hän sanoi tavanneensa Mazaud'illa aamupäivällä. Mutta siinä oli vielä yksi surun syy kauppiaille, sillä hän oli toivonut pojan ottavan liikkeen huostaansa ja vapauttavan hänet siitä taakasta, mutta tämä halveksi kauppaa ja ajatteli ainoastaan huvituksia; nousukkaitten pojat eivät kelpaa tavallisesti muuhun kuin hävittämään omaisuudet, jonka heidän isänsä ovat koonneet. Isä oli hankkinut hänelle paikan Mazaud'illa nähdäkseen, oliko hänellä mahdollisesti taipumuksia tämän ammattiin.

"Sen perästä kuin hänen äitiraukkansa kuoli", mutisi hän, "ei hän todellakaan ole tuottanut minulle suurta iloa. No, ehkä hän Mazaud'in luona oppii asioita, jotka voivat olla minulle hyödyksi."

"No niin", alkoi Saccard uudelleen, "tuletteko mukaan? Daigremont pyysi minun sanomaan teille, että

hän ryhtyy puuhaan."

Sedille teki suuren liikkeen ja äänellä, joka vapisi sekä halusta että pelosta, sanoi hän:

"Kyllä, tietysti minä tulen mukaan! Tiedättehän, etten minä voi pysyä syrjässä. Jos minä kieltäytyisin ja liikkeenne menestyisi, tulisin minä sairaaksi katumuksesta. Sanokaa Daigremont'ille, että minä liityn mukaan."

Kun Saccard saapui takasin Daigremont'in asuntoon, ei isäntä ollut vielä tullut kotia, ja hän alkoi kävellä edestakasin pienessä tupakkahuoneessa, jonne palvelija oli hänet ohjannut. Mutta kaunis naisääni, syvä ja surumielisointuinen kontra-alto kajahti äkkiä äänettömässä talossa; hän meni avoimen ikkunan ääreen kuuntelemaan. Rouva Daigremont harjotteli pianon ääressä kappaletta, jonka hän luultavasti aikoi esittää illalla joissakin kutsuissa. Ja kuunnellessaan kaunista musiikkia johtui hänen mieleensä joukko merkillisiä juttuja, joita oli liikkeellä Daigremont'ista, erittäinkin 50 miljoonan Hadomantive-laivasta, jonka pohjapäätönsä hän oli pidättänyt kokonaan itsellään ja antanut omien asiamiestensä myydä obligationit viiteen kertaan, kunnes hän muodollisesti oli luonut markkinat ja järjestänyt kurssin; sitten oli tullut varsinainen myynti, paperit olivat laskeutuneet 300 frangista 15:sta ja hän oli ansainnut tavattomia summia yksinkertaisten pieneläjäin kustannuksella, jotka olivat joutuneet häviöön yhdellä iskulla. Niin, hän oli viekas ja sangen vaarallinen herra! Ja rouvan ääni kaikui valittavana, hellänä, epätoivoisena, tragillisella voimalla.

Mutta samassa huomasi hän hämmästykseseen Huret'in astuvan sisään.

"Mitä — oletteko jo täällä? Kellohan ei ole vielä viittä. Ovatko keskustelut loppuneet?"

"Loppuneet? Kyllä, kiitos! Ne ovat parhaillaan käynnissä."

Ja hän selitti, että kun vasemmistolaiset eivät olleet vielä lopettaneet esitystään, ei Rougon varmaankaan voisi vastata ennenkuin huomenna. Huomatessaan tämän oli hän rohkaissut itsensä ja pyytänyt ministeriä hetkeksi sivuhuoneeseen.

"No?" kysyi Saccard levottomana. "Mitä sanoi kuulu veljeni?"

Huret ei vastannut heti.

"Oh, hän oli luonnollisesti vihainen kuin kahlekoira. Minä puhuin hänelle, mitä teillä oli mielessänne, ja sanoin, ettette te halunnut ryhtyä mihinkään ilman hänen suostumustaan."

"No?"

"Silloin tarttui hän molempiin käsiini ja kirkui minulle vasten kasvoja: Hän saa minun puolestani mennä ja hirttää itsensä! ja sen sanottuaan meni hän tiehensä."

Saccard kalpeni ja naurahti väkinäisesti.

"Sangen kaunista."

"Onpa kyllä", vastasi Huret naivisti. "Tätä minä en ollut odottanut. Nyt saamme järjestää tämän asian omin neuvoin."

Ja kuullessaan seinän takaa juuri kotiin tulleen Daigremont'in äänen lisäsi hän hiljaa:

"Antakaa minun hoitaa tämä asia."

Huret tahtoi selvästi keinolla millä hyvänsä saada Yleispankin perustetuksi ja päästä itse osakkeenomistajaksi. Hän oli jo huomannut mitä osaa hän tulisi näyttämään yhtiössä. Tuskin oli hän tervehtinyt Daigremont'ia, kun hän levitti loistavin kasvoihin kätensä ja huudahti: "Victoria! Victoria!"

"Todellako? Kertokaa kaikki."

"Aivan niin, suuri mies menetteli juuri kuin saattoi odottaakin; hän sanoi vain: 'toivon että veljeni onnistuu'."

Silloin Daigremont ihastui, hänen mielestään merkitsivät ministerin sanat sangen paljon.

"Ja me onnistumme, rakas Saccard, olkaa huoletti; siitä me kyllä pidämme huolen."

Herrat ryhtyivät järjestämään pääkohtia, mutta Daigremont sulki ikkunan, sillä hänen vaimonsa laulu kaikui loppumattomana epätoivonsäveleenä ja esti herroja kuulemasta toinen toisensa puhetta. Ja vaikka ikkuna oli suljettu, kaikui sittenkin tukahutettuja, valittavia säveliä tupakkahuoneeseen harvinaisena säestyksenä Yleispankin perustamistilaisuuteen, luottoyhdistyksen 25 miljoonan pääomalla,

jaettuna 50,000 osakkeeseen, kukin 500 frangia. Päätettiin myöskin, että Daigremont, Sédille, Huret, markiisi Bohain ynnä eräät heidän ystävänsä muodostaisivat yhdyntän, joka etukäteen ottaisi haltuunsa ja jakaisi keskenään neljä viidettä osaa osakkeista, siis 40,000; niin ollen oli liikkeeseen laskeminen turvattu ja saattamalla osakkeet harvinaisiksi voisi niitten kurssia ylentää mielensä mukaan. Kaikki oli kumminkin mennä myttyyn, kun Daigremont vaati 400,000 frangin palkintoa jaettuna 40,000 osakkeelle eli siis 10 frangia osakkeelta. Saccard vastusti kiihkeästi selittäen, että oli mieletöntä kiduttaa lehmää, ennenkuin oli alkanut sitä lypsää. Luonnollisesti olisi alku hankala, miksi siis itse luoda itselleen vaikeuksia? Hänen täytyi kumminkin antaa perään, sillä Huret asettui Daigremont'in puolelle, katsoi tämän vaatimuksen aivan luonnolliseksi ja sanoi että aina niin meneteltiin.

He erosivat suunniteltuaan uuden kokouksen seuraavaksi päiväksi, kokouksen, jossa insinööri Hamelin tulisi olemaan läsnä. Mutta äkkiä löi Daigremont otsaansa epätoivoisin ilmein:

"Kolb! Hänet olen aivan unohtanut. Hän ei koskaan antaisi minulle anteeksi, hänen on päästävä mukaan. Rakas, kiltti Saccard, olkaa niin ystävällinen ja menkää heti hänen luokseen. Kello ei ole vielä kuutta, te tapaatte hänet. Niin, teidän on itsenne mentävä, eikä lykättävä asiaa huomiseen, vaan toimitettava se tänään — hän tulee liikutetuksi huomattessaan, että me tarvitsemme häntä!"

Saccard totteli ja lähti heti; hän tiesi, että täytyy käyttää niitä päiviä, jolloin onni on myötäinen. Hän oli lähettänyt pois vaununsa ja kulki jalkasin.

Panoraman pasaasissa, jossa hän seurasi eräitä sivuteitä päästäkseen nopeammin Vivienne-kadulle, huomasi hän äkkiä Gustave Sédille'n tulevan ulos erästä pimeästä porttikäytävästä ja rientävän pois taakseen katsomatta. Saccard pysähtyi katsomaan taloa, se oli pieni hotelli, ja hän hämmästyi vielä enemmän tuntiessaan erään pienen, vaalean hunnutetun naisen, joka nyt myöskin poistui hotellista, kauniiksi rouva Conin'iksi, paperikauppiaan vaimoksi. Ahaa, tänne hän siis tuli kohtaamaan rakastajaansa, silloinkun hänen miehensä luuli hänen olevan laskuja karhuamassa! Tämä salaperäinen nurkka oli sangen hyvin valittu ja ainoastaan sokea kohtalo oli kavaltanut salaisuuden. Saccard hymyili, hänestä oli juttu sangen hauska, mutta hän kadehti Gustave'a. Germaine Coeur aamupäivällä, rouva Conin illalla! Ja hän katseli taloa tarkkaavasti tunteakseen sen vastaisuudessa — häntä halutti olla itse mukana.

Saapuessaan Vivienne-kadulle ja ollessaan juuri oikeissa astua Kolb'in asuntoon vavahti hän ja pysähtyi jälleen. Hieno, hivelevä musiikki, joka nousi maasta kuin haltijan ääni, hurmasi hänet, ja hän tunsu taas saman äänen, kullin kilinän, tuon rahakorttelin alinomaisen kaiun, jota hän jo aamulla oli kuunnellut. Päivä loppui samoin kuin oli alkanutkin. Häntä ilahutti tuon äänen hyväily, ikäänkuin se olisi ollut hyvä enne.

Kolb oli itse juuri sulatushuoneessa ja talon ystävänsä haki Saccard häntä sieltä. Suuressa, tyhjässä huoneessa, jossa kaasua paloi yötä päivää, oli sinkillä vuorattuja hinkaloita, jotka sinä päivänä olivat täynnä espanjalaista kultarahaa. Kaksi miestä tunki niitä lapiolla suuren nelikulmaisen uunin sulatuspätsiin. Kuumuus oli ankara, täytyi puhua kovasti, jos tahtoi saada äänensä kuuluviin kilisevän, matalassa holvissa kaikuvan musikin yli. Pöydillä oli kultatankoja, pitkulaisia ja nelikulmaisia, kiiltäviä ja uusia, ja muuan kemisti tutki laatua ennen leimaamista. Aamusta lähtien oli yli kuusi miljoonaa kulkenut pätsin läpi; 3400 frangia oli pankkiirin koko voitto, sillä erotus molempien kurssien välillä oli tavattoman pieni, täytyi laskea tuhannesosissa, ja tarvittiin tavaton määrä kultaa, ennenkuin siitä voi kertyä jotain voittoa. Senvuoksi kilisi kulta yötä päivää, vuodesta vuoteen tässä kellarissa, johon se tuli leimattuna rahana ja josta se lähti tankoina tullakseen uudelleen lyödyksi rahaksi ja sulatetuksi loppumattomiin, ainoastaan senvuoksi että muutamia kultajyväsii jäisi riippumaan pankkiirin sormiin.

Kolb oli hyvin pieni mies, hänellä oli tummat hiukset ja kotkannenä, joka pisti esiin suuren mustan parran keskeltä todistaen hänen juutalaista syntyyään. Päästyään selville Saccard'in asiasta, suostui hän innolla.

"Oivallista!" huudahti hän. "Mielelläni tulen mukaan, kun kerran Daigremont'kin on. Kiitos teille, että vaivausitte luokseni."

Mutta he saattoivat tuskin kuulla toinen toisensa äänen ja he vaikenivat jääden kuitenkin hetkeksi seisomaan paikalleen, kuunnellen tylsällä ihastuksella tuota houkuttelevaa, kiusaavaa ääntä, joka värisytti heidän hermojaan.

Ulkona oli kaunis sää, selkeä toukokuunilta, mutta Saccard oli nyt niin väsynyt, että hän ajoi kotiin. Päivä oli ollut raskas, mutta olihan se tuottanut hyötyäkin.

IV.

Ilmeni vaikeuksia, ja monta kuukautta kului ilman että mitään ratkaisevaa tapahtui. Syyskuun viimeiset päivät olivat jo käsissä ja Saccard kiehui harmista nähdessään, että hänen ponnistuksistaan huolimatta ilmeni yhä uusia vastuksia, kokonainen joukko toisarvoisia kysymyksiä, jotka täytyi ratkaista, jos mieli saada aikaan jotain pysyvää ja varmaa. Hän kävi niin kärsimättömäksi, että hän jo hetkisen tuumi antaa palttua koko yhtiölle ja panna liike käyntiin yksinomaan ruhtinatar d'Orvideon avulla. Olihan hänellä miljonat, jotka aluksi tarvittiin, miksi hän ei sijoittaisi niitä tähän oivaan yritykseen? Voisihan sitten ottaa mukaan pienempiä liiketovereita, kun tuonnempana, kuten hän ajatteli, lisättäisiin liikepääomaa. Saccard luuli varmasti tarjoavansa ruhtinattarelle aivan erinomaisen rahojen sijoituspaikan, jonka avulla hän kymmenkertaistuttaisi pääomansa, köyhien pääoman, jonka hän sitten voisi jakaa vielä suurempina almuina.

Saccard meni siis eräänä aamuna ruhtinattaren luo puhuakseen hänen kanssaan ystävänä ja liikemiehenä. Hän selitti tälle suunnitellun pankin tarkotusta ja koneistoa. Hän kertoi kaikki, paljasti Hamelin'in salkun sisällön, eikä vaiennut ainoakaan itämaalaisen suunnitelman suhteen. Niin, hän salli oman kiihkonsa innoittaa hänet kuvailemaan Hamelin'in mieletöntä unelmaa Jerusalemin paavikunnasta, maalaili katolisen kirkon lopullista voittokulkua: paavi hallitsemassa pyhillä seuduilla, vallitsemassa koko mailmaa "Pyhän haudan aarrekkamion" enemmän kuin kuninkaallisen budjetin nojalla. Ruhtinatar, joka oli kiihkouskovainen, alkoi vasta innostua asiaan, kun Saccard tuli suunnitelman viimeiseen osaan, "työn ruunuun", jonka sadunomainen suuruus tyydytti hänen omaa vilkasta mielikuvitustaan. Ranskan katolisen puolueen keskuudessa oli hiljan herättänyt hämminkiä keisarin sopimus Italian kuninkaan kanssa, jonka nojalla hän sitoutui määrättyillä ehdoilla kutsumaan kotiin ne ranskalaiset joukot, jotka olivat ottaneet haltuunsa Roman. Olihan se aivan sama kuin jättää Roma italialaisille, muutamat näkivät jo hengessään paavin vainottuna, kerjäläissauvan varassa vaeltavan kaupungista kaupunkiin reppu selässä; kysymys saisi ihmeellisen ratkaisun, jos hänen pyhytensä nousisi valtaistuimelle Jerusalemissa ja saisi tuekseen pankin, jonka osakkeitten omistaminen olisi jokaisen katolilaisen kunnia-asia. Se oli niin kaunis suunnitelma, että ruhtinatar selitti sen olevan vuosisadan kauneimman ajatuksen, jonka pitäisi innostaa jokaista hiukankin uskonnollismielistä ihmistä. Mutta hän ei millään ehdolla tahtonut kuulla puhuttavankaan pääomansa sijoittamisesta pankkiin; hän oli lujasti päättänyt pitää valansa: jättää varansa takasin köyhille ottamatta centime'akaan korkoa. Todistelu, että köyhille koituisi etua hänen osanotostaan tähän liikkeeseen ei tehnyt häneen minkäänlaista vaikutusta, vieläpä suututtikin häntä. Ei, ei, tämän kirotnun lähteen piti kuivaa olemattomiin, se oli hänen elämänsä ainoa päämäärä.

Saccard joutui aivan suunniltaan kuullessaan tämän jyrkän vastauksen ja hän kykeni ainoastaan saamaan erään lupauksen, jonka eteen hän tähän saakka oli turhaan ponnistellut. Yleispankin perustamisesta saakka oli hän koettanut saada sitä varten tarvittavan huoneuston ruhtinattaren talosta, tai, oikeammin sanoen, Caroline-rouva oli antanut hänelle sen ajatuksen, sillä hänellä itsellään oli ollut suurempia tuumia, hän oli halunnut kokonaisen palatsin heti paikalla. Ruhtinatar oli aluksi kieltäytynyt antamasta suostumustaan vihansa vaikutuksesta kaikkea liike-elämää kohtaan. Mutta tänään, kun Saccard oli vetänyt uskonnonkin asian yhteyteen, tuli hän liikutetuksi, suurisuuntainen hanke vaikutti häneen, ja hän suostui. Se oli suuri myönnytys, ja hän värisi ajatellessaan tuota helvetinkonetta, tuota luottoyhdistystä, tuota pörssikeinottelun välikappaletta, jonka hän näin salli perustaa jalkojensa alle ja joka kenties levittäisi ympärilleen kuolemaa ja turmiota.

Viikko tämän jälkeen näki Saccard ilokseen liikkeen, jonka tiellä tähän asti oli ollut niin paljon vastuksia, äkkiä selviävän niistä muutamissa päivissä. Daigremont tuli eräänä aamuna ilmottamaan, että hän vihdoinkin oli saanut kaikkialta myöntävän vastauksen ja että koneen voisi panna käyntiin. Viimeisen kerran silmäilivät he nyt lävitse sääntöehdotuksen ja kirjottivat sopimuksen. Ja se oli onnen aikaa Hamelin'ille, jolle taas oli alkanut olla vaikeaa päästä eteenpäin. Saccard'in innostus oli tarttunut häneenkin, niin että hän nyt oli yhtä kärsimätön kuin tämäkin. Rouva Caroline sitävastoin, joka alussa oli ollut niin innostunut, näytti nyt kylmältä ja huolestuneelta kaikkien yrityksen perustamista kohdanneitten vastoinkäymisten johdosta.

Sinä aamuna, jolloin Daigremont oli käynyt hänen luonaan, astui Saccard ilosta loistaen Hamelin'in työhuoneeseen.

"Vihdoinkin kaikki järjestyksessä!" huudahti hän.

Hamelin nousi kyöneleet silmissä ja puristi lujasti hänen kättään, ja kun Caroline ainoastaan kääntyi hänen puoleensa hiukan kalpeana, kysyi hän:

"No, mitä nyt, siinäkö kaikki mitä teillä on minulle sanottavaa? Eikö tämä teitä sen enemmän ilahuta?"

Valoisa hymy väikkyi Carolinen kasvoilla.

"Minä olen hyvin iloinen, hyvin iloinen, vakuutan teille."

Kun Saccard alkoi selitellä insinöörille perustetun yhtiön lähempiä yksityiskohtia, keskeytti Caroline-rouva tavallisella tyyneydellään:

"On siis laillista, että useammat liittyvät yhteen ja jakavat pankin osakkeet ennen liikkeeseenlaskemista?"

Saccard nyökkäsi myöntävästi.

"Tietysti laillista! Puhumattakaan siitä, että me välttämättömästi tarvitsemme varmoja henkilöitä, jotka ovat markkinoitten herroja, jos alussa kävisi vähän huonosti. Nyt on neljä viidettä osaa osakkeistamme varmoissa käsissä. Notarius allekirjottaa sopimuksen milloin hyvänsä."

Caroline uskalsi vastustaa häntä.

"Minä luulin lain vaativan, että osakkeita pitäisi olla merkittynä koko pääoman edestä?"

Saccard hämmästyi ja katsoi häntä suoraan kasvoihin.

"Ahaa, te luette lakikirjaakin?"

Hän punastui hiukan, sillä Saccard oli arvannut oikein: eilen oli hän oudon levottomuuden ahdistamana lukenut laista yhtiöitä koskettelevan luvun. Aluksi tunsu hän levottomuutta, mutta sanoi sitten nauraen:

"Niin, oikein arvattu, minä luin eilen lakikirjaa. Mutta minä painoin sen kohta kiinni sillä siitä saa saman tunteen kuin lääkärikirjaa lukiessa: alkaa tuntea kaikkien mahdollisten tautien oireita."

Mutta Saccard suuttui, sillä se seikka, että hän oli ryhtynyt hakemaan selvitystä, todisti, että hän epäili häntä ja vartioi häntä viisailla tutkivilla naissilmillään.

"Oh", huudahti hän tehden suuren liikkeen, ikäänkuin hän olisi halunnut kumota kaikki tyhjät lörpötykset, "luuletteko, että me aiomme ottaa huomioon kaikki lain pikkumaisuudet! Sillä tavoin emme pääse kahta askelta eteenpäin, takertuisimme esteisiin joka taholla ja antaisimme kilpailijoillemme hyvän tilaisuuden kaataa meidät kumoon. Ei, ei, minä en voi odottaa kunnes koko pääoma on merkitty; minä pidän mieluummin hallussani osan osakkeita ja löydän kyllä nimellisomistajan, jonka laskuun avaan tilin meillä."

"Se on kiellettyä", selitti kaunis, vakava ääni rauhallisesti.

"Niin, se on kiellettyä, mutta kaikki yhtiöt tekevät niin."

"Siinä tekevät ne tyhmästi, sillä se ei ole oikein."

Saccard saavutti voimakkaan tahdonponnistuksen avulla takasin mielenmalttinsa, hymyili ja katsoi tarpeelliseksi kääntyä Hamelin'in puoleen, joka hämmästyneenä kuunteli keskeyttämättä heitä:

"Rakas ystäväni, toivon, ettette epäile minun kunniallisuuttani. Minä olen vanha liikemies, enkä ilman kokemusta, joten te voitte luottaa minuun, mitä asian rahalliseen puoleen tulee. Tuokaa te hyviä aatteita, minä otan tehtäväkseni hankkia mahdollisen suuren taloudellisen voiton mahdollisimman pienellä riskillä. En usko, että yksikään käytännön mies voi luvata enempää."

Insinööri oli kaino ja heikko luonteeltaan; hän kuittasi koko jutun leikinlaskulla päästäkseen vastaamasta suoraan.

"Caroline tulee varmasti valvomaan teitä sensorin tavoin. Hän on syntynyt koulumestariksi."

"Menen sangen mielelläni hänen kouluunsa", sanoi Saccard kohteliaasti.

Caroline-rouvakin purskahti nauruun ja keskustelua jatkettiin ystävällisen luottavaisuuden vallitessa.

"Tiedättekö, minä pidän niin paljon veljestäni ja tulisin sangen pahoilleni, jos te ryhtyisitte epäilyttäviin liikeasioihin, jotka aina päättyvät suruun ja onnettomuuteen. Ja kun me nyt olemme joutuneet itse asiaan, niin tahdon sanoa teille, että minua kauhistuttaa pörssipeli ja sellaiset keinottelut. Tulin niin iloiseksi sääntöjen 8 pykälän määräyksestä, että kaikki luottotehtävät olivat ankarasti kielletyt. Sehän oli samaa kuin kieltää pörssipeli, eikö totta? Mutta nyt olette te riistäneet minulta hyvät unelmani nauramalla minulle vasten kasvoja ja selittämällä, että tuo pykälä on vain muotoseikka, jonka kaikki yhtiöt ottavat sääntöihinsä, mutta jota kukaan ei katso tarpeelliseksi noudattaa. Tiedättekö, mitä

minä olisin tahtonut? Niin, että te noitten 50,000 osakkeen sijasta olisitte laskeneet ainoastaan obligationeja. Ah, minä olen, kuten näette, aivan järjiltäni luettuani lakikirjaa; minä tiedän kyllä, ettei obligationeilla voi keinotella ja obligationien omistaja on vain yksinkertaisesti henkilö, joka on lainannut rahoja ja joka saa niin ja niin monta prosenttia niistä, olematta lainkaan innostunut ansiosta, kun taas osakemies on alttiina riskille, seisoo ja kaatuu yhtiönsä kanssa. Sanokaa, miksette anna ulos obligationeja; se rauhottaisi minua, tuntisin silloin itseni täysin onnelliseksi!"

Hän muutti rukoilevan äänensä leikilliseksi salatakseen todellista levottomuuttaan. Ja Saccard vastasi samaan äänilajiin, koomillisella innolla:

"Obligationeja! Obligationeja! Ei koskaan! Mitä minä hyötyisin obligationeista? Ne ovat kuolleita paperilappuja. Ettekö te huomaa, että pörssipeli on sellaisen liikkeen kuin meidän pääratas, vieläpä sen päävoima? Niin, se kokoaa verta kaikilta suunnilta ja lähettää sen tulvivina jokina kaikkialle; sieltä lähtee se suuremminen rahan kiertokulku, joka on suurten yritysten itse olemus. Ilman sitä olisivat suuret pääomayhtymät ja laajat kulttuuriryöt mahdottomat, sillä ne ovat sen suoranaisena seurauksena. Sen laita on aivan sama kuin nimellisten yhtiöitten. Miten niitä vastaan onkaan raivottu! Yhä uudestaan ja uudestaan on hoettu, että ne ovat petosta ja huijausta. Mutta tosiasiana pysyy, ettei meillä ilman niitä olisi rautateitä, eikä mitään muitakaan suuremmissa uusiaikaisia keksintöjä, jotka ovat antaneet mailmalle aivan uuden näön; sillä mikä omaisuus olisi tarpeeksi suuri, kuka yksilö, mikä joukko olisi voinut ottaa päällensä sellaisen riskin? Riski! Sitä juuri tarvitaan ... siinä juuri suuri päämäärä. Täytyy olla suuria suunnitelmia, joitten rohkeus panee mielikuvituksen liikkeelle, täytyy syyttää suuren voiton toivo, toivo arpakeinottelusta, joka kymmenkertaistuttaa liikkeeseen pannun pääoman, mikäli se ei sitä nielase kitaansa; sillä tavoin syttyvät intohimot, yritys saa elinvoimaa kaikilta tahoilta, jokainen tuo raharoponsa, ja mailman voi luoda uudestaan. Mitä pahaa te löydätte siinä? Riski on vapaaehtoinen, jaettu lukemattomien henkilöitten osalle, sen mukaan kuin kullakin on kykyä tai rohkeutta. Hävitään, mutta voidaan myös voittaa, toivotaan onnea, mutta voidaan odottaa onnettomuuttakin, eikä ihmisellä ole sen tulisempaa toivoa, sen ihanampaa unelmaa, voimakkaampaa intohimoa, kuin kiusata kohtaloa, voittaa kaikki sen suosion avulla, tulla haltijaksi, tulla jumalaksi!"

Puhuessaan muuttui Saccard vakavaksi, hän suoristi lyhyen vartalonsa, paisutti puheensa lyyrilliseen lentoon ja teki liikkeitä, ikäänkuin hän oli lennättänyt sanansa kaikkiin mailman suuntiin.

"Me esimerkiksi Yleispankkeinemme, emmekö me avaa uusia näköaloja yli Asian vanhan mailman, rajattoman toiminta-alueen sivistyksen auralle ja kullansijain unelmille? Ei ikinä ole millään yrityksellä ollut kunnianhimoisempaa päämäärää, eikä koskaan — sen myönnän — tulos ole ollut niin aavistamaton. Mutta juuri senvuoksi on meillä kaikki mahdollisuudet saavuttaa ennenkuulumaton yhteenliittyminen yleisön taholta, niinpiankuin olemme päässeet markkinoilla tunnetuiksi. Yleispankkimme on aluksi saava tavallisen luottolaitoksen muodon, mutta lopullinen tarkotukseni on, että siitä on tuleva veljenne suurten suunnitelmien toteuttaja ja että se on ajan oloon kohottava meidän valta-asemaan. Ja vaikka meillä on sellainen loistava tulevaisuus silmiemme edessä, tulette te minulta kysymään, eikö ole laitonta muodostaa yhtiötä ja antaa jäsenille palkkio, joka senjälkeen viedään heidän tililleen: perustamiskustannukset. Teitä huolestuttavat pienet välttämättömät säännöttömyydet, osakkeet, jotka eivät ole merkityt ja jotka yhtiö pitää viisaimpana säilyttää jonkun nimellishenkilön nimissä; sanalla sanoen: te olette huolissanne pörssipelin ja keinottelun suhteen ... teitä huolestuttaa juuri se, mikä on tämän unelmoimani jättiläiskoneiston sielu, pohja ja elämänliekki! Siis tietäkää, että tuo 25 miljoonaa on ainoastaan sytyke, joka heitetään koneen alle sytyttämään tulta! Että minä toivon neljä-, viisikertaistuttavani sen, kunhan liikkeemme laajentuu! Että meidän täytyy saada kultasade, miljonien huumaava tanssi, jos aiomme nähdä itämaalaiset unelmamme toteutettuina! Minä en tietysti voi vastata, ettekö jotakin särkyisi; eihän voi kääntää mailmaa ylös alasin polkematta jotakin varpaille."

Caroline katseli häntä, ja tämä nainen, joka rakasti elämää, ihaili kaikkea, mikä oli tulista ja voimakasta, huomasi lopulta Saccard'in kauniiksi hänen seisossaan siinä intoa ja heidän suuren tehtävänsä toteutumisen uskoa hehkuvana. Senvuoksi tunsu hän antavansa perään, taipumatta kumminkaan hänen teorioihinsa, jotka sotivat hänen oikeudentuntoaan ja selvää arvostelukykyään vastaan.

"Saattaa niin olla, minähän olen vain nainen ja tämä olemassaolon taistelu pelottaa minua. Mutta yhtä pyydän teiltä: musertakaa niin harvoja kuin mahdollista, elköäkä missään tapauksessa niitä, joista minä pidän!"

Saccard oli ylpeä; ihastuneena oman kaunopuheisuutensa johdosta tunsu hän itsensä jo etukäteen voittajaksi ja voi osottaa jalomielisyyttä ja lempeyttä.

"Elköö pelätkö! En minä ole niin villi kuin näyttää. Me tulemme rikkaiksi kaikki!"

He juttelivat nyt aivan rauhallisesti niistä eri toimenpiteistä, joihin oli ryhdyttävä; päätettiin, että Hamelin jo seuraavana päivänä yhtiön perustamisen jälkeen lähtee Marseille'en jatkaakseen sieltä

matkaa Itämaille jouduttamaan suuren yrityksen toimeenpanemista.

Mutta pörssissä alkoivat jo huhut liikkua. Saccard'in nimi kohosi uudelleen ylös siitä sameasta vedestä, johon se viime aikoina oli ollut vähällä hukkoa, ja kuiskuteltiin yhä kuuluvammin hänen uusista suunnitelmistaan, puhuttiin yhä äänekkäämmin varmasta ja loistavasta tulevaisuudesta, ja uudestaan täyttyi hänen odotushuoneensa, kuten entispäivinä Monceaux-puiston varrella, joka aamu avun anojilla. Mazaud pistäytyi — kuten ennen vanhaan — juttelemaan päivän uutisia; hän otti vastaan muitakin vekselinvälittäjiä, juutalaisen Jacoby'n ja hänen vävynsä Delaroque'n, joka teki vaimonsa hyvin onnettomaksi. Vapaavälittäjiä edusti Nathansohn, pieni vaalea, ketterä herra, jota aina onnisti. Ja Massias-raukkakin, jonka puuhilla harvoin jos milloinkaan, oli menestystä, ilmestyi jo joka-ainoa päivä, vaikk'ei Saccard'ilta vielä ollutkaan saatavissa määräyksiä.

Eräänä aamuna yhdeksän aikaan oli Saccard'in odotushuone täynnä. Kun hän ei vielä ollut hankkinut itselleen erityistä henkilökuntaa, oli hänen sangen vaikea selviytyä vieraista ainoan kamaripalvelijansa avustuksella. Hänen avatessaan tänään työhuoneensa oven tahtoi Jantrou tunkeutua sisään; mutta Saccard oli huomannut Sabatani'n, jota hän oli etsinyt kaksi päivää.

"Anteeksi, ystäväni", sanoi hän estäen entistä koulunopettajaa, "haluan ensin puhua välimereläisen kanssa."

Sabatani istuutui pidättyväisesti hymyillen tavanomaisella käärmemäisellä joustavuudellaan ja salli Saccard'in rauhallisesti puhua loppuun; ja tämä esitti ehdotuksensa kiertelemättä, sillä hän tiesi, kenen kanssa oli tekemisissä.

"Rakas ystäväni, minä tarvitsen teitä, meidän täytyy saada nimellishenkilö. Minä avaan teille tilin, annan teidän ostaa vissin määrän osakkeitamme, jotka te tietysti kuittaatte kynänvedolla. Huomaatte, että minä käyn suoraan asiaan ja pidän teitä ystävänä."

Nuori mies katsoi häneen kauniilla samettisilmillään, jotka antoivat pitkulaisille, ruskeille kasvoille niin loistavan ilmeen.

"Laki vaatii maksua käteisellä rahalla. Mutta ... minä en sano tätä teille oman itseni vuoksi. Te kohtelette minua ystävänä ja siitä olen ylpeä. Olen valmis tekemään mitä hyvänsä."

Saccard tahtoi tämän johdosta sanoa hänelle jotain ilahuttavaa ja ilmotti hänelle siis että Mazaud kunnioitti häntä suuresti ja oli liikeasioissa hänen kanssaan ilman riittäviä takeita. Sitten laski hän leikkiä Germaine Coeur'ista, jonka seurassa hän oli tavannut Sabatani'n eilen, ja tämä hymyili sanomatta sanaakaan vastaan — aivan niin, hän ei koskaan saanut rauhaa naisilta, hän ei voinut ymmärtää, miksi ne juoksivat hänen jälessään.

"Mutta asiasta toiseen", keskeytti Saccard, "me tarvitsemme myös muutamia allekirjotuksia saadaksemme liikkeemme järjestykseen — voinko lähettää joukon papereita teille?"

"Luonnollisesti, niin paljon kuin tahdotte!"

Hän ei edes kysynyt maksua; ja kun toinen lisäsi, että hän saisi frangin jokaisesta allekirjotuksesta edes jonkunlaiseksi korvaukseksi hukkaanmenneestä ajastaan, nyökkäsi Sabatani vain päätään ja sanoi hymyillen:

"Toivon myös, ettette kieltäydy antamasta minulle hyviä neuvoja; teidän saatte tästä puolin tarkkoja tietoja. Otan vapauden pyytää teiltä selvitystä silloin tällöin."

"Tehkää niin", vastasi Saccard, joka ymmärsi hänet. "Hyvästi siis ... elköökä olko liian rakastettava naisväkeä kohtaan."

Hän päästi miehen ulos erästä suoraan portaille johtavasta ovesta, niin ettei lainkaan tarvinnut kulkea odotushuoneen läpi.

Sitten meni Saccard avaamaan toisen oven ja huusi Jantrou'in sisälle. Ensi silmäyksellä huomasi hän heti, että tämä oli laihtunut ja näytti sangen viheliäiseltä. Pörssi kohteli häntä edelleen äitipuolen tavoin, vaikka hän oli kaunis mies ja omasi laajat tiedot, ja osasi aina asettaa sanansa niin, että jokainen ymmärsi hänen saaneen yliopistosivistyksen.

"Olin aikeissa pikapuolin kirjottaa teille jonkun sanan", sanoi Saccard. "Me valmistamme luetteloja konttorihenkilökunnastamme ja te olette siinä ensimmäisten joukossa. Luullakseni tulette sijotetuksi liikkeellelaskukonttoriin."

Jantrou keskeytti hänet.

"Tuhat kiitosta, olette sangen rakastettava muistaessanne minua, mutta minä aioin ehdottaa teille aivan toista asiaa."

Hän ei puhunut asiaansa heti, alkoi yleisillä lauselmilla, kysyi, minkä osan Saccard oli aikonut antaa sanomalehdistölle Yleispankin perustamiseen nähden. Saccard innostui heti, selitti, että hän halusi mahdollisimman suurta julkisuutta ja uhrasi kernaasti kuinka paljon hyvänsä sen asian hyväksi. Hänen unelmansa oli saada kaikki sanomalehdet puolelleen mutta se saattoi tulla liian kalliiksi.

"Kenties teitä haluttaa ottaa käsiinne reklaamimme? Ehkä se olisikin sangen viisasta? Siitä seikasta täytyy meidän jutella lähemmin."

"Sopii kyllä, myöhemmin, jos niin haluatte. Mutta mitä sanotte omasta lehdestä, aivan teidän omastanne, jota minä tulisin toimittamaan? Joka aamu olisi teillä kokonainen sivu itseänne varten, artikkeleita, jotka laulaisivat teidän ylistystänne, uutisia, jotka kiinnittäisivät huomiota teihin, lyhyesti, järjestetty sotaretki, reklaamia teille mahdollisissa ja mahdottomissa tilanteissa, samalla kun teidän kilpailijanne lyötäisiin maahan. Eikö se ole tarpeeksi houkuttelevaa?"

"Kyllä niinkin, mutta se kai tulisi hiton kalliiksi?"

"Eikö mitä, hinta on aivan kohtuullinen."

Ja vihdoinkin mainitsi hän lehden nimen: *Toivo*, jonka pari vuotta sitten oli perustaneet muuan klerikalien ryhmä, puolueen kiivaimmat kannattajat, jotka kävivät taistelua elämästä ja kuolemasta keisarikuntaa vastaan. Lehti ei ollut menestynyt ja joka viikko kierteli huhuja, että se lakkaisi ilmestymästä.

Saccard pani vastaan.

"Sitähän ilmestyy vain 2,000 kappaletta!"

"Meidän tehtävämme on lisätä ilmestymismäärää."

"Ja muuten — ei, se on aivan mahdotonta; lehtihän yhtämittaa hyökkää veljeni kimppuun enkä minä voi asettua häntä vastaan heti alussa."

"Elkää olko huolissanne 'Toivon' väristä. Hankkikaa lehti itsellenne; siitä on tuleva teidän tukenne."

Saccard istui hetkisen vaiti punniten Jantrou'n ehdotusta. Hän muodosti heti kokonaisen suunnitelman: hän ostaisi "Toivon", tekisi lopun sen kiivaista hyökkäyksistä hallitusta vastaan, asettaisi lehden veljensä jalkoihin, niin että tämä tulisi pakotetuksi osottamaan kiitollisuuttaan, mutta säilyttäisi sen katolisen värin, ikäänkuin uhkauksena, merkinä siitä että toimitus milloin hyvänsä voisi alkaa uuden hyökkäyksen uskonnon nimessä. Ja jos Rougon ei näyttäytyisi suopeaksi hänelle, kohottaisi hän paavin lipun, ryntäisi esiin jerusalemi-aatteineen. Se olisi oivallinen loppuvaikutelma.

"Tulisimmeko me aivan itsenäisiksi?" kysyi hän äkkiä.

"Aivan täydellisesti. He ovat väsyneet, lehti on joutunut erään herran käsiin, joka on rahapulassa ja luovuttaa sen meille 10,000:sta. Meillä on vapaat kädet."

Saccard mietti vielä hetkisen.

"No niin, asia on selvä. Menkää tapaamaan miestä ja tuokaa hänet minun luokseni. Teistä tulee toimittaja, ja te saatte hoitaaksenne koko meidän suhteemme sanomalehdistöön. Minä haluan aivan ennenkuulumatonta reklaamia — s.t.s. tuonnempana, kun olemme saaneet kylliksi polttoainetta koneistoomme."

Hän oli noussut seisomaan. Jantrou'kin nousi; hän oli iloinen löydettyään vihdoinkin leivänpalan, mutta salasi ilonsa välinpitämättömään nauruun ja sanoi huolettomalla äänellä:

"Vihdoinkin pääsen minä takasin oikeaan elementtiini, rakkaaseen kirjalliseen työhöni!"

"Elkää vielä värvätkö aputoimittajia", sanoi Saccard saattaessaan häntä ovelle. "A propos, merkitkää muistiinne muuan suojattini, Paul Jordan, nuori lahjakas mies, josta teille on oleva paljon hyötyä kirjallisella alalla. Kirjotan hänelle ja käsken hänen tulemaan luoksenne."

Jantrou oli juuri poistumassa takatietä, kun hän vasta älysi tämän käytännöllisen kaksiovijärjestelmän.

"Katsoppas vaan", sanoi hän tuttavallisella äänellään, "tämähän on mukavaa. Näin voi aivankuin loihia tiehensä hyvät ystävänsä, kun esim. kauniita naisia on tulossa ... tervehdin juuri vapaaherratar

Sandorff'ia odotushuoneessa."

Saccard ei tiennyt, että vapaaherratar oli siellä, hän kohotti hartioitaan välinpitämättömän näköisenä, mutta toinen nauroi, eikä näyttänyt uskovan, että hän oli niin kovin välinpitämätön. Molemmat herrat erosivat puristaen lujasti toistensa kättä.

Yksin jäätyään meni Saccard vaistomaisesti peilin ääreen ja suki hiuksensa, joissa ei vielä näkynyt ainoatakaan hopeapisarettia. Hän ei tosin välittänyt naisista nyt, kun liikeasiat vaativat koko hänen huomionsa, ja hän antoi myöten vain tiedottomalle keikariudelle, joka saa aikaan, että ranskalainen mies ei koskaan voi olla kahdenkesken naisen kanssa yrittämättä tehdä vallotusta, sillä päinvastaisessa tapauksessa häntä pidettäisiin yksinkertaisena raukkana. Kun vapaaherratar astui sisään, meni Saccard häntä vastaan mitä ystävällisimmin ilmein.

"Olkaa hyvä ja istukaa, rouva vapaaherratar!"

Milloinkaan ei tämä nainen ollut näyttänyt hänestä niin kiehtovalta punaisine huulineen ja palavine silmineen, joita ympäröivät mustat varjot ja verhosivat tuuheat, mustat kulmakarvat. Mitä tahtoi vapaaherratar hänestä? Hän hämmästyti, tulisipa melkein pettymystä kuultuaan hänen asiansa.

"Herra Saccard, ensinnäkin pyydän anteeksi, että haaskaan kallista aikaanne, mutta kun kuulutaan samaan seuraan, tahdotaan mielellään tehdä toisilleen palveluksia. Teillä on hiljan ollut kokki, jonka mieheni haluaa ottaa palvelukseensa. Tulen nyt aivan yksinkertaisesti pyytämään muutamia tietoja hänestä."

Vapaaherratar kyseli ja Saccard vastaili auliisti siirtämättä silmiään hänestä, sillä hän epäili, että tämä oli vain tekosyy. Hän oli tullut aivan toisissa aikeissa. Ja aivan oikein, hän luovi hienosti ja onnistui vihdoin johtamaan keskustelun "yhteiseen ystävään", markisi Bohain'iin, joka oli puhunut hänelle Yleispankista. Oli niin vaikeaa saada rahojaan sijoitetuksi suuryrityksiin! Saccard ymmärsi pian, että vapaaherratar mielellään halusi muutamia osakkeita kymmenen prosenttiin palkkiolla, kuten yhdynnän jäsenetkin, ja hän ymmärsi vielä paremmin, ettei tuo nainen maksaisi hänelle, jos hän olisi kyllin varomaton avaamaan hänelle tilin.

"Minulla on oma omaisuuteni, mieheni sallii minun hallita sitä mieleni mukaan. Siitä on niin paljon huolta, mutta on iloakin, se täytyy tunnustaa. Onhan se hiukan outoa, että nainen, ja vielä nuori nainen, on liikeasioissa; se antaa usein aihetta moitteisiin. Välistä olen aivan pulassa; minulla ei, sen pahempi, ole ystäviä, jotka voisivat antaa hyviä neuvoja. Neljätöistä päivää sitten menetin minä huomattavan summan siitä syystä, että minulle oli annettu harhaanjohtavia tietoja. Nyt, kun te tulette sellaiseen asemaan, että voitte oivallisesti silmätä liikemailman kulissien taakse, olisi teiltä sangen rakastettavasti tehty, jos te tahtoisitte..."

Peliraivo pilkisti esiin ylhäisen naisen hillityn käytöstavan takaa... Hänen silmänsä loistivat, huulet hehkuivat verenpunaisina ja hän näytti vapisevan intohimosta. Saccard oli kylliksi naivi luullakseen, että hän oli tullut tänne tarjoamaan itseään saadakseen vain olla mukana hänen suuressa liikkeessään ja saadakseen tarpeellisia tietoja pörssisuhteista.

"Minulle tuottaa todellista iloa, rouva vapaaherratar", huudahti hän, "asettaa kokemukseni teidän käytettäväksenne."

Saccard oli siirtänyt tuolinsa lähemmäksi ja tarttui hänen käteensä. Vapaaherrattaren kasvoille levisi heti kylmempi ilme. Ei, niin pitkälle ei vielä oltu tultu, vielä oli kuluva aikaa, ennenkuin hän heittäytyisi Saccard'in syliin saadakseen tietää jonkun liikesähkösanomaman sisällyksen. Häntä ikävystytti aivan riittävästi suhteensa yliprokuraattori Delcambre'en, näivettyneeseen, keltaiseen herraan, jolle hänen miehensä ahneus oli pakottanut hänet antautumaan. Ja hänen kylmä luonteensa, hänen salainen halveksimisensa kaikkia miehiä kohtaan näkyi nyt selvästi väsyneestä ja välinpitämättömästä ilmeestä hänen kasvoillaan, joilla voi hehkua ainoastaan pelihimo. Hän nousi ylös sen vastenmielisyyden tunteen vallassa, jonka hänen sukunsa ja kasvatuksensa antoivat hänelle, ja jonka avulla hän vielä kykeni työntämään luotansa hyvänkin liikeasian.

"Te olitte siis tyytyväinen mieheen, herra Saccard?"

Saccard'kin nousi hämmästyneenä. Mitä oli tuo nainen toivonut? Ettäkö hän avaisi tilin ja antaisi selityksiä tyhjän tähden? Ei, täytyi pitää varansa naisten suhteen, he olivat suorastaan epärehellisiä, mitä liikeasioihin tulee. Ja vaikk'ei hänellä ollutkaan mitään vastaansanomista tulla vapaaherrattaren rakastajaksi, ei hän kuitenkaan jatkanut yksinäisyyttään, vaan kumarsi hymyillen hymyä, joka merkitsi: "Kuten tahdotte, rouvaseni, milloin teille sopii!" mutta ääneensä hän sanoi:

"Sangen tyytyväinen. Toistan sen vielä kerran. Ainoastaan vähentääkseni palvelijakuntaani luovuin minä hänestä."

Vapaaherratar epäili hetken, ei niin paljon katumuksesta, että oli työntänyt Saccard'in luotaan, vaan siksi, että ymmärsi hyvin, kuinka typerää oli ollut kääntyä miehen sellaisen kuin Saccard'in puoleen, ennenkuin oli valmis kaikkiin mahdollisiin jälkisuorituksiin. Hän oli tyytymätön omaan itseensä, sillä hän piti itseään viisaana naisena. Vihdoin kohotti hän päänsä hiljaiseen tervehdykseen; ja Saccard seurasi häntä ovelle, joka avattiin juuri ulkoapäin. Tulija oli Maxime, joka sinä päivänä söi aamiaista isänsä luona. Maxime vetäytyi syrjään, kumarsi vapaaherrattaren kulkiessa ohi ja sanoi hänen mentyään nauraan:

"No, liikkeesi on käynnissä? Nostat jo palkkioitasi."

Nuoruudestaan huolimatta oli Maxime kokenut ja kylmä kuin vanha mies, jolla ei ollut halua uhrata ropoakaan sellaiseen seikkailuun. Isä ymmärsi heti, mitä hän tarkoitti ylimielisen ivallisella äänellään.

"Ei, minä en lainkaan ole nostanut mitään palkkiota, mutta minä pidän yhtä suurena kunniana olla kaksikymmenvuotias kuin sinä näyt tavoittelevan kuusikymmenvuotiaan käytöstä!"

Maxime nauroi edelleen — vanhaa hihittävää tyttönauruaan, joka hänellä vielä oli jälellä, niin täsmällinen kuin hän muuten olikin. Hän näytti nyt olevan sangen kärsivällinen sellaisten pienten heikkouksien suhteen, kunhan hänelle itselleen ei koitunut niistä mitään ikävyyksiä.

Maxime istuutui nojatuoliin ja otti käteensä sanomalehden.

"Elä huoli minusta, jatka sinä vain vastaanottoasi, jollet minua kainostelee. Tulen liian aikaisin: minä poikkesin lääkärini luokse ohikulkiessani, mutta en tavannut häntä kotona."

Nyt saapui palvelija ilmottamaan, että kreivitär de Beauvilliers oli odottamassa. Saccard hiukan hämmästyti, vaikka hän useita kertoja oli puhellut ylhäisen naapurinsa kanssa ruhtinatar d'Orvideon työkodissa. Hän käski palvelijan heti päästää kreivittären sisälle, sitten kutsui hän palvelijan takasin ja käski tämän lähettää pois kaikki muut, sillä hän oli väsynyt ja nälissään.

Kun kreivitär astui sisälle, ei hän edes huomannut Maximeä, jonka nojatuolin leveä, korkea selkänoja kätki suojaansa. Ja Saccard hämmästyti entistäänkin enemmän huomattessaan, että kreivittärellä oli tyttärensä Alice mukanaan. Hän tarjosi tulijoille tuolit ja osotti erinomaista kohteliaisuutta ja kunnioitusta.

"Erinomaisen suuri kunnia minulle, rouva kreivitär ... jos voin jollakin tavoin olla teille hyödyksi..."

Huolimatta ylhäisestä ilmeestään oli kreivitär sangen kaino, mutta onnistui hänen vihdoinkin selittää asiansa.

"Herra Saccard, keskustellessani ystävättäreni, — ruhtinatar d'Orvideon kanssa sain minä ajatuksen tulla luoksenne. Tunnustan epäilleeni alussa, sillä minun ijälläni ei muuteta mielipiteitä, ja minä olen aina pelännyt erinäisiä nykyaikaisen elämän kiusauksia, joita minä en ymmärrä. Mutta minä olen puhunut tyttäreni kanssa ja katson velvollisuudekseni voittaa epäilyni ja koettaa tehdä jotakin lapseni onneksi."

Hän jatkoi sanoen, että ruhtinatar oli puhunut hänelle Yleispankista, joka kyllä sivullisten ihmisten silmissä oli näyttäytyvä tavalliseksi luottolaitokseksi, mutta paremmin asiaa tuntevien silmissä oli sillä muuan hyvä puoli, jota vastaan ei voinut väittää, siihen määrin korkea ja arvokas päämäärä, että herkinkin omatunto oli vaikenava. Hän ei maininnut enemmän paavia kuin Jerusalemiakaan; sellaisesta ei puhuttu, uskovaiset vain *kuiskailivat* tästä suuresta salaisuudesta, joka sai kaikkien sydämet sykkimään nopeammin; mutta kaikista kreivittären sanoista ja ilmeistä näkyi toivorikas, melkein harras usko uuden yrityksen onnistumiseen.

Saccard'iakin kummastutti tuo tukahutettu liikutus, joka väreili kreivittären ääressä. Hän itse oli puhunut Jerusalemiasta ainoastaan lyrillisessä mielentilassa; itse asiassa epäili hän vähän tätä hullua tuumaa, hänellä oli sellainen tunne, että se hipui koomillisuuden rajoja, ja hän oli valmis heittäämään sen menemään ja nauramaan sille, jos se joutuisi hymyilyn esineeksi. Ja tämä jumalinen, ylhäinen nainen, joka liikutettuna tuli tänne tyttärineen, se tapa, millä hän antoi Saccard'in ymmärtää, että hän ja kaikki hänen vertaisensa, koko Ranskan aateli, olivat valmiit uskon ja innostuksen valtaamina yhtymään hänen asiaansa, löi hänet mitä suurimmalla hämmästyksellä, muutti todellisuudeksi sen, mikä tähän saakka oli ollut unelma, ja laajensi hänen näköpiiriänsä loppumattomiin. Siis todellakin tässä olisi vetovoima, joka panisi koko mailman liikkeeseen! Nopean käsityskykynsä avulla eläytyi hän pian tilanteeseen, ryhtyi salaperäisin lauseparsin puhumaan tästä "työn ruunusta", lopullisesta voitosta, jonka eteen hän oli työskentelevä hiljaisuudessa; ja hänen sanansa saivat tulta, hän tunsu todellakin povessaan palavan uskon — uskon tämän keinon oivallisuuteen, keinon, jonka paavikunnan nykyinen pula antoi hänen käsiinsä. Hänellä oli onnellinen ominaisuus uskoa, niinpiankuin sellainen sopi hänen suunnitelmiinsa.

"Sanalla sanoen", jatkoi kreivitär, "olen tehnyt päätöksen, joka tähän saakka on minulle ollut vastenmielinen. En ole milloinkaan ennen ajatellut pyytää rahoistani hyötyä, sijoittaa niitä niin, että ne antaisivat suurta korkoa; se on vanhanaikainen mailmankatsomus, joka nykyään tuntuu yksinkertaiselta, minä tiedän sen, mutta ... eihän siinä ole ihmettelemistä, niitä käsityksiä, jotka juodaan jo äidinmaidossa, ei ole helppo muuttaa, ja minä olen kasvanut siinä käsityksessä, että meidän säätyimme henkilöt voivat elää vain maaomaisuuden tulosta. Mutta sen pahempi ... maaomaisuus tähän mailmanaikaan..."

Hän punastui heikosti, sillä hänen täytyi nyt tunnustaa köyhyytensä, jota hän niin suurella vaivalla oli salannut.

"Suuria maaomaisuuksia tuskin löytyykään nykyään. Meitä on kovasti koeteltu. Meillä on vain yksi talo jälellä."

Saccard keskeytti kiivaasti auttaakseen häntä pulasta:

"Mutta, rouva kreivitär, kukaan ihminen ei nykymailmanaikaan elä maaomaisuudella. Vanha tapa sijoittaa omaisuutensa maatiloihin, on vanhuudenheikko muoto, jolla ei enää ole mitään oikeutusta. Miljonien arvoinen maatila tappaa nälkään, mutta sellaisen pääoman neljännellä osallakin elää hyvin, jos se on sijoitettu hyviin liikkeisiin, jotka tuottavat 15, 20, jopa 30 prosenttia korkoa."

Kreivitär pudisti hiljaa päätään.

"Enkä minä ole yksin mailmassa, minun täytyy ennen kaikkea ajatella tyttärtäni. Viimeisinä vuosina olen onnistunut säästämään hiukan ... oh, aivan pienen summan."

Hän punastui taas.

"Kaksikymmentä tuhatta frangia, jotka makaavat kotonani laatikossa. Myöhemmin kenties katuisin, että olen ne jättänyt lepäämään toimeettomina; ja koska teidän yrityksenne on kunnioitettava, sen mukaan kuin ystävättäreni on minulle kertonut, koska te aiotte työskennellä asian hyväksi, jolle me kaikki koko sydämestämme toivomme menestystä, tahdon minä uskaltaa ... sanalla sanoen, olisin erinomaisen kiitollinen, jos te voisitte merkitä minulle pankkinne osakkeita 10-12,000 frangin edestä. Olen pyytänyt tyttärtäni mukaan tänne, sillä en tahdo salata, että rahat ovat hänen."

Tähän saakka ei Alice ollut avannut suutansa, vaan istunut hiljaa ja toimeettomana, vaikka hänen silmistään näkyi, että hän seurasi keskustelua valppaalla huomaavaisuudella. Hän teki nyt hellän, torjuvan liikkeen.

"Minun! Minulla ei ole mitään, mikä ei kuuluisi myöskin sinulle, äiti?"

"Entä kun menet naimisiin, lapseni?"

"Sinä tiedät vallan hyvin, etten minä halua mennä naimisiin."

Tämän sanoi hän kovin nopeasti ja yksinäisyyden suru ilmeni hänen heikon äänensä värinässä. Äiti pyysi häntä vaikenemaan syvästi surullisin katsein, heidän silmänsä kohtasivat, eivätkä voineet valehdella toisilleen, sillä he olivat tottuneet joka päivä jakamaan salaiset kärsimyksensä.

Saccard oli hyvin liikutettu.

"Vaikk'ei yhtä ainoata osaketta olisi jälellä, hankkisin minä niitä teille sittenkin, rouva kreivitär. Olisinpa valmis, jos niin vaaditaan, luovuttamaan muutamia omistani. Teidän luottavaisuutenne liikuttaa minua kovin, se on suuri kunnia minulle."

Ja tällä hetkellä oli todellakin hänen vakaumuksensa, että hän auttaisi noita onnettomia naisia rikkauteen ja onneen luovuttaessaan heille osan siitä kultasateesta, joka pian oli lankeava hänen ylitseen.

Naiset nousivat ja hyvästelivät. Vasta käsi oven rivillä viittasi kreivitär suoraan siihen suureen päämaaliin, josta ei puhuttu:

"Olen äskettäin saanut pojaltani Ferdinandilta Romasta masentavan kirjeen, jossa hän puhuu siitä surusta, jonka meidän joukkojemme lähtö sieltä on aiheuttanut kaikkien oikeauskoisten katolilaisten keskuudessa."

"Kärsivällisyyttä!" huudahti Saccard tunteellisella ja vakuuttavalla äänellä, "me pelastamme aseman."

Vaihdettiin kohteliaat hyvästit ja Saccard saattoi naisia eteiseen saakka; tällä kertaa meni hän odotushuoneen lävitse, sillä hän luuli sen olevan tyhjän. Mutta tullessaan takaisin huomasi hän noin

viisikymmenvuotiaan laihan ja pitkän, työmiehen sunnuntaipukuun puetun miehen istuvan siellä nuoren, kauniin, hoikan ja kalpean kahdeksantoistavuotiaan tytön seurassa.

"Mitä nyt? Mitä te tahdotte?"

Nuori tyttö oli noussut ensiksi ja mies alkoi pelästyneenä tylystä vastaanotosta, sammaltaa selitystään.

"Minähän olin sanonut, etten ota vastaan enää tänään. Miksi te istutte täällä? Sanokaa minulle toki nimenne."

"Dejoie, ja tämä on tyttäreni Nathalie..."

Hän alkoi taas änkyttää, niin että Saccard menetti malttinsa ja aikoi ajaa hänet ulos; silloin ymmärsi hän vihdoinkin, että he olivat Caroline-rouvan vanhoja tuttuja ja että hän oli käskenyt heidän odottaa.

"Ahaa, teillä on Caroline-rouvan suositus! Olisitte sen heti sanoneet. Astukaa sisään ja pitäkää kiirettä, sillä minä olen kovin nälissäni."

Vastaanottohuoneessa jätti hän Dejoie'n ja Nathalie'n seisomaan, eikä itsekään istunut päästäkseen heistä pikemmin eroon. Maxime oli kreivittären lähdettyä noussut nojatuolistaan — hän ei katsonut tarvitsevansa kainostella näitä vieraita — ja katseli verrattain nenäkkäästi vastatulleita. Dejoie alkoi laajasti esittää asiaansa.

"Nähkääs herra, minä olen ollut sotapalveluksessa, sitten jouduin minä konttorirengiksi herra Durieu'lle, Caroline-rouvan miehelle, joka eläessään oli panimomestari. Sitten tulin minä herra Lamberthier'ille, hallien pakkamestarille. Sitten sain minä paikan herra Blaisot'in pankkiirin luona, jonka te kyllä tunnette; hän ampui itsensä kaksi kuukautta sitten ja silloin jäin minä ilman paikkaa. Mutta ensinnä piti minun puhua, että olen ollut naimisissa. Niin, minä nain Josefinan, vaimoni, ollessani herra Durieu'lla, ja Josefina oli kyökkipiikana herran kälyllä, rouva Lévêque'llä, jonka rouva Caroline hyvin tunsu. Kun minä sitten siirryin Lomfoerthier'ille, ei hän voinut seurata mukana, vaan otti paikan tohtori Renaud'ilta Grenelle'stä. Sitten sai hän paikan 'Kolmen veljeksien' puodissa Rombutean-kadulla, mutta valitettavasti ei siellä koskaan löytynyt minulle sopivaa paikkaa."

"Lyhyesti", keskeytti Saccard, "te tulette etsimään paikkaa minulta, eikö totta?"

Mutta Dejoie tahtoi välttämättä kertoa elämänsä onnettomuuden, joka sisältyi siihen, ettei hänen koskaan ollut onnistunut saada paikkaa vaimonsa kanssa samasta talosta. Oli aivan kuin he eivät olisi olleetkaan naimisissa; milloinkaan eivät he olleet asuneet yhdessä, he olivat tavanneet toisensa milloin missäkin, olivat olleet pakotetut varastamaan suudelman keittiön oven takana. Heillä oli tytär, Nathalie, joka oli ollut kasvatusäidin hallussa kahdeksanteen ikävuoteensa; vihdoinkin oli isä väsynyt yksinäisyyteen ja ottanut hänet luoksensa pieneen renginkamariin. Ja hän oli ollut pienen tyttären sekä isänä että äitinä, saattanut häntä kouluun ja sieltä kotiin, kasvattanut häntä, kaitsenut väsymättömällä huolella ja yhä kasvavalla hellyydellä.

"Mutta se minun täytyy sanoakin, että hän on tuottanut minulle iloa. Hän on sekä taitava että hyvätapainen. Ja somannäköinen hän on ... niin, sen herra itse näkee."

Niin, Saccard'in mielestä oli hän kaunis tyttö, tuo hento kukkanen, joka oli kasvanut Parisin katukivillä.

"Ja nyt hän on naimaikäinen, ja on juuri tarjolla hyvä puoliso, kirjanpitäjän, naapurimme, poika. Mutta poika tahtoo päästä omaksi eläjäkseen ja vaatii 6,000 frangin myötäjäisiä. Se ei ole paljo, hän voisi yrittää varakkaampaakin tyttöä. Ja näettekös, minä menetin vaimoni neljä vuotta sitten ja hän jätti jälkeensä säästönsä, jotka hän oli kerännyt kyökkipiikana ollessaan, ymmärrättekö. Minulla on siis 4,000 frangia, mutta se ei ole 6,000, ja nuorella miehellä on kiire... Nathalie myöskin..."

"Niin, niin. Ei tämä ole niin kovin hauskaa, tahdon saada tästä lopun tavalla tai toisella."

Saccard keskeytti heidät uudestaan. Hän huomasi, ettei mies ollut kovin viisas, mutta kunniallinen ja rehellinen sekä tottunut sotilaskuriin. Muuten oli aivan riittävää, että heillä oli Carolinen suositus.

"Hyvä on, ystäväni; minä saan tulevaisuudessa sanomalehden toimittakseni; pääsette toimituksen vahtimestariksi. Antakaa minulle osotteenne. Saatte aikanaan kuulla minusta."

Mutta Dejoie ei lähtenyt tiehensä. Hän jatkoi alakuloisena:

"Oikein kiltisti tehty teiltä, herra, ja minä otan paikan vastaan kiitollisuudella, sillä pitäähän minun tehdä työtä saatuaani Nathalie'n naitetuksi. Mutta minulla oli toinen asia. Olen kuullut rouva Caroline'ita

ja muillakin, että herra pian alkaa suuren liikkeen ja että te tulette hankkimaan ystäville ja tuttaville suuren ansion. Jos herra olisi hyvä ja ajattelisi meitäkin ja luovuttaisi meille pari osaketta..."

Toisen kerran tämän päivän kuluessa tuli Saccard liikutetuksi ja nyt vielä enemmän kuin kreivittären kanssa puhellessaan. Tämä yksinkertainen mies, joka tuli hänen luokseen sou sou'ltä haalittuine säästöineen, olihan hän sen joukon, sen suuren luottavan joukon edustaja, josta saadaan parhaimmat, lukuisimmat liiketuttavat, kiihkouskova joukko, joka antaa luottolaitokselle voittamattoman vahvuuden. Kun tämä kunnianmies tuli Saccard'in luokse, ennenkuin pankin olemassaolo oli julkisesti tunnettu, niin mitä tulisikaan tapahtumaan konttorin avaamisen jälkeen? Liikutettuna hymyili hän tälle ensimmäiselle pikku liiketuttavalle; hän piti tapausta suuren menestyksen hyvänä enteenä.

"Hyvä, ystäväni, te saatte osakkeita."

Dejoie'n kasvot loistivat, ikäänkuin tämä olisi ollut odottamaton onni.

"Herra on ylen hyvä! Voin kai puolen vuoden kuluessa ansaita 2,000 frangia, niin että summa tulee täyteen, vai kuinka? Ja koska herra antaa myöntävän vastauksen, tahdon minä tehdä asian heti selväksi. Olen ottanut rahat mukaani."

Hän kaivoi taskustaan esille kirjekuoren, jonka ojensi Saccard'ille. Tämä seisoivat vaiti ja liikkumattomana, tämän viimeisen piirteen aiheuttaman ihastuksen ja ihailun vallassa. Ja tämä sydämetön ryöväri, joka jo oli niin monen lähimäisensä taskuja keventänyt, puhkesi lopuksi tyytyväiseen nauruun ja kuvitteli täydellä todella tekevänsä tämän miehen rikkaaksi.

"Ei, rakas ystäväni, niin ei se käy päinsä. Pitäkää rahanne, minä merkitsen teille osakkeet, ja te saatte sitten maksaa asianomaiseen paikkaan ja aikaan."

Sitten päästi hän isän ja tyttären menemään, kun Nathalie ensin isän kehotuksesta oli kiittänyt Saccard'ia kiitollinen hymy kylmissä kirkkaissa silmissään.

Jäätyään kahden kesken isänsä kanssa sanoi Maxime ylimielisellä äänellä:

"Niin aina, sinä siis hankit nuorille tytöille myötäjäisiä nykyään?"

"Miksikä en", vastasi Saccard iloisesti. "On oivallinen rahojen sijoitustapa tehdä toisia onnelliseksi."

Hän järjesti vielä muutamia papereita. Sitten kysyi hän äkkiä:

"No, etkö sinä halua muutamia osakkeita?"

"Ei, kiitos! Luuletko minua sellaiseksi hölmöksi?"

Saccard teki vihaisen liikkeen; vastaus oli hänen mielestään sekä tyhmä että nenäkäs ja hän oli vastaamisillaan kiivaalla äänellä, että liikeyritys *oli* loistava ja että poika oli enemmän kuin yksinkertainen, jos hän piti isäänsä tavallisena huijarina! Mutta hänet valtasi sääli nähdessään kaksikymmenviisi-vuotiaan poikansa jo siinä ijässä olevan niin elähtäneen, ukkomaisen, ahneen ja niin huolestuneen terveytensä suhteen, ettei hän uskaltanut lähteä minnekään jo edeltäpäin ottamatta huomioon seurauksia. Ja oman nuorekkaan voimansa haltioittamana purskahti hän nauruun ja taputti Maxime'a olalle.

"No niin, menkäämme aamiaiselle, poika raukkani, ja varo reumatismiasi."

Pari päivää tämän jälkeen, 5 p:nä lokakuuta, meni Saccard Hamelin'in ja Daigremont'in seurassa notarius Lelorrain'in luokse ja siellä laadittiin Yleispankin perustava asiakirja. Pääoma oli 25 milj. frangia, jaettuna 50,000:teen 500 frangin suuruiseen osakkeeseen, josta pääomasta ainoastaan neljännes oli heti maksettava. Yksi kappale yhtiön sääntöjä jäi notario Lelorrain'in haltuun. Sinä päivänä oli kirkas auringonpaiste, ja kun yhtiön jäsenet tulivat ulos notariatista, sytyttivät he sikarinsa ja astelivat hitaasti pitkin boulevardje iloisina ja olemassaoloonsa tyytyväisinä kuin joukko koulupoikia, kun vapaahetki on koittanut heille.

Yleinen perustava kokous pidettiin seuraavalla viikolla. Yhtiön jäsenet olivat jo sijottaneet ne osakkeet, joita he eivät halunneet itselleen, ja 122 osakkeenomistajaa oli läsnä edustaen liki 40,000 osaketta. Piti omistaa vähintään 20 osaketta, ennenkuin sai äänioikeuden, mutta yksi osakkeenomistaja ei saanut 10 ääntä enempää, olipa hänellä osakkeita kuinka paljon tahansa.

Saccard oli merkinnyt itselleen ja Hamelin'ille 500 osaketta, jotka he tulisivat maksamaan nimikirjotuksellaan. Kaikki yhdynnän jäsenet olivat saapuvilla: Daigremont, Huret, Sédille, Kolb, markisi de Bohain, kukin osakkeenomistajaryhmänsä kanssa. Samoin oli läsnä Sabatani, yksi suurimpia

osakkeenmerkitsijöitä, Jantrou ynnä useita pari päivää sitten avatun pankin virkamiehiä. Ja kaikki päätökset olivat harkitut ja sovitut edeltäkäsikin, niin että kokous todella oli ihmeteltävän sopuisa ja rauhallinen. Yksimielisesti selitettiin, että koko pääoma oli merkitty ja 125 frangia osaketta kohti maksettu. Sitten julistettiin yhtiö juhlallisesti perustetuksi. Valittiin hallinto: siihen, tulisi 20 jäsentä, jotka paitsi korvausta kokouksista, mikä arvioitiin 50,000 frangiksi vuodessa, saisivat erään säännöissä löytyvän pykälän nojalla kantaa 10 prosenttia pankin voitosta. Kun palkkio ei ollut halveksittava, pyysivät kaikki yhtiön jäsenet päästä mukaan, ja Daigremont, Huret, Sédille, Kolb, markisi de Bohain, samoin kuin Hamelinkin, olivat ensimmäisinä listalla; heitä seurasi neljätoista muuta vähemmän edustavaa osakkeenomistajaa. Saccard, joka tähän saakka oli pysyttäytynyt syrjässä, esiintyi näyttämölle, kun tuli kysymys toimeenpanevan johtajan valinnasta. Hamelin ehdotti häntä. Hyväksymisen sorina kuului huoneessa ja hänkin tuli yksimielisesti valituksi.

Nyt oli valittava vain kaksi tilintarkastajaa, jotka olivat velvolliset yhtiökokoukselle antamaan kertomuksen kirjanpäätoksestä ja niinmuodoin tarkastamaan hallinnon tilit, yhtä arka kuin tarpeetonkin tehtävä, johon Saccard oli valinnut erään herra Rousseau'n ja herra Lavignière'n, edellinen viime mainitun kaiku; Lavignière oli pitkä, vaalea herra, erinomaisen kohtelias ja aina samaa mieltä kuin edellinen kunnianarvoisa puhuja, senlisäksi halusi hän aivan liikuttavasti päästä hallintoon myöhemmin, kun hänen ansionsa olivat tulleet tarpeeksi tunnetuiksi. Rousseau'n ja Lavignière'n vaalin jälkeen aiottiin hajottaa kokous, kun puheenjohtaja katsoi tarpeelliseksi huomauttaa siitä 10 prosentin palkkiosta — kaikkiaan 400,000 frangia — jonka yhdyntä oli hyväksynyt ja jonka kokous hänen ehdotuksestaan päätti viedä "pankin perustamiskustannusten" tilille. Olihan se pikku seikka, hiukan ylimääräisiä kustannuksia on aina sellaisissa tilaisuuksissa.

Seuraavana päivänä kokoontui hallinto Orvideo-palatsiin, Saccard'in entiseen salonkiin, joka oli muutettu istuntohuoneeksi. Vanhin hallinnonjäsen, markisi de Bohain istui puheenjohtajan paikalle, nojatuoliin, joka oli hiukan korkeampi ja enemmän kullalla huoliteltu kuin muut. Saccard tirehtöörin ominaisuudessa otti paikan häntä vastapäätä. Ja niinpian kuin Bohain oli selittänyt, että ryhdyttäisiin vaalin toimittamiseen, nousi Hamelin ja kieltäytyi vastaanottamasta tätä luottamustointia; hän luuli tietävänsä, että useat herroista olivat ajatelleet valita hänet, mutta hän katsoi tarpeelliseksi muistuttaa heille, että hän aikoi lähteä Vähään Asiaan, ja että häneltä sitäpaitsi puuttui tarpeellista kokemusta pankki- ja pörssiasioissa. Sängen hämmästyneenä kuunteli Saccard hänen puhettaan, sillä eilen oli se ollut selvä asia, ja hän arvasi, että tässä olivat Caroline-rouvan sormet pelissä, sillä sisaruksilla oli aamulla ollut pitkä keskustelu. Ja koska hän ei halunnut ketään toista puheenjohtajaksi — voisihan sellaiseksi sattua itsenäinen herra, joka ehkä ryhtyisi komentelemaan häntä — ryhtyi hän tekemään vastaväitteitä, samalla kun hän rauhoitti Hamelin'ia vakuuttamalla, että puheenjohtajan tehtävä oli vain kunniaavirka, että hänen tarvitsi olla läsnä ainoastaan pääkokouksissa tukemassa hallinnon ehdotuksia ja pitämässä tavanmukaisen puheen. Sitäpaitsi valittaisiin varapuheenjohtaja, joka kirjottaisi nimensä Hamelin'in poissaollessa. Mitä laskuihin, pörssiliikkeeseen ja suuren pankkiyriytyksen tuhansiin tehtäviin tulee, niin olihan hän, Saccard, tirehtööri, aina saatavilla; hänethän oli valittu juuri sitä tarkotusta varten. Sääntöjen mukaan oli hänen tehtävänsä johtaa konttorityötä, huolehtia maksuista, hoitaa juoksevia asioita, sanalla sanoen, olla yhtiön toimeenpanevana voimana. Nämä todistelut tuntuivat sängen sitovilta, mutta siitä huolimatta pysyi Hamelin hetken aikaa jyrkästi kieltäytymisessään; sekä Huret että Daigremont saivat käyttää koko puhetautensa. Vihdoin Hamelin suostui ja nimitettiin puheenjohtajaksi; varapuheenjohtajaksi valittiin eräs tuntematon suuruus, agronomi ja entinen valtioneuvos, kreivi de Robin-Ghagot, hiljainen, pikkuaahne henkilö, oivallinen nimenkirjotuskone. Sihteeri valittiin pankin virkailijoista, eikä hallinnon jäsenistä. Ja kun pimeä tunkeutui suureen huoneeseen ja levisi kaikkialle viheriänä, surumielisenä varjona, olivat he mielestään tehneet tarpeeksi tällä kertaa ja erosivat määrättyään ensin kokoukset pidettäväksi kaksi kertaa kuussa, hallintovaliokunnan kokous 15 ja koko hallinnon kokous 30 p:nä.

Saccard ja Hamelin lähtivät jälkimäisen työhuoneeseen, jossa Caroline-rouva jo oli heitä odottamassa. Hän huomasi heti veljen masentuneesta ilmeestä, että tämä taas oli ollut kyllin heikko antamaan perään, ja hän lausui heti julki tyytymättömyytensä.

"Tuohan on aivan järjetöntä!" huudahti Saccard. "Muistakaa toki, että puheenjohtajalla on 30,000 frangin palkka ja että hän saa tuon summan kaksinkertaisena, kun liikkeemme laajenee. Te ette todellakaan ole kyllin rikkaita luopuaksenne sellaisesta edusta. Ja mitä te nyt oikeastaan pelkäätte? Antakaapa kuuluu!"

"Minä pelkään kaikkea mahdollista", vastasi Caroline-rouva. "Veljeni matkustaa pois, enkä minä itse ymmärrä raha-asioita. Eikö esim. ole väärin, että olette merkinneet hänelle 500 osaketta, joita hän ei voi heti maksaa, ja eikö hänelle voi koitua niistä ikävyyksiä, jos kaikki käy hullusti?"

Saccard purskahti nauruun.

"Mokomia juttuja. 500 osaketta, 62,500 frangia ensimmäinen maksu! Jollemme me puolen vuoden

kuluttua, ensimmäisen jaon jälkeen, voi maksaa tuollaista summaa, niin olisi parempi heti heittäytyä Seineen kuin panna alulle sellaista huolestuttavaa yritystä. Voitte olla aivan rauhallinen. Ei kenellekään, joka ei menettele vallan tyhmästi, tule vahinkoa tästä liikkeestä."

"Oh, noita keinotteluja!" mutisi Caroline puolitiedottomasti, epäilyksen kiusaamana.

"Jollei keinottelua olisi, ei voisi hoitaa mitään liikettä. Miksi minä sijoittaisin rahojani, panisin alttiiksi omaisuuteni, joll'en minä odottaisi suurta nautintoa, äkillistä onnea, joka avaa minulle taivaan? Tavallinen ansiotyö, jokapäiväisten pikkuasioitten tunnollinen tasapaino tekevät koko elämän liian ikäväksi, yksitoikkoiseksi erämaaksi, jossa koko elinvoima uinuu ja tylsistyy. Mutta heitämpä kipinä tähän tajuttomuuteen, sytytä kajo taivaanrannalle, lupaa torkkuville, että he ansaitsevat sata sou'ta yhdestä, sano heille, että he voivat vallottaa miljonnia parissa tunnissa, ja kilpajuoksu alkaa, voimat kaksinkertaistuvat, ja he kykenevät luomaan suuria, loistavia yrityksiä. Tietysti on pelissä mukana paljon tuloksetonta intohimoa, mutta jollei sitä olisi, menisi mailma nurin."

"No jaa", sanoi Caroline nauraen hänkin, "on parasta, että perädydyn, kuten tavallisesti. Mutta koettakaamme tehdä vähän hyvääkin saadaksemme anteeksiannon."

Vielä hetken istuivat he ystävällisesti keskustellen ja Hamelin'in matka tuli lopullisesti päätetyksi.

Kun Saccard saapui asuntoonsa, ilmotti hänen palvelijansa, että häntä oli odottamassa muuan naishenkilö, joka välttämättä halusi puhua hänen kanssaan, vaikka palvelija oli sanonut, että oli kokous ja herra kenties ei ottaisi vastaan. Saccard, joka oli väsyksissä, suuttui aluksi ja käski palvelijan ajaa naisen tiehensä, mutta hän katui kohta ja pelkäsi, että se merkitsisi hänelle onnettomuutta, jos hän ajaisi jonkun luotaan. Joka päivä lisääntyi avunanojien joukko ja hän oikein nautti ollessaan niin huomattu.

Huoneessa paloi vain yksi lamppu, niin ettei hän voinut oikein erottaa, kuka odottaja oli.

"Herra Busch pyysi minua tulemaan luokseen..."

Hän suuttui, ei istunut, eikä tarjonnut naiselle tuolia. Lapsen äänestä ja pyylevästä muodosta oli hän tuntenut rouva Méchain'in. Olipa siinä sievä osakkeenostaja! Hänhän osti arvopapereita leivisköittäin.

Rouva selitti siekailematta, että Busch oli lähettänyt hänet tänne kuulemaan lähempiä selityksiä Yleispankin osakkeitten liikkeeseenlaskemisesta. Oliko niitä vielä jällellä? Olisiko toivoa saada muutamia sillä osingolla, joka kuului yhdyntän jäsenille? Mutta tämä oli hänellä ainoastaan tekosyy päästäkseen Saccard'in luo, nähdäkseen talon, vakoilla ja koettaa hänen valtasuuntaan, sillä pienet porsaansilmät, jotka vilkuivat paksusta talikasasta, katselivat ympäri, tarkastelivat joka kohtaa ja palasivat lakkaamatta tutkivin katsein takasin Saccard'in kasvoihin, ikäänkuin ne olisivat tahtoneet kurkistaa hänen sielunsa syvyyteen. Busch oli kauan odottanut antaakseen suunnitelman hyljätyn lapsen suhteen kypsyä, mutta nyt oli hän päättänyt ryhtyä tekoon, ja oli senvuoksi lähettänyt rouva Méchain'in tiedusteluretkelle.

"Täältä ei saa mitään osakkeita!" vastasi Saccard kylmästi.

Rouva Méchain ymmärsi, ettei hän saisi tietää enempää ja että olisi typerää tehdä enempiä yrityksiä. Senvuoksi ei hän odottanutkaan selvempää uloskäskyä, vaan otti askeleen ovea kohti.

"Miksi te ette kysy osakkeita omaan laskuunne?" kysyi Saccard ivallisesti.

Sammaltavalla äänellään, jossa nyt oli ivallinen sävy, vastasi rouva:

"Ei, se ei kuulu alaani. Minä odotan."

Saccard huomasi suuren nahkalaukun, jota rouva Méchain aina laahasi mukanaan, ja hän vavahti. Oliko tämä onnellinen päivä loppuva näin, tämä päivä, jona kaikki oli käynyt hänen toivonsa mukaan ja hän vihdoon oli nähnyt haluamansa pankin perustettuna? Tuliko tuo vanha kirottu ämmä katsomaan häntä pahoin silmin? Hän on korppi, joka kirkuen seuraa peräytyvää armeijaa, seuraa sitä aina yöhön saakka verisaunan jälkeen, jolloin se liihottelee taistelukentän ylle ja iskee alas tietäen löytävänsä ruumiita ruuakseen.

"Hyvästi siis, herraseni, me tapaamme kyllä", sanoi rouva Méchain hyvin kohteliaasti poistuen ähkien huoneesta.

V.

Kuukausi senjälkeen ei uusi pankki vielä ollut aivan valmis. Puusepät työskentelivät vielä, samoin maalarit kittailivat vielä suuren pihan laajaa lasikattoa.

Saccard oli itse syypää siihen, ettei koskaan tullut valmista; hän oli tyytymätön huoneuston puutteelliseen ulkonäköön ja keksi yhä uusia tekosyitä lisätäkseen loistoa, ja kun oli mahdotonta siirtää seiniä, jotta olisi saatu hänen uneksimansa avarat salit, kyllästyi hän ja jätti käsityöläiset Caroline-rouvan valvonnan alle. Kokonaisuuteen katsoen olivat huoneustot hyvin jaetut, vaikka hiukan ahtaat: alakerrassa sijaitsivat ne konttorit, joissa yleisö yhtämittaa kävi, eri kassat, lähetystoimisto, yleensä kaikki juoksevain asiain toimituspaikat; ylemmässä kerroksessa sijaitsi sitävastoin niin sanoaksemme sisempi koneisto, johtokunta, kirjevaihto-osasto, kirjanpito j.n.e. Tähän verrattain rajotettuun tilaan oli sijoitettu henkilökunta, kaikkiaan 200 henkeä. Ja heti ensi katseella, silloinkin kun puusepät vielä naulasivat ja höyläsivät, kun kulta kilisi pieniin puumaljakoihin, pisti silmään tuo ankaran vakavuuden ja vanhanaikaisen kunniakkuuden leima, tuo sakariston heikko tuoksu, joka luultavasti seurasi huoneuston mukana, tuon vanhan, koston, pimeän rakennuksen, joka seisoj niin vaiteliaana ja ylhäisenä satavuotisten puittensa varjossa. Ehdottomasti sai jokainen sellaisen vaikutuksen, että hän astui jumalaapelkäväiseen taloon.

Ja kun Saccard'in periaatteena oli käyttää hyväkseen kaikkia satunnaisiakin asianhaaroja, koetti hän kaikin voimin lisätä tätä vakavuuden leimaa, hän vaati virkailijoiltaan melkein papillista arvokkuutta, puhuttiin ainoastaan hillityllä äänellä, rahat otettiin vastaan ja maksettiin hartaalla juhlallisuudella.

Koko myrskyisen elämänsä aikana ei Saccard ollut osottanut sellaista kuumeista työntoa. Kello seitsemän aikaan aamulla, ennenkuin virkailijat olivat tulleet, vieläpä ennenkuin konttorirengas oli ehtinyt lämmittää muureja, istui hän jo työhuoneessaan, luki kirjeitään ja vastaili tärkeimpiin. Ja kello yhteentoista mennessä otti hän vastaan loputtoman virran liikekävijöitä, talon lukuisia ystäviä ja liiketuttavia, vekseliasiamiehiä, vapaavälittäjiä, puhumattakaan pankin omista virkailijoista, jotka tulivat saamaan määräyksiä. Kun hänelle sattui hetkinen vapaata aikaa, teki hän kiertokulun eri pankkihuoneustoissa, joissa apulaiset työskentelivät alituisen levottomuuden ahdistamina näitten odottamattomien käyntien johdosta, jotka voivat sattua mihin aikaan päivästä hyvänsä. Kello yhdentoista aikaan meni hän syömään aamiaista Carolinen kanssa, söi erinomaisella ruokahalulla, joi riskisti, ilman että se olisi häneen vaikuttanut lainkaan; eikä sekään tunti, jonka hän käytti aamiaiseensa, ollut hukkaanmennyttä aikaa, hän käytti sen, omien sanojensa mukaan, ripittääkseen kaunista ystävätärtään, s.t.s. kuunteli hänen mielipiteitään ihmisistä ja asioista, vaikk'ei hän aina ymmärtänytäkään käyttää edukseen Carolinen suurta viisautta ja selvänäköisyyttä. Kahdentoista aikaan meni hän pörssiin, hän piti parhaana tulla sinne ajoissa katselemaan hiukan ympärilleen ja juttelemaan. Muuten hän ei pelannut julkisesti, hän saapui sinne vain tapaamaan liiketuttaviaan. Mutta hänen vaikutuksensa alkoi jo tuntua, hän oli saanut jalansijaa vakavaraisena miehenä, jota tukivat todelliset miljonat ja hänestä kuiskailtiin ihmeellisiä asioita, huhu tiesi ilmoittaa, että hänellä oli suuremmin tulevaisuus edessään. Puoli neljän aikaan oli hän taas pankissa ja ryhtyi suoriutumaan ikävistä nimikirjotuksista; hän oli hankkinut siinä sellaisen valmiuden, että hän antoi käskyjä, vastaili kysymyksiin, suoritti liiketehtäviä ja jutteli aivan vaivatta, samalla kun hän jatkoi allekirjottamistaan. Kuuteen saakka otti hän taas käyntejä vastaan, lopetteli päivän työt ja valmisteli seuraavan päivän askareita. Ja kun hän sitten meni Caroline'n luo päivälliselle, muodostui siitä vielä tukevampi ateria: kalaa ja lihaa, etupäässä lihaa, ja erilaisia viinilajeja; yhtenä päivänä joi hän bourgogne'a, toisena bordeaux'ia tai samppanjaa, aina sen mukaan miten edullisesti hän laski käyttäneensä päivänsä.

"Ja sanokaapa nyt, etten minä ole järkevä!" lausui hän joskus hymähtäen. "Sen sijasta, että juoksentelisin naisväen perässä, klubeissa ja teattereissa, elän minä täällä teidän luonanne aivan kuin siveellisin porvari. Voitte kirjottaa tästä veljellenne ja rauhottaa häntä."

Hän ei kuitenkaan ollut niin siveellinen, kuin hän väitti olevansa: hän oli siihen aikaan ihastunut erääseen Bouffes'in laulajattareen ja eräänä päivänä oli hän vuorostaan unohtunut Germaine Coeur'in luo. Salaisuus oli muuten se, että hän iltasin oli väsymyksestä menehtyä. Ja sitäpaitsi eli hän sellaisessa jännityksessä, sellaisessa voiton himossa, että kaikki hänen muut halunsa olivat sammuksissa, niinkauan kuin hän ei tuntenut itseään kohtalonsa herraksi.

"Pyh!" sanoi Caroline-rouva iloisesti, "veljeni on aina ollut niin siveellinen, ettei hän näe siinä mitään ansiokasta, vaan pitää sitä täysin luonnollisena. Kirjoitin hänelle eilen, että olette päättäneet ett'ette anna koristella istuntosalia; se on oleva hänelle sangen mieluista."

Eräänä sangen kylmänä marraskuun iltapäivänä jätettiin hänelle käyntikortti ja tiedotettiin samalla, että se henkilö, joka häntä etsi, pyysi itsepintaisesti puhella hänen kanssaan. Likaiselle kortille oli nimi Busch painettu tuhrautuneilla kirjaimilla. Hän ei tuntenut tätä nimeä ja käski palvelijan viedä vieraan

Hamelin'in työhuoneeseen, jonne hän oli kohta tuleva perässä.

Busch oli odottanut liki puoli vuotta, ennenkuin hän lähti hakemaan etua siitä merkillisestä keksinnöstä, että Saccard'illa oli avioton poika. Kuusisataa frangia, jotka hän velkakirjojen kautta oli sitoutunut maksamaan äidille, oli liian laiha tulos, ja hän älysi, että olisi ylen vaikea puristaa häneltä enemmän. Saccard oli naimaton mies, siis vapaa, eikä tarvinnut pelätä senlaatuista häväistysjuttua. Kuinka voisi häneltä kiristää sen johdosta, että hänellä oli tuo lapsi, joka oli kasvanut liassa ja kurjuudessa ja oli oikea rikollisen alku? Méchain oli tosin laatinut pitkän laskun, joka kohosi 6,000 frangiin, pikku summia, jotka hän oli lainannut serkulleen Rosalie Chavaille'lle, pojan äidille, onnettoman naisen sairaus ja hautauskustannukset, hänen hautansa ylläpito, vihdoinkin kaikki, mitä hän oli antanut Victorille itselleen, otettuaan pojan huostaansa, hänen elatuksensa ja vaatteensa, joukko erinäisiä pikkueriä. Mutta jos Saccard ei osottautuisi olevan kovin hellä isä, niin eiköhän hän aivan yksinkertaisesti voisi lähettää heitä niin pitkälle kuin tietä riittää? Sillä olihan aivan mahdotonta todistaa, kuka oli Victorin isä, satunnainen yhdennäköisyys ei riittäisi. No, kaikessa tapauksessa voisivat he aina pakottaa hänet lunastamaan velkakirjat, mikäli hän ei vetoaisi vanhenemiseen.

Se tiedonanto, jonka rouva Méchain oli antanut käynnistään Saccard'in asunnosta, tuntui sangen lupaavalta. Hän epäili vielä käydä suoraan miehen kimppuun, eikä oikein tiennyt, minkä hyökkäyssuunnitelman hän valitsisi, kun muutamat sanat, jotka Méchain lausui Caroline-rouvasta, siitä naisesta, joka hoiti Saccard'in taloutta ja josta kaikki korttelin kauppiaat puhuivat, johtivat hänet uuden hyökkäyssuunnitelman perille. Oliko tämä nainen ehkä se, joka hallitsi, joka omisti avaimen sekä kassakaappiin että Saccard'in sydämeen? Busch totteli usein, kuten hän sanoi "inspirationiaan", hän tavallisesti seurasi vainunsa ohjausta ja pääsi siten useimmiten varmimpaan tulokseen. Senvuoksi meni hän Saint-Lazare-kadulle ja kysyi Caroline-rouvaa.

Caroline hämmästyti suuresti nähdessään tämän tukevajäsenisen, parrakkaan miehen litteine, likaisine kasvoineen, puettuna aikoinaan hienoon, mutta nyt jo ajan pilkuttamaan pitkään takkiin, valkea kaulaliina kaulassa. Mies katseli häntä terävästi ja oli sangen tyytyväinen tarkastukseensa; hän oli niin komea, niin terve komeine valkeine hiuksineen, jotka levittivät lempeän loisteen hänen nuorekkaille kasvoilleen; erityisesti kiinnitti hän huomionsa suun ilmeeseen — sellainen määrä loppumatonta hyvyttä, että hän heti päätti antaa ratkaisevan iskun.

"Rouvaseni", alkoi hän, "olisin mielelläni halunnut puhua herra Saccard'in kanssa, mutta kuulin, ettei hän ole kotona."

Mies valehteli, hän ei ollut edes kysynyt Saccard'ia, sillä hän tiesi varsin hyvin, ettei hän ollut kotona, olihan hän itse nähnyt hänen menevän pörssiin.

"Olen senvuoksi ottanut vapauden kääntyy teidän puoleenne, ja sen teenkin varsin mielelläni, sillä minä tiedän kenen kanssa minulla on kunnia puhua. On nimittäin kysymys eräästä varsin vakavasta ja arasta asiasta..."

Caroline-rouva, joka tähän saakka oli antanut hänen puhua pyytämättä häntä istumaan, tarjosi hänelle tuolin hiukan levottomin ilmein.

"Sanokaa herraseni, olen valmis kuuntelemaan teitä."

Busch nosti varovaisesti takin liepeensä ikäänkuin olisi peljännyt likaavansa ne; hän oli päässyt täysin selville siitä, että Caroline oli Saccard'in rakastajatar.

"Tuntuu hiukan vaikealta minulle sanoa sanottavaani, ja minä tunnustan, että nyt viime hetkessä epäilen, voinko minä uskoa teille sellaista juttua. Toivon kuitenkin, tulette sen huomaamaan, että se askel, jonka nyt otan, johtuu halustani auttaa herra Saccard'ia ja hyvittää vanhoja hairahduksia."

Caroline teki rauhottavan liikkeen; hänkin puolestaan oli ymmärtänyt, minkälaisen henkilön kanssa hän oli tekemisissä, ja hän tahtoi välttää tarpeetonta lörpötystä. Busch ei sen enempää kierrellytkään, vaan kertoi koko vanhan tarinan Rosalie'sta ja lapsen syntymästä Saccard'in katoamisen jälkeen, kertoi, että äiti oli kuollut kurjuuteen ja harhateille, että Victorin oli ottanut nykyään haltuunsa eräs serkku, jolla oli liian paljon tehtävää voidakseen omistaa pojalle tarpeellista huolenpitoa, ja että lapsi kasvoi mitä siveettömimmässä ympäristössä. Caroline kuunteli hänen sanojaan; aluksi tämä odottamaton romaani häntä hämmästytti, sillä hän oli ajatellut, että koko juttu liikkui jonkun epäilyttävän raha-asian puitteissa; vähitellen häntä kuitenkin liikutti sekä äidin että lapsen surullinen kohtalo, joka erityisesti vaikutti lapsettoman naisen äidillisiin vaistoihin.

"Mutta", sanoi hän, "oletteko aivan varma, että se, mitä nyt minulle ilmoitatte, on totta? Sellaisissa tapauksissa tarvitaan lujia, sitovia todistuksia."

Busch hymyili.

"Oh, rouvaseni, on olemassa sitova todistus, lapsen hämmästyttävä yhdennäköisyys isän kanssa. Sitäpaitsi sopii aika täydellisesti pojan syntymään."

Caroline oli sangen liikutettu, mies tarkasteli häntä. Hetken kuluttua Busch jatkoi:

"Te voitte nyt käsittää, miten vaikeata minun oli kääntyä itsensä Saccard'in puoleen. Minulla ei ole asian kanssa mitään tekemistä, minä olen vain rouva Méchain'in lähettiläs. Rouva pääsi aivan sattuman kautta kauan etsityn isän jälille, sillä, kuten minulla jo on ollut kunnia sanoa teille, olivat ne kaksitoista Rosalie raukalle annettua velkakirjaa allekirjotetut Sicardot-nimellä, teko, jota minä en lähde tuomitsemaan; saattaahan se olla hyvinkin anteeksiannettavaa Parisissa. Mutta herra Saccard'ista olisi ehkä minun sekaantumiseni tuntunut hiukan oudolta. Ja siitä syystä pisti päähäni ajatus kääntyä teidän puoleenne, armollinen rouva, ja jättää kokonaan teidän päätettäväksenne, miten tässä asiassa on meneteltävä; tiedänhän minä, miten kiintynyt te olette herra Saccard'iin. Niin, sellainen se on meidän salaisuutemme. Onko teidän mielestänne parempi odottaa vai sanoa heti hänelle, miten asianlaita on?"

Caroline-rouva tuli yhä enemmän liikutetuksi.

"Ei, ei, odotamme!"

Mutta hän ei itsekään tiennyt, mitä hänen oli tehtävä tämän oudon asian suhteen. Busch katseli häntä yhä, oli vallan ihastuksissaan lukiessaan hänen ilmeistään mitä suurimman tunteellisuuden, joka jätti Carolinen kokonaan hänen valtoihinsa; hän rakensi heti suunnitelmansa valmiiksi ja uskoi varmasti voivansa keinotella tältä naiselta enemmän kuin konsanaan Saccard'ilta.

"Niin, katsokaapas, asiasta täytyy tulla selvä", sanoi hän.

"Aivan niin, minä menen ... minä menen ottamaan selvää rouva Méchain'ista ja lapsesta. On parempi, paljon parempi, että minä itse näen omin silmin, miten asiat ovat."

Hän ajatteli ääneensä, hän oli päättänyt tutkia asian tarkoin, ennenkuin sanoisi sanaakaan isälle. Ja jos hän pääsisi selville, että asianlaita on todellakin niin, kuin Busch on sanonut, silloin on aika ilmottaa Saccard'ille. Olihan hänen tehtävänsä valvoa talon ja sen isännän rauhaa.

"Onnettomuudeksi on asialla kiire", lausui Busch, "poika raukan tila on vaikea. Hän elää inhottavassa ympäristössä."

Caroline nousi.

"Otan hatun päähäni ja lähden heti."

Busch'kin nousi ja sanoi ikäänkuin ohimennen:

"En ole lainkaan puhunut siitä pienestä rahasummasta, joka täytyy suorittaa. Lapsi on tietysti tullut maksamaan jonkun verran ja äitikin lainaili eläessään pikku summia. Niin, en tiedä tarkkaan, kuinka suuri summa on, enkä tahdo olla tekemisissäkään sen kanssa, mutta rouva Méchain'illa on kaikki ylhäällä."

"Hyvä, otan siitä kyllä selvän."

Nyt oli Busch'kin tulevinaan liikutetuksi.

"Oi, rouvaseni, jospa te tietäisitte, mitä kummallisia asioita saa nähdä, kun on sellainen ammatti kuin minulla. Usein kaikkein kunniallisimmat ihmiset saavat kärsiä intohimojensa vuoksi, tai, mikä on vielä pahempi, omaistensa hairahdusten tähden. Voisin kertoa teille musertavan esimerkin ... onnettomat naapurinne, kreivitär de Beauvilliers ja hänen tyttärensä..."

Hän meni nopeasti erään akkunan ääreen ja heitti uteliaan tutkivan katseen alas puutarhaan. Hän oli luultavasti heti sisään tultuaan hakenut tilaisuutta tähän vakoilemiseen, sillä hän tahtoi tuntea sen alueen, missä tulisi työskentelemään. Siihen 10,000 frangin velkakirjaan nähden, jonka kreivi oli antanut Léonie Cron'ille, oli hän arvannut aivan oikein: kreivi oli vietellyt nuoren tytön, hänen kuollessaan ei tyttö ollut omistanut penniäkään, lukuunottamatta tätä arvotonta paperilappua, ja innossaan päästä Pariisiin oli hän pantannut sen korkuri Charpier'ille, luultavasti 50 frangista. Beauvilliers'it oli Busch heti löytänyt, mutta Méchain oli puolen vuoden ajan hakenut koko Parisista saamatta Léonie'ta käsiinsä. Hän oli palvellut eräällä vahtimestarilla, sitten kolmessa muussa paikassa, ajettu pois kevytmielisen elämänsä vuoksi, ja sitten olivat hänen jälkensä hävinneet, vaikka häntä oli etsitty kaikista mahdollisista siveettömyyden pesistä. Tämä harmitti Busch'ia sitäkin enemmän, kun hän ei voinut ryhtyä mihinkään toimenpiteisiin kreivitärtä vastaan, niinkauan kuin hän ei voinut osottaa tyttöä elävänä *Corpus delictinä* [Rikoksen esineenä. Suom. muist.] ja niinmuodoin uhata

häväistysjutulla. Mutta hän kätki tämän asian, kunnes sovelias aika olisi käsissä ja oli sängen ihastunut katsellessaan palatsin puutarhaa; entisestään tunsikin hän ainoastaan katusivun.

"Uhkaako näitäkin naisia joku onnettomuus?" kysyi Caroline levottomalla osanotolla.

Busch koetti näyttää viattomalta. "Ei, luullakseni, minä vain ajattelin, että kreivin hurjastelut ovat saattaneet heidät surettavaan asemaan. Minulla on tuttavina Vendôme'ssa ja niiltä olen kuullut heidän tarinansa."

Ja kun hän vihdoinkin jätti akkunan, johtui hän teeskennellyn liiketuksensa vallassa ajattelemaan omaa suruaan ja huudahti:

"Niin, jos on vain rahahuolia, menettelee vielä mitenkuten, mutta kun kuolema astuu kynnyksen yli...!"

Tällä kertaa kostuttivat todelliset kyneleet hänen silmänsä. Hän oli muistanut veljeään, joka makasi huonona sairaana, ja hänen sydämensä melkein pysähtyi. Caroline luuli, että hän hiljan oli kadottanut jonkun omaisensa, eikä tahtonut kysellä lähemmin. Tähän saakka hän oli käsittänyt, että hän oli tekemisissä epäilyttävän henkilön kanssa, ja oli tuntenut ainoastaan vastenmielisyyttä häntä kohtaan, mutta nämä odottamattomat kyneleet vaikuttivat enemmän kuin viekkainkaan menettelytapa; häntä halutti heti paikalla lähteä rouva Méchain'in luo.

"Voimme siis luottaa siihen, että rouva...?"

"Lähden heti..."

Pitkän harhailun perästä osui rouva Caroline vihdoinkin erään vanhan eukon neuvon avulla asianomaiseen paikkaan. Savinen tontti ilman katukiviyttä, ruoppainen ja likainen kuin maantie; sisäänkäytävän suulla oli suuria rikka- ja rojukasveja ja sisempänä näkyi siellä täällä kurjia majoja ja hökkeleitä, jotka olivat kyhätty kokoon savesta, vanhoista lankunpalasista ja rikkonaisista sinkkilevyistä; ne olivat ympyränä sisäpihan ääriellä. Eräs yksikerroksinen kadunpuoleinen talo oli tiilinen, mutta ränsistynyt ja lian peitossa; se seisoi noihin kurjiin pesiin johtavan sisäänkäytävän suulla ikäänkuin vahtitorni, jollainen se oikeataan olikin, sillä siinä asui rouva Méchain, sieltä vartioi hän huolellisesti nälistyneitä vuokralaisiaan, joista hän eli.

Caroline oli tuskin ehtinyt nousta vaunusta, kun emäntä itse näyttäytyi ovella, mahdollittoman paksuna, läähättäen rinnan ja vatsan raskaan taakan alla, puettuna silkkipukuun, joka aikoinaan oli ollut sininen, mutta jonka laskokset nyt olivat kuluneet ja saumat auenneet. Hänen poskensa olivat niin punaiset ja pulleat, että pieni nenä aivan kokonaan katosi tuohon lihavuoreen. Caroline epäili hetken tämän ilmiön nähdessään, mutta emännän hento lapsenäänäni tyynnytti häntä hiukan.

"Ahaa, rouvaseni, herra Busch on varmaankin lähettänyt teidät, te tulette pikku Victoria katsomaan. Olkaa hyvä ja astukaa sisään. Niin, tämä on Cité de Naples. Katua ei ole vielä otettu kartalle, emmekä me ole saaneet talonnumeroita. Olkaa hyvä ja astukaa sisään, meidän täytyy ensin puhua hiukan tästä asiasta. Herra Jumala, tämä on niin ikävä ja surullinen juttu!"

__r__

Ja rouva Carolinen täytyi istuutua risaiseen olkituoliin likaisessa ruokasalissa, missä hehkuvanpunainen kamiini levitti tukahuttavaa, haisevaa kuumuutta. Méchain selitti ensin laajasti miten vieraalla oli ollut onni tavata hänet kotona, hänet, jolla oli niin paljon asioita Parisissa ja joka harvoin tuli kotia ennen klo kuutta. Carolinen täytyi keskeyttää hänet.

"Suokaa anteeksi, olen tullut tänne lapsiraukan vuoksi..."

"Aivan niin, minä näytän hänet teille. Hänen äitinsä oli minun serkkuni, kuten tiedätte. Jumala tietää, että olen tehnyt velvollisuuteni. Tässä ovat paperit ja laskut."

Erästä laatikosta otti hän esille nipun papereita, jotka olivat mitä parhaassa numerjärjestyksessä. Ja suu kävi yhtä mittaa ja juttua riitti onnettomasta Rosalie'sta: lopuksi oli hän tosin viettänyt kevytmielistä elämää, seurannut ensimmäistä parasta miestä, tullut kotiin juovuksissa ja revittyinä kahdeksan päivän poissaolon jälkeen, mutta eihän se oikeastaan ollut hänen vikansa; hän oli ollut kunnollinen työntekijä siihen saakka kuin pojan isä oli turmellut hänen olkapäänsä, ja valmistumaton kun oli, ei hän voinut huolehtia itsestään kunniallisella tavalla eikä hän sitronien myynnillä halleissa voi elää.

"Nähkääs, rouvaseni, olen lainannut hänelle koko summan pikku erissä. Päivänmäärä on merkitty: 20 p:nä kesäkuuta — 40 sous'ta, 27 p:nä kesäk. taas 40 sous'ta, heinäk. 3 p:nä 100 sous'ta. Hän lienee ollut sängen sairas siihen aikaan, koskapa tässä on yhtämittaa 100 sous'in erinä. Ja sitten piti hänen

pukea Victoria. Minä olen merkinnyt V:n kaikkien niitten erien viereen, jotka ovat pojan laskuun. Ja kun Rosalle kuoli — niin, se ei ollut sekään kovin siistiä, hän kuoli tautiin, joka ... silloin sain minä pojan kokonaan niskoilleni. Katsokaas, olen merkinnyt siitä lähtien 50 frangia kuussa. Se ei ole liikaa. Isä on rikas, hän voi hyvin suorittaa 50 frangia kuussa, ja jos lisäämme ne 600 frangia — velkakirjat, tiedättehän — tulee loppusummaksi 6,000 frangia — niin 6,000 frangia kerta kaikkiaan!"

Vaikka Caroline tunsu itsensä melkein sairaaksi huoneen kehnon ilman vuoksi, ryhtyi hän tekemään vastaväitteitä.

"Mutta eiväthän velkakirjat kuulu teille, ne kai ovat pojan omaisuutta?"

"Eivät ole, suokaa anteeksi," vastasi rouva Méchain terävästi, "minä olen lainannut äidille rahoja niitä vastaan tehdäkseen hänelle palveluksen, luonnollisesti olen minä ottanut ne haltuuni... Olkaa hyvä ja lukekaa mitä seisoo takasivulla. Enkä minä pyydä edes korkoa. Ajatelkaa toki, armollinen rouva, ette suinkaan te halua riistää tällaisen köyhän ihmisen ainoita pennejä."

Caroline teki kädellään väsyneen liikkeen merkiksi, että hän hyväksyi laskun, ja se rauhoitti Méchain'ia. Hänen äänensä sai taas imelän kaiun:

"Niin, nyt huudamme Victorin sisään."

Mutta turhaan lähetti hän kolme pientä poikasta, yhden erällään, hakemaan Victoria, eikä auttanut sekään, että hän itse asettui ovelle ja viittasi; Victor ei nähtävästi halunnut lähteä liikkeelle, ja hän hävisi sen näköisenä, kuin aikoi siinä taluttaa pojan korvasta sisälle, mutta hän palasi yksin, hän oli saanut toisen ajatuksen ja piti luultavasti tarkotuksenmukaisempana näyttää hänet koko inhottavassa kurjuudessaan.

"Ehkä rouva vaivautuu seuraamaan minua?"

Ja matkalla kertoi rouva Méchain tästä Cité de Naples'istaan, jonka hänen miehensä oli perinyt enoltaan. Mies oli luultavasti kuollut, kukaan ei ollut koskaan tuntenut häntä, eikä rouva puhunut hänestä muulloin kuin selittäessään, mistä hän oli saanut tämän tontin. Se oli huono liike, joka kai lopuksi oli vievä hänet hautaan, sanoi hän, se tuotti hänelle enemmän huolta kuin ansiota, varsinkin senjälkeen kun poliisi oli alkanut ahdistaa häntä ja lakkaamatta lähetteli hänen luokseen terveystarkastajia, jotka vaativat korjauksia väittäen, että hänen vuokralaisensa kuolivat kuin kärpäset. Mutta hän kieltäytyi aina uhraamasta penniäkään. Pian ne kai käskisivät hänen laittaa peilikaakeliuunit noihin huoneisiin, jotka hän vuokrasi kahden frangin viikkovuokraa vastaan. Mutta hän vältti visusti puhumasta siitä säälimättömästä ankaruudesta, jolla hän vaati vuokransa ja heitti perheitä kadulle, jolleivät he maksaneet kahta frangiaan etukäteen; hän oli oma poliisinsa ja oli niin pelätty, että koditon kerjäläinen ei olisi uskaltanut paneutua ilmaiseksi nukkumaan hänelle kuuluvan seinän viereen.

Sydämenahdistuksin katseli Caroline pihaa, joka oli epätasainen ja tallattu, täynnä moppia ja roskakasoja, jotka antoivat sille suorastaan likaviemäriin näön. Kaikki roska heitettiin sinne, sillä ei ollut olemassa mitään likajohtoja; piha oli ainoa, alati kasvava tunkio, joka myrkytti ilman. Onneksi oli nyt kylmä, mutta kesällä, jolloin aurinko hellitti täydeltä terältään, oli tämä kaikkien tautien pesäpaikka. Caroline-rouva katseli levottomana ympärilleen koettaen välttää astumasta lokaan ja silmäillen siivottomia hökkeleitä, jotka seistä röyhöttivät molemmin puolin, puoleksi sortuneita yksikerroksisia liiterteitä, kyhättyjä mitä erilaisimmista aineista. Monissa ei ollut lainkaan ovia, näkyi suoraan musta luola, josta virtasivat kurjuuden höyryt. Kahdeksan, kymmenhenkisiä perheitä oli sullottuna näihin luoliin, heillä ei ollut edes yhtä ainoata sänkyä, miehet, naiset ja lapset makasivat yhdessä sekamelskassa saastuttaen toisiaan tapojenturmeluksellaan. Kokonaisia parvia kalpeita, laihoja lapsia, paisukkeitten ja perinnöllisen kupan saastuttamia, kuljeskeli pihalla, kurjia olentoja, jotka olivat puhjenneet kuin myrkylliset sienet tästä roskakasasta, tietämättä kuka oikeastaan oli heidän isänsä. Kun kulkutauti puhkesi täällä raivoamaan, lavantauti tai rokko, lakasi se mennessään viisikymmentä prosenttia tämän korttelin asukkaista.

"Sitähän minä aion teille sanoa," puuttui rouva Méchain puhumaan, "ettei Victor ole juuri saanut nähdä hyvää esimerkkiä edessään, ja että olisi jo aika nyt, kun hän täyttää kohta kaksitoista vuotta, ryhtyä huolehtimaan hänen kasvatuksestaan. Äidin eläessä näki poika usein sellaisia asioita, jotka eivät juuri ole erittäin siistejä, sillä äiti ei juuri kainostellut juovuksissa ollessaan. Hän vei miehiä mukanaan kotiin ja poika sai nähdä vähän kutakin. Ja sittemmin ei minulla ole ollut aikaa katsoa hänen peräänsä kunnollisesti, minulla kun on niin paljon asioita Parisissa. Hän vetelehti valleilla päivät päästään. Kaksi kertaa on minun pitänyt käydä hakemassa häntä poliisikamarista, sillä hän oli varastanut ... no, ne nyt tietenkäin ovat pikkuasioita. Ja hän on jo aivan hullu juoksemaan pikkutyttöjen perässä, sen opin lie saanut äidiltään. Muuten, vaikka hän vasta on kahdentoistavuotias, näyttää hän suurelta mieheltä. Mutta nyt olemmekin perillä; olkaa hyvä ja astukaa sisään."

Caroline peräytyi. Pihan sisällä, oikean likavallin takana oli melkein maahan sortunut, muuraussavesta lankunpätkien varaan kyhätty luola. Mitään ikkunoita ei ollut. Ovi, aikoinaan lasiovi, johon oli naulattu pelti ruutujen sisälle, täytyi pitää avoinna, muuten oli luolassa sysipimeä; ja pakkaneen tunkeutui huoneeseen. Eräässä nurkassa huomasi Caroline olkipatjan, joka oli heitetty tallatulle savilattialle. Mitään huonekaluja muistuttavaa ei ollut, muutamat puolirikkinäiset korit tekivät pöytien ja tuolien virkaa. Seinät tihkuivat kosteutta. Mustassa katossa olevasta halkeamasta virtasi sadevesi aivan patjan päähän.

"Eulalie!" huusi rouva Méchain. "Täällä on eräs rouva, joka tahtoo Victorille pelkkää hyvää. Mikä siihen vintiöön on mennyt, kun ei tule huudettaessa?"

Muodoton likamöhkäle liikahti patjalla vanhan villariekaleen alla, joka oli lakanan sijassa, ja Caroline näki, että siellä makasi noin 40-vuotias nainen aivan alastomana, ilman liinavaatteita. Kasvot eivät olleet rumat; vaan vielä nuorekkaat.

"Oh," vaikersi nainen, "antaa rouvan tulla sisälle, jos hän tahtoo tehdä jotain meidän hyväksemme, sillä näin ei voi enää jatkua. Ajatelkaas rouva, että minä olen maannut tässä neljätoista päivää noitten kirottujen paiseitten takia, eikä luonnollisesti ole penniäkään jäljellä. Mahdotonta ansaita jotain. Minulla oli kaksi alusvaatekertaa, ne on Victor myynyt; luulen, että olisimme kuolleet nälkään tänä iltana."

Sitten korotti hän ääntään:

"Kas niin, elä ole tuhma, tule esille, poika! Rouva ei tee sinulle mitään pahaa."

Caroline-rouva säikähti, sillä eräästä korista nousi poikanen, jota hän oli luullut riepukasaksi. Se oli Victor, puettuna housupariin ja liiviin, jotka olivat niin risaiset, että paljas iho näkyi rei'istä. Hän seiso aivan oven edessä, niin että päivänvalo lankesi häneen, ja Caroline astui askeleen taaksepäin, niin hämmästyttävä oli pojan yhdennäköisyys Saccard'in kanssa. Koko hänen epäilyksensä katosi, oli päivänselvää, kuka oli pojan isä.

"Ei, en minä tahdo," selitti poika, "en halua mennä kouluun!"

Caroline ei voinut irrottaa silmiään hänestä ja epämiellyttävä tunne yhä lisääntyi. Häntä melkein pelotti tuo yhdennäköisyys. Poika näytti olevan tavattoman kehittynyt ikäisekseen; hän ei ollut erittäin pitkä, vaan tukeva ja voimakasrakenteinen, röyhkeä, himokas ilme silmissä ja huulet aistilliset, mutta samalla oli hänellä säilynyt lapsen hento, tyttömäinen iho.

"Pelkäätkö sinä niin kovin koulua, pikku ystäväni?" sanoi Caroline vihdoin. "Siellä sinun olisi paljon parempi kuin täällä. Missä on vuoteesi?"

Poika osotti patjaa.

"Tuolla hänen vieressään."

Eulalie joutui hiukan hämilleen tämän suorasukaisen vastauksen johdosta ja koetti löytää jonkunlaisen selityksen.

"Meillä oli toinenkin pieni patja, mutta se meidän täytyi myydä. Kun on rutiköyhä, täytyy levätä hiukan missä sattuu."

Mutta Victor otti komean, miehekkään muodon ja virkkoi:

"Miksikäs ei? Olemmehan me mies ja vaimo, hän ja minä!"

Eulalie koetti auttaa asiaa lyömällä sen leikiksi ja sanoi hellällä, ihailevalla äänellä:

"Niin, aivan varmasti, jos minulla olisi tytär, uskoisin minä sen hänelle ... hän oh kuin aika mies."

Caroline vapisi ja inhottava tunne kohosi hänelle kurkkuun. Oh, köyhyys, se likaa ja turmelee kaiken.

Hän antoi Eulalie'lle kaksikymmentä frangia ja kiiruhti pois, pakeni emännän taloon neuvottelemaan tämän kanssa, mitä on nyt tehtävä. Nähdessään tuon kurjuuden oli hänen mieleensä johtunut ruhtinatar d'Orvideon työkoti. Victor täytyi niinpiankuin mahdollista temmata pois tuosta inhottavasta liasta ja viedä sinne alkamaan uutta elämää. Hänen naisellinen hienotunteisuutensa johti hänen mieleensä tuuman olla sanomatta vielä mitään Saccard'ille, odottaa hiukan, kunnes lapsi oli vähemmän pelottava. Hän aivan vapisi ajatellessaan, että isä näkisi hänet nykyisessä tilassaan, hän häpesi isän puolesta, jolla oli tuollainen jälkeläinen. Muutamien kuukausien perästä voisi hän kyllä puhua kaikesta ja iloita hyvästä työstään.

Rouva Méchain'in oli vaikea ymmärtää häntä.

"Herra siunatkoon, kuten rouva itse tahtoo. Mutta 6,000 frangiani tahdon minä heti paikalla. Victor ei lähde täältä, ennenkuin minä olen saanut 6,000 frangiani."

Tämä pyyntö saattoi Carolinen epätoivoon. Hänellä ei ollut sellaista summaa, eikä hän halunnut lainata Saccard'ilta. Hän kerjasi ja pyysi, mutta turhaan.

"Ei, ei, jos minä päästän pantin käsistäni, en koskaan saa omiani."

Mutta nähdessään, että summa oli liian suuri, alkoi hän tinkiä.

"No niin, antakaa minulle 2,000 frangia heti, loppu sitten myöhemmin."

Mutta sittenkään ei Caroline ollut autettu, hänellä ei ollut aavistustakaan mistä hän saisi 2,000 frangia. Silloin pisti hänen päähänsä kääntyä Maxime'n puoleen. Tämä kyllä suostuisi pitämään asian salassa, eikä hän varmaankaan kieltäytyisi luovuttamasta tuollaista summaa, jonka hänen isänsä kyllä maksaisi takaisin. Ja hän lähti ilmottaen tulevansa huomenna noutamaan poikaa.

Kun hän saapui Maxime'n asuntoon, ilmoitettiin hänelle, että herra oli pukeutumassa parhaillaan, mutta palvelija lupasi siitä huolimatta ilmottaa hänet.

Caroline istuutui salonkiin. Hän oli vielä niin liikutettu, että hänen oli vaikea hengittää. Maxime'n asunto oli pieni, hieno huvila, sisustettu suurella loistolla ja maulla. Verhoja ja mattoja kaikkialla ja vieno ambrantuoksu leijaili valoisissa, hiljaisissa huoneissa. Kaikessa oli hienon ja hennon hiljaisuuden leima, vaikk'ei talossa ollut rouvaa, sillä nuori leski halusi elää vain omaa itseään varten, eikä uhrata ainoatakaan ajatusta muuhun kuin omaan hyvinvointiinsa. Hänen vaimoltaan perimäänsä rikkautta ei ollut pääsevä tuhlaamaan kukaan toinen nainen. Hän oli jo aikoja sitten luopunut aikeesta antautua valtion palvelukseen, hän ei edes enää pitänyt kilpa-ajohetosia, sillä hän oli yhtä väsynyt hevosiin kuin rakkauteenkin. Ja hän eli yksin, toimettona ja onnellisena, hukkasi rahojaan taitavasti ja kaikkien taiteen sääntöjen mukaan.

"Jos haluatte seurata minua, rouvaseni," sanoi palvelija saapuen takaisin, "ottaa herra teidät heti vastaan huoneessaan."

Caroline oli luottavaisessa ja ystävällisessä suhteessa Maxime'en, senjälkeen kuin viimeksi oli nähnyt, että Caroline'sta oli tullut isän uskollinen taloudenhoitajatar. Caroline'n astuessa sänkykamariin olivat akuttimet vedetyt akkunain eteen, kuusi kynttilää paloi kaminilla ja pöydällä, levittäen hiljaisen, haaveellisen valon tähän silkillä vuorattuun pesään, joka aaltoilevine verhoineen ja leveine, pehmeine sänkyineen muistutti kauniin, laiskan naisen makuuhuonetta. Se oli hänen mielihuoneensa, sinne oli hän koonnut kaiken mahdollisen loiston, kalliita huonekaluja ja pikkuesineitä, edellisen vuosisadan ihmeitä, joita ympäröivät mitä maukkaimmat verhot pehmeistä, kallisarvoisista kankaista hillittyinä, sopusointuisina väreinä.

Mutta ovi pukeutumishuoneeseen oli auki ja Maxime ilmaantui näkyviin.

"Mitä nyt, mitä on tapahtunut? Ei kai isä ole kuollut?"

Hän tuli suoraan kylvystä, puettuna hienoon valkeaan flanelipukuun, raikkain ihoin ja tuoksuvana, ja hänen vaaleansinisissä silmissään ja kauneilla, jo hiukan kuihtuneilla tyttökasvoillaan oli mitäänsanomaton ilme.

"Ei, ei, niin vakavaa laatua ei asia ole," vastasi Caroline hämmästyneenä hänen rauhallisen, vaivattoman äänensävyänsä johdosta. "Mutta olen sentään hämilläni sen johdosta, mitä minulla on teille sanomista. Suonette minulle anteeksi, että tunkeudun näin luoksenne?"

"Niin, minun pitäisi lähteä päivälliselle, mutta ehdin kyllä pukeutua. No mikä on asia?"

Caroline odotti, hän epäili, sammalteli, häntä aivan häikäisi tämä loisto, tämä nautinnonhaluinen hienostelu, joka löi leimansa kaikkeen hänen ympärillään. Hän tunsu arkailevansa, hänellä ei enää ollut rohkeutta sanoa Maxime'lle kaikkea. Kuinka oli ajateltavissa, että elämä, joka oli ollut niin julma aviotonta poikaa kohtaan Cité de Naples'illa oli voinut noin hemmotella saman miehen toista poikaa ylellisellä loistolla? Toiselta puolen niin paljon viheliäisyyttä ja alennusta, nälkää ja häpeää. Toiselta niin harkittua, tottuneisuutta osottavaa ylellisyyttä, niin kaunista ja sopusointuista elämää? Olivatko siis rahat kaikki kaikessa? Voiko niillä ostaa terveyden, kasvatuksen ja älyn? Ja jos sama lika lepäsi alla, oliko sivistys vain sitä peittämässä ja luomassa viehätystä elämälle?

"Oh, herra jumala, se on kokonainen tarina. Pidän parhaimpana kertoa sen teille kokonaan. Muuten olen siihen pakotettukin, sillä haen teidän apuanne."

Maxime kuunteli häntä, aluksi seisten, mutta lopulla täytyi hänen istuutua, hän tunsu aivan polviensa pettevän mielenliikutuksesta. Ja Carolinen lopetettua huudahti hän:

"Mitä tämä on? Minä en siis ole isäni ainoa poika? Tässähän tulee siivoton pikku olento aivankuin pilvistä pudonneena!"

Caroline luuli hänen tarkottavan taloudellisia etujaan ja huomautti perinnöstä.

"Oh, joutavia, isän perintö...!"

Maxime teki ivallisen liikkeen, jota Caroline ei ymmärtänyt. Mitä Maxime tarkotti? Eikö hän uskonut isänsä suureen lahjakkaisuuteen ja yrityksen onnistumiseen?

"Ei, ei, minulla on tarpeeksi, en tarvitse periä ketään. Mutta koko juttu on niin koomillinen, etten voi olla nauramatta."

Ja hän nauroi todella, mutta pakotetusti, eikä ilman salaista levottomuutta; eihän hän ollut ehtinyt selvittää itselleen, missä määrin tämä juttu voisi tuottaa hänelle ikävyyksiä. Mutta hän huomasi seisovansa kaiken tämän ulkopuolella ja hänen tavaton itsevarmuutensa purkautui seuraavaan huudahdukseen:

"Minä annan palttua koko jutulle!"

Hän nousi, meni pukeutumishuoneeseen, mutta tuli heti takaisin ja alkoi rauhallisena viilata kynsiään.

"No, mitä te ajotte tehdä sen pikku villielukan kanssa? Eihän häntä voine teljetä Bastiljiin rautanaamiona?"

Caroline kertoi nyt rouva Méchain'in laskuista, mainitsi ajatuksestaan jättää Victor työkotiin ja pyysi Maxime'lta lainaksi 2,000 frangia.

"En tahdo, että isänne saa tietää vielä mitään asiasta, minulla ei ole ketään muuta, jonka puoleen kääntyä, ja teidän täytyy lainata minulle tuo summa."

Mutta hän kielsi jyrkästi.

"Lainata isälleni! Ei koskaan! Ei penniäkään. Jos isä tarvitsisi yhden soun maksaakseen siltarahan, en minä lainaisi sitäkään. Te ymmärrätte kyllä ... on tuhmuuksia, jotka ovat *liian* tuhmia. En halua tehdä itseäni naurettavaksi."

Caroline katseli häntä taas hämmästyneenä sen tarkotuksen johdosta, jonka hän luuli piilevän sanojen takana. Mutta tällä liikuttavalla hetkellä ei hänellä ollut aikaa eikä halua pyytää Maxime'lta lähempiä selityksiä.

"Entä minulle?" sanoi hän äkkiä. "Ettekö tahdo lainata minulle 2,000 frangia?"

Maxime puhdisteli yhä kynsiään ja katseli tutkivasti Carolinea kirkailla silmillään, jotka näyttivät voivan tunkeutua naissydämen sisimpään.

"Teille? Kyllä mielelläni. Te olette niin herkkäuskoinen ... mutta te kyllä hankitte ne minulle takaisin."

Ja kun hän oli noutanut molemmat setelit pikku kaapista ja jättänyt ne Caroline'lle, tarttui hän tämän molempiin käsiin ja piteli niitä hetken omissaan ystävällisen näköisenä kuin poikapuoli, joka pitää emintimästään.

"Te luotte mielikuvituslinnoja isän suhteen... Oi, ei, ei teidän huoli puolustautua, minulla ei ole lainkaan halua sekaantua hänen asioihinsa. Naiset ovat niin omituisia, heillä on välistä aivan erikoinen halu uhrautua, eikä heiltä luonnollisesti kukaan kadehdi sitä iloa. No, kaikessa tapauksessa, jos huomaisitte jonakin päivänä tulleenne huonosti palkituksi, niin tulkaa luokseni, puhumme hiukan toistemme kanssa."

Istuessaan taas ajopeleissään tunsu Caroline vielä pelkoa Maxime'n peitettyjen sanojen ja hänen vähemmän pojan kunnioitusta isäänsä kohtaan osottavan pilansa johdosta, mikä pani hänet ajattelemaan, ettei Saccard'in entinen elämä ehkä kaikin paikoin sietänyt päivän valoa. Mutta hän ei tahtonut tietää mitään, hän oli saanut rahat, ja hän rauhottui ajatellessaan huomista päivätyötään ja että hänen ennen iltaa oli saatava poika pois inhottavasta pesästä.

Seuraavana aamuna piti hänen lähteä varhain liikkeelle, sillä kokonainen sarja muodollisuuksia oli täytettävä, ennenkuin hän voi olla varma pojan ottamisesta laitokseen. Hänen asemansa laitoksen sihteerinä kuitenkin helpotti vaikeuksia, ja iltapäivään mennessä oli hän päässyt jo niin pitkälle, että oli

vain haettava Victor Cité de Naples'ilta. Hän oli ottanut mukaansa siistit vaatteet, mutta häntä huolestutti jo edeltäpäin vastarinta, jota poika oli tekevä, hän kun ei hevillä halunnut kouluun. Mutta rouva Méchain, jolle hän oli lähettänyt sähkösanoman ja joka odotti häntä, ilmotti hänelle jo eteisessä uutisen, joka näytti hänet itsensäkin sysänneen tasapainostaan. Eulalie oli äkkiä kuollut yöllä, eikä lääkärikään voinut sanoa mistä kuolema oli johtunut, ehkä halvauksesta; ja kauheinta oli ettei poikakaan, joka nukkui hänen vieressään, ollut huomannut mitään, ennenkuin tunsu hänen ruumiinsa kalmankylmyyden. Loppuosan yötä oli poika viettänyt emännän luona; hän oli niin lamaantunut ja pelästynyt tämän tapahtuman johdosta, että hän antoi pukea ylleen, ja osotti olevansa sangen halukas asumaan talossa, jossa on kaunis puutarha. Mikään ei häntä pidättänyt täällä, kun nyt "paksu mutterikin", kuten hän sanoi, "sullotaan kuoppaan".

Mutta kirjottaessaan kuuttia 2,000 frangista esitti rouva Méchain ehtonsa.

"Niin, se on sitten sovittu, te maksatte loppusumman kerralla, puolen vuoden perästä. Muussa tapauksessa käännyn herra Saccard'in puoleen."

"Herra Saccard on itse maksava teille ne rahat," sanoi Caroline. "Minä olen hänen sijaisenaan vain hetken."

Jäähyväiset Victorin ja hänen sukulaisensa välillä eivät olleet erinomaisen hellät; rouva Méchain suuteli häntä hiuksiin ja hänellä oli kiire vaunuihin, kun taas rouva, joka oli saanut toria Busch'ilta sen johdosta, että oli tyytynyt osittaismaksuun, seisoi sadatellen nähdessään pantin livahtavan käsistään.

"Niin, rouva, olkaa rehellinen minua kohtaan, muuten saatte katua, sen vannon."

Koko matkan Montmartre'sta Bincou'n boulevardille, missä työ koti sijaitsi, sai Caroline-rouva ainoastaan yksikantaisia vastauksia Victorilta, jonka loistavat silmät suorastaan nielivät kaiken, jonka ohitse he ajoivat, leveät avenyt, ohikulkijat ja loistavat talot. Hän ei osannut kirjottaa, tuskin lukea, sillä hän oli melkein aina maleksinut valleilla sen sijasta, että olisi mennyt kouluun; ja noissa varhaiskypsissä lapsenkasvoissa saattoi lukea ainoastaan kaikki suvun rajut intohimot, aikaisen taipumuksen nautintoihin, jota köyhyys ja huonot esimerkit lapsuudesta alkaen olivat kehittäneet ja vahvistaneet. Heidän saavuttuaan Bineau-boulevard'ille säkenöivät hänen silmänsä kuin tiikerinpojan, kun he olivat nousseet vaunuista ja kulkivat yli suuren pihan, jota rajottivat oikealla poikien ja vasemmalla tyttöjen rakennukset. Hän oli jo nopealla silmäyksellä tutustunut avaraan, puitten ympäröimään leikkikenttään, porsliinipukuihin keittiöön, jonka avoimista akkunoista paistinhaju virtasi, marmorikoristeisiin ruokasaleihin, pitkiin ja korkeisiin kuin kirkot, koko tuohon kuninkaalliseen loistoon, jonka ruhtinatar itsepäisesti tahtoi lahjottaa köyhille. Sen jälkeen tulivat he päärakennukselle, jossa oli johtokunnan huoneustot ja jossa paperit oli näytettävä. Poikaa huvitti kuulla uusien kenkiensä narinaa mahdottoman suurissa käytävissä ja ilmavissa, valoisissa, palatsimaisesti koristetuissa portaissa. Hänen sieramensa laajenivat, kaikkeen tähän saisi hän olla osallisena.

Mutta kun Caroline taas saapui alempaan kerrokseen saadakseen paperin allekirjotetuksi ja he kulkivat uuden käytävän läpi, salli hän pojan kurkistaa lasioven läpi työhuoneeseen, jossa hänen ikäisensä pojat seisovivat työpöydän ääressä opetellen puuta leikkaamaan.

"Näetkö, pikku ystäväni," sanoi Caroline, "täällä työskennellään, sillä on tehtävä työtä, jos tahtoo olla terve ja iloinen. Iltapäivisin pojat lukevat ja minä toivon, että sinä olet kiltti ja opiskelet oikein ahkerasti. Sinusta itsestäsi riippuu, millaiseksi tulevaisuutesi muodostuu ... se voi tulla valoisammaksi kuin olet osannut aavistaakaan."

Victorin otsalle ilmestyi syvä ryppy. Hän ei vastannut ja katseli nyt tätä kaikkialla leviävää loistoa ainoastaan kateellisen rosvon ahnain silmäyksin; hän tahtoi kyllä saada kaiken tämän komeuden, mutta ilman työtä, hän tahtoi vallottaa sen, temmata sen luokseen terävillä kynsillään ja hampaillaan. Ja tästä hetkestä lähtien kulki hän kapina ajatuksissa, tunsu itsensä vangiksi, joka unelmoi varkauksista ja paosta.

"Kas niin, nyt on kaikki järjestyksessä," sanoi Caroline-rouva. "Nyt menemme kylpyhuoneeseen."

Oli tapana, että jokainen uusi suojatti, joka otettiin laitokseen, sai kylvyn. Kylpyammeet sijaitsivat erään salin yllä, sairashuoneitten vieressä, joita oli yksi poikia ja toinen tyttöjä varten.

Sinä päivänä sattuivat kreivitär de Beauvilliers ja hänen tyttärensä Alice sattumalta olemaan sairashuoneitten välisessä salissa. Kreivitär otti usein tyttärensä mukaansa salliakseen hänen ilokseen tehdä edes jonkun hyvän työn. Alice auttoi parhaillaan erästä hoitajanunnaa tämän levittäessä marmeladeja kahden sairaan pikkutyön voileipiä päälle.

"Ah," sanoi kreivitär nähdessään Victorin, joka istui odottamassa kylpyä, "siinä tulee muuan uusi."

Tavallisesti oli hän sangen jäykkä Carolinaa kohtaan, tervehti häntä vain päännyökkäyksellä, eikä koskaan sanonut hänelle sanaakaan, kenties peläten joutuvansa naapuruuskanssakäymiseen hänen kanssaan. Mutta tuo lapsi, jonka Caroline toi mukanaan, ja se viisas, ystävällinen huolenpito, jota hän tälle osotti, liikuttivat häntä kenties ja saivat hänen luopumaan tavallisesta jäykkyydestään. He alkoivat jutella puoliääneen.

"Jospa tietäisitte, kreivitär, mistä helvetistä minä tulen! Minä jätän hänet teidän suosiolliseen huolenpitoonne; suosittelen häntä erityisesti kaikille hallinnon jäsenille, sekä naisille että herroille."

"Onko hänellä vanhempia? Tunnetteko heitä?"

"Ei ole, hänen äitinsä on kuollut! Nyt ei hänellä ole muita kuin minä!"

"Lapsiraukka! Ah, niin paljon kurjuutta on olemassa!"

Victor ei sillävälän voinut irrottaa silmiään marmeladeista — ne aivan loistivat himosta ja veitsestä, joka levitti niitä leivän päälle, siirtyivät hänen katseensa Alicen hienoihin, valkeihin käsiin, hänen liian ohueen kaulaansa, koko hänen notkeaan, hentoon impivartaloonsa. Jos hän olisi ollut yksin Alicen kanssa, olisi hän heti antanut tälle töytäkseen vatsaan päällään, niin että hän olisi lentänyt nurin, ja ottanut häneltä sekä marmeladin että leivän. Mutta nuori tyttö oli huomannut hänen himokkaat silmänsä ja luoden kysyvän katseen nunnaan, sanoi hän:

"Oletko nälissäsi, ystäväni?"

"Olen."

"Ehkä sinä pidät marmeladeista?"

"Pidän."

"Sinulla ei siis olisi mitään vastaan, jos minä levitän parin viipaleen päälle sinulle, kun tulet kylvystä?"

"Ei olisi."

"Paljon marmeladia ja vähän leipää, eikö niin?"

"Niin."

Alice nauroi ja laski leikkiä, mutta poika seisoivat vakavana ahmien yhä samoin ahnain katsein sekä häntä että hänen namusiaan.

Samassa kuului naurua ja iloisia lasten ääniä alhaalta poikien leikkipaikalta, sillä kello oli neljä ja vapaatunti alkoi. Työhuoneet olivat tyhjät, lapsilla oli puolen tunnin loma välipalan haukkaamista ja jalkojen vetreyttämistä varten.

"Siinä näet itse", sanoi Caroline-rouva, vieden Victorin akkunan ääreen, "meillä tehdään työtä, mutta leikitään myös. Miellyttääkö sinua työ?"

"Ei."

"Mutta leikki miellyttää?"

"Miellyttää."

"Jos haluat leikkiä, täytyy sinun myös tehdä työtä. Kaikki käy hyvin, sinusta tulee kiltti poika, siitä olen varma."

Hän ei vastannut. Heikko ilon puna oli kohonnut hänen kasvoilleen nähdessään toveriensa syöksyvän ulos, hyppivän ja kirkuvan; nyt palasivat hänen katseensa marmeladeilla peitettyihin leipäviipaleisiin, jotka nuori tyttö oli asettanut lautaselle. Niin, vapautta ja nautintoa vain koko ajan — muusta hän ei halunnut tietääkään.

Nyt oli hänen kylpynsä valmis, hänet vietiin pois.

"Tuon pikku herran kanssa ei liene aivan helppo tulla toimeen, pelkään minä", sanoi nunna hiljaa. "Minä epäilen teräväkasvoista väkeä."

"Mutta ruma hän ei ole", sanoi Alice, "ja hän näyttää kahdeksantoista vuotiaalta."

"Niinpä niin", vastasi Caroline heikosti vavahtaen, "hän on sangen kehittynyt ikäisekseen."

Ennen lähtöään pistäytyivät naiset katsomaan pikku tyttöjen ateriointia. Yksi heistä oli ennen muita mielenkiintoa herättävä, pieni vaaleatukkainen kymmenvuotias, jolla oli viisaat pikkuvanhat silmät, sairaloinen varhaiskypsä olento, joita löytyy kaikkialla Parisin esikaupungeissa. Muuten, aivan tavallinen tarina: juoppo isä, joka oli karannut vaimonsa ja lapsensa luota erään rakastajattarensa kanssa, hänkin äiti, joka oli joutunut harhateille, ja lapsi eli keskellä tätä kurjuutta. Eräänä aamuna oli äidin täytynyt riistää hänet muutaman muurarin käsistä, jonka hän itse edellisenä iltana oli tuonut mukanaan asuntoonsa. Onneton äiti sai kuitenkin luvan tulla tervehtimään lastaan, sillä hän itse oli kerjännyt ja rukoillut, että pikku tyttö otettaisiin häneltä pois; alennuksensa keskelläkin tunsu hän kuitenkin sydämellistä äidinrakkautta lastansa kohtaan. Hän oli juuri tavanmukaisella käynnillään, istui puhtaana, valkean vuoteen ääressä, jossa tyttönen istui tyynyjen varassa, ja katseli itkettynein silmin pienokaista, joka kiltisti söi marmeladivoileipänsä.

Nainen tunsu Carolinen, sillä hän oli monasti ollut Saccard'in luona pyytämässä apua.

"Ah, rouvaseni, nyt on pikku Madeleine'ni pelastettu vielä kerran. Nähkääs, hänellä on koko meidän kurjuutemme veressään, ja lääkäri sanoi, ettei hän elä kauan, jos hänen täytyy olla kotona. Täällä saa hän sekä leipää että viiniä, täällä on ilmaa hengittää ja hän saa olla rauhassa! Pyydän teitä, rouvaseni, sanokaa, olkaa hyvä, kiltille herralle, että minä siunaan häntä jokainen tunti siitä, mitä hän on tehnyt pikku tyttöni hyväksi."

Hän nyhkytti, niin ettei voinut puhua, hänen sydämensä sulii kiitollisuudesta. Hän puhui Saccard'ista, sillä hän ei tuntenut muuta, kuten useimmat vanhemmat, joiden lapsia oli työkodissa. Ruhtinatar ei näyttäytynyt koskaan, kun taas Saccard jo kauan aikaa oli uhrautunut hänen laitoksensa eteen, koonnut katuojasta kaiken kurjuuden saadakseen suuren koneiston sitä pikemmin käyntiin, olihan se tavallaan hänen luomansa ja innostutti häntä, kuten kaikki suuremmoinen; hän jakeli lakkaamatta viisifrangisia taskustaan onnettomille perheille, joitten lapsia hän pelasti, ja nämä ihmiset pitivät häntä itsenään Isä Jumalana.

"Tottahan rouva on niin kiltti ja sanoo hänelle, että jossakin löytyy eräs onneton nainen, joka rukoilee hänen puolestaan... Oh, en minä kuulu jumalaapelkääväisiin, minä en tahdo valehdella, enkä ole koskaan voinut teeskennellä. Ei, kirkot ja me ... emme me sovi yhteen, emme me niitä lainkaan ajattele, ei maksa vaivaa mennä sinne aikaa kuluttamaan. Mutta ei se estä lainkaan olemasta jotain meidän yllämme, ja tuntuuhan se helpottavalta ja lohduttavalta siunata niitä, jotka ovat olleet hyviä meitä kohtaan."

Kyyneleet valuivat alas hänen kuoppaisia poskia.

"Kuule, Madeleine kuule..."

Pikku tyttönen, joka istui kalpeana lumenvalkoisessa yöpuvussaan ja imeskeli marmeladiaan kielensä kärjellä, silmät ihastuksesta loistaen, kohotti päätään ja tuli tarkkaavaiseksi, keskeyttämättä silti mieluisaa toimitustaan.

"Joka ilta ennen nukkumistasi pitää sinun ristiä kätesi ja sanoa: 'Hyvä Jumala, palkitse herra Saccard'ille hänen hyvyytensä, anna hänelle onnea ja pitkää ikää.' Ymmärrätkö ... ja lupaatko minulle sen?"

"Kyllä, äiti."

Seuraavien viikkojen aikana ei Caroline'lla ollut lainkaan mielenrauhaa. Hän ei enää tiennyt, mitä ajatella ja uskoa Saccard'ista. Tarina Victorin syntymästä, onnettomasta Rosalie'sta, josta oli tullut raajarikko koko elinijäkseen, nuo kaksitoista velkakirjaa, joita ei koskaan oltu maksettu, ja onneton, isätön lapsi, joka oli kasvanut liassa, koko Saccard'in inhottava menneisyys herätti sekasointuja hänen sielussaan. Hän karkotti nuo ajatukset mielestään, samalla tavoin kuin hän ei ollut tahtonut houkutella Maxime'ltakaan mitään selityksiä; hän olisi epäilemättä saanut kuulla siivottomia juttuja, jotka olisivat häneen syvästi koskeneet, jos hän olisi ne tuntenut. Mutta toisekseen muisti hän surevan äidin, joka liitti ristiin pienen tyttärensä kädet ja käski hänen rukoilla tuon saman miehen puolesta, saman Saccard'in, jota ihailtiin kuin Jumalaa, ja joka todellakin oli hyvä ja todella oli pelastanut sieluja väsymättömän toimintatarmonsa pakottamana, joka kohosi siveelliseen arvoon, silloin kun tehtävä oli jalo. Ja lopultakaan ei hän voinut tuomita Saccard'ia; hän tinki omantuntonsa kanssa ja sanoi itselleen että hänen, joka oli lukenut ja ajatellut niin paljon — ehkä liian paljon — täytyi tietää, että ihminen on kokoomus sekä hyvästä että pahasta.

Kuitenkin loihti hänen sielussaan esille häpeän tunteen muisto siitä, että hän oli kuulunut tuolle miehelle. Hän ei koskaan kyennyt käsittämään, miten se oli tapahtunut, ja häntä rauhoitti vain ajatus, että se oli ohi, että sellaista ei enää koskaan tapahtuisi, ettei hän enää milloinkaan sallisi itseään yllätettävän siliä tavoin. Kului kolme kuukautta, joitten aikana hän kaksi kertaa viikossa kävi

tervehtimässä Victoria, ja eräänä iltana vaipui hän taas Saccard'in syliin, ja siitä saakka elivät he yhdessä kuin mies ja vaimo. Mitä tapahtui hänen sielussaan? Oliko hän utelias kuin muutkin naiset? Oliko hänessä herännyt halu tutkia Saccard'in epäpuhdasta menneisyyttä? Tai eiköhän pikemminkin lapsi ollut muodostunut yhdysiteeksi. Saccard'in ja hänen, todellisen isän ja kasvatusäidin välille? Niin luultavasti oli se herkkämielisyyden aiheuttama harha.

Kuukausia kului ja tunnustaa täytyy, että Caroline huomasi Saccard'in sekä toimeliaaksi että taitavaksi näinä ensimmäisinä Yleispankille sangen vaikeina aikoina. Hänen Saccard'in rehellisyyttä koskevat epäilyksensä, hänen pelkonsa, että tämä johtaisi hänet ja veljen johonkin luvattomaan, haihtuivat aivan kokonaan, kun hän näki, kuinka Saccard työskenteli ja puuhasi aamusta iltaan saadakseen käyntiin tuon suuren koneiston, jonka joka ratas kitisi ja natisi, ikäänkuin koko laitos uhkaisi lentää kappaleiksi; ja hän oli kiitollinen Saccard'ille, ihaili häntä. Yleispankki ei menestynyt niin hyvin, kuin Saccard oli toivonut, sillä kaikki suurimmat pankkiirit olivat salaisesti sitä vastaan; yhtämittaa liikkui kaikellaisia huhuja, uusia vaikeuksia ilmeni, ne haittasivat liikevaihtoa ja tekivät mahdottomiksi suuret, tuottavat yritykset. Mutta Saccard osasi myös taipua välttämättömyyden alle, alentua tähän hitauteen, johon hänet pakotettiin, painautui eteenpäin askel askeleelta kiinteällä maaperällä, väisteli uhkaavia vaaroja, peläten uskaltautua pörssikeinottelun epävarmalle uralle. Hän hehkui kärsimättömyydestä, polki samoja jalkojensa sijoja kuin kilpa-ajoneuvon, joka pakotetaan huviajeluraviin; mutta koskaan ei yksikään luottolaitos ollut alkanut niin säntillisesti ja kunnialla. Koko pörssi ihmetteli sitä.

Niin saapui sitten ensimmäisen yleisen yhtiökokouksen aika. Se oli määrätty huhtikuun 25 p:ksi. Kahdentenakymmenentenä saapui Hamelin kotiin Itämailta ollakseen kokouksen puheenjohtajana. Saccard oli kutsunut hänet kiireisesti kotiin, sillä häntä ahdistivat painostavat olosuhteet. Hamelin toi mukanaan oivallisia uutisia: sopimus "Yhdistetyn höyrylaivayhtiön" perustamista varten oli tehty, sitäpaitsi oli hän saanut ranskalaista yhtiötä varten tarpeellisen luvan harjoittaa kaivostöitä Karmel'illa; puhumattakaan turkkilaisesta pankista, jonka hän hiljan oli perustanut Konstantinopoliin ja josta oli tuleva Yleispankin haaraosasto. Sitävastoin ei Vähän-Aasian rautatiekysymys ollut vielä ratkaistu, se täytyi jättää tuonnemmaksi. Muuten täytyi insinöörin yhtiökokouksen jälkeisenä päivänä palata takaisin jatkamaan työtään. Saccard oli ylen ihastunut, hänellä oli Hamelin'in kanssa pitkä keskustelu Carolinen läsnäollessa, ja hän sai heidät helposti vakuutetuiksi siitä, että yhtiöpääoman lisääminen oli välttämätön, jos mieli ryhtyä sellaisiin jättiläisyhtiöihin. Huomattavimmat osakkeenomistajat, Daigremont, Huret, Sédille ja Kolb olivat jo antaneet suostumuksensa, niin että ehdotus oli valmistettava parin päivän kuluessa ja jätettävä hallinnolle päivää ennen yhtiökokousta.

Johtokunnan kokous oli sangen juhlallinen, kaikki jäsenet olivat kokoontuneet mahtavaan saliin, johon hillityn viheriä päivänkajo tuli hotelli Beauvilliers'm puutarhasta. Itse asiassa pidettiin kaksi kokousta: toinen 15 p:nä, joka oli tärkein ja jossa olivat läsnä vain todelliset johtajat, sekä suuri kokous kuukauden lopulla, johon saapuivat kaikki, myös äänettömät ja koristukset, jotka siinä kokouksessa hyväksyivät ja allekirjottivat ennen tehdyt päätökset. Tänä päivänä saapui markiisi Bohain ensimmäisten joukossa; hän toi ylhäisillä, veltostuneilla kasvoillaan koko Ranskan aateliston suostumuksen. Ja Vicomte de Robin-Chagot, varapuheenjohtaja, oli saanut tehtäväkseen pitää huolta niistä hallinnon jäsenistä, jotka eivät olleet oikein sisällä asioissa, ja ilmoittaa heille muutamain sanoin johtajan, todellisen päällikön, käskyt. Luonnollisesti lupasivat kaikki myöntävästi nyökäten totella.

Vihdoin aloitettiin asiain käsittely. Hamelin ilmoitti johtokunnalle sen selonteon sisällön, jonka hän aikoi lukea yhtiökokouksessa. Se oli se suuri työ, jota Saccard oli kauan valmistellut ja jota hän parin viime päivän kuluessa oli täydennellyt insinööriltä saamallaan tiedoilla; ja hän kuunteli vaatimattomin, innostunein ilmein, ikäänkuin hän ei olisi tiennyt siitä sanaakaan ennakolta. Ensinnä tuli selonteko Yleispankin liikkeestä avaamispäivän jälkeen: kaikki oli hyvin, pieniä juoksevia asioita, vanhaa tavallista. Kuitenkin odotettiin sangen suurta voittoa Mexikon lainasta, jonka merkitseminen oli alkanut kuukausi sitten, heti keisari Maximilianin matkustamisen jälkeen Mexikoon; oikea keinottelulaina vallan huimaavine palkkioineen, johon Saccard kuitenkin suureksi harmikseen ei ollut päässyt mukaan, vaikka oli halunnut, rahanpuutteen vuoksi. Tänä ensimmäisenä tilivuotena, joka oli ainoastaan kolmikuukautinen, lokak. 5 p:stä, perustamispäivästä, joulukuun 31 p:ään, kohosi puhdas voitto vähän yli 400,000 frangin, jolla summalla yhtiö kykeni maksamaan neljännen osan perustamiskustannuksista, suorittamaan osakkeenomistajille viisi prosenttia ja siirtämään kymmenen prosenttia vararahastoon; senlisäksi olivat hallinnon jäsenet saaneet ne kymmenen prosenttia, jotka sääntöjen mukaan kuuluivat heille. Jäljellä oli siis noin 68,000 frangia, jotka oli siirretty seuraavan vuoden tileihin. Mutta mitään jakoa ei tällä kertaa suoritettu. Ei mikään voinut olla sen sopusuhtaisempaa ja samalla kertaa rehellisempää. Samaa voitiin sanoa Yleispankin osakkeista pörssissä. Ne olivat vähitellen nousseet 500 frangista 600:aan, aivan normalisesti, kuin minkä muun kunnioitettavan pankkiliikkeen osakkeet tahansa.

Senjälkeen käsitteli selonteko tulevaisuusmahdollisuuksia ja siinä avautui laaja näköpiiri, kokonainen sarja suuria yrityksiä. Erityisesti pysähtyi se selostelemaan Yhdistettyä höyrylaivayhtiötä, jonka

osakkeet Yleispankki tulisi laskemaan liikkeeseen: yhtymä 50 miljonan pääomalla, jolla olisi yksinoikeus koko Välimeren liikenteeseen ja johon aiottiin sulattaa kaksi suurta kilpailevaa yhtiötä, "Phocaea" Konstantinopoliin, Smyrnaan ja Trapezunt'iin Piraeus'en ja Dardanellien kautta, sekä "Meriyhtiö" Aleksandriaan, Messinan ja Syrian kautta, puhumattakaan pienemmistä yhtiöistä, "Combarel & Co" Algeriaan Espanjan ja Marokon kautta, "Veljekset Féraud-Guiraud" Italiaan, Neapeliin ja Adrianmeren rannikkokaupunkeihin Civitá-Vecchion kautta. Koko Välimeri oli vallattava, yksi suuri yhtymä muodostettava näistä pienistä yhtiöistä, jotka söivät toisiaan. Yhdistyneen pääoman avulla voitaisiin rakentaa oikein ihannealuksia, tähän saakka aavistamattoman mukavia ja nopeita, kulkuvuoroja lisättäisiin, Itämaa tehtäisiin Marseille'n esikaupungiksi. Ja miten paljon kohoaisikaan yhtymän merkitys, kun Suez-kanava avattaisiin ja aluksia voitaisiin lähettää Indiaan, Tonkiniin, Kiinaan ja Japaniin! Millään yrityksellä ei ollut koskaan ollut loistavampaa ja varmempaa tulevaisuutta. Turkkiilaista pankkia oli tuettava; selonteko esitti laajoja teknillisiä selvityksiä, jotka todistivat, kuinka järkkymättömän vakava se oli; ja se lopetti tämän tulevien yritysten kuvailemisen huomauttamalla, että yleispankki oli myös ottava suojaansa ranskalaisen 20 miljoonan pääomalla perustetun yhtiön hopeakaivausten uudestaan aloittamista varten Karmel'illa. Kemistien malmikokeitten johdolla toimeenpanemat tutkimukset osottivat huomattavaa hopeapitoisuutta. Mutta erinomaisen suuren vaikutuksen teki Saccard'in loppulause, jossa hän puhui noitten seutujen ikivanhasta runoudesta, hopeasta, joka jumalaisen loistavan tähtisateen tavoin oli virtaavaa pyhien seutujen yli.

Näitten loistavien tulevaisuudenlupausten jälkeen loppui selonteko ehdottamalla pääoman lisäämistä. Se olisi kaksinkertaistuttava, 50 miljoonaa 25 sijasta. Käytettävä järjestelmä oli mahdollisimman yksinkertainen, niin että se pystyisi jokaisen päähän: olisi laskettava 50,000 uutta osaketta ja varattava ne poikkeuksetta entisten osakkeenomistajien laskuun, sillä tavoin ei tarvittaisi siis mitään uutta merkintää. Mutta nämä uudet osakkeet olisivat arvoltaan 520 frangia, josta 20 frangia, yhteensä siis kokonainen miliona, menisi vararahastoon. Oli oikeudenmukaista ja viisasta verottaa osakkeenomistajia tuolla pienellä summalla, koska he kumminkin saisivat lopuksi siitä voittoa. Muuten tarvitsisi, paitsi vararahastoon menevää erää suorittaa vain neljännes osakemäärästä.

Kun Hamelin oli saanut selonteon luetuksi, kuului kovaääninen hyväksymisen sorina. Oivallista, ei ollut aihetta vastaväitteisiin. Lukemisen aikana oli Daigremont ollut sangen innostunut kynsiinsä ja istunut ajattelevainen hymy huulillaan. Huret istui taaksepäin nojaten tuolissaan silmät ummessa ja puolinukuksissa kuvitellen olevansa edustajakamarissa, kun taas pankkiiri Kolb laski niitä monia paperilappuja, jotka hänellä, kuten muillakin hallinnon jäsenillä olivat edessään pöydällä. Mutta Sédille, pelokkaana kuten tavallista, halusi toki tehdä yhden kysymyksen: mitä tehtäisiin niillä uusilla osakkeilla, joita asianomaiset osakkeenomistajat eivät halua? Pitäisikö yhtymä ne omaan laskuunsa? Sehän olisi laitonta, sillä täytyi voida näyttää mustalla valkean päällä, että koko pääoma oli saatu merkinnän kautta. Ja jos se sijoitettaisiin muulle taholle, niin millä ehdoilla se saisi tapahtua? Mutta silkkitehtailija ei ollut ehtinyt sanoa monta sanaa, ennenkuin markisi de Bohain, joka huomasi Saccard'in kärsimättömyyden, keskeytti Sédillen ja selitti ylhäiseen tapaansa, että hallinto tässä suhteessa luotti täydellisesti puheenjohtajaansa ja tirehtööriinsä, jotka molemmat olivat niin neuvokkaita ja taitavia. Ja nyt loppui kaikki onnentoivotusten ja kiitosten kuuroon, ja kokous hajaantui yleisen ihastuksen vallitessa.

Yhtiökokouksessa seuraavana päivänä tapahtui mielenosotuksia, jotka olivat suorastaan liikuttavia. Se pidettiin tälläkin kertaa entisessä tanssialissa rue Blanche'n varrella ja ennen puheenjohtajan saapumista — sali oli jo täynnä — kierteli mitä ilahuttavimpia huhuja, etupäässä muuan, joka kulki kuiskeena miehestä mieheen. Ministeri Rougon, tirehtööri Saccard'in veli, oli joutunut yhä voimakkaamman vastustuspuolueen hyökkäysten alaiseksi, ja väitettiin, että hän oli taipuvainen tukemaan Yleispankkia, jos tämän lehti, "Toivo", entinen kiihkokatolisten äänenkannattaja, ottaisi hallituksen asian ajaakseen. Muuan vasemmiston edustaja oli hiljan lausunut uhkaavat sanat: "Joulukuun 2 päivän valtiokoikaus on rikos!" sanat, jotka varmasti herättäisivät kansan unestaan. Oli välttämätöntä vastata tähän teolla; edessä oleva mailmannäyttely kymmenkertaistuttaisi liikevaihdon kaikilla mahdollisilla aloilla, Meksikossa ja muualla voi ansaita hyvin nyt, kun keisarikunta oli ehtinyt puolipäiväkorkeuteen. Eräässä pienemmässä ryhmässä, jossa Jantrou ja Sabatani johtivat puhetta, naurettiin muuatta toista edustajaa, joka erään sotajoukon järjestelyä koskevan keskustelun aikana oli ollut kylliksi mieletön ehdottaakseen preussilaisen rekryyttijärjestelmän käytäntöön ottamista Ranskassa. Se oli herättänyt kamarissa suurta hilpeyttä; kuinka voi niin säikähtää Preussin voittoa Tanskasta tai sitä salaista kaunaa, jota Italia tunsu Ranskaa kohtaan Solferinon tappelun jälkeen! Mutta äkkiä tuli salissa hiljaisuus, kun Hamelin astui sisälle sihteerinsä ja Saccard'in seuraamana, joka viimemainittu vieläkin vaatimattomampana kuin hallinnon kokouksessa otti paikkansa toisten osakkeenomistajien joukossa. Ja hän tyytyi ainoastaan antamaan merkin hyväksymishuutojen alkamiseen, kun selonteko esitti edellisen vuoden tilit, molempien tilintarkastajien Lavignière'n ja Rousseau'n läpikäymät ja hyväksymät, ja niitä seuraavan ehdotuksen osakepääoman lisäämisestä. Yhtiökokouksen suostumus oli aivan välttämätön, mutta se annettiin yksimielisesti ja innokkaasti, sillä kaikki olivat ikäänkuin juopuneet heidän korvissaan kohisevista miljonista; "Yhdistynyt höyrylaivayhtiö"

ja "Turkin kansallispankki" — sellaiset suuret yritykset vaativat toki pääomaa; ja mitä Karmel'in hopeakaivoksiin tulee, otettiin niitä koskeva selitys vastaan henkeä pidättäen. Ja kun osakkeenomistajat erosivat annettuaan puheenjohtajalle, tirehtöörille ja koko hallinnolle kiitollisuus- ja luottamuslausunnon, uneksuivat kaikki Karmel'ista ja ihmeellisestä kultasateesta, joka olisi virtaava pyhien seutujen yli.

Kaksi päivää tämän jälkeen menivät Hamelin ja Saccard, tällä kertaa varapuheenjohtajan, Vicomte de Robin-Chagot'in, seuraamana notario Leborrain'in luokse ilmottamaan, että pääoma oli kaksinkertaistutettu ja kaikki osakkeet merkityt. Asian oikea laita oli sellainen, että noin 3,000 osaketta olivat lähettäneet takaisin henkilöt, joille ne olivat määrättyt, ja kuuluivat niin ollen yhtymälle, joka vei ne Sabatani'n kontolle, kuten ensi kerrallakin. Tässä tapahtui suuremmassa määrässä vanha laittomuus, joka sisältyi siihen, että Yleispankin kassaan piilotettiin osa sen omia osakkeita, eräänlaiseksi vara-ampumatarvevarastoksi, joka ratkaisevalla hetkellä antaisi hallinnolle mahdollisuuden keinotella, heittäytyä pörssipeliin, jos niin tarvittiin.

Hamelin ei hyväksynyt tätä laitonta menettelytapaa, mutta jätti kuitenkin raha-asioitten hoidon kokonaan Saccard'in haltuun; ja Carolinen ja molempien herrojen välillä tapahtui myös keskustelu, joka koski kumminkin vain niitä 500 osaketta, jotka Saccard oli pakottanut heidät ottamaan ensimmäisessä liikkeellelaskemisessa ja jotka nyt olivat kohonneet 1,000:een; neljännes osakkeitten arvosta palkkioineen kohosi 135,000 frangiin, jonka sisarukset halusivat maksaa heti, koska he hiljan olivat odottamatta perineet 300,000 frangia eräältä tädiltä, joka oli kuollut kahdeksan päivää poikansa jälkeen, molemmat muuten samaan kuumetautiin. Saccard salli heidän maksaa, selittämättä heille millä tavoin *hän* aikoi osakkeensa suorittaa.

"Oh tuo perintö", sanoi rouva Caroline nauraen, "ensi kerran suosi onni meitä. Luulenpa todellakin, että te tuotte meille onnea. Veljelläni on 30,000 frangin palkka lukuunottamatta huomattavaa matkakorvausta, ja todennäköisesti kaikki nuo rahat tulvivat meille senvuoksi, ettemme niitä tarvitse! Olemmehan me nyt rikkaita."

Hän katsoi Saccard'iin lämpimän kiitollisuuden ilme silmissään. Hän oli nyt voitettu, hän luotti Saccard'iin yhä enemmän päivä päivältä, samalla kun hänen selvänäköisyytensä katosi samassa määrässä kuin hänen hellyytensä Saccard'ia kohtaan kasvoi. Mutta hän jatkoi kuitenkin: "Jos minä olisin itse ansainnut nämä rahat, en luultavasti olisi antanut niitä teidän liikkeeseenne. Mutta täti, jonka me tuskin tunsimme ... rahat, joita emme koskaan olleet ajatelleetkaan, jotka me niin sanoakseni, olemme löytäneet maasta ja joita emme voi pitää aivan rehellisesti ansaittuina ... niistä en välitä, yhdentekevää, vaikka ne menetänkin."

"Ja juuri nämä rahat kasvavat ja tuottavat teille miljonია", vastasi Saccard samassa leikkillisessä äänilajissa. "Ei mikään kasva siinä määrin kuin varastettu omaisuus. Saattepa nähdä, kuinka osakkeet kohoavat kahdeksan päivän kuluessa!"

Ja aivan oikein, ennenkuin Hamelin matkusti, näki hän kummastukseksien pankin osakkeitten kohoavan hyvin nopeasti. Toukokuun viimeisenä päivänä oli kurssi yli 700 frangia. Se oli luonnollinen seuraus pääoman lisäyksestä; sellainen on nimittäin keikaus joka aina onnistuu, tapa ruoskia edistymistä, antaa vauhtia kurssille. Mutta se riippui myös pankin tukemista suurisuuntaisista liikeyrityksistä; suuret, keltaiset ilmotukset joita oli liisteröity kaikkialle kaupunkiin, tekivät tiettäväksi, että Karmel-kaivoksissa alkoivat työt pikapuolin, ja tämä seikka saattoi monen pyörälle päästään, heitti tulisoihdun monen mieleen, sytytti intohimon, joka lopulta vei kaiken selvän järjen. Maaperä oli otollinen, keisarikunnassa oli kaikellaisia kuohuvia aineksia; se oli erinomaisen suosiollinen näitten rajujen keinottelujen rikkaruoholle, joka joka kahdeskymmenes vuosi myrkyttää ja turmelee pörssin, jättäen jälkeensä raunioita, kuolemaa ja kurjuutta. Epäilyttäviä yhtiöitä syntyi jo kuin sieninä, suuria yhtymiä perustettiin, jotka olivat tarkotetut vain huijausta varten, hurja pelikuume puhkesi hallituksen valeloiston keskellä. Ja siinä hulluudessa, joka tarttui joukkoihin, tuossa suurten liikeyritysten telineessä pantiin Yleispankkikin käyntiin, tuo valtava kone, joka olisi tempaava kaikki mukaansa, musertava kaiken vauhdissaan, sillä häikäilemättömät kädet lämmittivät sitä mielettöminä, kunnes se räjähti.

Veljen matkustettua Itään jäi Caroline taas kahden Saccard'in kanssa ja he alkoivat uudestaan rauhallisen, melkein aviollisen yhdyselämän. Caroline hoiti edelleen Saccard'in taloutta ja säästi niin paljon kuin voi, vaikka molempien taloudellinen tila oli nyt muuttunut. Ja Caroline oli aina iloinen, rauhallinen ja tyyni, hänellä oli vain yksi ainoa huoli: Victor. Häntä vaivasi tietymättömyys siitä, oliko oikein kauemmin salata lapsen olemassaoloa isältä. Työkodissa olivat kaikki kovin tyytymättömiä poikaan, ja Caroline pelkäsi, ettei puolen vuoden oleskelu siellä ollut vaikuttanut häneen juuri paljoakaan parantavasti. Siitä koitui hänelle todellinen suru.

Eräänä iltana oli hän vähällä ilmaista kaikki. Saccard, joka alituisesti kiukutteli pankin huoneustojen ahtautta, oli vihdoinkin saanut hallinnon vuokraamaan viereisen talon alikerran; hän voisi siis laajentaa

huoneustoa, kunnes hän uskaltaisi ehdottaa uneksimansa palatsin rakentamista. Nyt oli otettava ovia sijoiltaan, revittävä väliseiniä ja hän oli juuri innostuneena järjestämässä tätä puuhaa, kun Caroline tuli kotia työkodista aivan epätoivoissaan Victorin suhteen, joka raivopuuskan vallassa oli puraissut poikki erään toverinsa korvalehden. Hän pyysi Saccard'ia tulemaan ylös, hän halusi puhua tämän kanssa.

Mutta nähdessään hänet työhönsä innostuneena, toinen kylki aivan valkeana kalkista ja kokonaan uuden aatteensa innoittamana — koko naapuripiha oli myös saava lasikaton — ei hän raskinnut pahottaa hänen mieltään tämän surullisen salaisuuden ilmaisemisella. Ei, hän odottaa vielä, kunnes pahantapainen poika on parantunut. Hän tunsu itsensä heikoksi aina, kun täytyi tuottaa toisille tuskaa.

"Niin, ystävänä, tahdoin puhua kanssanne juuri tuosta pihasta. Minulla oli aivan sama ajatus kuin teilläkin."

VI.

"Toivon", sen lehden, jonka Saccard Jantrou'n kehotuksesta oli ostanut Yleispankkia tukemaan, huoneusto sijaitsi rue Saint-Joseph'in varrella vanhassa, kosteassa pimeässä, pihan perällä sijaitsevassa talossa. Odotushuoneesta, jossa kaasua paloi koko päivän, lähti pitkä käytävä; vasemmalla oli Jantrou'n työhuone, sitten oli huone, jonka Saccard oli varannut itselleen, kun taas toimituksen yhteiset ja sihteerien kirjoitushuoneet olivat oikealla. Eteisen toisella puolella oli konttori ja muutamia lähetyshuoneita, jotka portaitten takana olevan käytävän kautta olivat yhteydessä toimitushuoneuston kanssa.

Tällä kertaa istui Jordan yhteisessä huoneessa ja kirjotti pakinaa; hän oli tullut ajoissa saadakseen olla rauhassa. Kello löi neljä; hän meni vahtimestari Dejoie'n luo, joka kaasuvälillä sangen tarkasti tutki pörssikertomuksia, jotka olivat juuri ilmestyneet ja jotka hän ensi töikseen ahmasi.

"Kuulkaapas, Dejoie, oliko se herra Jantrou, joka juuri tuli?"

"Kyllä."

Nuori mies epäili hiukan ja hänen täytyi koota rohkeutta, ennenkuin astui ovelle. Onnellisen avioliittonsa ensi aikoina oli nuoren parin ollut vaikea selviytyä, sillä Jordan'illa oli velkoja, ja vaikka hänen oli onnistunut saada paikka tässä lehdessä, vaivasivat häntä alituisesti rahahuolet, sillä eräs velkoja oli pannut takavarikkoon hänen palkkansa ja juuri tänään lankesi vekseli, joka hänen täytyi maksaa, jollei halunnut antaa ulosmitata huonekaluvähiään. Kaksi kertaa oli hän turhaan pyytänyt toimittajalta etulaukausta.

Hän päätti kumminkin koputtaa ovelle, mutta Dejoie esti häntä.

"Joku on toimittajan luona."

"Vai niin. Kuka?"

"Toimittaja tuli yhdessä herra Saccard'in kanssa ja herra Saccard sanoi, etten saa laskea sisään muita kuin herra Huret'in, jota hän odotti."

Jordan päästi helpotuksen huokauksen tämän lykkäyksen johdosta, niin tuskallista oli hänestä pyytää rahoja.

"Hyvä on, minä kirjoitan artikkelini valmiiksi. Sanokaa minulle, milloin toimittaja jää yksin."

Mutta kun hän aikoi mennä, pysäytti Dejoie hänet riemukkaalla huudolla:

"Oletteko huomanneet, että Yleispankin osakkeet ovat 750 tänään?"

Nuori mies teki välinpitämättömän liikkeen — mitä se häntä liikutti? — ja meni toimitushuoneeseen.

Melkein joka päivä pörssituntien jälkeen tuli Saccard lehden toimistoon, ottipa usein vastaan käyntejäkin siinä pienessä huoneessa, jonka hän oli varannut itselleen, siellä käsitteli hän erittäinkin salaisia liikeasioita. Jantrou oli virallisesti ainoastaan lehden toimittaja ja kirjotti siihen valtiollisia artikkeleja, joitten hieno, klassillisen huolellinen tyyli oli hänen vastustajansakin mielestä "puhtaasti attikalainen", mutta hän oli sen ohella Saccard'in salainen asiamies, sopiva välikäsi kaikissa mahdollisissa "mutkallisissa" asioissa. Muun muassa oli hän järjestänyt suuremman reklaamin

Yleispankin hyväksi. Pienistä finanssijulkaisuista, joita Parisissa oli vilinänsä, oli hän valinnut ja ostanut kymmenkunta. Siivoimmat niistä kuuluivat epäilyttävälle pankkitoiminimille, joitten menettelytapa oli antaa lehteä varsin naurettavaan tilaushintaan, pari, kolme frangia vuodessa, mikä ei edes peittänyt postikustannuksia; mutta ne hankkivat itselleen korvauksen nylkemällä putipuhutaaksi ne hyväuskoiset liiketuttavat, joita lehti heille hankki. Käyttäen keppihevosenaan kurssien julkaisemista ja ollen muka antavinaan tilaajilleen kaikkia mahdollisia hyödyllisiä tietoja, hiipivät ne vihdoin reklaamissaan neuvojen muotoon, ensin kainoihin ja säästeliäisiin, sitten hävyttömän röyhkeisiin, tarkoituksenaan kyniä hyväuskoinen pikkueläjäistö. Niistä parista, kolmesta sadasta lehdestä, jotka mellastivat Parisissa ja Ranskassa, oli Jantrou valinnut tavallisella oveluudellaan ne, jotka eivät vielä olleet valehdelleet liian häpeämättömästi ja joilla vielä oli hitunen luottamusta jällellä. Juuri parhaillaan keinotteli hän ostaakseen "Pörssilehden", joka kahdentoista vuoden ajan oli ollut tunnettu lahjomattomasta rehellisyydestään, mutta se oli luonnollisesti kallis kapine sellainen rehellisyys, ja hänen täytyi odottaa, kunnes Yleispankki oli rikastunut ja päässyt asemaan, jolloin viimeinen rummunlyönti päästää voiton pidätetyt riemuhuudot valtoihinsa. Mutta hän ei ollut rajottunut ainoastaan näiden pienten ammattilehtien järjestämiseen kuuliaiseksi esikuvaksi, joka jokaisessa numerossaan valituin sanoin ylisti Saccard'in suuria ja kuuluja tekoja, vaan oli hän myös päässyt yhteyteen suurten valtiollisten ja kirjallisten lehtien kanssa, joihin hän oli käteistä maksua vastaan saanut kohteliaita uutisia ja huomiotaherättäviä artikkeleita, ja hän vakuuttautui niiden hyväntahtoisuudesta lupaamalla niille osakkeita, kun uusia sellaisia liikkeeseen lasketaan. Puhumattakaan tietysti jokapäiväisestä sotaretkestä "Toivon" omilla palstoilla; lehti ei käyttänyt kerrassaan musertavia aseita, vaan selittelyjä, vieläpä arvostelevia katsauksiakin, hidas mutta pätevä tapa hiipiä lukijain kimppuun ja kuristaa ne.

Saccard oli sinä päivänä sulkeutunut Jantrou'n huoneeseen puhuakseen hänen kanssaan lehdestä. Aamunumerossa oli hän huomannut Huret'n artikkelin, jossa tämä niin mahdollisesti ylisteli Rougon'in viimeistä esiintymistä kamarissa, että Saccard oli heti lähettänyt hakemaan Huret'n antaakseen hänelle tarpeellisen löylytyksen. Luuliko tuo mies tosiaankin, että hän alkoi puhalttaa torvea veljensä kunniaksi? Kuvitteliko Huret todellakin, että hän sai maksun lehden "luonteen" halventamisesta hävyttömällä ylistyspuheillaan jokaisen ministerin edesottamisen johdosta? Jantrou hymähti kuullessaan puhuttavan lehden "luonteen" alentamisesta. Muuten kuunteli hän rauhallisena ja tarkasteli kynsiään, sillä rajuilma ei puhjennut häntä kohtaan. Itse asiassa tunsu hän rajatonta halveksumista sekä politiikkaa että kirjallisuutta kohtaan ja nyrpisti nenäänsä kaikille johtaville artikkeleille, omille kirjottamilleenkin; ainoastaan ilmotuksista puhuttaessa hän vilkastui. Hän oli nykyään hieno ja puettu viimeisen muodin mukaan, yksin hänen turkkinsa, jota hän aina talvella käytti, maksoi 2,000 frangia. Mutta tässä hienoudessa oli aukkoja, jokainen sai sellaisen vaikutelman, että hän edelleen oli epäsiisti kuoren alta, että tuo erotettu ent. maisteri ei ollut voinut kokonaan pestä pois koululikaa ja että hänen nahkassaan vielä asui kaikki se saasta, mikä siihen oli kokoontunut kymmenen vuoden aikana; ja kesken varmaa töykeää esiintymistään saattoi hän äkkiä muuttua matelevan nöyräksi, ikäänkuin hän olisi pelännyt saavansa jälleen potkun, kuten ennen maailmassa. Hän ansaitsi 100,000 frangia vuodessa, kulutti kaksi kertaa sen verran, eikä kukaan tiennyt millä tavoin, sillä häntä ei koskaan nähty edes jonkun rakastajattaren seurassa; kenties oli hänellä kannettavanaan joku likainen taakka, salainen syy hänen erottamiseensa Bordeaux'in koulusta. Muuten nautti hän absinttia, kuten ennenkin, sillä erotuksella vain, että se nyt tapahtui hienoissa klubeissa entisten kurjien kapakoitten sijasta, ja hänen hiuksensa yhä harvenivat, hänen kasvoilleen levisi yhä enemmän lyijynharmaus, hänen muinaisesta kauneudestaan oli jällellä vain musta, kähärä parta, ja se antoi hänelle vielä jossain määrin nuorekkaan leiman.

Kun nyt Saccard taas alkoi puhua lehden "luonteesta", teki hän väsyneen liikkeen kädellään, ikäänkuin pyytäkseen esimiästään olemaan kuluttamatta aikaa tarpeettomaan lörpöttelyyn, vaan pikemmin puhumaan vakavammista asioista, koska heidän kumminkin täytyi odottaa Huret'a.

Viime aikoina oli Jantrou keksinyt uuden reklaamiaatteen. Hän ajatteli ennen kaikkea kirjottaa parikymmensivuisen vihkosen Yleispankin tukemista yrityksistä, mutta siitä pitäisi tulla jännittävä kuin pikku romaani ja sen tyyli pitäisi olla dramallinen, helppotajuinen. Hän aikoi vallottaa koko maaseudun tällä kirjasella, jota jaettaisiin ilmaiseksi maan kaukaisempiinkin kolkkiin. Edelleen halusi hän antaa monistaa jonkun pörssikertomuksen, joka lähetettäisiin sadalle huomattavimmalle maaseutulehdelle ilmaiseksi tai aivan pientä korvausta vastaan, ja josta oli tuleva hyvä ase kilpailijoita vastaan. Hän tunsu Saccard'in ja osasi saada hänet innostumaan aatteistaan, jotka tämä omaksui ja joita hän kehitti, niin että hän lopuksi hyvällä syyllä voi pitää niitä ominaan. Aika kului; molemmat herrat harkitsivat parhaillaan, miten reklaamirahasto oli käytettävä tulevan vuosineljänneksen aikana: kuinka paljo oli maksettava suurille lehdille, kilpailijan tiedonantojen kirjoittajalle, jonka vaiteliaisuus oli ostettava, erään sangen huomattavan lehden neljännelle sivulle, joka oli kaupan ja jolta voi lunastaa itselleen palstan j.n.e. Ja se seikka, että he istuivat siinä jakelemassa rahoja kaikkiin suuntiin, osotti todistettavan selvästi, miten pohjattomasti he halveksivat herkkäuskoisen yleisön tyhmää tietämättömyyttä — halveksivat ja ylenkatsoivat tuota tyhmää elukkalaumaa, joka on valmis uskomaan

mitä laivurihistoriaa tahansa ja käsittää niin vähän pörssiilikettä, että röhkeimmätkin valheet kiehtovat heiltä heidän miljonansa keinottelukarkelon pyörteihin.

Sillääikaa istui Jordan miettien, miten saisi vielä kokoon parikymmentä riviä pakinansa kahden palstan täytteeksi. Yht'äkkiä huusi Dejoie häntä.

"Ahaa", sanoi hän, "onko herra Jantrou nyt yksin?"

"Ei, herra Jordan, ei vielä. Täällä on rouvanne, joka tahtois puhua teidän kanssanne."

Jordan kiirehti huoneesta sangen levottomana. Muutamia kuukausia sitten oli rouva Méchain huomannut, että hän kirjotti "Toivoon" omalla nimellään, ja silloin oli Busch vaatinut kuuden 50 frangin velkakirjan sisältöä, jotka velkakirjat hän oli tunnustanut räätililleen. Nuo 300 frangia olisi hän voinut maksaa, mutta häntä suututti se, että kustannukset olivat ajan kuluessa nostaneet summan 730 frangiin 15 centimeen. Hän oli kumminkin sitoutunut maksamaan 100 frangia kuussa, mutta kun hän ei voinut pitää sanaansa, sillä välttämättömät talousmenot oli etukädessä suoritettava, kohosivat kustannukset joka kuukausi, ja hän oli nyt aivan epätoivossa.

"Mitä nyt taas?" kysyi hän vaimoltaan heti odotushuoneeseen astuttuaan.

Mutta ennenkuin tämä ehti vastata, paiskattiin toimittajan huoneen ovi kiivaasti auki ja Saccard huusi: "No, Dejoie, eikö herra Huret tule?" Vahtimestari sammalsi hätäntyneenä: "Ei hän ole tullut; en voi auttaa!" Saccard sulki oven kiroten ja Jordan, joka oli vetänyt vaimonsa mukanaan erääseen pikku huoneeseen, voi siellä tehdä rauhassa kyselyjään. "No, miten ovat asiat, rakkaani?" Marcelle, joka muutoin oli niin iloinen ja vilkas, ja jonka pieni, pyöreä vartalo, ruskeat kirkkaat silmät, tuore iho ja hymyilevä suu, olivat aivan kuin onni itse, huoltenkin hetkellä, näytti tänään olevan suunniltaan.

"Oh, Paul, jospa tietäisit — meille tuli muuan raaka, siivoton mies, joka haisi niin pahalta ja oli luullakseni juovuksissa ... hän sanoi, ettei enää tämä meno kelpaa, meidän huonekalumme myydään huomenna. Ja hänellä oli muuan julistus, jonka hän välttämättä tahtoi liimata portille..."

"Mutta sehän on mahdotonta!" huudahti Jordan, "Enhän minä ole saanut mitään huomautusta tästä; täytyy kai sellainen asia toki tapahtua jonkunlaisia muodollisuuksia noudattamalla!"

He joutuivat epätoivoon. Heidän pikku pesänsä, heidän mahonkihuonekalunsa, jotka he töintuskin olivat saaneet kuukausimaksulla suoritetuiksi ja joista he olivat olleet niin ylpeät, vaikka he joskus nauroivat niille ja pitivät niitä kauhean porvarillisina! Ja Marcelle oli niin nerokkaasti verhonut turkkilaiset akkunaverhot saadakseen salongille taiteellisen leiman! Oliko mahdollista, että kaikki ne myytäisiin ja että heidät karkotettaisiin pienestä kaksihuoneisesta asunnostaan, missä köyhyyskään ei ollut kyennyt riistämään heidän hyvää tuultaan?

"Tiedätkö", sanoi Jordan, "aioin pyytää etulaukausta, teen mitä suinkin voin, mutta suuria toiveita ei minulla ole."

Nyt uskoi Marcelle miehelleen epäröiden ajatuksensa.

"Ja minä puolestani olin ajatellut — luonnollisesti en olisi tehnyt sitä ilman sinun suostumustasi, ja siitä on parhaana todistuksena se, että olen tullut tänne puhumaan kanssasi. Näetkö, haluan kääntyä vanhempieni puoleen."

Jordan vastusti kiivaasti.

"Ei, ei, ei koskaan! Minä en tahdo olla velassa heille, tiedätkö."

Maugendret olivat käyttäytyneet häntä kohtaan sangen suopeasti, mutta hän ei voinut unhottaa, että he isän itsemurhan ja vararikon jälkeen olivat osottaneet häntä kohtaan mitä suurinta kylmyyttä ja ainoastaan Marcelle'n päättäväisyydellä lausutun tahdon vuoksi antaneet suostumuksensa heidän kauan sitten suunniteltuun avioliittoonsa. Sitäpaitsi olivat he avioliiton tapahtuessa ryhtyneet varovaisuustoimenpiteisiin, jotka olivat kovin loukkaavia hänelle, ja kieltäytyneet maksamasta penniäkään Marcelle'n myötäjäisiksi sen tekosyn nojalla, että sanomalehtikirjailija ei voinut olla muu kuin tuhlari. Myöhemmin saisi tytär periä heidät. Ja sekä Paul että Marcelle, viimemainittu aivan samassa määrässä kuin Paulkin, olivat tähän saakka pitäneet kunnia-asianaan ennemmin kuolla nälkään kuin ottaa jotain vanhemmilta, lukuunottamatta joka sunnuntaista päivällistä.

"Herra Jumala!" sanoi Marcelle iloisesti suudellen Jordan'ia, "täytyyhän minunkin tehdä jotain hyötyä, ethän sinä voi yksin kantaa koko kuormaa."

Ja hän kertoi, kuinka vanhemmat oikeastaan eivät koskaan olleet käyttäytyneet heitä kohtaan ilkeästi, joskin heillä oli omat päähänpistonsa. Jordan suostui vihdoin ja he sopivat, että Marcelle heti lähtee

vanhempiansa asuntoon ja palaa rahojen kanssa, että velka saataisiin maksetuksi ennen iltaa. Ja saattaessaan vaimoansa eteiseen niin liikutettuna, kuin olisi antanut hänet suureen vaaraan, täytyi hänen vetäytyä syrjään ja antaa tietä Huret'ille, joka viidoin tuli. Istuutuessaan toimitushuoneeseen pakinaansa lopettamaan, kuuli hän Jantrou'n huoneesta kovaäänistä keskustelua.

Saccard'illa oli valta, hän tunsu itsensä aseman herraksi ja vaati kuuliaisuutta; hän tiesi sangen hyvin, että he kaikki toivoivat ansaitsevansa rahaa hänen ja hänen suuren liikkeensä avulla.

"Jahaa, te tulette vihdoinkin!" huudahti hän. "Oletteko olleet ripustamassa artikkelianne kehyksiin, vai miksi te viivyitte niin kauan kamarissa? Nyt todellakin riittää jo hänen ylhäisyytensä suitsutusta, ja minä olen odottanut teitä täällä pyytääkseni teitä tästä lähin vaihtelun vuoksi tarjoamaan meille jotain muuta."

Huret seisoi vaiti ja katseli Jantrou'ta, mutta tämä oli lujasti päättänyt olla hankkimatta itselleen mieliharmia asettumalla hänen puolelleen; hän silitti kädellään kaunista partaansa ja tuijotti ilmaan.

"Jotain muuta!" vastasi Huret lopulta. "Minä annan teille, mitä te itse olette pyytäneet! Kun te otitte haltuunne 'Toivon', joka siihen aikaan oli kiihkokatolinen ja kuningasmielinen ja kävi ankaraa sotaa Rougon'ia vastaan, pyysitte te minua kirjottamaan huomattavan artikkelisarjan veljestänne ja osottamaan hänelle, ettette aikonut esiintyä hänen vihollisenaan, ja muuttaaksenne lehden suuntaa."

"Lehden suunnan, juuri sen", keskeytti Saccard vieläkin kiihkeämmin, "juuri lehden suunnan olette te pilanneet. Luuletteko että minä aion ruveta veljeni vasalliksi? Herra varjelkoon, en ole koskaan halunnut salata ihailuani ja kiitollisuuttani keisaria kohtaan, enkä ole unohtanut mitä me kaikki olemme hänelle velkaa ja ennen kaikkea minä henkilökohtaisesti. Mutta eihän se ole keisarikunnan kimppeun hyökkäämistä, jos puhutaan tehdyistä erehdyksistä, sehän on juuri uskollisen lähimäisen velvollisuus. Sellainen pitää olla meidän lehtemme kanta: uskollisuus hallitsijasukua kohtaan, mutta täydellisesti vapaat kädet ministerien ja kunnianhimoisten onnenetsijäin suhteen, jotka tappelevat Tuillera'ten armonosotuksista!"

Ja selitettyään laajasti keisarikunnan ja veljensä politiikkaa huudahti hän paikaltaan hypähtäen:

"Minä tahdon, ettei Rougon enää hypi nenälleni! Kaiken sen jälkeen, mitä minä olen tehnyt hänen hyväkseen! Minä ostan sanomalehden, hänen pahimman vastustajansa, minä teen siitä hallitusystävällisen äänenkannattajan, minä sallin teidän kuukausikaupalla pauhata hänen ylistystään. Eikä sittenkään tuo hylky tahdo meille antaa edes kädenpuristusta, hän ei ole vielä tehnyt meille pienintäkään palvelusta!"

Huret huomautti aivan sävyisästi, että Idässä oli ministeri ollut Hamelin'in erinomaisena tukena, oli avannut hänelle kaikki ovet ja harjottanut painostusta useihin korkeihin henkilöihin.

"Oh, jättäkää tuo typerä lörpötys. Siihen hän oli pakotettu. Mutta hän ei ole kertaakaan antanut hyödyllisiä tietoja. Eihän tuon luulisi olevan halventavaa, jos kertoisi teille jotain, jonka te sitten ilmoittaisitte minulle?"

"Ei luonnollisestikaan, mutta hän ei pidä sellaisesta, hän sanoo, että se on teko, jota aina saa katua."

"Ohoo! Onko hänellä samoja epäilyjä Gundermann'in suhteen? Hän näyttölee kunniallista minun suhteeni, mutta Gundermann'ille antaa hän tietoja."

"Gundermann'ille — luullakseni kyllä! Häntähän te tarvitsette kaikki, ilman häntä eivät he voi saada ainoatakaan valtiolainaa."

Nyt riemastui Saccard ja löi käsiään yhteen.

"Näettekö! Te tunnustatte siis! Keisarikunta on myyty juutalaisille, likaisille juutalaisille! Kaikki meidän rahamme joutuvat heidän kynsiinsä. Yleispankinkin täytyy siis kieriskellä tuhassa noitten mahtavien edessä."

Ja taas pääsi hänessä myötäsytynyt viha valloilleen, puhkesi taas syytöksiksi tuota petturien ja koronkiskurien sukua kohtaan, joka vuosisatoja oli imenyt kansojen verta kuin myrkylliset loiseläimet, ja vaikkakin halveksittuna ja syljeksittynä, valloittaa se hiljalleen koko maailman kaikkivaltiaan kultansa voimalla. Ja erittäinkin raivosi hän Gundermann'ia kohtaan, jonka hän hillittömässä vihassaan uhkasi lyödä kumoon, vaikka aavistus sanoi hänelle, että tuo mies oli se muuri, johon hän oli murskaava päänsä, jos hän joskus ryhtyisi taisteluun.

"Olen saanut aivan tarpeekseni heistä — kuuletteko Huret! Ja jollei veljeni halua tehdä minulle mitään hyötyä, en minäkään aio juosta hänen asioillaan. Kun te tuotte minulle jonkun tiedon häneltä, tarkoitan sellaisen, josta on meille hyötyä, silloin voitte taas alkaa ylistysvirtenne hänestä. Onko asia

selvä?"

Se oli enemmänkin kuin selvä. Jantrou, joka taas oli tuntenut vanhan Saccard'in, alkoi uudestaan sivellä partaansa kädellään. Mutta Huret, joka talonpoikaisen hitaalla käsityskyvyllään ei voinut seurata mukana niin nopeasti, näytti sangen myrtyneeltä, sillä hän oli uskaltanut koko tulevaisuutensa noiden kahden veljeksensä varaan, eikä tahtonut mistään hinnasta rikkaa välejä kummankaan kanssa heistä.

"Olet oikeassa", mutisi hän, "olen tästä saakka käyttävä hillitympää kieltä, sitäkin suuremmalla syyllä, koska täytyy seurata tapahtumain kulkua. Ja minä lupaan teille käyttäväni kaiken kykyni saavuttaakseni suuren miehen luottamuksen. Niin pian kuin hän antaa minulle jonkun selityksen, hyppään ajuriin ja kiiruhdan tänne."

Saccard oli nyt saavuttanut mitä tahtoi ja siirtyi leikilliseen äänilajiin.

"Työskentelenhän minä kaikkien teidän hyväksenne, ystäväni. Itse olen minä aina ollut raunioina ja kumminkin kuluttanut miljoonan vuodessa."

Hän alkoi taas puhua lehden asioista.

"Kuulkaapas Jantrou, ettekö te voisi tehdä pörssikertomuksianne hausemmiksi? Ymmärrättehän, leikillisemmiksi. Yleisö pitää sellaisesta, se nielee mitä hyvänsä, kunhan se vain on maustettu hiukan sukkeluuksilla. Siis ... sanaleikkejä!"

Nyt oli toimittajan vuoro puhua. Hän piti kunnianaan kirjottaa "hienosti", kirjallisesti. Mutta hänen täytyi luvata tehdä mieliksi Saccard'ille. Ja kun hän nyt keksi erään jutun, kertoi hän hienoista naisista, jotka olivat antaneet tateerata ilmoituksia visseihin paikkoihin ruumiissaan, puhkesivat kaikki kolme helakkaan nauruun ja tulivat mailman parhaimmiksi ystäviksi.

Sillävälin oli Jordan lopettanut pakinansa ja istui odottaen ikävällä vaimonsa palaamista. Aputoimittajia saapui, hän jutteli hetkisen heidän kanssaan ja meni sitten eteiseen, missä hän harmikseen tapasi Dejoie'n kuuntelemassa toimittajan oven takana, kun taas hänen tyttärensä Nathalie piti vahtia ulkokäytävän oven edessä.

"Elkää menkö sisään", sammalsi Dejoie hämillään, "herra Saccard on vielä siellä. Luulin heidän huutaneen minua."

Asianlaita oli sellainen, että hän siitä päivästä saakka, jolloin hän oli ostanut Yleispankin osakkeita vaimoltaan perimälläan 4,000 frangilla, oli elänyt siinä iloisessa toivossa, että nämä osakkeet kohoisivat; hän mateli polvillaan tirehtöörin edessä, ahmi jokaisen hänen sanansa, ikäänkuin se olisi ollut orakelin puhetta, ja Saccard'in ollessa toimistossa oli Dejoie'n aivan mahdotonta olla kuuntelematta saadakseen hiukan selkoa jumaloidun salaisuuksista. Hän ei muuten lainkaan ajatellut itseään, vaan tytärtään, ja joutui aivan haltioihinsa laskiessaan, että hänen kahdeksan osakettaan nyt, kun kurssi oli 750 frangia, antoivat hänelle 1,200 frangin voiton; koko hänen omaisuutensa oli siis 5,200 frangia. Tarvittiin vain 100 frangin korotus ja hänellä oli 6,000 frangia, myötäjäiset, jotka kirjansitoja oli vaatinut antaakseen suostumuksensa poikansa ja Nathalie'n avioliittoon. Tätä ajatellessaan sulsi hänen sydämensä ja kyyneleet silmissä katseli hän tuota lasta, jonka hän oli kasvattanut ja jolle hän oli ollut sekä isänä että äitinä, sen jälkeen kun hän oli ottanut hänet imettäjän tyköä maaseudulta.

Mutta hän jatkoi lörpötystään salatakseen hämmennyksensä sen johdosta, että hänet oli tavattu itse teossa.

"Nathalie pistäysi hetkeksi luokseni ... ja hän tapasi rouvanne äsken, herra Jordan."

"Niin", keskeytti nuori tyttö, "hän poikkesi Feydeau-kadulle; hänellä oli kamala kiire."

Jordan hämmästyi, hän ei voinut ymmärtää, mitä tämä merkitsi, ja huudahti:

"Feydeau-kadulle?"

Mutta hän ei ehtinyt kysellä enempää, sillä samassa astui Marcelle hengästyneenä sisälle. Jordan meni heti hänen kanssaan erääseen pikku huoneeseen, mutta tapasi siellä oikeuslaitosten hankkijan ja oli pakotettu istumaan penkille käytävän päähän.

"No?"

"Niin, rakas Paul, tehty se on, mutta helppoa se ei ollut."

Ja hän kertoi kaikki matalalla äänellä, sillä hänellä ei ollut mitään salaisuuksia mieheltään.

Vihne aikoina olivat vanhemmat käyttäytyneet tytärtään kohtaan hieman omituisesti; tämän mielestä olivat he kylmempiä ja usein pahalla tuulella. Uusi intohimo, pelihimo, oli vähitellen vallannut heidät. Se oli tavallinen juttu. Isä, paksu, kaljupäinen, flegmatinen herra, jolla oli valkea poskiparta, ja äiti, laiha, kepperä eukko, joka auttoi miestänsä asioissa, istuivat nykyään kauniissa huvilassaan 15,000 frangin koroilla, heillä oli kovin ikävä, sillä heillä ei ollut mitään tehtävää. Isällä ei ollut muuta työtä kuin nostaa rahansa. Ensi aluksi oli hän raivonnut keinottelua vastaan, kohottanut olkapäitään vihasta ja halveksimisesta, kun tuli puhe niistä tyhmeliiniraukoista, jotka olivat antautuneet pörssipelin epäilyttävälle tielle. Mutta sitten oli hän saanut verrattain huomattavan summan ja saanut päähänsä ottaa niillä korkoatuottavia obligatsioneja; eihän sellaista voinut kutsua keinotteluksi, se oli vain rahojen sijoitustapa. Mutta siitä päivästä alkaen oli hän saanut tavan joka päivä aamiaisen jälkeen silmätä päivän kurssinoteerausta. Ja siitä oli lähtöisin kaikki paha! Vihdoin valtasi hänet kuume lukiessaan kertomuksia arvopaperien tanssista ylös ja alas ja hän eli pelin myrkyllisessä ilmassa, joka täytti hänen mielensä unelmilla miljoneista, joita voi voittaa tunnissa, ja hän kun oli raatanut kolmekymmentä vuotta saadakseen kokoon muutamia satoja tuhansia. Hän ei voinut olla puhumatta tästä seikasta vaimonsa kanssa kerran aterioidessa; mitä hyviä kaappauksia hän olisikaan voinut tehdä, jollei hän kerta kaikkiaan olisi luvannut olla milloinkaan pelaamatta pörssissä! Hänen vaimonsa tuli levottomaksi ja selitti, että hän ennen heittäytyisi Seineen kuin uskaltaisi penniäkään peliin, mutta mies tyynnytti häntä. Tunsiko hän siis niin huonosti miehensä? Ei ikinä elämässä! Mutta tilaisuus tarjoutui pian. He olivat molemmat toivoneet voivansa puutarhaansa rakentaa pienen 56,000 frangia maksavan huvihuoneen, ja eräänä kauniina päivänä tuli Maugendre vaimonsa luo ja laski vapisevin käsin kuusi tuhannen frangin seteliä hänen ompelupöydälleen: hän oli voittanut ne pörssissä samana päivänä — eräs aivan varma pikku yritys, jota hän ei kumminkaan koskaan tulisi uusimaan, hän oli tehnyt sen vain huvihuoneen vuoksi. Vaimo oli sekä pahoillaan että hyvillään, — eikä uskaltanut riidellä hänelle. Seuraavassa kuussa teki hän taas pari koetta, mutta hän selitti vaimolleen, ettei ollut mitään vaaraa, sillä hän piti halujaan aisoissa. Ja niin joutui hän pörssipeliin, ensin varovaisesti, sitten yhä rohkeammin, ja vaimo, taloudellisen perheenäidin huolestuneisuudella, vaikka hänen silmänsä loistivat pienimmänkin voiton johdosta, lakkaamatta ennusti hänelle, että hän tulisi kuolemaan kerjäläisenä.

Käytävän penkillä kertoi Marcelle tämän tarinan miehelleen.

"Minä tulin varsin sopimattomaan aikaan. Äiti riiteli isälle siitä syystä, että hän oli menettänyt rahoja pörssissä. Niin — isä lienee siellä yhtämittaa. Tämä on liian koomillista — hän, joka ennen mailmassa ei kärsinyt puhuttavankaan muusta kuin työstä! Niin, he riitelivät, äiti heilutti isän nenän edessä 'Pörssilehteä' ja selitti hänelle, ettei hän käsittänyt yhtään mitään, olihan hän sanonut isälle, että tulee häviö. Silloin otti isä toisen lehden — se oli juuri 'Toivo' — ja tahtoi näyttää hänelle artikkelin, josta hän oli saanut tietonsa. Niin, heillä on kokonaisia kasoja sanomalehtiä, ja he lukevat niitä aamusta iltaan. Minä luulen, suokoon jumala minulle anteeksi, että äitikin alkaa pelata, vaikka hän näyttelee suuttunutta."

Jordan ei voinut hillitä nauruaan, niin koomilliselta tuntui hänestä vanhusten kohtaus.

"Lyhyesti, minä kerroin heille, että me olimme pulassa, ja pyysin lainata 200 frangia välttääksemme ulosmittauksen. Mutta silloin olisi sinun pitänyt olla kuulemassa: 200 frangia, kun he itse olivat menettäneet 2,000 pörssissä? Aioinko minä laskea heistä pilaa vasten kasvoja? Haluaisinko minä viedä heidät vararikoon? En ole milloinkaan nähnyt heitä niin vihoissaan. Luulen todellakin, että he ovat tulemassa hulluiksi, sillä eihän ole viisasta hävittää tuolla lailla elämänsä, kun he voisivat viettää aivan huoletonta elämää kauniissa talossaan ja varsin mukavasti kuluttaa hiellä ansaitut rahansa."

"Toivoakseni et pyytänyt toista kertaa?" sanoi Jordan.

"Pyysinpä niinkin, mutta silloin kohdistivat he vihansa sinuun. He toistivat kerta toisensa perästä, että he kyllä olivat tienneet, ettei kukaan voinut elää sanomalehtiin kirjottamalla ja että me varmasti päättäisimme päivämme köyhienhuoneessa. Minäkin suutuin ja aioin mennä tieheni, mutta silloin tuli eno, kapteeni Chave. Hän on aina pitänyt minusta, kuten tiedät, ja hän sai heidät muuttamaan mieltään; hän kysyi ivallisesti isältä, kuinka kauan hän aikoi antaa puhdistaa itseään. Äiti asettui minun puolelleni, pisti minulla käteen 50 frangia ja sanoi, että niillä saisimme henkilömaa pari päivää, kunnes he ehtisivät löytää jonkun keinon."

"Viisikymmentä frangia! Almu! Ja sinä otit vastaan?"

Marcelle oli lempeästi tarttunut hänen käteensä ja puhui hänelle rauhattaen.

"No, no, elä suutu. Minä otin ne, ja, koska minä hyvin tiesin ettet sinä halua mennä niitä viemään ulosmittausapulaiselle, menin minä sinne itse. Mutta voitko ajatella, hän kieltäytyi ottamasta vastaan rahoja, hän oli saanut nimenomaisen määräyksen herra Busch'ilta ja ainoastaan herra Busch voi estää ulosmittauksen. Oh, tuo Busch! Minä en vihaa ketään ihmistä, mutta sitä miestä en voi kärsiä. Mutta se ei kuulu tähän, minä juoksin hänen luokseen Feydeau-kadulle ja hänen täytyi tyytyä 50 frangiin — ja nyt

saamme olla rauhassa 14 päivää."

Jordan oli sangen liikutettu ja hänen silmänsä kostuivat, vaikka hän koetti taistella kyyneleitä vastaan.

"Oi, rakkaani, sinä olet kelpo vaimo ja minä pidän sinusta niin kovin!" huudahti Jordan ja suuteli Marcelle'a, huolimatta siitä että toimitussihteeri juuri kulki heidän ohitse.

Sitten alensi hän äänensä:

"Paljoko sinulla on vielä kotona?"

"Seitsemän frangia."

"Hyvä", sanoi Jordan iloisesti, "me selviydymme siis pari päivää, eikä minun tarvitse pyytää etuottoa, jonka he kaikessa tapauksessa kieltäisivät minulta. Oi, jospa romaanini jo olisi valmis, niin voisin ansaita hiukan siitä!"

Nyt oli Marcelle'n vuoro suudella häntä.

"Niin, saatpa nähdä, että kaikki käy hyvin. Tulethan kanssani kotia, eikö totta? On niin hauska saada seuraa, ostamme savustetun sillin aamiaiseksi. Tänään on päivälliseksi sianlihaa ja perunoita."

Jordan pyysi erään toverinsa lukemaan pakinansa vedoksen ja lähti vaimonsa kanssa. Saccard ja Huret'kin menivät tiehensä. Samassa pysähtyivät vaunut portaitten eteen ja näkivät vapaaherratar Sandorff'in nousevan niistä, hän tervehti heitä hymyillen ja asteli kevein askelin portaita ylös. Saccard, joka aina tunsu hänen tummien renkaiden ympäröimien suurten silmiensä omituisesti vetävän puoleensa, oli vähällä kääntyä hänen perästään.

Vapaaherratar ei edes halunnut istuutua toimittajan huoneessa. Hän oli vain ohimennen halunnut pistäytyä kuulemaan, olisiko toimittajalla uutisia hänelle kerrottavana. Vaikka tuo mies oli nyt päässyt vihreälle oksalle, kohteli vapaaherratar häntä samoin kuin entispäivinä, kun hän tuli pyytämään hänen isältään määräyksiä vapaavälittäjän syvin kumarruksin. Hänen isänsä oli hyvin raaka, hän muisti kuinka tämä oli potkaissut Jantrou'n portaita alas eräänä päivänä hävittyään pörssissä. Ja nyt, kun sama mies oli tilaisuudessa antamaan hänelle hyödyllisiä tietoja, kohteli hän tätä tuttavallisesti ja koetti lipittää häntä.

"No, kuuluuko jotain uutta?"

"Ei, ei minun tietääkseni."

Mutta vapaaherratar katsoi toimittajaan hymyillen, ollen vakuutettu, että hän vain näytteli tietämätöntä. Houkutellakseen hänen luottamuksensa alkoi vapaaherratar kertoilla tyhmästä sodasta, joka pian oli liekehtivä Itävallassa, Italiassa ja Preussissa. Mitä hurjimmat keinottelut pääsisivät vauhtiin, italialaiset paperit, samoin kuin muutkin tulisivat laskemaan kuulumattomasti. Ja hän oli sangen levoton, sillä hän ei tiennyt, kuinka pitkälle hän uskaltaisi seurata tätä liikettä hänellä oli suuria summia ulkona.

"Eikö miehenne voi antaa teille vihjauksia?" kysyi Jantrou piloillaan.
"Pitäisihän hänen tietää, hänhän on diplomaatti."

"Oh, mieheni", mutisi vapaaherratar tehden halveksivan liikkeen, "häneltä en saa pienintäkään tietoa nykyaikaan."

Jantrou naurahti, uskalsi vihjata yliprokuratori Delcambre'en, rakastajaan, joka maksoi hänen laskujaan — silloinkuin hän niitä yleensä maksoi.

"Ja ystävämme, eivätkö hekään saa mitään tietää hovista tai oikeuspalatsista?"

Vapaaherratar ei ollut ymmärtävinään mitään ja jatkoi rukoilevalla äänellä siirtämättä silmiään hänestä:

"Kas niin, olkaa nyt kiltti, kyllä kai te tiedätte jotain?"

Jantrou oli hullaantunut kaikkiin hameisiin, joita hänen tielleen sattui, ja hän oli jo kerran ennen ajatellut omistaa tämän pörssipelaaajattaren, joka oli niin luottavainen häntä kohtaan. Mutta hänen ensimmäisen sanansa, hänen ensimmäisen liikkeensä johdosta oli vapaaherratar hypännyt ylös niin torjuvana, niin halveksivana, että hän oli ijäksi päättänyt olla uusimatta yritystään. Tuo mies, jonka hänen isänsä oli potkinut portaita alas ... ei, ei koskaan! Niin pitkälle ei vapaaherratar ollut vielä ehtinyt.

"Miksi pitäisi minun olla kiltti?" sanoi hän. "Ettehän tekään ole minua kohtaan."

Vapaaherratar otti heti vakavan ilmeen ja hänen silmänsä iskivät kylmästi. Hän käänsi selkensä mennäkseen, silloin sanoi Jantrou suuttuneena kiusottaakseen häntä:

"Tehän kohtasitte Saccard'in ovella. Miksi ette käännä hänen puoleensa? Hänet te voitte kääriä sormenne ympäri."

Vapaaherratar kääntyi nopeasti.

"Mitä te tarkoitatte?"

"Ymmärtäkää se miten tahdotte. No, elkää huoliko näytellä salaperäiseltä; minä olen nähnyt teidät hänen luonaan, ja minä tunnen hänet."

Vapaaherrattaren viha kiehahti taas, sillä hänen sukuyhpeytensä eli vielä ja läikähti pinnalle siitä loasta, johon pelihimo painoi hänet yhä syvemmälle joka päivä. Mutta hän ei kainostunut, hän sanoi kylmällä, kovalla äänellä:

"Ei, kuulkaapas ystäväni, keneksi te minua luulette? Minä en ole teidän Saccard'inne rakastajatar; minä olen torjunut hänet."

Jantrou kumarsi syvään koulumiehen pedanttisella kohteliaisuudella.

"Siinä olette, rouvaseni, tehnyt kovin väärin. Uskokaa minua, jos jotain vielä voi tehdä, niin elkää laiminlyökö tätä 'afääriä', sillä te, joka aina jahtaatte tietoja, voitte vaivatta löytää niitä tuon herran korvan takaa. Teidän tarvitsee vain ojentaa kauniit kätenne."

Vapaaherratar nauroi hänen hävyttömyydelleen, ja puristaessaan hänen kättään tunsu Jantrou, että se oli jääkylmä. Voisiko hän todellakin tyytyä tuohon leininsyömään Delcambre'en, hän, jonka väitettiin olevan niin intohimoisen?

Kesäkuu oli menossa; viidentenätoista julisti Italia Itävallalle sodan. Samaan aikaan marssivat preussilaiset salamannopeasti Hannoveriin, vallottivat Hessenin, Badenin ja Sachsenin, hämmästyttivät valmistumattomia kansakuntia keskellä rauhaa. Ranska ei liikahtanut paikaltaan; pörssissä kuiskailtiin, että salainen sopimus oli olemassa sen ja Preussin välillä, sen perästä kuin Bismarck oli tavannut keisarin Biarritz'issa, ja parhaimmin tietävät kertoivat salaperäisellä äänellä suurista myönnytyksistä, joita oli tuleva tämän puolueettomuuden palkkioksi. Mutta siitä huolimatta laskeutuivat arvopaperit huimaavaa vauhtia, ja 4 päivänä heinäkuuta, jolloin tieto Sadovan tappelusta saapui Pariisiin, tapahtui pörssissä täydellinen paniki. Luultiin, että sota oli saava erinomaisen itsepintaisen luonteen, sillä vaikkakin Itävalta oli saanut selkäänsä Preussilta, oli se voittanut Italian Custozzan luona, ja väitettiin, että itävaltalaiset joukot taas kokoontuivat jättäen Böhmin oman onnensa varaan. Pörssissä aivan sateli myyntimääräyksiä, mutta kukaan ei halunnut ostaa.

Heinäkuun 4 p:nä saapui Saccard sanomalehden toimitukseen vasta klo kuuden jälkeen, mutta ei tavannut Jantrou'ta siellä. Tämä oli viettänyt viimeaikoina epäsäännöllistä elämää, hävisi pariiksi, kolmeksi tunniksi kerrallaan ja tuli takaisin väsyneenä, tyhjin katsein; ei tiedetty, oliko hän joutunut juomisen vai intohimojensa valtaan. Aputoimittajat jättivät vähitellen huoneuston; ainoastaan Dejoie istui päivällistä syömässä eteisen pöydänkulmalla. Saccard kirjotti pari kirjettä ja aikoi lähteä, kun Huret syöksyi sisään tulipunaisena, ehtimättä edes sulkea ovea jälessään.

"Rakas ystävä, rakas ystävä..."

Hän oli vähällä tukehtua ja painoi molemmin käsin rintaansa.

"Tulen suoraan Rougon'in luota. Juoksin koko matkan, sillä en löytänyt ajuria. Vihdoinkin olen saanut tärkeän tiedon. Rougon on saanut sähkösanoman. Minä olen nähnyt sen. Uutinen ... uutinen!"

Saccard sai hänet vaikenemaan kiivaalla liikkeellä ja ryntäsi sulkemaan ovea, sillä hän oli nähnyt Dejoie'n hiiviskelevän ympäri korviaan terottaen.

"No, mitä nyt?"

"Niin, Itävallan keisari luovuttaa Venezian Ranskan keisarille, josta tulee erotuomari ja joka välittää aselevon Preussin ja Italian kuningasten välille."

Huoneessa syntyi hiljaisuus.

"Siis rauha?"

"Selvästi."

Saccard ei ollut vielä ehtinyt kokoamaan ajatuksiaan; hän sinkosi kirouksen.

"Piru vieköön! Ja meitä seuraa häviö pitkin koko linjaa!"

Sitten sanoi hän koneellisesti:

"Eikö kellään ole aavistusta tästä uutisesta?"

"Ei, sähkösanoma on salainen. Parisi ei tule tietämään mitään kahteenkymmeneen neljään tuntiin."

Nyt selkesivät Saccard'in kasvat äkkiä; hänen aivoissaan selvisi ajatus. Hän riensi taas ovelle ja avasi sen nähdäkseen kuunteliko joku. Hän oli haltioissaan, asettui Huret'in eteen ja tarttui häntä molempiin takinkauluksiin.

"Vaikene! Tai puhu hiljaa! Valta on nyt meidän, ellei Gundermann seurueineen saa vihiä tästä. Kuulkaa, ei sanaakaan yhdellekään ihmiselle mailmassa! Ei ystäville, eikä vaimollennekaan! Onpa meillä onni, Jantrou ei ole täällä, paitsi meitä, ei kukaan tiedä mitään, ja meillä on aikaa toimia. Ah, minä en aio ajatella vain itseäni. Te tulette olemaan mukana ja yhtymätoverimme niinikään. Mutta minkä tietää kolme, sen tietää koko mailma. Kaikki on menetetty, jos sattuu pieninkin varomattomuus ennen huomista pörssiäikää."

Huret oli aivan hämmennyksissään sen suurisuuntaisen ja rohkean kaappauksen johdosta, jota he aikoivat yrittää ja lupasi olla vaiti. Ja he jakoivat työn keskenään, sillä sotaretki oli heti aloitettava. Saccard oli jo tarttunut hattuunsa, kun muuan kysymys tuli hänen huulilleen:

"Siis Rougon itse on antanut tehtäväksenne ilmoittaa tästä minulle?"

"Tietysti."

Hän epäili hetkisen, sillä hän valehteli. Sähkösanoma oli ollut ministerin pöydällä ja hän oli ollut kylliksi häpeämätön lukeakseen sen, kun hän sattumalta jäi yksin huoneeseen. Mutta kun veljesten ystävyys kuului hänen etuihinsa, oli tämä valhe hänen mielestään viisas shakkisiirto, semminkin kun hän tiesi, ettei veljeksillä lainkaan ollut halua tavata toisiansa ja puhua tästä seikasta.

"Vai niin", sanoi Saccard, "sangen ystävällisesti tehty hänen puoleltaan, täytyy tunnustaa. Tulkaa nyt!"

Kaikista vaikeinta oli nyt toimia herättämättä epäluuloja. Senvuoksi erosivat he heti. Huret otti osalleen "pikku iltapörssin", kun taas Saccard myöhäisestä ajasta huolimatta lähti antamaan ostomääräyksiä välittäjille. Mutta hänen täytyi jakaa nämä määräykset niin moneen käteen kuin suinkin; ennen kaikkea täytyi hänen menetellä niinkuin tapaisi hän aivan sattumalta etsimänsä henkilöt; muuten oli kaikki menetetty. Sattuma tuli hänelle avuksi: hän kohtasi boulevardilla vekselivälittäjä Jacoby'n, jonka kanssa hän laskei leikkiä ja ohimennen antoi verrattain huomattavan määrärahan, ilman että tämä olisi lainkaan hämmästynyt. Sadan askeleen päässä kohtasi hän pitkän, vaaleaverisen tytön, joka oli läheisissä suhteissa Delarogue'en, Jacobyn lankoon, ja kun tämä kertoi odottavansa häntä illalla luokseen, pyysi Saccard tyttöä jättämään hänelle käyntikortin, johon hän kirjotti muutamia sanoja lyijykynällä. Hän tiesi, että Mazaud söi päivällistä yhdessä muutamien entisten luokkatoveriensä kanssa; hän meni ravintolaan ja muutti määräykset, jotka hän saman päivän aamupäivällä oli antanut nuorelle välittäjälle. Mutta suurin myötäkäyminen tapahtui hänelle kahdentoista aikaan ollessaan kotiin menossa, sillä Massias, joka tuli varietetistä, lyöttäytyi hänen seuraansa. He kulkivat jonkun matkaa yhdessä ja hän ehti näytellä optimistia ja kuvailla toiselle, että hän luotti menestykseen — luonnollisesti ei heti paikalla; hän antoi Massias'en tehtäväksi pyytää Nathansohn'ia ja muita vekselin välittäjiä tekemään kokonaisen joukon ostoja, ja hän vakuutti tekevänsä näin eräitten ystäviensä puolesta, mikä tietysti oli osaksi totta. Kun hän vihdoinkin laskeutui vuoteeseen, oli hän ostanut arvopapereita yli viiden miljoonan frangin arvosta, ja tehnyt sen kurssinousuun luottaen.

Seuraavana aamuna kello seitsemän ilmestyi Huret Saccard'in luo ja kertoi, mitä hän oli toiminut iltapörssin suhteen operapasaasin käytävällä; hän oli ostanut niin paljon kuin mahdollista, mutta varovasti, ollakseen herättämättä liian paljon huomiota. Hänen määräyksensä nousivat miljoonaan, mutta kun molemmat katsoivat tuloksen liian pieneksi, päättivät he jatkaa pyydystelyään. Heillä oli koko aamu käytettävänä. Mutta ensiksi silmäisivät he läpi sanomalehdet, sillä he pelkäsivät, että uutinen on jo tullut julkisuuteen; yksikin rivi voisi saattaa heidän tuumansa häpeään. Ei, sanomalehdistö ei tietänyt vielä miltään; sotaista vain oli kaikkialla, sähkösanomia ja pitkiä kuvauksia Ladovon taistelusta oli vilinänä. Jollei huhu pääsisi leviämään ennen kello kahta, jos heillä vain olisi aikaa yksikin tunti pörssissä, vaikkapa puolikin tuntia, niin onnistuisi kaappaus ja juutalaiset saisivat armopiston, kuten Saccard sanoi. He erosivat, kumpikin lähti taholleen uskaltamaan uusia miljonaa

taisteluun.

Tämän aamupäivän kuljeskeli Saccard pitkin katuja; hän tunsu niin suuren tarpeen kävellä että jätti vaununsa kotiin. Hän pistäytyi Kolb'in luo, missä kullin kilinä hyväili hänen korviaan kuin voiton enne; ja hänellä oli tarpeeksi itsehallitsemiskykyä olla virkkamatta sanaakaan pankkiirille, joka ei vielä tietänyt mitään. Sitten meni hän Mazaud'in luo, ei antaakseen uusia määräyksiä, vaan teeskennelläkseen levottomuutta illalla antamiensa suhteen. Sielläkään ei aavistettu mitään. Ainoastaan pikku Flory saattoi Saccard'in levottomaksi, hän kiehittelihe niin itsepintaisesti hänen ympärillään; mutta ainoana syynä oli nuoren miehen syvä ihailu herra pankkitirehtöörin finanssineroa kohtaan. Neiti Cluchu alkoi tulla hiukan kalliiksi, hän uskalsi sen vuoksi silloin tällöin pikku summan pörssiin, ja hänen unelmansa oli päästä tuntemaan suuren miehen mielipiteet ja purjehtia hänen vanavedessään.

Syötyään keveän aamiaisen Champeaux'illa, missä hän tyydytyksekseen kuuli Moser'in valittavan epäonnistumistaan ja Pillerault'inkin ennustavan uutta kurssinalennusta, seisoi Saccard vihdoinkin puoli yhden aikaan pörssitorilla. Erään puun varjossa suojassa kuumuudelta näki hän Busch'in ja rouva Méchain'in, jotka alkoivat vilkkaasti jutella hänet nähdessään; hänestä näytti kuin he olisivat aikoneet ryhtyä keskusteluun hänen kanssaan, mutta katuneet sitten; tiesivätkö he jotain, nuo lumppusaksat, jotka alituisesti jahtasivat hylättyjä arvopapereita? Hän vavahti. Mutta nyt huusi joku häntä, ja hän näki Maugendre'n ja kapteeni Chave'n istuvan eräällä penkillä ja riitelevän, sillä edellinen pilkkasi lankonsa surkeita pörssiliikeasioita, hänen vaivaista louisdoriaan, jonka hän joka päivä kuljetti kotiinsa, aivankuin olisi istunut koko illan jossain maaseudun kahvilassa pelaamassa pikettiä. Eikö voisi hän tänään uskaltautua kunnolliseen keinotteluun? Eikö voitto ollut varma, selvä kuin päivä? Hän vetosi Saccard'iin; voittaisihan hän tänään, eikö totta? Hän oli niin varma asiastaan, että olisi uskaltanut peliin koko omaisuutensa. Saccard ei vastannut suoraan kysymykseen, hän hymyili ja pudisti päätään, mutta tunsu omantunnonvaivoja sen johdosta, ettei varottanut tuota miesraukkaa, joka oli ollut niin työteliäs ja selväajatuksinen ennen verstaassaan työskennellessään, mutta hän oli päättänyt vaieta, ja hän oli julma ja tunteeton kuin peluri, joka ei halua häiritä omaa onneaan. Hänen ajatuksensa saivat nyt toisen suunnan. Vapaaherratar Sandorff'in vaunut vierivät ohitse, hän seurasi niitä silmillään ja huomasi niitten ohjaavan de la Blatique-kadulle. Äkkiä johtui hänen mieleensä paroni Sandorff, joka palveli Itävallan lähetystössä; vapaaherratar tiesi varmasti jotain, hän voisi pilata kaiken jonkun naisellisen varomattomuuden kautta. Hän kulki kadun ylitse ja lähestyi vaunuja, jotka seisovivat liikkumattomina ja ikäänkuin kivettyneinä, kivikuski pukilla. Vaununakkuna avattiin, hän tervehti kohteliaasti ja astui esiin.

"No, herra Saccard, laskua edelleenkin?" Hän luuli, että se oli salasilmutka. "Niin, rouvaseni."

Mutta nyt kohtasi hän vapaaherrattaren katseen, ja hän näki tämän silmissä ihmeellisen vavahduksen, jonka hän ennen oli huomannut intohimoisilla pelureilla, kun he ovat tuskallisen jännityksen vallassa, ja hänelle selvisi, ettei vapaaherratarakaan tiennyt mitään. Lämmin veriaalto valahti hänen aivoihinsa ja täytti hänen sielunsa mielihyvän suloisella tunteella.

"Teillä ei siis ole mitään sanottavaa minulle, herra Saccard?"

"Ei, ei mitään, jota te ette jo tietäisi."

Ja hän poistui ajatellen: "Sinä et ole ollut rakastettava minua kohtaan, minua huvittaa nähdä sinun saavan kylmän kylvyn. Ehkä se opettaa sinua olemaan suopeampi toisella kertaa." Vapaaherratar ei ollut milloinkaan ollut hänen mielestään kiihottavampi kuin nyt, ja hän oli varana, että kerran oli vielä tuleva hänen vuoronsa päästä tuon naisen rakastajaksi.

Mutta hänen tullessaan takasin pörssitorille kulki uusi vavahdus hänen lävitseen: hän näki Gundermann'in kaukaa tulevan Vivianne-kadulta. Vaikka hän olikin kaukana, tunsu Saccard heti hänen laahaavan käyntinsä, suuret, kalpeat kasvot ja jäykän asennon: hän kulki joukon lävitse katsomatta oikealle tai vasemmalle, varmana ja vakavana kuin kuningas. Saccard seurasi häntä levottomin katsein, koettaen selittää hänen pienimmänkin liikkeensä. Nyt puhui Nathansohn hänen kanssaan — kaikki oli menetetty! Mutta kun vapaavälittäjä vetäytyi takaisin pettynein ilmein, alkoi Saccard uudelleen toivoa. Ja äkkiä ilo valtasi hänen sydämensä: Gundermann meni leipuripuotiin ostamaan makeisia lastenlapsilleen; se oli varma merkki, sitä hän ei tehnyt koskaan, kun pula uhkasi.

Kello löi yksi ja soittokello ilmaisi pörssiajan alkaneen. Siitä muodostui muistettava päivä, yksi noita häviöitten, raunioitten päiviä, niitä harvinaisia päiviä, jolloin arvopaperien nousu tekee saman onnettoman vaikutuksen kuin muutoin niitten lasku. Aluksi tukahuttavan kuumuuden vallitessa jatkui laskua edelleen, mutta pian kuului ostomääräyksiä siellä ja täällä, kuin yksityisiä kiväärin laukauksia, ennenkuin taistelu alkaa. Ne herättivät yleistä hämmästyä. Mutta vielä olivat markkinat laimeat yleisen epäluulon vallitessa valtiollisten suhteitten johdosta. Mutta ostot tulivat lukuisammiksi; kaikilta puolilta tuli uusia määräyksiä tähän suuntaan; alituisesti kuului Nathansohn'in, Mazaud'in ja Jacoby'n ääni etuoikeutettujen välittäjäin paikalta; he huusivat ostavansa kaikkia mahdollisia papereita kaikkiin

mahdollisiin hintoihin; ja ikäänkuin vavistus kävi väentungoksen lävitse, kasvava kohu, ilman että kukaan uskalsi oikein seurata tätä uutta liikettä, niin hämillään olivat kaikki uuden käänteiden suhteen. Kurssit olivat nousseet huomattavasti. Saccard sai tilaisuuden antaa Massias'elle ja Nathansohn'ille uusia määräyksiä. Hän pyysi pikku Flory'akin, joka juoksi ohitse, antamaan Mazaud'ille lomakkeen, johon hän oli kirjottanut, että välittäjän piti ostaa, ostaa yhä; kun nuori mies oli lukenut tämän, juurtui häneenkin Saccard'in usko ja hän ryhtyi ostamaan omaan laskuunsa. Ja juuri sillä hetkellä, kellon ollessa neljännestä vailla kaksi, puhkesi ukkonen pörssissä: Itävalta luopui Veneziasta, sota oli loppunut! Mistä tuli tämä uutinen? Kukaan ei sitä tiennyt, se lensi suusta suuhun, kipinöi ikäänkuin itsestään kivityksestä, kaikki sitä kertasivat, ja se kasvoi kuuluvaksi kuin joen kohina, kun se lyö rantoja vastaan. Lennossa nousivat kurssit mitä kauheimman hälinän vallitessa. Ennen sulkemisaikaa olivat ne kohonneet 40 à 50 frangilla. Sekamelska oli kuvaamaton; se oli ikäänkuin mieletön pako, jonka aikana kaikki upseerit ja sotamiehet juoksevat matkoihinsa pelastaakseen oman nahkansa olematta selvillä asemasta. Otsilta valui hiki, leppymätön kesäaurinko hukutti pörssin liekkien hehkuvaan mereen.

Ja lopuksi, kun alettiin hävitystä käsittää, huomattiin se täydellisesti. Taistelukenttä oli täynnä haavotettuja ja kuolevia. Pillerault sai kalliisti maksaa heikkoutensa, ainoan kerran kun hän oli epäillyt häviötään; Maugendre hävisi 50,000 frangia, hänen ensimmäinen vakava häviönsä, ja se oli niin musertava isku, että sekä hän itse että vaimonsa sairastuivat vuoteen omaksi. Vapaaherratar Sandorff'in menetys oli niin suuri, että Delcambre kieltäytyi sitä maksamasta; ja hän oli liidunvalkea vihasta, kun joku huomautti, että hänen miehellään oli ollut sähkösanoma, ennenkuin hän oli jättänyt sen Rougon'ille, eikä tämä ollut sanonut hänelle sanaakaan. Mutta etupäässä olivat suuret pankkiliikkeet, juutalaiset pankkiliikkeet kärsineet musertavan tappion; se oli oikea verikylypy. Väitettiin, että Gundermann yksin hävisi kahdeksan miljoonaa. Ja se herätti mitä suurinta hämmästyttä kaikkialla; kuinka ei *hän* ollut saanut vihjausta ajoissa? Hän, joka oli markkinain kuningas, jonka edessä ministerit seisovivat varpaillaan kuin palvelijat, hän, josta valtiot olivat riippuvaisia? Tässä täytyi piillä kokonainen joukko epätavallisia asianhaaroja, jotain arvaamatonta ja järjelle ja johdonmukaisuudelle käsittämätöntä.

Juttu levisi sillävälän, Saccard'ista tuli hetkessä suuri mies! Hän oli yhdellä nykäisyllä sipaissut itselleen melkein kaiken, minkä toiset olivat kadottaneet. Omalta osaltaan oli hän pistänyt taskuunsa kaksi miljoonaa. Muu voitto meni Yleispankin kassaan tai jaettiin, oikeammin sanoen, sen hallinnon jäsenten kesken. Vaivoin onnistui Saccard'in vakuuttaa Caroline'lle, että hänen veljelleen kuului kokonainen miljoona, se oli hänen osansa siitä saaliista, jonka he olivat täydellä oikeudella valloittaneet juutalaisilta. Huret, joka oli ollut puuhassa mukana, oli leikannut osansa kuninkaallisen mitan mukaan. Mitä muihin tulee, Daigremont'iin, markiisi Bohain'iin, ei heitä tarvinnut kahta kertaa pyytää ottamaan sitä, mikä heille kuului. Kaikki äänestivät yksimielisesti kiitos- ja luottamuslausuntoa erinomaiselle tirehtöörille, ja erikoisesti yksi sydän paloi kiittolisuudesta Saccard'ia kohtaan, se oli pikku Flory; hän oli voittanut 10,090 frangia, kokonaisen omaisuuden, joka antoi hänelle mahdollisuuden vuokrata Cluchu'lle pikku asunnon Condoreet-kadun varrella ja iltasin pistäytyä hänen, Gustave Sédille'n ja Germaine Coeur'in kanssa kalliisiin ravintoloihin.

Täytyi antaa palkinto Jantrou'ille, joka oli raivoissaan sen johdosta, ettei hänelle oltu annettu pienintäkään vihjausta. Dejoie vain oli synkkä; sillä hän tunsi, että hänen täytyi ijankaikkisesti raataa, että onni oli lentänyt hänen ohitseen, niin läheltä että hän melkein olisi voinut tarttua sitä siivistä.

Sinä iltana juhli Parisi, juhli Napoleon III:ttä, joka oli niin suuri, että kuninkaas kutsuivat hänen erotuomariksi ja antoivat hänen käsiinsä kokonaisia maakuntia, jotka hän jakoi uudelleen. Saccard kulki juhliavan kansan joukossa ja hän melkein voi kuvitella, että kaikki tuo juhlallisuus oli järjestetty häntä varten; eikö hänkin ollut voittanut odottamatonta, loistavaa voittoa keskellä yleistä masennusta? Ainoastaan yksi pisara sappea oli ilon maljassa: Rougon oli mieletönnä vihasta, oli ajanut luotaan Huret'n ymmärrettyään mikä oli pörssikeikauksen syynä. Hän ei siis ollut osottautunut kunnon veljeksi ja lähettänyt Saccard'ille tietoja. Ehkä täytyi hänen joskus vielä hyökätä itse ministerin kimppuun? Ja hän teki lujan päätöksen musertaa hänet, jonka päätöksen hän oli toteuttava, niinpian kuin tunsi itsensä tarpeeksi voimakkaaksi siihen.

Syyskuussa, kaksi kuukautta sen jälkeen, päätti Saccard, joka voitostaan Gundermann'ista oli saanut lisää rohkeutta, uskaltaa uuden keikauksen. Yleisessä yhtiökokouksessa huhtikuun lopussa osotti v. 1864 lopputulos yhdeksän miljoonaa voittoa, siihen luettuna 20 frangin palkkio jokaiselta 50,000:lta uudelta osakkeelta. Kaikki pankin perustamiskustannukset oli maksettu, oli suoritettu viisi prosenttia osakkeenomistajille ja kymmenen hallinnon jäsenille, siirretty viisi miljoonaa vararahastoon sääntöjen mukaisten kymmenen prosentin lisäksi; ja siitä miljoonasta, joka jäi jällelle, oli jaettu kymmenen frangia osaketta kohti voittona. Se oli kaunis tulos yhtiölle, joka ei ollut vielä kahta vuotta ollut toiminnassa. Mutta Saccard riensi eteenpäin kuumeisella levottomuudella, ja ensinnäkin eräässä hallinnon kokouksessa sekä sen jälkeen syyskuun 15 p:nä ylimääräisessä yhtiökokouksessa sai hän taas ajetuiksi päätökseen pääoman kaksinkertaistuttamisen; se lisättiin 50 miljoonasta 100:aan antamalla ulos 100,000 uutta osaketta, jotka yksinomaan olivat varatut vanhoille osakkeenomistajille. Mutta tällä kertaa olivat

osakkeet 675 frangia, lisämaksu 175 frangia, joka meni vararahastoon. Kasvava menestys, onnelliset liikeasiat, mutta etupäässä Yleispankin suunnittelemat suuret liikeyritykset, olivat ne syyt, jotka johtivat tähän tavattomaan pääoman lisäykseen; sillä täytyihän toki pankille antaa sellainen merkitys ja laajuus, joka sille suhteellisesti suuriin yrityksiin nähden kuului. Tulos näkyikin heti: osakkeet, joitten keskimääräinen kurssi pitkin aikaa oli ollut 750 frangia, kohosivat kolmen päivän perästä 900 frangiin.

Hamelin ei ollut voinut palata Itämailta johtamaan puhetta varsinaisessa yhtiökokouksessa, ja hän kirjotti sisarelleen levottoman kirjeen sen tavan johdosta, jolla Yleispankki riensi eteenpäin villiä neliä. Hän kyllä ymmärsi, että taas oli annettu vääriä tietoja notario Lelorrain'ille ja siinä oli hän oikeassa, kaikkia uusia osakkeita ei oltu merkitty, yhtymälle oli taas jäänyt joukko osakkeita, joita asianomaiset olivat kieltäytyneet vastaanottamasta, ne oli samoin kuin edelliselläkin kerralla viety Sabatani'n tilille, luultavasti vain kuittia vastaan, Sitäpaitsi oli hankittu lisää nimellisomistajia, konttoriapulaisia, niin että pankki omisti noin 30,000 omaa osakettaan, jotka vastasivat 17,5 miljoonaa frangia. Tämä asiointi ei ollut ainoastaan lainvastainen, vaan saattoi se tulla vaaralliseksi, sillä kokemus osottaa, että luottolaitos, joka keinottelee omilla osakkeillaan, on hukassa. Sitä iloisempaan sävyyn oli laadittu Carolinen vastaus veljelle; hän mainitsi leikillä, että nyt oli hän, veli, peloissaan, ja hänen, tavallisen pelkurin, täytyi lohduttaa ja rohkaista häntä. Caroline sanoi olevansa aina valveilla, eikä hän ollut huomannut mitään epäilyttävää; ja hän aivan ihaili Yleispankin suurta, luonnollista ja menestyksellistä edistymistä, jonka todistajana hän oli. Asia oli luonnollisesti niin, ettei hänellä ollut aavistustakaan tapahtumain kulusta ja että hän muuten oli aivan sokaistunut lämpimän ystävyysuhteensa vuoksi Saccard'iin ja tämän osottaman väsymättömän toimeliaisuuden takia.

Joulukuussa oli pankin osakkeiden arvo 1,000 frangia. Ja nyt kävivät toiset pankkiirit levottomiksi Saccard'in riemukulun johdosta. Gundermann'in nähtiin kuljeskelevan pitikin pörssitoria ja masentunein ilmein astuvan leipuripuotiin ostamaan makeisia. Hän oli maksanut kahdeksan miljoonansa napolisematta, ilman että kukaan hänen läheisistään olisi kuullut hänen lausuvan ainoatakaan vihaista tai tyytymätöntä sanaa. Kun hän hävisi, mikä tapahtui aniharvoin, sanoi hän tavallisesti, että se oli oikein hänelle, sillä se opettaisi häntä olemaan vähemmän typerä, eikä voitu muuta kuin hymyillä, kun kuultiin Gundermann'in puhuvan "typeryydestään". Mutta tällä kertaa oli hänen ollut hiukan vaikea sulattaa sitä läksyä, jonka oli saanut; että hänet, Gundermann'in, joka oli niin kylmä ja joka hallitsi sekä ihmisiä että olosuhteita, oli voittanut sellainen yltiöpää kuin tuo kiivas ja puolihullu Saccard, se oli sietämätön ajatus. Senvuoksi alkoi hän siitä saakka pitää silmällä Saccard'ia ja hautoa kosta. Aina alusta saakka, siitä hetkestä, jolloin Yleispankin osakkeet rupesivat nousemaan pörssissä nopeasti, oli hän määrännyt asemansa; hän tiesi sangen hyvin, että sellainen liian nopea menestys loppuu kauheaan romahdukseen. 1,000 frangin kurssi oli vielä jokseenkin suhteellinen ja hän odotti vielä, ennenkuin alkoi pelinsä. Hän tahtoi antaa kurssin kohota 1,500 frangiin, ennenkuin hän lähtisi liikkeelle; sitten alkaisi hän myydä Yleispankin osakkeitaan, mutta vähitellen, yhä enemmän ja enemmän joka pörssikaudella, edeltäkäsintehdyn suunnitelman mukaan. Hänen ei tarvitsisi muodostaa mitään vastapuoluetta, hän selviytyisi kyllä omin avuin, ja kaikki järkevät ihmiset huomaisivat, kuka oli oikeassa, ja asettuisivat hänen puolelleen. Tuo pöyhkeilevä luottolaitos, tuo Yleispankki, joka oli niin pian päässyt koko markkinain herraksi ja uhkasi häntä ja koko juutalaispuoluetta, joutuisi pian hänen käsiinsä; hän oli hiljaa ja odotti, kunnes se romahtaisi itsestään, ja sitten tarvitsi hänen vain antaa sille lopullinen sysäys.

Myöhemmin kerrottiin, että Gundermann itse oli salaisesti auttanut Saccard'ia saamaan haltuunsa erään vanhan talon rue de Londres'in varrella, joka oli revittävä alas ja jonka tilalle Yleispankin tirehtööri aikoi rakennuttaa sen palatsin, josta hän niin kauan oli uneksinut, sen loistorakennuksen, jossa hänen liikkeensä saisi sopivan huoneuston. Hänen oli onnistunut taivuttaa hallinto antamaan suostumuksensa, ja lokakuun puolivälissä ryhdyttiin töihin.

Peruskiven laskemispäivänä saapui Saccard neljän ajoissa sanomalehden toimistoon odottamaan Jantrou'ta, joka oli mennyt muutamiin ystävällisiin lehtiin viemään selostusta peruskiven laskemisjuhlallisuuksista, ja siellä otti hän vastaan vapaaherratar Sandorff'in. Tämä oli kysynyt Jantrou'ta ja oli sitten, ikäänkuin sattumalta, tavannut tirehtöörin, joka kohteliaasti suostui antamaan hänelle kaikki hänen haluamansa tiedot ja vei hänet omaan yksityishuoneeseensa käytävän päähän. Ja siellä vapaaherratar ensi yrityksellä lankesi hänen kaulaansa, ikäänkuin hän jo ennakolta olisi ollut varma, että niin tulisi käymään.

Mutta nyt sattui sellainen onnettomuus, että Carolinella sinä päivänä oli asiaa Montmartren kaupunginosaan ja hän tuli toimistoon. Hän tuli usein sinne antaakseen Saccard'ille jonkun tiedon tai vain kertomaan uutisia. Muuten tunsu hän Dejoie'n, jolle hän oli hankkinut paikan siellä, ja pysähtyi aina juttelemaan hänen kanssaan. Sinä päivänä ei hän ollut tavannut tätä eteisessä, hän astui senvuoksi käytävään ja kohtasi siellä Dejoie'n, joka juuri palasi Saccard'in yksityishuoneen ovelta, missä hän oli tapansa mukaan kuunnellut. Kuunteleminen oli muuttunut hänelle suorastaan sairaudeksi, hän kulki kuin kuumeessa, painoi korvansa jokaiselle ovelle onkiakseen pörssiutisia. Mutta tällä kertaa oli hän kuullut sellaista, mikä saattoi hänet hämilleen, ja hän hymyili outoa hymyä.

"Hän on sisällä, eikö totta?" sanoi Caroline aikoen mennä hänen ohitse.

Dejoie oli pysäyttänyt hänet, hän seiso i hämillään ja änkytti ehtimättä löytää hätävaletta.

"Kyllä, kyllä hän on, mutta te ette saa mennä sisälle."

"Mitä se merkitsee, enkö minä saa mennä sisälle?"

"Ette, hänen luonaan on eräs rouvashenkilö."

Caroline vaaleni, ja Dejoie, joka ei tiennyt hänen suhteestaan Saccard'iin, vilkutti silmää ja selitti merkitsevin ilmein, minkälainen asia oli kysymyksessä.

"Kuka rouvasihminen?" kysyi Caroline käskävällä äänellä.

Dejoie'lla ei ollut mitään syytä salata nimeä häneltä, joka oli hänen hyväntekijättärensä. Hän kuiskasi Carolinen korvaan:

"Vapaaherratar Sandorff! Oh, hän on kai jo kauan liehitelty herran ympärillä."

Caroline-rouva seiso i hetken liikkumattomana. Pimeässä käytävässä ei voinut havaita, miten kalpea hän oli. Hän oli tuntenut ankaraa tuskaa tämän odottamattoman iskun johdosta, hän ei muistanut koskaan kärsineensä niin kauheasti. Mitä hänen tuli tehdä? Avatako ovi, heittäytyä tuon naisen kimppuun ja toimeenpanna häväistysjuttu?

Ja seistessään siinä aivan tahdotonna ja menehtyneenä, kuuli hän Marcelle'n iloisen äänen. Pikku rouva tuli miestään hakemaan. Hän oli hiljan tutustunut Carolineen.

"Tekö, rouvaseni? Voitteko ajatella, me menemme teatteriin tänä iltana. Oh, se on kokonainen juttu, se ei saa tulla kalliiksi. Mutta Paul on löytänyt pienen ravintolan, jossa me syömme päivällistä frangi seitsemänkymmentäviisi hengeltä."

Samassa saapui Jordan ja keskeytti vaimonsa nauraen:

"Kaksi ruokalajia, neljännespullo viiniä ja leipää niin paljon kuin haluttaa."

"Ja sitten otamme me ajurin kotimatkalta", jatkoi Marcelle, "on niin hauskaa tulla kotiin myöhään. Illalla olemme rikkaita, me ostamme tullessamme frangin mantelileivoksen. Suuri juhla ... huristeluja!"

Ja hän lähti miehensä käsivarteen nojaten, iloisena ja onnellisena. Caroline, joka oli saattanut heitä eteiseen, kykeni taas hymyilemään väsynyttä, elotonta hymyä:

"Kas niin, huvitelkaa nyt oikein perinpohjaisesti", sanoi hän vapisevin äänin.

Sitten hänkin meni. Hän rakasti Saccard'ia, häneen oli isketty haava, jota hän ei tahtonut näyttää.

VII.

Kaksi kuukautta sen jälkeen, eräänä leppoisana harmaana marraskuun iltapäivänä meni Caroline heti aamiaisen jälkeen veljensä huoneeseen ryhtyäkseen työhön. Hamelin, joka nyt oli Konstantinopolissa syventyneenä suureen rautatiekysymykseen, oli pyytänyt sisartaan tarkastamaan hänen muistiinpanonsa heidän ensimmäiseltä matkaltaan ja kirjottamaan eräänlaisen selonteon, joka tulisi olemaan historiallisena katsauksena; neljäntoista päivän ajan oli hän koettanut syventyä tähän työhön.

Huomattuaan niin odottamatta Saccard'in suhteen vapaaherratar Sandorff'iin oli hän tarvinnut koko itsehallitsemiskykynsä vastustaakseen kiusausta vakoilla ja saada tietää enemmän. Hän ei ollut tuon miehen vaimo, hän ei tahtonut tehdä itseään naurettavaksi näyttämällä mustasukkaisuuttaan ja aikaansaamalla häväistysjuttua, ja kaikista pahinta oli, ettei hänellä ollut voimaa katkaista suhdettaan Saccard'iin. Hänen oli onnistunut hillitä itsensä, vaieta, olla tyyni ja iloinen, mutta koskaan ei hänen ollut tarvinnut käyttää siinä määrin itsehallitsemiskykyään.

Saccard näytti muuten elävän aivan kuin ennenkin: aamupäivisin oli hän johtajatoimissaan, aamiaisen jälkeen meni hän pörssiin, ja iltasin oli hänellä päivälliskutsuja ja kemuja — huvitteluja teatterinaisten kanssa, joille Caroline ei ollut mustasukkainen. Ja kuitenkin hän tuns i että jokin seikka ei ollut ennallaan, tuns i että Saccard omisti jollekin sen ajan, joka ennen oli kuulunut hänelle itselleen; silloin

hän tietysti kohtasi tuon naisen, hän ei halunnut tietää missä. Se saattoi hänet epäileväksi ja levottomaksi, hän alkoi taas vasten tahtoaan "leikkiä poliisia", kuten hänen veljensä oli leikillä sanonut, alkoi tarkkaavasti seurata Yleispankin liikeasioita, joitten valvonnasta hän tykkänään oli lakannut, niin suuri oli hänen luottamuksensa Saccard'iin jonkun aikaa ollut. Hän huomasi nyt ikäväkseen muutamia säännöttömyyksiä. Mutta hän ei voinut täydellä todella tarttua asioihin käsiksi, sillä enemmän vielä kiinnitti hänen ajatuksiaan Saccard'in uskottomuus, tuo kavallus, johon hän halusi suhtautua kylmästi, mutta joka sittenkin oli vähällä kiduttaa hänet hengiltä.

Vihdoinkin Caroline-rouva rauhottui ja hän oli taas istunut työnsä ääressä kymmenkunta minuuttia, kun palvelija tuli ilmoittamaan, että Charles-kuski, joka eilen oli erotettu palveluksesta, välttämättä tahtoi puhutella häntä. Saccard itse oli ottanut hänet palvelukseen, mutta hän oli menettänyt paikkansa varastettuaan kaurakaupassa. Caroline epäili, mutta suostui sitten ottamaan hänet vastaan.

Charles oli pitkä, kaunis mies, kasvot sileiksi ajetut, ja hänen käytöksensä oli varmaa ja rehtevää, joka aiheutti, että naiset juoksisivat hänen jälessään.

"Kysymys on niistä kahdesta paidasta", sanoi hän verrattain häpeämättömällä äänellä, "jotka pesijätär on hävittänyt ja joita hän kieltäytyy maksamasta. Rouvan mielestä ei kai ole kohtuullista, että minun täytyy kärsiä sellainen vahinko. Ja koska rouva on edesvastuussa pesijättärestään, pyydän 15 frangin korvausta."

Caroline-rouva oli sangen tarkka kaikissa sellaisissa talouskysymyksissä. Kenties olisi hän kuitenkin maksanut nuo 15 frangia välttääkseen riitaa, mutta häntä harmitti tuon miehen hävyttömyys, miehen, joka eilen oli erotettu epärehellisyytensä vuoksi.

"Minä en ole teille velkaa mitään, enkä anna sou'takaan. Herra on kertonut minulle kaikki ja jyrkästi kieltänyt minua suostumasta teidän vaatimuksiinne."

Charles astui askeleen eteenpäin uhkaavan näköisenä.

"Vai niin on herra sanonut? Sen voin arvatakin. Muuten oli se hyvin tuhmasti tehty herralta ja nyt saamme hauskaa. En ole niin tyhmä, etten olisi huomannut, ettei rouva ole hänen ainoa ystävänsä..."

Caroline nousi punastuneena, valmiina ajamaan hänet ovesta ulos. Mutta Charles ei antanut hänelle aikaa siihen, vaan jatkoi vielä lujemmalla äänellä:

"Ja ehkä teitä huvittaa tietää, minne herra menee neljän ja kuuden välillä kolme, neljä kertaa viikossa, kun hän tietää tapaavansa naisensa yksin."

Caroline oli äkkiä kalvennut, kaikki veri virtasi hänen sydämeensä. Hän viittasi kiivaasti, että toinen vaikenisi, hän ei tahtonut tietää sitä, minkä hän kahden kuukauden aikana oli aavistanut.

"Minä kiellän teitä..."

Mutta Charles'in ääni voitti.

"Vapaaherratar Sandorff'in luo. Herra Delcambre on hänen rakastajansa ja saadakseen häiritsemättä tavata häntä on hän vuokrannut vapaaherrattarelle pienen huoneuston melkein Caumartin ja Saint-Nicolas-katujen kulmassa, talossa, jossa on hedelmäkauppa. Ja herra käy siellä kun sopii..."

Caroline oli ojentanut kätensä soittokelloon käskeäkseen heittää miehen ulos, mutta hän olisi epäilemättä jatkanut palvelusväen läsnä ollessakin.

"Minulla on hyvä ystävä talossa, Clarisse, kamarineitsyt, ja hän on nähnyt heidät yhdessä, hänet ja hänen rakastajattarensa, ja siellä tapahtuu sangen siivoja..."

"Vaikene toki, kurja! Tuossa on 15 frangianne!"

Ja tehden kuvaamatonta halveksimista osottavan liikkeen ojensi Caroline hänelle rahat; hän huomasi, että vain sillä tavoin voi päästä eroon miehestä. Charles muuttui heti kohteliaaksi.

"Minä tahdon rouvalle vain pelkkää hyvää. Talo, jossa on hedelmäkauppa. Sisäänkäynti pihan puolelta. Tänään torstaina klo 4 voi rouva heidät yllättää."

Caroline työnsi hänet ovelle saamatta sanaa suustaan.

"Sitäkin suuremmalla syyllä, koska rouva tänään voi nähdä jotain oikein hauskaa. Muuten ei Clarisse luonnollisestikaan voi jäädä sellaiseen siveettömään pesään. Ja kun siellä on ollut sellainen siivo herrasväki, tahtoo hän kernaasti jättää heille pienen muiston, vai kuinka? Hyvästi, rouva."

Vihdoinkin oli Caroline yksin. Hän ymmärsi mikä Saccard'ia uhkasi. Tuskaisesti huoaten painoi hän päänsä käsiinsä ja vihdoin pääsivät valtoihinsa kyyneleet, jotka niin kauan olivat olleet tukahuttaa hänet.

Clarisse, laiha vaaleahiuksinen tyttö, oli aivan yksinkertaisesti kavaltanut emäntänsä, tarjoutunut näyttämään Delcambre'lle, kuinka vapaaherratar piti häntä narrinaan ja kohtasi usein toisen miehen hänen maksamassaan huoneustossa. Hän oli aluksi pyytänyt 500 frangia, mutta ahne kun oli, täytyi hänen pitkän kaupanhieroman jälkeen tyytyä 200 frangiin, jotka hän saisi avattuaan oven Delcambre'lle. Tässä talossa oli hänellä ollut rakkauskohtauksia Charles'in kanssa ja hän juuri oli suositellut tätä Saccard'ille erinomaisen siivona ja luotettavana palvelijana. Kun Charles nyt oli erotettu paikastaan, tahtoi tyttö auttaa häntä kostamaan, semminkin kun paronitar oli äreä häntä kohtaan ja hänellä oli tiedossa toinen paikka, jossa hän saisi 5 frangia enemmän palkkaa kuussa. Aluksi oli Charles tahtonut kirjottaa Sandorff'ille, mutta Clarissen mielestä oli sekä hausempaa että tuloksekkaampaa antaa Delcambre'n yllättää rikolliset. Ja nyt oli kaikki valmiina suurta teatterinäytäntöä varten.

Kello neljän aikaan, kun Saccard saapui, oli vapaaherratar Sandorff jo siellä; hän loikoi leposohvalla takkavalkean ääressä. Hän oli aina täsmällinen, sillä hän oli tottunut liikeasioihin ja tiesi, mitä aika maksoi. Hän jutteli pörssiasioista, houkutteli Saccard'ilta tietoja, ja kun häntä viime aikoina, sen jälkeen kuin hän oli antautunut suhteeseen Saccard'in kanssa, oli seurannut onni keinottelussaan, piti hän viimemainittua jonkunlaisena taikakaluna, joka otetaan maasta ylös ja jota suudellaan, ainoastaan sen vuoksi että se aina tuottaa onnea.

Tuskin oli Saccard astunut sisään, kun Delcambre nousi vaunuista. Yliprokuraattori Delcambre, keisarin henkilökohtainen ystävä ja mies, joka oli tiellä ministeriön jäseneksi, oli laiha, keltaihoinen, pitkäkasvuinen mies, hänellä oli sileäksi ajellut ryppyiset posket. Hänen suuri kotkannenänsä antoi hänen kasvoilleen taipumattoman ankaruuden leiman, ja kun hän nousi ylös rappusia väsynein askelin kuten tavallisesti, oli hänellä sama kylmä ilme kuin istuessaan oikeudessa. Kukaan ei häntä tuntenut talossa. Hän ei koskaan tavannut tulla ennen pimeää.

Clarisse odotti häntä pienessä eteisessä.

"Ehkä herra on hyvä ja seuraa minua, mutta elköö missään tapauksessa kolistelko."

Delcambre epäili; miksi ei hän astuisi sisään ovesta, joka johti suoraan makuuhuoneeseen? Mutta Clarisse selitti kuiskaavalla äänellä, että ovi oli reikelissä, se täytyisi murtaa, ja sillä aikaa voisi paronitar löytää jonkun pakotien. Hänellä oli toinen tuuma. Hänen huoneensa oli erään nykyään käyttämättömän oven kautta yhteydessä pukeutumishuoneen kanssa, jota erotti makuuhuoneesta ainoastaan oviaukko. Vapaaherratar odotti varmaankin kaikista vähimmin yllätystä siltä taholta.

"Herra voi luottaa minuun."

Tyttö livahti puoliavoimesta ovesta ja jätti Delcambre'n seisomaan yksinään palvelustytön huoneeseen, jossa oli korjaamaton vuode ja pesuvati täynnänsä likaista vettä; kirstunsa oli Clarisse jo aamulla vienyt pois ollakseen valmis lähtemään heti suuren kohtauksen perästä. Nyt tuli hän takaisin ja sulki varovaisesti oven jälessään.

"Herran täytyy vielä hiukan odottaa; he juttelevat."

Delcambre alkoi vähitellen menettää kärsivällisyytensä, vasen poski alkoi hermostuneesti värähdellä ja veri nousi päähän.

"Antaa nyt jo tulla lopun", sammalsi hän tietämättä mitä sanoi, ja hänen kätensä vapisivat kuin vilusta.

Mutta kun Clarisse, joka taas oli kadonnut, tuli jälleen takasin, pani hän sormen huulilleen ja pyysi häntä kaiken nimessä olemaan levollinen.

"Minä vakuutan, herra, että on parasta odottaa vielä hiukan."

Delcambre tunsu äkkiä polvensa niin heikoksi, että hänen täytyi istuutua sängyn syrjälle. Huoneessa oli pimeä. Kamarineiti kuunteli ovella. Delcambre'n korvissa suhisi, hän luuli kuulevansa kokonaisen armeijan marssin tahdin.

Vihdoin tunsu hän Clarisse'n käden kainalossaan. Hän ymmärsi, mitä tyttö tarkotti ja pisti hänelle kirjekuoren, jossa oli luvatut 200 frangia. Tyttö kulki edellä, veti verhon syrjään, tyrkkäsi prokuraattorin makuuhuoneeseen ja sanoi:

"Siinä ne nyt ovat!"

Ja Delcambre näki edessään vapaaherrattaren ja Saccard'in enemmän kuin puolialastomina ja asennossa, joka ei jättänyt sijaa pienimmälleäkään epäilykselle heidän suhteensa laadusta.

"Roisto!" sammalsi Delcambre, joka vaivoin sai sanan suustaan. "Roisto! Roisto!"

Hänen oli mahdotonta löytää toista sanaa ja hän toisti tuota yhtä lakkaamatta ja pudisteli nyrkkiään Saccard'in nenän edessä.

"Sika!" kirkui hän. "Sika! Näissä huoneissa, joista minä maksan. Te olette minun luonani, senkin sika! Ja tuo nainen kuuluu minulle, te olette sika ja varas!"

Saccard ei pahastunut, hän olisi tahtonut rauhottaa toista, mutta sana "varas" loukkasi häntä.

"Herrani", vastasi hän, "jos haluaa pitää rakastajattarensa yksinomaisuutenaan, ei pidä häneltä kieltää hänen tarpeitaan."

Tämä viittaus Delcambre'n ahneuteen saattoi hänet järjiltään. Hänen muotonsa muuttui, hän tuli sinipunaiseksi, kaikki eläimellinen kohosi hänessä äkkiä pinnalle, koko hänen arvokkuutensa katosi ja hän kirkui:

"Tarpeitaan! Tarpeitaan! Hän tarvitsee vain katuojan, mokoma huora!"

Hän teki niin uhkaavan liikkeen vapaaherrattarta kohti, että tämä vetäytyi takaperin, pelästyksestä kuolemankalpeana.

Saccard astui rohkeasti heidän väliinsä.

"Aiotteko lyödä häntä?"

Molemmat miehet seisoivat vastakkain.

"Kas niin, herraseni", sanoi Saccard, "tästä täytyy tulla loppu. Emmehän me voi seistä tässä riitelemässä kuin kaksi kuorma-ajuria. Niin, totta on, että minä olen vapaaherrattaren rakastaja, ja jos te olette maksaneet nämä huonekalut, olen minä puolestani suorittanut..."

"Mitä?"

"Koko joukon muita asioita, esimerkiksi erään vanhan velan, 10,000 frangia Mazaud'ille, johon te olitte jyrkästi kieltäytynyt antamasta rahoja. Minulla on yhtä hyvä oikeus kuin teilläkin. On mahdollista, että olen sika, mutta varas — ei kiitos! Sen sanan saatte ottaa takasin!"

Delcambre kirkui raivoissaan:

"Te olette rosvo ja minä lyön teitä kalloon, jollette heti suoriudu tiehenne!"

Mutta nyt alkoi Saccard'kin kiivastua.

"Ei, kuulkaapas, tämä menee jo liian pitkälle. Minä menen, jos minua haluttaa. Ette *te* voi pelottaa minua, ukkoseni!"

Ja kun hän oli saanut vaatteensa järjestykseen, jatkoi hän päättäväisesti:

"Nyt olen minä valmis ja nyt jään minä tänne."

Delcambre oli vähällä tukehtua, hän läheni Saccard'ia kuohuen raivosta.

"Kirottu sika, etkö lähde tiehesi!"

"En niinkauan kuin sinä olet täällä, vanha hylky!"

"Minä annan sinulle korvapuustin!"

Molempien miesten raivotessa istui vapaaherratar tuolille odottamaan, että jompikumpi heittäisi ulos toisen. Hän oli jo tyyntynyt ja ajatteli tulevaisuutta; ainoa seikka, mikä häntä kiusasi, oli se, että Clarisse seisoj oviaukon takana koko tämän kohtauksen todistajana. Hän oli nähnyt tämän pistävän esiin päänsä virnuillen mielihyvystä kuullessaan herrojen lausuvan sellaisia roskaisia sanoja, ja molemmat naiset vaihtoivat liekehtivän katseen, vapaaherratar puolialastomana ja häpeissään, piika jäykkänä ja täsmällisenä kunniallinen sileä kaulus kaulassaan.

Mutta Saccard oli myöskin nähnyt Clarissen. Tehdäkseen asiasta pikaisen lopun huusi hän:

"Clarisse, tule tänne! Avaa ovet ja akkunat, niin että koko talo ja kansa kadulla saa kuulla! Herra yliprokuraattori haluaa, että hänen läsnäolonsa täällä tulisi tunnetuksi, ja sen ilon me voimme suoda hänelle."

Delcambre kalpeni nähdessään Saccard'in menevän akkunaan ja tekevän liikkeen, ikäänkuin aikoi hän sen avata. Tuo kauhea mies saattoi panna täytäntöön uhkauksensa, hän ei pelännyt häväistysjuttua.

"Äh, sinä roisto!" mutisi korkea virkamies. "Sovitte hyvin yhteen, sinä ja tuo portto, ja saat kernaasti pitää hänet."

"Aivan oikein, luiki vain tiehesi! Kukaan ei teitä täällä kaipaa. Nyt tulevat ainakin hänen laskunsa maksetuiksi, eikä hänen tarvitse itkeä tästälähin rahoja. Kenties saan luvan tarjota teille raitiotielipun, herra yliprokuraattori."

Delcambre pysähtyi hetkeksi pukeutumishuoneen kynnykselle kuullessaan tämän viimeisen soimauksen. Hänen kasvoilleen oli taas palannut arvokas ja ylimielinen ilme, hän ojensi kätensä ylpeästi Saccard'ia kohti:

"Vannon, että saatte kalliisti maksaa tämän. Minä kyllä tapaan teidät herra ... varokaa itseänne!"

Sitten hän katosi ja hänen jälessään kuului hameen kahina; kamarineitsyt pakeni peläten seurauksia ja nauraen näkemäänsä kohtausta.

Saccard oli vielä sangen kiihottunut, hän sulki kaikki ovet, tuli sen tehtyään takasin makuuhuoneeseen, missä vapaaherratar istui kuin naulattuna tuolillaan. Hän kulki pitkin askelin edestakaisin huoneessa, työnsi takkaan putoamassa olevan kekäleen ja huomasi lopulta vapaaherrattaren, joka istui yhtä kevyissä pukimissa kuin ennenkin. Hän sanoi hyvin kohteliaalla ja täsmällisellä äänellä:

"Pukeutukaa, rakas ystävä, elköökä olko levoton. Onhan se harmillista, mutta ei itse asiassa merkitse mitään. Tapaamme täällä ylihuomenna päästäksemme yksimielisyyteen siitä, miten on meneteltävä. Nyt täytyy minun lähteä, minulla on kohta Huret'in kanssa."

Hän heitti hyvästit vapaaherrattarelle ja huusi eteisestä:

"Muistakaa kaikessa tapauksessa, ettette tee tuhmuuksia, jos ostate italialaisia: ei ilman palkkiota!"

Sillä aikaa kuin tämä tapahtui, istui Caroline pää kirjoituspöydän varassa ja nyyhkytti. Kuskin raa'an paljastuksen perästä ei hän enää voinut epäilläkään, etteikö Saccard häntä pettänyt, ja tämä varmuus herätti hänen sielussaan kaikki vanhat epäilykset ja pelot, jotka hän oli tahtonut haudata sielunsa pohjaan. Hän oli tehnyt väkivaltaa itselleen, pakottanut itsensä toivorikkaaksi ja luottavaiseksi Yleispankkiin nähden; sokean rakkautensa vuoksi oli hänestä tullut kanssarikollinen kaikissa yrityksissä. Senvuoksi vaivasi häntä nyt omatunto sen rauhottavan kirjeen johdosta, jonka hän oli kirjoittanut veljelleen kohta viimeisen yleisen yhtiökokouksen jälkeen; sillä nyt, kun mustasukkaisuus oli repinyt siteen hänen silmiltään, huomasi hän, että väärinkäytökset jatkuivat suuressa mitassa. Ja Saccard yksin oli syyllinen tähän. Caroline vapisi yrittäessään mitata tämän rahaihmissen sielun syvyyttä, jossa toinen varjo peitti toisen. Mutta ei näitten kipeitten kohtien huomaaminen ja levottomuus tulevan romahduksen johdosta purkanut hänen tuskaansa kyneleihin, päinvastoin se olisi nostanut hänet vastarintaan ja taisteluun, sillä hän oli taisteluluonne. Ei, hän itki ja nyyhkytti kuin sairas lapsi, koska hän rakasti Saccard'ia ja tiesi että tämä juuri oli toisen naisen luona.

"Oi, jumalani", sammalsi hän ääneensä, "ei minulla ole enemmän ylpeyttä!
Miksi en minä voi tehdä mitä tahdon!"

Samassa kuuli hän hämmästykseseen äänen pimeässä huoneessa. Maxime, joka oli tottunut kulkemaan talossa missä halusi, oli juuri astunut huoneeseen.

"Mitä tämä tahtoo sanoa? Istutteko täällä pimeässä itkemässä?"

Caroline, hämmästyneenä odottamattomasta yllätyksestä, koetti hillitä nyyhkytyksiään ja Maxime jatkoi:

"Pyydän anteeksi, luulin, että isä oli tullut kotiin pörssistä. Muuan tuttavani rouvashenkilö haluaisi hänet luokseen päivälliselle."

Samassa toi palvelija lampun ja poistui asetettuaan sen pöydälle.

"Ei mitään, olen vain hiukan pahoinvoipa ... enhän minä juuri tapaa olla hermostunut."

Hänen kyöneleensä olivat kuivuneet, hän suoristui ja hymyili sitten, rohkeana ja urhoollisena kuten tavallista. Nuori mies katsoi häneen hetken, hän huomasi että Caroline oli vielä sekä nuori että kaunis. Hän muisti isänsä ja kohotti olkapäitään sääliväisesti halveksien.

"Hän on aiheuttanut teille nuo kyöneleet, eikö totta?"

Caroline aikoi kieltää, mutta ei saanut sanaakaan suustaan, ja hänen silmänsä täyttyivät taas kyynelillä.

"Sanoinhan minä teille, Caroline-rouva, että teillä oli liian hyvät ajatukset isästä, ja että hän palkitsisi teidät kiittämättömyydellä. Välttämättömyyden pakosta oli hän pettävä teidätkin!"

Caroline muisti sen päivän, jolloin hän oli lainannut Maxime'lta 2,000 frangia ostaakseen Victorin vapaaksi. Eikö Maxime ollut silloin luvannut olla suora, jos hän haluaisi kysyä jotain? Eikö nyt tarjoutunut tilaisuus saada tietää koko menneisyys?

Mutta kuulustelu oli hänelle vastenmielinen; hän osotti haluavansa toisen puheenaineen.

"Minä olen yhä teille velkaa 2,000 frangia", sanoi hän. "Ettehän liene suutuksissannc minulle, kun annan teidän odottaa niin kauan?"

Maxime teki liikkeen, ikäänkuin tahtoen sanoa, että hänen puolestaan sai maksu viipyä kuinka kauan tahansa. Sitten sanoi hän äkkiä:

"A propos ... pikku veljeni, villipenikka?"

"Hän tuottaa minulle vain surua, en ole vielä sanonut mitään isällemme. Tahtoisin niin mielelläni siistiä hiukan tuota pikku olentoa, että hänestä voisi pitää."

Maxime'n nauru pelästytti häntä, ja kun hän katsahti nuoreen mieheen kysyvin katsein, sanoi tämä:

"Luulen, että taaskin hankitte itsellenne tarpeettomia huolia. Isä ei ymmärrä tunteitanne. Hänellä on ollut niin paljon kotihuolia."

"Tehän kadotitte äitinne aivan pienenä?"

"Niin, tuskin muistankaan häntä. Minä kävin vielä Plassans'in koulua, kun hän kuoli Parisissa. Enoni, tohtori Pascal, on pitänyt sisareni Clotilde'n, jonka olen tavannut ainoastaan yhden kerran viimeisten vuosien kuluessa."

"Mutta isänne meni uusiin naimisiin?"

Maxime ajatteli hiukan, ennenkuin antautui tähän uuteen aineeseen. Hänen kirkkaissa silmissään välähti varjo.

"Aivan niin, erään virkamiehen tyttären kanssa — Renée oli hänen nimensä — hän ei ollut minulle äiti, vaan pikemmin ystävätär."

Sitten istuutui hän tuttavallisesti Carolinen viereen ja jatkoi:

"Katsokaas, täytyy ymmärtää isää. Ei hän ole parempi kuin monet muutkaan. Mutta hänen lapsensa, vaimonsa, koko hänen ympäristönsä on hänelle vasta toisessa sijassa, liikeasioitten jälkeen. Hän ei rakasta rahaa kuin saiturit kootakseen sitä kasoihin ja kätkeäkseen kellariin. Ei, hän antaa virrata sen kaikille tahoille, sillä hän pitää arvossa kaikkia nautintoja, loistoa, huveja, mahtia, jotka voi raha hankkia. Se on veressä. Hän möisi meidät kaikki — teidät, minut jos löytyisi ostaja. Ja kaiken tämän tekee hän tiedottomasti, ylimielisesti, sillä hän on todellinen runoilija, miljonien runoilija, jos niin saan sanoa — niin rajattoman mielettömäksi ja tunnottomaksi hän tulee, kun saa koskea kultaan — niin, hän on rosvo suurin piirtein."

Hän lausui Carolinen omia ajatuksia ja tämä nyökkäsi kuullessaan Maxime'n sanoja. Oh, raha, raha, joka myrkytti, saastutti kaiken, karkotti hyvän, hellän, uhrautuvan rakkauden! Raha yksin on suuri rikollinen, kaiken julmuuden, inhimillisen alennuksen aihe. Jos Caroline'lla olisi ollut voimaa samassa määrässä kuin tahtoa, olisi hän silmänräpäyksessä hävittänyt rahan mailmasta, polkenut kantapäällään murskaksi pahan pään pelastaakseen ihmiskunnan terveyden.

"Ja niin meni isänne uusiin naimisiin?" toisti hän hetken kuluttua; hänen äänensä oli hiukan masentunut, ikäänkuin hän olisi hämärästi muistanut joitakin merkittäviä juttuja tästä hänen toisesta avioliitostaan.

Missä ja milloin oli hän kuullut puhuttavan tuosta Renée'stä? Eikö tämä avioliitto ollut ollutkin vain häpeällinen kauppa? Ja sitten oli rikos hiljaa hiipinyt hänen kattonsa alle, ollut siellä siedetty vieras ... hirmuinen avioliittorikos, joka johti sukurutsaan?

"Renée", jatkoi Maxime sangen tukahutetulla äänellä, ikäänkuin hän olisi vasten tahtoaan ollut pakotettu puhumaan, "oli vain muutamia vuosia vanhempi minua..."

Hän katsoi ylös, tarkasti Caroline-rouvaa, ja äkkiä valtasi hänet vastustamaton tarve uskoutua tälle naiselle, joka hänen mielestään oli niin puhdas ja järkevä. Hän kertoi Caroline'lle koko tarinansa, ei yhtäjaksoisesti vaan palottain, epätäydellisinä, ikäänkuin vastentahtoisina tunnustuksina, jotka Caroline'n itsensä täytyi muodostaa kokonaisuudeksi. Oliko se vanhaa kaunaa isää kohtaan, jonka hän nyt päästi irralleen, tuo kilpailu joka oli tapahtunut heidän välillään ja joka vielä tänä päivänä teki heidät vieraisiksi toisilleen? Hän ei syyttänyt isäänsä, ei näyttänyt voivan suuttua, mutta hänen naurunsa kaikui ivallisena, hän puhui noista inhottavista asioista salaisella vahingonilolla, koska lika sattui samalla isäänkin.

Ja niin sai Caroline tietää koko tuon siivottoman jutun: kuinka Saccard oli myynyt nimensä rahasta, nainut vietellyn tytön, kuinka hän mielettömällä tuhlauksellaan oli kiihottanut sairaan lapsirukan intohimoja, ja kuinka hän, myöskin rahojen vuoksi, saadakseen vaimonsa allekirjoituksen, oli ollut olematta näkevinään rikollista suhdetta vaimonsa ja poikansa välillä. Ja kun Caroline huomasi Saccard'in paljastetuksi koko pirullisessa suuruudessaan, kauhistui hän ja jäytyi ajatellessaan, että hänkin oli langennut saman villipedon uhriksi niin monen muun jälkeen!

"Niin, niin on asianlaita", sanoi Maxime lopuksi. "Olen pahoillani puolestanne, mutta teidän ei pidä rikkoo suhdettanne isän kanssa ilman muuta. Se olisi minusta sangen ikävää, sillä kaikessa tapauksessa joutuisitte kärsimään te, eikä hän. Ymmärrätkö nyt, miksi minä en tahdo lainata hänelle sou'takaan?"

Kun Caroline ei vastannut, nousi hän ja loi silmäyksen peiliin kauniin miehen värähtämättömällä rauhallisuudella, miehen, joka aina tietää olevansa moitteeton. Sitten palasi hän Carolinen luo.

"Eikö totta, sellaiset esimerkit tekevät ihmisen vanhaksi ennen aikaansa. Minä vakiinnuin heti, nain nuoren tytön, joka oli sairalainen ja kuoli aikaisin. Ja voin vanna, etten nyt enää voisi tehdä sellaisia tyhmyyksiä. En, mutta ... isä! Hän on parantumaton, sillä hänellä ei ole käsitystäkään moralista."

Hän tarttui Carolinen käteen, piti sitä hetken omassaan ja tunsu, että se oli aivan kylmä.

"Niin, minä menen, koska ei isä tule. Kas niin, elkää nyt olko pahoillanne! Minä luulin teitä niin voimakkaaksi. Ja te voitte kiittää minua: typerintä mailmassa on antaa pettää itseään!"

Hän oli jo menossa, mutta kääntyi ovella ja sanoi nauraen:

"Unohdin erään asian: sanokaa hänelle että rouva Jeumont haluaa nähdä hänet luonaan päivällisellä. Ja kai tiedätte, rouva Jeumont, joka on ollut keisarin luona yhden yön 100,000 frangista. Elkää pelätkö, niin hullu kuin isäukko onkin, toivon kuitenkin, ettei hän maksa rakastajattarilleen niin kallista hintaa."

Yksin jäätyään istui Caroline-rouva hetken liikkumattomana, masentuneena, tuijottaen lamppuun, joka valasi suurta, hiljaista huonetta. Hän näki nyt Saccard'in sellaisena kuin hän todella oli, näki selvästi tuon raha ihmisen sieluun. Tämä oli jakanut vaimonsa poikansa kanssa, myynyt poikansa, myynyt vaimonsa, myynyt kaiken, mikä oli joutunut hänen käsiinsä; hän oli myynyt itsensäkin, ja hän olisi myyvä hänetkin, myyvä oman veljensä, lyövä rahaa heidän sydämistään ja aivoistaan. Oh, raha, kauhea raha, joka pilaa ja pettää!

Caroline nousi kiivaasti. Ei, ei, tämä oli inhottavaa, tästä täytyi tulla loppu, hän ei voinut kauemmin olla yhdessä tuon miehen kanssa. Hän olisi voinut antaa anteeksi Saccard'in uskottomuuden, mutta hänen likainen menneisyytensä herätti voittamattoman inhon, ja hän vapisi ajatellessaan, mitä mahdollisia rikoksia hän vielä saattaisi tehdä tulevaisuudessa. Hänellä oli vain yksi keino, lähteä heti, ellei halunnut itse alentua lokaan ja sortua raunioihin. Ja hänet valtasi halu päästä kauaksi, kauaksi pois, hakea käsiin veljensä Itämailta, ei niin paljon varottaakseen häntä, kuin itse täältä paetakseen. Matkustaa, matkustaa heti! Kello ei ollut vielä kuutta, hän voisi ehtiä Marseille'n pikajunaan, joka lähti 7.55. Ainoastaan hiukan liinavaatteita ja yksi puku matkalaukkuun ja hän olisi valmis. Hän katsahti kirjoituspöydälle, selostukseen, joka oli tekeillä, ja hän pysähtyi hetkeksi. Mitäpä hyödyttäisi ottaa mukaansa sitä? Kaikkihan kumminkin kukistuisi, sillä oli rakennettu hiedalle. Hän alkoi kuitenkin järjestellä papereita ja muistiinpanoja aivan koneellisesti, kuin järjestystä rakastava perheenäiti, joka ei tahdo että hänen jälkensä osottavat epäjärjestystä, tähän työhön kului muutamia minuutteja, ensimmäinen kuumuus jäähdyi. Hän oli aivan tyyni ja hillitty katsellessaan viimeisen kerran huonetta, ennenkuin jätti sen ainaiseksi.

Samassa astui palvelija sisään tuoden joukon sanomalehtiä ja kirjeitä. Caroline katseli

päällekirjotuksia ja löysi kasasta kirjeen veljeltään, se oli hänelle. Kirje oli lähetetty Damaskuksesta, missä Hamelin nyt oleskeli Beirut'ista suunniteltua haararataa tutkimassa. Ensialuksi silmäili hän sen läpi pikipäin seisoallaan ja päätti lukea tarkemmin junassa. Mutta jokainen ajatus kiinnitti hänen mieltään, hän ei voinut hypätä yli ainoankaan rivin, ja lopuksi istuutui hän uudelleen kirjoituspöydän ääreen ja antautui lukemaan tätä kaksitoistasivuista kirjettä.

Hamelin'illa oli kirjottaessaan kirjettä ollut yksi iloisia päiviään. Hän kiitti sisarta viimeisistä hyvistä uutisista, joita tämä oli lähettänyt Parisista, ja hän kertoi vielä parempia uutisia Itämailta, jossa kaikki sujui oivallisesti. Yhdistetyn höyrylaivayhtiön ensimmäinen tilinpäätös näytti antavan loistavan tuloksen, uudet höyrylaivat ansaitsivat erinomaisesti, kiitos mukavan sisustuksensa ja suuremman nopeutensa. Hamelin sanoi leikillään, että merimatka niillä oli suoranainen huvi, ja hän osotti sisarelleen, kuinka kaikki Välimeren satamakaupungit pian joutuvat yhtiön valtaan. Oli käyvä aivan niinkuin hän oli ennustanut: Idän portit avautuivat selkosen selälleen Ranskalle. Pian oli kaupunkeja kasvava Libanon'in hedelmällisille rinteille. Mutta erityisen vilkkaasti kuvasi hän Karmel'ia, jossa hopeakaivokset olivat jo täydessä käynnissä. Maa oli viljelty ja kokonainen kylä oli kasvanut kaivosten ympärille. Siinä oli jo 500 asukasta ja uusi tie oli laitettu kaivokselta Saint-Jean d'Acre'en. Hamelin ei väsynyt puhumasta ensimmäisestä rautatielinjasta, jonka hän oli avaava Brissan ja Beirut'in välille, Angoran ja Aleppon yli. Kaikki muodollisuudet Konstantinopolissa oli suoritettu, hän oli aivan ihastunut eräitten muutosten johdosta alkuperäiseen suunnitelmaan, jotka helpottaisivat Tauruksen vaikeaa läpimurtamista. Hän oli määrännyt asemien paikat — muutamat olivat keskellä erämaata, kaupunki siellä, toinen täällä, jokaisen aseman ympärille oli kaupunki kasvava. Tulevaisuuden vilja oli jo kylvetty, se orasti, ja muutamien vuosien perästä oli koko maa saava uuden ulkonäön. Ja niin lopetti hän kirjeensä rakkaalle sisarelleen sydämellisin terveisin, sanoi hänelle, miten iloinen hän oli, että tämä sai olla mukana tässä kansojen uudestaansyntymisessä, jossa hänellä oli niin suuri osa, hänellä, jonka rohkeus ja elämänvoima niin monta kertaa oli tukenut ja lohduttanut veljeä.

Luettuaan kirjeen laski Caroline-rouva sen pöydälle ja tuijotti taas ajatuksissaan lamppuun. Sitten kiintyi hänen katseensa seiniä peittäviin suunnitelmiin ja vesivärimalauksiin. Ja kaikki nuo paperilehdet mittausopillisine linjoinen loihdivat hänen eteensä uuden maailman siellä kaukana, tuon maan, jonka hän kerran oli matkustanut ristiin rastiin, ja jonka ikisinistä taivasta ja hedelmällistä maaemoa hän niin suuresti oli rakastanut. Ja tuo tulevaisuuden Itä levitti hänen eteensä kukoistavat kaupunkinsa, viljellyt lakeutensa, joilla vilisi onnellisia ihmisiä. Hän näki heidät, hän kuuli ahkeran hälinän työpaikoilta, hän ymmärsi, että tuo vanha, nukkunut mailma vihdoinkin oli herännyt ja oli aikeissa luoda ja synnyttää.

Ja äkkiä vakiintui Caroline'n mielessä ajatus, että raha oli väkevöimisaine, josta tämä tulevaisuuden ihmiskunta oli kohoava. Hän muisti Saccard'in keinotteluteoriat. Hän muisti mitä tämä oli sanonut, että ilman sitä olisivat kaikki suuret, voimakkaat, hedelmälliset yritykset mahdottomat. Kun hänen veljensä siellä kaukana iloitsi voitostaan, niin tapahtui se ainoastaan sentähden, että kulta virtasi pankin holveihin täällä Parisissa ja levitti ympärilleen peliraivon ruttoa. Raha, tuo turmiollinen myrkky, oli niinmuodoin kaiken yhteiskunnallisen kasvullisuuden luoja, tuki suuria yrityksiä, joitten tarkoituksena oli lähentää kaksi mailmanosaa toisiinsa ja luoda ikuinen rauha. Hän oli kironnut rahaa, nyt polvistui hän sen eteen intoisen ihailun vallassa. Raha, kaiken pahan alku, oli samalla kaiken hyvän lähde. Ja hän ei vielä tiennyt, mitä oikeastaan tehdä, sillä hän oli järkytetty olentonsa perusjuuria myöten, mutta hän päätti jo olla matkustamatta, koska voitto Itämailta näytti varmalta ja taistelu Parisissa ei ollut loppuun suoritettu, mutta hän ei voinut rauhottua, hänen sydämensä vuoti vielä verta.

Hän nousi ylös, meni akkunaan ja nojasi päänsä ruutuun. Oli sysipimeä, hän erotti vain pienen valonsäteen syrjäisestä huoneesta, jossa kreivitär de Beauvilliers ja hänen tyttärensä tapasivat oleskella voidakseen olla lämmittämättä muita huoneitaan. Hän näki himmeästi ohuen, valkean akuttimen läpi äidin hienot kasvonpiirteet, näki hänen paikkaavan jotain vaatekappaletta, samalla kun Alice maalasi vesivärimalauksia, joita hän valmisti tusinoittain ja sitten salaa myi. Heille oli tapahtunut onnettomuus, heidän hevosensa oli ruvennut ontumaan, joten heidän oli pitänyt neljätoista päivää istua kotona: he eivät halunneet lähteä minnekään jalkasin ja varoja ei ollut vuokrata ajuria. Mutta kaiken tämän sankarillisesti salatun köyhyyden lävitse loisti yksi toivon säde, joka piti yllä heidän rohkeuttaan: Yleispankin osakkeet kohosivat yhtämittaa, tulossa oli suuri voitto, kun he jonain päivänä myisivät osakkeensa, sittenkun kurssi oli saavuttanut huippukohtansa. Kreivitär unelmoi ostavansa aivan uuden puvun ja antavansa neljät päivälliset kuussa, tarvitsematta niiden vuoksi elää neljätoista päivää vedellä ja leivällä. Alice ei enää hymyillyt teeskennellyllä välinpitämättömyydellä, kun hänen äitinsä puhui naimisesta, hän kuunteli äidin sanoja taistellen liikutusta vastaan ja alkoi uskoa, ettei se seikka ehkä kuulunutkaan mahdottomuuksien alaan, vaan että hän myös joskus saisi miehen ja lapsia. Jos Saccard tekisi heidät rikkaiksi, eivätkö he tulisi siunaamaan häntä, eikö hän aina heidän silmissään näyttäisi omanvoitonpyytämättömältä ja hyvältä? Hyvyyttä löytyy siis kaikkialla, huonommissakin ihmisissä, ja kiroavan joukon keskeltä siunaa aina joku hellä, kiitollinen ääni. Tästä johtuivat hänen ajatuksensa työkohtiin. Eilen oli Saccard antanut hänen jakaa leikkikaluja ja namusia erään

merkkipäivän johdosta, ja hän hymyili tahtomattaan lasten meluavaa iloa. Viime kuukausina oli oltu tyytyväisempiä Victoriin: Caroline oli lukenut tyydyttäviä todistuksia ruhtinatar d'Orvideon luona, jonka kanssa hän kaksi kertaa viikossa kävi puhelemassa laitoksen asioista. Nyt kummastutti häntä, että hän aivan oli unohtanut Victorin aikoessaan epätoivossaan heittää kaikki sikseen ja matkustaa pois. Kuinka voisi hän hyljätä pojan, jättää tämän laupeudentyön keskeiseksi?

Hän lisäsi puita uuniin, jäi sen eteen polvilleen ja hymyili itsekseen, iloisena ja oudon mielialan vallassa. Nyt oli siis kohtaaminen ohitse, hän toivoi uudestaan. Mitä hän toivoi? Sitä hän ei tiennyt, se kai oli hänen tuntematon, kaukana, tulevaisuudessa, elämän lopussa. Elää, siinä oli kyllin, elämä kyllä itse parantaisi iskemänsä haavat. Hän muisti koko entisen elämänsä, onnettoman avioliittonsa, taloudelliset vaikeutensa täällä Parisissa, surunsa, kun hänet oli hyljännyt se ainoa mies, jota hän rakasti. Eikö nyt taaskin kaikki ollut ruhjoutunut? Hän oli kadottanut kunnioituksensa rakastajaansa kohtaan, kun oli saanut silmätä hänen inhottavaan menneisyyteensä, mutta hän suhtautui siihen kuin hurskaat naiset vastenmielisiin haavoihin, joita he alituisesti sitovat, vaikka tietävät, etteivät ne koskaan parane ja arvetu. Hän tulisi edelleen kuulumaan tuolle miehelle, vaikka hän tiesi, että tämä pettää häntä. Hän tulisi edelleen elämään keinottelujen kuumassa ilmapiirissä, alituisen romahduksen uhkan alaisena, joka ehkä maksaisi hänen veljensä elämän ja kunnian. Ja hän seisoikin kaikista tästä huolimatta suorana, miltei suruttomana, nautinnolla katsoen lähestyviä vaaroja suoraan kasvoihin. Miksi? Sitä hän ei voinut selittää — ehkä olemassaolon ilon vuoksi! Hän oli, kuten hänen veljensä sanoi, voittamaton toivo henkilöitynä.

Tullessaan kotiin tapasi Saccard Carolinen kirjojutustyöhönsä syventyneenä. Hän nosti päätään ja hymyili rauhallisesti, ja Saccard painoi keveän suutelon hänen kauniille, tuuheille valkeille hiuksilleen.

"Oletteko paljonkin olleet liikkeellä tänään, rakas ystävä?"

"Kyllä, on ollut aivan loputon kiire. Olin yleisten töitten ministerin luona, sitten sain vihdoinkin käsiini Huret'n, sitten täytyi minun vielä uudestaan juosta ministerin luo, mutta tapasin vain sihteerin — mutta sain kuitenkin lupaa siihen mitä halusin."

Erottuaan vapaaherratar Sandorff'ista oli hän ollut liikkeellä koko ajan, antautunut liikeasioihin ruumiineen ja sieluineen, kuten tavallista. Caroline antoi hänelle Hamelin'in kirjeen ja hän tuli luonnollisesti sangen iloiseksi sen sisällöstä. Caroline katseli häntä, kun hän riemuitsi lähestyvän voiton johdosta, ja hän ajatteli itsekseen, että hän tästä lähin pitäisi silmällä Saccard'ia ja estäisi tätä tekemästä hullutuksia. Mutta Carolinen oli mahdotonta olla ankara häntä kohtaan.

"Poikanne oli täällä tuomassa päivälliskutsua — rouva de Jeumont'in luo?"

"Hän kirjotti minulle!" huudahti Saccard. "Olen unohtanut puhua teille, että aion mennä sinne tänä iltana. Se on sietämätöntä ... minä kun olen niin väsynyt!"

Ja niin hän meni suudeltuaan uudestaan Carolinen valkeita hiuksia. Caroline istui taas työnsä ääreen ystävällinen, anteeksiantava hymy huulillaan. Hänhän kumminkin oli pääasiassa hänen ystävättärensä. Hän häpesi mustasukkaisuuttaan, ikäänkuin se olisi liannut vielä enemmän heidän suhteitaan. Hän tahtoi kohota yli rakkauden itsekkäisyyden. Mitäpä se merkitsi, vaikka hänen täytyikin jakaa toisten kanssa? Hän rakasti Saccard'ia kuitenkin koko sydäimestään. Tässä ilmeni rakkauden voittokulku: tuota Saccard'ia, tuota rosvoa rahamailman valtateiltä rakasti niin kokonaisesti ja täydellisesti tämä nainen, koska hän näki hänen voimalla ja innolla luovan mailmaa, synnyttävän elämää.

VIII.

Näyttely avattiin huhtikuun 1 p:nä 1867 loistavilla juhlallisuuksilla, verrattomalla voittotaistolla. Se oli keisarikunnan loistoajan alkuna ja se muutti Parisin jättiläishotelliksi lippuineen ja viireineen, lauluineen ja soittoineen, jossa syötiin ja juotiin ja hurrattiin kaikissa huoneissa. Kaikilta neljältä ilmansuunnalta vaelsi pitkä jono kuninkaita ja keisareja Tuilerie'hin, jotka loistivat kuin haltijoitten valtakunta.

Ja se sattui samaan aikaan, neljätoista päivää myöhemmin, kuin Saccard vihki loistokkaan palatsin, jonka hän oli rakennuttanut Yleispankille. Puolesta vuodessa oli se valmistunut. Oli työskennelty yötä päivää, ei minuuttiakaan oltu hukattu, ja tämä ihme oli mahdollinen vain Parisissa. Nyt kohosi julkipuoli täynnä koristuksia ohikulkijain ihmeeksi. Sisällä kohtasi sama loisto, kassan miljoonat näyttivät virtaavan seiniä pitkin. Leveät portaat johtivat saliin, jossa johtokunta kokoontui, se oli punainen

kullalla silailtu huone, loistava kuin oopperasalonki. Kaikkialla verhoja ja mattoja, konttori sisustettu valtavalla loistolla. Kellarikerrokseen oli muurattu kassakaapit, suuret kuin uunit, paksujen peililasien alle, joitten läpi yleisö voi nähdä ne, kuten haltijasatujen tynnyrit, joissa tavattomia aarteita säilytetään. Ja vieraat kansakunnat kuninkaineen, jotka virtasivat näyttelyyn, saivat tulla katsomaan tätä kaikkea; kaikki oli järjestyksessä, uusi palatsi odotti heitä häikäistäkseen ja vangitakseen heidät, kunkin erältään, kullaan voimakkaaseen paulaan, joka loisteli auringonpaisteessa.

Saccard kruunasi työhuoneensa, joka oli muita kallisarvoisemmin sisustettu, Ludvig XIV:n aikuisilla huonekaluilla, kullattua kirjosametilla verhottua puuta. Henkilökuntaa oli taas lisätty, apulaisten lukumäärä nousi 400:aan, ja koko tätä armeijaa komensi Saccard sekä pelättynä että rakastettuna tyrannina, sillä hän oli sangen antelias palkkioita jakaessaan. Vaikka hän kantoi vain tirehtöörin arvonimeä, hallitsi hän kaikkea; hänellä oli paljon enemmän sananvaltaa kuin hallinnon puheenjohtajalla ja hallinnolla itsellään, jotka täyttivät vain hänen käskyjään. Caroline-rouva eli nykyään yhtämittaisen levottomuuden vallassa, koetti päästä selville kaikista Saccard'in suunnitelmista vastustaakseen niitä, jos tarvis vaati. Hän ei hyväksynyt tätä uutta laitosta, joka hänen mielestään oli liian loistelias, vaikkei hän voinutkaan väittää sitä aivan tarpeettomaksi, sillä hänen oli täytynyt itsensä tunnustaa, että pankki tarvitsi suuremman huoneuston. Mutta Saccard uskoi loiston lumousvoimaan, ja siinä hän osottautui olevan oikeassa. Uusi pankkirakennus herätti tavatonta huomiota, sen vaikutukset voittivat Jantrou'n hurjimmatkin reklaamit. Pienet jumalaiset kapitalistit hiljaisista kortteleista, köyhät maalaispapit, jotka hiljan olivat saapuneet rautatieasemalle, seisoivat töllistellen taloa haltioissaan, ja tulivat siitä ulos tulipunaisina ihastuksesta sen johdosta, että olivat voineet sijoittaa rahansa sinne.

Mutta kaikkein enimmäin huoletti Carolinea se seikka, ettei hän nyt voinut niin välittömästi kuin ennen harjottaa valvontaansa, huomiota herättämättä. Nyt saattoi hän ainoastaan harvoin käydä pankissa ja silloinkin jonkun tekosyyn nojalla. Hän vietti nyt aikaansa yksin veljensä suuressa työhuoneessa ja tapasi Saccard'ia tuskin muuta kuin iltasin. Hän työskenteli kuitenkin paljon; hänen veljensä lähetti Itämailta lakkaamatta uusia tietoja. Mutta joskus pysähtyi hän työssään ja kuunteli vanhan tavan mukaan, mitä tapahtui alhaalla; mutta hän ei kuullut ääntäkään — kuolemanhiljaisuus vallitsi suurissa, suletuissa pankkihuoneissa. Silloin valtasi hänet harvinainen tuska. Mitä tapahtui rue de Londres'in varrella? Kenties juuri tällä hetkellä halkesi se sauma, joka oli syöksevä koko rakennuksen raunioiksi?

Kävi kuiske, että Saccard aikoi uutta pääoman lisäystä. Hän tahtoi 150 miljonaa 100 miljonan sijasta. Juuri tähän aikaan valtasi Parisin ja koko Ranskan mieletön keinottelukuume, sen aiheuttivat suuremmoisat rakennusyrietykset ja valtava uudistustyö, jotka tänä keisarikunnan kukoistusaikana antoivat mailmankaupungille uuden ulkonäön. Kaikki tahtoivat saada osansa, kaikki uskalsivat omaisuutensa vihreälle liinalle saadakseen sen kymmenkertaistetuksi ja voidakseen nauttia yhtä esteettömästi kuin toisetkin, jotka olivat tulleet rikkaiksi yhtenä yönä. Ja mielettömyys leimahti valoisina iltoina suuressa, koristetussa kaupungissa ja koko Parisi oli muuttunut markkinapaikaksi, missä kaikkia elämän nautintoja oli kaupan paljaan taivaan alla. Ja Saccard, jolla kerta kaikkiaan oli maantierosvon viekkaus, huomasi selvästi, että kaikilla noilla ihmisillä oli vastustamaton tarve kylvää rahojaan kaikkiin tuuliin ja tyhjentää taskunsa; senvuoksi hän kaksinkertaistutti reklaamintekoon määrätyn summan ja kannusti Jantrou'ta uusiin ihmetöihin sillä alalla. Heti näyttelyn avaamisen jälkeen oli sanomalehdissä yhtämittaa soitettu kelloja, joitten piti vetää väkeä Yleispankkiin. Milloin oli painettu uutinen, jossa kerrottiin, että eräs naishenkilö oli unohtanut sata osaketta ajurin rattaille, milloin ote matkakuvauksesta Vähässä Aasiassa, josta muun muassa saatiin tietää, että Napoleon ensimmäinen oli ennustanut tämän pankin perustamista rue de Londres'n varrelle, milloin pitkä valtiollinen johtava, missä luotiin katsaus pankin vaikutukseen itämaisen kysymyksen tulevana ratkaisijana; puhumattakaan alituisista uutisista ammattilehdissä, jotka kaikki olivat värvätyt ja marssivat esiin erinomaisessa järjestyksessä. Jantrou oli tehnyt vuosisopimuksen pikku lehtien kanssa, jotka varasivat hänelle palstan jokaisessa numerossaan, ja hän käytti tätä palstaa uskomattomalla keksimiskyvyllä ja mielikuvitusrikkauksella, menipä hän niinkin pitkälle, että hyökkäsi pankin kimppuun voidakseen sitä suuremmalla loistolla toivottaa voittoa vastustajista. Sitä merkittävää lentolehtistä, josta hän oli unelmoinut, oli äskettäin levitetty miljonana kappaleena yli koko sivistyneen mailman. Uusi asioimisto oli myös käynnissä ja käyttäen tekosyynään pörssitietojen levittämistä maaseutulehtiin pääsi se kaikkien suurempien kaupunkien markkinoitten herraksi. Ja hänen oma lehtensä "Toivo" oli hänen vapaalla johdolla saavuttanut yhä suuremman valtiollisen merkityksen.

Ja huhu uudesta pääoman lisäyksestä, joka levisi keskellä reklaamiyllytystä ja ajankohtana, joka oli sovelias kaikenlaisille hullutuksille, oli omiaan tempaamaan mukaan järkevimmätkin. Köyhimmistä kodeista ylhäisimpiin palatseihin, portinvartijan majasta herttuattarien salonkeihin saakka syttyi tuli ja veto muuttui sankarilliseksi, sokeaksi, taistelunhaluiseksi uskoksi. Otettiin huomioon ne ihmetyöt, joita Yleispankki jo oli suorittanut, ensimmäiset loistavat edistykset, odottamattoman suuret jaot, jommoisia ei mikään muu yhtiö ollut voinut niin pian suorittaa osakkeenomistajilleen. Ei yhtään tappiota, ainoastaan voittoja voittojen jälkeen; kaikki, mihin Yleispankki koski, muuttui kullaksi. Ja mikä tulevaisuus

välkkyikään noitten kiihtyneitten aivojen edessä, tulevaisuus niin täynnä vielä suurempia yrityksiä, että se välttämättä vaati nuo 50 uutta miljoonaa, joitten huhun ennustama liikkeellelaskeminen oli saattanut ihmiset pyörälle päästään. Oli liikkeellä mitä uskomattomimpia historioita pankin suunnitelmista, sekä pörssissä että seuraelämässä; mutta ennen muuta herätti huomiota itämaisen rautatieyhtymän muodostaminen; se oli seisovana puheenaiheena kaikkialla, erittäinkin olivat naiset ihastuneet tähän aatteeseen ja koettivat värvätä sille kannattajia. Naiskammioissa, loistopäivällisillä, myöhäisillä teekutsuilla, vieläpä alkoveissakin kuultiin intohimoisten naisäänten kuulustelevan miehiä: "Mitä te sanotte, eikö teillä ole yhtään osaketta Yleispankista? Se on ainoa, joka johonkin kelpaa! Ostakaa heti sen osakkeita, jos haluatte, että teistä pidetään!" Suunniteltiin uutta ristiretkä, Vähän Aasian valloitusta, johon eivät Pietari-Erakko ja Ludvig pyhä olleet kyenneet, ja johon naiset nyt olivat ryhtyneet kultatäydät kukkarot aseinaan. Kaikki olivat tietävinään asian perinjuurin, puhuivat teknillisin termein päälinjasta, joka avattaisiin ensiksi Brussan ja Beirut'in välille Angoran ja Aleppon ylitse. Sitten tuli Smyrnan ja Angoran linja, sen jälkeen Trapezunt'in ja Angoran linja Erzerum'in ja Sivas'in kautta ja vihdoin Damaskus-Beirut-linja. Ja sitten he hymyilivät, vilkuttivat silmää ja kuiskailivat, että mahdollisesti vielä tulisi yksi linja — mutta vasta paljo myöhempään — Beirut'in ja Jerusalemin välille vanhojen rannikkokaupunkien Laidan, Saint-Jean d'Acren ja Jaffan kautta ... ja kuka tietää, kenties voitaisi Jerusalemissa jatkaa aina Port-Saidiin ja Aleksandriaan saakka. Puhumattakaan siitä, että Bagdad ei ollut kaukana Damaskuksesta ja että, jos linja ulotettaisiin sinne saakka, merkitsi se tien murtamista länsimaista aina Persiaan, Indiaan ja Kiinaan saakka. Heidän kauniit huulensa loihitivat esiin kalifien löydetyt aarteet, kuten Tuhannen ja yhden yön ihmesaduissa. Edenin ryyttitarha valloitettaisiin uudestaan, pyhä hauta temmattaisiin uskottomien käsistä ja kristinusko nostaisi valkoisen lippunsa ihmiskunnan kehdoille! Tähän vaikenivat kauniit ennustajattaret, eivät halunneet sanoa enempää, mutta heidän silmänsä loistivat ajatellessaan sitä, mikä täytyi pitää salassa. *Sitä* ei saanut kuiskata kuuluville. Monet heistä eivät tienneet siitä mitään, mutta olivat tietävinään. Se oli salaperäinen asia, joka kenties ei koskaan tapahtuisi, mutta joka saattoi kuitenkin tulla kuin ukkosen isku jonain päivänä: Jerusalem lunastettuna sulultaanilta, jätettynä paaville yhdessä Syrian kuningaskunnan kanssa, hänen pyhyytensä talousarvio katolisen pankin "Pyhän haudan aarrekkamion", järjestämänä, joka suojelisi häntä kaikilta valtiollisilta levottomuuksilta, katolisuus nuortuneena, vapautuneena kaikista turmelevista kasvannaisuuksista, täyden kypsyyden saavuttaneena, hallitsevana mailmaa sen vuoren huipulta, jolla Kristus antoi henkensä.

Kun Saccard nykyisin halusi työskennellä aamusin, oli hän pakotettu sanomaan, ettei ole kotona, sillä hieno huone Ludvig XIV:n malliin oli suorastaan piiritettynä, siellä oli kuin kokonainen hovi kuninkaan ympärillä ... jumaloimista, kerjäämistä ilman alkua ja loppua kaikkivoivan miehen ympärillä.

Erityisen sydämetön oli hän eräänä heinäkuun alkupuolen aamuna; hän oli antanut käskyn, ettei ketään oteta vastaan. Kun odotushuone oli pakaten täynnä väkeä, joka huolimatta vahtimestarin esityksistä jäi yhä odottamaan, oli hän sulkeutunut kahden konttoripäällikkönsä kanssa viimeistelemään uusien osakkeitten liikkeeseenlaskemissuunnitelmaa. Tarkastettuaan useampia uusia ehdotuksia hyväksyi hän erään, joka järjesti asian niin, että vanhat 200,000 osaketta, joista oli maksettu ainoastaan 125 frangia, kuitattiin täydellisesti; mutta tähän tulokseen pääsemiseksi täytyi uudet, ainoastaan osakkeenomistajille kuuluvat osakkeet, merkitä 850 frangiksi, heti maksettaviksi, siitä 500 frangia perusrahaan ja 350 frangin palkkio vanhojen osakkeitten ehdotettua lunastamista varten. Mutta ilmeni vaikeuksia, oli useita verrattain merkitseviä reikiä täytettävänä, ja Saccard oli hyvin hermostunut. Odotushuoneesta kuuluvat äänet suututtivat häntä. Nuo ihmiset, jotka olivat valmiit heittäytymään vatsalleen hänen eteensä, nuo matelevat kunnioituksenosotukset, jotka hän tavallisesti otti vastaan hyväntahtoisen tyrannin ylimielisyydellä, herättivät hänessä tänään halveksimista. Ja kun Dejoie, joka aamusin palveli hänen luonaan vahtimestarina, uskalsi hiipiä sisään eräästä pienestä käytävän ovesta, huusi hän hirmustuneena:

"Mitä nyt? Olenhan minä sanonut, etten ota vastaan *ketään!* Tuolla on keppini, ota se, tunge heidät oven ulkopuolelle ja anna heidän maistaa sitä, niin saan ehkä olla hetken rauhassa."

Dejoie otti asian rauhallisesti ja uskalsi tehdä vastaväitteitä.

"Suokaa anteeksi, kreivitär de Beauvilliers kerjäsi ja rukoili ... ja kun tiedän, että herra mielellään on kohtelias häntä kohtaan..."

"Menköön helvettiin, hän ja kaikki muut!" huusi Saccard.

Mutta hän johtui heti toisiin ajatuksiin ja sanoi:

"Päästä hänet sitten sisään, koska kerran on tähtiin kirjojettu, etten minä koskaan saa olla rauhassa. Mutta pikku oven kautta, muuten tulee koko joukko sisälle."

Saccard otti kreivitär Beauvilliers'in vastaan verrattain ynseästi, sillä hänen vihansa ei vielä ollut ehtinyt lauhtua. Hän ei edes tyyntynyt Alice'n nähdessään, joka seurasi äitiään tavanmukaisin suljetuin,

vakavin ilmein. Hän oli lähettänyt pois molemmat konttoripäällikkönsä ja ajatteli vain, kuinka voisi heidät kutsua mahdollisimman pian takaisin ja jatkaa työtään.

"Olkaa hyvä ja sanokaa asianne niin pian kuin mahdollista, rouva kreivitär, sillä minulla on hirveän kiire." Kreivitär katsoi kummastuneena Saccard'iin; hän oli aina tottunut käyttämään runsaasti aikaa ja hän sanoi erotetun kuningattaren surumielisellä äänellä:

"Jos minä häiritsen teitä, herraseni..."

Saccard pyysi heitä istumaan, ja nuori tyttö, joka oli yritteliäämpi kuin äiti, istuutui heti, mutta kreivitär jatkoi:

"Tulen pyytämään teiltä neuvoa. Minua vaivaa tuskallinen epäröiminen, tunnen, etten koskaan voisi päättää omin neuvoin..."

Hän muistutti Saccard'ille, että hän pankin perustamistilaisuudessa oli ottanut 100 osaketta, jotka kaksi kertaa kaksinkertaistutettuina molemmissa pääomanlisäämisissä, nyt tekivät 400 osaketta, joista hän, palkkiot mukaanluettuina, oli maksanut 87,000 frangia. Paitsi 20,000, jotka hän oli säästänyt, oli hänen täytynyt lainata 70,000 maatilaansa vastaan.

"Nyt olen löytänyt ostajan tälle omaisuudelle ja — eikö totta? — nythän on kysymys uusien osakkeitten liikkeeseenlaskemisesta? Minä voisin sijoittaa koko omaisuuteni teidän liikkeeseenne."

Saccard'in kasvot kirkastuivat; noitten kahden naisraukan sokea luottamus liikutti häntä. Muutamin laskelmin johti hän heidät asian ytimeen.

"Aivan oikein, kysymys on uusista osakkeista. Osake tulee maksamaan 850 frangia palkkioineen. Kuinkas olikaan, te sanoitte, että teillä on 400 osaketta. Te saatte siis 200 uutta, jotka vaativat 170,000 frangin maksun. Mutta sitten onkin kaikki maksettu, ja teillä on 600 osaketta, jotka ovat kokonaan teidän omianne, te ette ole niistä sou'takaan velkaa."

He eivät ymmärtäneet, hänen täytyi selittää heille tarkemmin, ja he istuivat hieman kalpeina hämmästyksestä noitten suurten numeroitten ja sen rohkean keikauksen johdosta, jonka he olivat uskaltamaisillaan.

"Niin, summa on melkein sama, joka omaisuudestamme on tarjottu ... 240,000 frangia saan minä nyt tilastamme, joka ennen oli 400,000 frangin arvoinen. Kun olen maksanut lainaamani summan, jää minulle täsmälleen se, mitä tarvitaan osakkeihin. Mutta onhan kauheaa panna kaikki, koko olemassaolomme yhdelle kortille!"

Ja hänen kätensä vapisivat, hän istui ajatellen tuota konetta, joka ensin oli ottanut häneltä hänen säästörahansa, sitten lainatut 70,000, ja joka nyt uhkasi niellä koko maaomaisuuden. Tytär istui hiljaa, kirkkaat, innokkaasti osaaottavat silmät äitiin kiinnitettyinä.

Saccard hymyili rohkaisten.

"Luonnollisesti täytyy teidän välttämättä luottaa meihin. Mutta numerot puhuvat, eikö totta? Käykää lävitse laskelmamme ja sitten on luullakseni mahdotonta epäillä. Otaksukaamme, että te ryhdytte tähän liikeyritykseen, teillä on silloin 600 osaketta, jotka, täysin suoritettuina, ovat maksaneet teille 257,000 frangia. Keskikurssi on nyt, kuten tiedätte, 1,300 frangia, joka tekee kokonaissumman 780,000 frangia. Te olette jo kolminkertaistuttaneet omaisuutenne. Ja tätä tulee jatkumaan, saatte nähdä millainen nousu siitä tulee, kun olemme laskeneet uudet osakkeemme liikkeeseen. Lupaen teille miljonan ennen vuoden loppua."

"Oi, äiti!" pääsi Alice'lta ehdoton huokaus.

Miljona! Talo rue Saint-Lazare'n varrella vapautuisi hypotekista, puhdistuisi köyhyyden liasta. Heidän taloutensa pääsisi varmalle pohjalle, ei enää noita tuskia, joita he olivat kärsineet, nuo ylhäiset köyhimykset, joilla on omat ajopelit, mutta ei leipäpalaa! Tytär saisi riittävät myötäjäiset, saisi miehen ja lapsia, pääsisi nauttimaan sitä onnea, jonka köyhin kadun kerjääjätärkin voi itselleen kustantaa! Poika, joka ei kestänyt Roman ilmanalaa, voisi palata kotiin, elää nimensä arvoisesti. Äiti pääsisi taas liikkumaan omassa piirissään, voisi maksaa kuskinsa, eikä tarvitsisi enää kituilla ja säästää voidakseen kustantaa itselleen ylimääräisen ruokalajin tiistaina päivälliseksi, ja pääsisi näkemästä nälkää muina viikon päivinä!

Kreivitär oli jo vakuutettu, hän kääntyi tyttären puoleen tältä tukea hakien.

"No, mitä sinä sanot?"

Mutta nuori tyttö ei sanonut mitään, hän painoi katseensa alas ja salasi silmien loiston.

"Aivan niin", jatkoi äiti hymyillen, "minä unohdin, että sinä kokonaan olet antanut päätösvallan minulle".

Hän kääntyi Saccard'iin.

"Niin, herra Saccard, teidän mainettanne ylistetään kaikkialla. Kaikkialla kerrotaan teidän kauniista, liikuttavista teoistanne. Ei ainoastaan ruhtinatar d'Orvideo, vaan kaikki ystävättäreni ovat ihastuneet teidän yrityksiinne. Monet heistä ovat kateita minulle sen johdosta, että olen teidän ensimmäisiä osakkeenomistajianne, ja jos kuuntelisi heidän neuvojaan, pitäisi myydä sänkyvaatteensakin ja sijoittaa rahat teidän huostaanne."

Hän hymyili mielihyvystä.

"Minusta he ovat hiukan hulluja — todellakin hiukan hassuja. Mutta ehkä se johtuu siitä, etten minä ole tarpeeksi nuori. Tyttäreni sitävastoin on ihailijattarianne. Hän uskoo teidän tehtäväänne ja hankkii teille kannattajia kaikkialta seuraelämästä."

Saccard loi katseen Alice'en ja tämä näytti niin iloiselta, niin loistavalta luottamuksessaan, että hän Saccard'in mielestä oli vallan kaunis huolimatta keltaisesta ihostaan, jo kuihtuneista piirteistään ja liian pitkästä kaulastaan. Ja hän tunsu itsensä suureksi ja hyväksi ajatellessaan voivansa lahjottaa onnen tuolle hentomieliselle olenolle, joka muuttui kauniiksi pelkän ajatuksenkin johdosta naimisiin pääsemisestä.

"Oi niin", sanoi Alice hiljaisella, melkein kaukaiselta kuuluvalla äänellä, "onhan se niin kaunis ajatus valottaa tuo kaukainen maa ... se on uuden ajanjakson alkuna ristin leimuavan merikin alla..."

Liikuttavan hiljaisuuden jälkeen nousi kreivitär vihdoin.

"No niin, herraseni, olen vakuutettu. — Kirjotan notariolleni hyväksyväni tarjouksen. Suokoon jumala minulle anteeksi, jos teen väärin."

Saccard oli myös noussut ja hän selitti juhlallisella ja liikuttetulla äänellä:

"Jumala itse on antanut teille tämän ajatuksen, rouva kreivitär, olkaa varma siitä!"

Ja saattaessaan heitä käytävään, välttääkseen odotushuonetta, missä tungosta jatkui, kohtasi hän Dejoie'n, joka tallusteli siellä hämillään.

"Mitä nyt taas? Ei kai ole useampia, jotka haluavat tunkeutua luokseni?"

"Ei, ei, herra tirehtööri ... jos minä uskaltaisin pyytää tirehtööriltä neuvoa ... se koskee minun omia asioitani."

"Omia asioitanne? Niin, sehän on totta, te olette osakkeenomistaja, te myöskin. No niin, ystäväni, ottakaa vastaan uudet osakkeet, jotka teille määrätään; myykää viimeinen paitanne, jos niin tarvitaan. Sen neuvon annan kaikille ystävillemme."

"Ei, herra tirehtööri, se on liian paljon, niin pitkälle ei minun ja tyttäreni kunnianhimo ulotu. Alussa otin kahdeksan osaketta 4,000 frangilla, jotka vaimoraukkani oli haalinut kokoon, eikä minulla edelleenkään ole muuta kuin ne kahdeksan, sillä kun uudet osakkeet päästettiin liikkeeseen, kaksi eri kertaa, ei meillä ollut rahoja lunastaa niitä. Enkä minä siitä aikonutkaan puhua, minun piti vain kysyä, mitä herra meinaa, jos minä myisin osakkeeni."

"Mitä te sanotte, ihminen? Myisitte!"

Kunnioittavin elein selitti Dejoie asemansa. Nykyisen kurssin mukaan — 1,300 fr. — olivat hänen osakkeensa 10,400 frangin arvoiset. Hän voisi siis vallan hyvin antaa Nathalie'lle myötäjäiset, joita kirjansitoja vaati. Mutta yhtämittaisen nousun kestäessä olivat hänen omat halunsa heränneet, ja hän oli ajatellut — aluksi hyvin hämärästi ja epämääräisesti, mutta nyttemmin oli se melkein muuttunut hänen vakaaksi päätöksekseen — hankkia itselleen pienen 600 frangin vuosikoron, jotta hän voisi antautua lepoon. Mutta siihen vaadittiin 12,000 frangin pääoma, ja yhdessä tyttären myötäjäisten kanssa kolhosi kokonaissumma 18,000 frangiin. Ja hän epäili, voisiko hän koskaan saavuttaa moista summaa, sillä sitä varten pitäisi kurssin nousta 2,300 frangiin.

"Te ymmärrätte, herra tirehtööri, että, jolleivät ne enää kohoaa, tahdon mieluummin myydä, sillä Nathalie'n onni ennen kaikkea, vai mitä? Mutta jos osakkeet vielä kohoaisivat, joutuisin aivan pois suunniltani, jos olisin ryhtynyt myymään."

"Kulkaapas, ukkoseni, te olette kovin yksinkertainen! Luuletteko, että aiomme pysähtyä 1,300? Oletteko nähnyt minun myyvän? Te tulette saamaan 18,000 frangianne, siitä menen minä vastuuseen. Menkää nyt tiehenne ja ajakaa pois kaikki ihmiset, sanokaa heille, että minä olen mennyt ulos!"

Jäätyään yksin kutsui Saccard luokseen molemmat konttoripäälliköt ja he lopettivat työnsä rauhassa.

Päätettiin kutsua elokuussa uusi ylimääräinen yhtiökokous päättämään pääomanlisäyksestä. Hamelin, jonka piti johtaa puhetta, saapui Marseille'n heinäkuun loppupäivinä. Hänen sisarensa oli viimeisten kahden kuukauden aikana jokaisessa kirjeessään kehottanut häntä yhä yksipäisemmin palaamaan takaisin. Keskellä pankin ennenkuulumatonta menestystä, joka lisääntyi päivä päivältä, oli hänellä levoton aavistus uhkaavasta vaarasta, ja senvuoksi oli hänestä parempi, että veli tuli kotiin ja sai nähdä omin silmin, sillä hän ei enää luottanut itseensä. Pitikö hänen tunnustaa suhteensa Saccard'iin, josta viattomalla veljellä ei ollut aavistustakaan? Voimakkaimpina hetkinään kuvitteli hän antavansa täydellisen selityksen, eikä uskovansa enää niin huomattavien summien hoitoa miehelle, joka oli heittänyt mereen niin monta miijonaa ja aiheuttanut niin monen ihmisen häviön. Mutta sitten sumeni taas hänen selvänäköisyytensä, eikä hän voinut löytää selviä syytöksiä, vaan ainoastaan muutamia sekavuuksia, jotka Saccard'in väitteen mukaan olivat yhteisiä kaikille luottolaitoksille. Hän ei lopulta lainkaan tiennyt mitä tehdä, oli hetkiä, jolloin hän ihaili Saccard'ia enemmän kuin koskaan ennen. Hän tunsii olevansa nainen ja pelkäsi, ettei hänellä ollut enää tarpeeksi toimintavoimaa. Ja siitä syystä oli hän sangen iloinen veljen kotiintulon johdosta.

Veli oli mitä parhaimmalla tuulella, menestys oli täydellinen, rautatiekysymys järjestetty, valmistavat työt alkaisivat pian ja työpajoja avattaisiin kaikkialla, niinpian kuin yhtiö lopullisesti oli perustettu Parisissa. Hän oli niin täynnä innostusta ja tulevaisuuden toivoa, että Caroline näki parhaaksi vaieta, hänen oli mahdotonta sanoa mitään varmaa.

Saccard heittäytyi Hamelin'in kaulaan ja suuteli häntä eteläranskalaisen tavallisella ylitsekuohuvalla vilkkauksella. Ja kun toinen suullisesti oli vahvistanut kirjalliset ilmoituksensa ja kertonut joukon yksityiskohtia täydellisesti onnistuneesta pitkästä matkastaan, huudahti hän ihastuneena:

"Niin, rakas ystäväni, nyt olemme me Parisin herroja, markkinoitten kuninkaita. Minä olen myös työskennellyt kelpotavalla. Saattepa kuulla."

Ja hän ryhtyi heti selittämään suunnitelmaansa pohjapääoman korottamisesta 150 miljonaan laskemalla ulos 100,000 uutta osaketta, jolloin samalla saataisiin peitettyksi sekä vanhat että uudet. Hän tarjosi ne 850 frangin hintaan, jolloin 350 frangia menisi vararahastoon, joka edellisissä vuositilinpäätöksissä luovutettujen summien kanssa kohoaisi 25 miljonaan; tarvitsisi vain hankkia yhtä suuri summa ja silloin olisi koossa 50 miljonaan, jotka hän tarvitsi 200,000 osakkeen täytteeksi. Ja tässä tuli hänen "loistava keksintönsä" avuksi, hän oli tehnyt todennäköisyyslaskelmia kuluvan vuoden voitosta, jonka hän arveli nousevan 36 miljonaan. Siitä voisi helposti ottaa nuo puuttuvat 25 miljonaan. Ja Yleispankilla olisi niinmuodoin jouluk. 31 p:nä 1867 150 milj. pääoma, jaettuna 300,000:teen täysinmaksettuun osakkeeseen.

Hiukan pyörällä päästään oli Hamelin istunut ja selaillut kirjallista ehdotusta ja tarkastellut sen numeroita.

"Ei pitäisi missään tapauksessa määrällä etukäteen voitosta, joka ei vielä ole käsissä. En tahdo puhua yrityksistänne, joita, kuten kaikkia ihmistöitä, seuraavat kaikenlaiset onnettomuudet, mutta minun mieltäni kiinnittää pääasiassa Sabatani'n tili ... yli 3,000 osaketta, jotka edustavat yli kahta miljonaan! Ja ne on viety kreditpuolelle, vaikka niitten pitäisi olla debetpuolella, koska Sabatani on vain nimellisosakkaamme. Voimmehan sen tunnustaa toisillemme näin meidän kesken. Ja monet apulaisemme — vieläpä pari johtokunnan jäsentämme — näyttelevät samaa osaa. Minä ymmärrän sen kyllä, teidän ei tarvitse selittää sitä minulle. Ja minua huolestuttaa se seikka, että meillä on tuollainen joukko hallussamme omia osakkeitamme. Ei siinä kyllin, ettemme ole saaneet penniäkään noista osakkeista, vaan ne estävät myös meidän liikkeitämme, ja jonain kauniina päivänä tulee niistä turmiomme."

Rouva Caroline loi veljeensä kehottavan katseen, sillä tämä oli lausunut juuri hänen pelkonsa.

"Oh, tuo pörssipeli!" mutisi hän.

"Emmehän me pelaa!" huudahti Saccard. "Täytyyhän jokaisella olla oikeus tukea omia papereitaan ja me olisimme tyhmeliinejä, jollemme pitäisi huolta, että Gundermann ja muut eivät voi alentaa osakkeitamme arvoa pelaamalla meitä vastaan. Vielä eivät he ole uskaltaneet oikein rynnätä esille, mutta sekin hetki tulee kerran. Senvuoksi olen iloinen, että meillä on osa liikeneviä osakkeita, ja minä sanon teille, että olen valmis ostamaan lisää. Niin, minä ostan ennen itse kuin annan kurssin aleta centime'äkään."

Hän oli lausunut nämä sanat erityisellä ponnella, ikäänkuin hän olisi vannonut ennen kuolevansa kuin antautuvansa. Mutta sitten pakottautui hän rauhalliseksi ja nauroi vaikkei nauru näyttänyt tulevan oikein sydäimestä.

"Vai niin, alkaako epäluottamus taas! Luulin, että tämä kysymys oli selvä kerta kaikkiaan. Te olette luvannut luottaa minuun; antakaa minun siis toimia! Tarkotukseni on vain hankkia teille suuri, suuri omaisuus!"

Hän vaikeni ja lisäsi hillityllä äänellä, ikäänkuin hän olisi pelännyt omaa rohkeuttaan:

"Te ette tiedä mikä on tarkotukseni? Minä tahdon saada kurssin 3,000 frangiin."

Hän ojensi kättään, hän näki tuon 3,000 frangin kurssin nousevan kuin leimuava kiertotähti yli pörssin taivaan.

"Se on mieletöntä", sanoi Caroline-rouva.

"Niinpian kuin kurssi nousee yli 2,000 frangin", selitti Hamelin, "on jokainen uusi nousu vaara, ja mitä minuun tulee, niin sanon teille etukäteen, että aion myydä osakkeeni; en halua olla mukana sellaisissa hullutuksissa."

Saccard hymyili taas, pidättyvästi, mutta samalla toivorikkaasti.

"Luottakaa vain minuun, luulen hoitaneeni teidän asianne sangen hyvin. Toihan Sadova teille miljonan."

Se oli totta, sitä ei Hamelin tullut ajatelleeksi: he olivat ottaneet vastaan tuon miljonan, joka oli kalastettu pörssin sameasta vedestä. He istuivat hetkisen vaiti ja kalpenivat ajatellessaan, etteivät he ehkä olleet käyttäytyneet aivan moitteettomasti. Oliko heidätkin pelin spitali saastuttanut? Oliko mahdotonta pysyä terveenä siinä epäpuhtaassa ilmassa, jota heidän liikeasiansa pakottivat heidät hengittämään?

"Aivan oikein", mutisi Hamelin, "mutta jos minä olisin ollut kotona..."

Saccard ei sallinut hänen puhua loppuun.

"No, no, ei mitään omantunnonnuhteita. Nuo rahat me otimme juutalaisrakkarien taskuista!"

Kaikki kolme nauroivat. Eihän voinut sallia puhdistaa itseään, pitihän joskus näyttää, että on nahka nenän päällä. Sellainen on elämä: ihmiset eivät ole täydellisiä, ja jos tahtoo päästä kiusauksista, täytyy mennä luostariin.

"Niin, niin", sanoi Saccard hilpeästi, "elkää nyt nyrpistäkö nenäanne rahalle, ensiksi on se tyhmää ja toiseksi voivat ainoastaan heikot halveksia sen mahtia. Olisihan järjetöntä raataa itsensä kuoliaaksi rikastuttaakseen toisia ja ottamatta hyvin ansaittua osaansa."

Hän vallitsi heitä, eikä sallinut heidän sanoa sanaakaan.

"Tiedättekö, te saatte pistää sievosen summan taskuunne. Odottakaapa hiukan!"

Ja nuorukaisen eloisuudella kiiruhti hän Caroline-rouvan pöydän ääreen, otti lyijykynän ja paperilapun ja alkoi laskea.

"Odottakaa! Minä teen teidän tilinne. Minä kyllä tiedän minkälainen se on. Te saatte pankin perustamistilaisuudessa 500 osaketta, niitten luku on kaksi kertaa kaksinkertaistunut, niin että ne nyt nousevat 2,000. Uuden liikkeellelaskemisen jälkeen siis 3,000."

Hamelin aikoi keskeyttää hänet, mutta hän jatkoi:

"Ei, ei, elkää sanoko halaistua sanaa! Minä tiedän varsin hyvin, että te voitte maksaa ne perimillänne 300,000 frangilla ja sillä miljonalla, jonka te ansaitsitte Sadovasta. Kuulkaapas nyt: ensimmäiset 2,000 osakettanne ovat maksaneet teille 435,000 frangia, viimeiset 1,000 tulevat maksamaan 850,000, yhteensä 1,285,000 frangia, teille jää siis vielä 15,000 frangia huvituksiinne, puhumattakaan palkastanne, jonka me aiomme korottaa 60,000 frangiin."

Molemmat sisarukset kuuntelivat hämillään ja lopuksi he kiintyivät noihin numeroihin.

"Huomaattehan nyt itsekkin, että olette rehellisiä, maksatte sen mitä otatte. Mutta tuo kaikki on joutavaa, minä tahdoin sanoa vain seuraavaa."

Hän nousi ja heilutti paperia voitonriemuisin ilmein.

"Kun kurssi nousee 3,000, tuottavat teidän 3,000 osakettanne yhdeksän miljoonaa."

"Mitä —? Kun kurssi nousee 3,000?" huudahtivat he, ikäänkuin pannen vastalauseensa tätä hullutusta vastaan.

"Aivan niin! Ja minä kiellän teitä myymästä osakkeitanne ennen sitä! Minä tiedän kyllä keinoja estää teitä tekemästä sitä — niin, väkivallalla jos niin tarvitaan. Onhan toki oikeus estää ystäviään tekemästä tuhmuuksia."

Johtokunnan kokous pidettiin rue de Londres'in loistorakennuksen uudessa salissa. Puheenjohtajan tuoli oli oikea valtaistuin, mahtavampi muita nojatuoleja, jotka seisoivat majesteettillisessa rivissä kuin jossain ministeristön kokoussalissa, tavattoman suuren, punasella samettiliinalla peitetyn pöydän ympärillä. Ja valkeasta marmorista tehdyn mahtavan uuniin päällä, jossa talvisin paloi kokonaisia hirsii, seisoi paavin rintakuva, jonka rakastettavat ja hienot piirteet näyttivät hymyilevän ilkeästi jouduttuaan tälle paikalle.

Saccard oli saanut kaikki johtokunnan jäsenet käsiinsä ostamalla aivan yksinkertaisesti useimmat heistä. Markisi de Bohain, joka verekseltään oli tavattu eräässä lahjusjutussa, joka suuressa määrin lähenei kavallusta, sai kiittää Saccard'ia siitä, että asia jäi salaisuuden verhoon, sen jälkeen kun varastettu yhtiö oli saanut rahansa takasin, ja hänestä oli luonnollisesti tullut johtajan uskollinen palvelija, ilman että hän senvuoksi olisi lakannut kantamasta ylhäistä päätään korkealla ja olemasta yhtiön koristuksena. Sen perästä kuin Rougon, suutuksissaan sähkösanoman varkainlukemisesta, oli ajanut Huret'n ovesta, oli tämä aivan kokonaan antautunut Yleispankin palvelukseen, oli sen asiamiehenä kamarissa, kalasti sen eduksi politikan sameassa vedessä ja pisti suurimman osan likaisesta voitostaan omaan taskuunsa; hän kulki niin röyhkeästi tietään, että hänen tekonsa olisivat voineet hankkia hänelle vapaan ylläpidon kuritushuoneessa. — Vicomte de Robin-Chagot, varapuheenjohtaja, nosti 100,000 frangia salaisia palkkioita siitä, että hän nurkumatta allekirjotti nimensä Hamelin'in pitkinä poissaoloaikoina. — Pankkiiri Kolb otti niinikään maksua toimeentomasta jäsenyydestään, ja itsensä Sédille'n, silkkitehtailijan, joka oli hävinnyt pörssissä suuren summan, oli täytynyt lainata Saccard'ilta huomattava erä, jota hän ei ollut kyennyt maksamaan takasin. — Ainoastaan Daigremont säilytti itsenäisyytensä Saccard'ia vastaan, joka välistä oli levoton sen johdosta, mutta olihan mies rakastettava ja kohtelias kuten tavallisesti, kutsui hänet juhliinsa, kirjotti kaiken alle huomautuksitta, velton parisilaisen välinpitämättömyydellä, joka katsoo sormiensa lomitse kaikkea, niinkauankuin ansaitsee rahaa.

Vaikka hallinto tänään kokoontuikin tekemään niin tärkeitä päätöksiä, kävi kaikki yhtä vapaasti kuin ennenkin. Oli tullut niinikään tavaksi työskennellä vain pienemmässä kokouksessa kuukauden 15:ta; suuri kokous kuukauden lopussa vahvisti vain juhlallisesti ennen tehdyt päätökset. Kaikki hallinnonjäsenet olivat vähitellen tulleet niin toinen toisensa kaltaisiksi, että pöytäkirjat, joissa ilmaistiin vain alituinen myöntymys, uhkasivat tulla väsyttävän yksitoikkoisiksi; senvuoksi oli keksitty sellainen aate, että muutamien johtokunnan jäsenten annettiin lausua arveluttavuuksia ja huomautuksia, jotka antoivat aiheita yksityiskohtaiseen keskusteluun.

Daigremont kiiruhti Hamelin'ia vastaan ja puristi hänen kättään; hän oli kuullut puhuttavan, mitä hyviä ja suuria uutisia tämä oli tuonut mukanaan.

"Rakas puheenjohtaja, sallikaa minun onnitella teitä!"

Kaikki ympäröivät insinöörin ja imartelivat häntä, Saccard'kin, ikäänkuin hän olisi tavannut tämän vasta nyt. Ja kun kokous oli avattu ja Hamelin ryhtynyt lukemaan selontekoa, kuuntelivat kaikki, mitä muulloin ei tapahtunut. Kauniit tulokset, loistavat tulevaisuuden lupaukset, nerokas pääomanlisäys, jonka kautta vanhat osakkeet tulisivat maksetuiksi, kaikki tämä otettiin vastaan ihastunein päännökyäksin. Eikä kenenkään päähän pistänyt pyytää lähempiä selityksiä. Kaikki oli erinomaista. Sédille huomasi virheen laskuissa, mutta yksimielisesti päätettiin olla ottamatta hänen huomautustaan pöytäkirjaan, jottei sekotettaisi soraääniä hallinnon jäsenten kauniiseen yksimielisyyteen; he kiiruhtivat kaikki allekirjottamaan nimensä ihastuksen humussa ilman pienintäkään huomautusta.

Kolme päivää sen jälkeen pidettiin ylimääräinen yhtiökokous hotelli de Louvren suuressa salissa. Sääntöjen mukaan täytyi omistaa vähintään kaksikymmentä osaketta päästäkseen mukaan, ja saapuville tuli 1,200 osakasta edustaen yli 4,000 ääntä. Vilkas puheensorina kuului salissa, jossa kaikki johtokunnan jäsenet ja pankin korkeimmat virkailijat olivat saapuvilla. Sabatani seisoi erään joukon keskellä ja puhui huokaillen kotimaastaan, Idästä; hän kertoili, mitä merkillisimpiä juttuja: täytyi vain taivuttaa vähän selkäänsä poimiakseen kultaa, hopeaa ja kalliita kiviä. Ja Maugendre, joka kesäkuussa oli päättänyt ostaa 50 Yleispankin osaketta, kuunteli häntä suu selällään, iloiten tekemästään viisaasta päätöksestä, samalla kun Jantrou, joka oli vajonnut mitä likaisimpiin hurjisteluihin, kun hänellä nyt oli rahoja, seisoi ivallisesti virnistellen, aivan veltona edellisen päivän juhlien jälkeen.

Avattuaan kokouksen pyysi puheenjohtaja Lavignière'ä, joka oli uudestaan valittu tilintarkastajaksi ja joka vuoden lopussa oli oman toivomuksensa mukaan määrätty ottaa hallintoon, lukemaan selostuksen yhtiön rahallisesta asemasta tulevan joulukuun lopussa. Säännöissä oli määrätty, että etukäteen oli tarkastettava kirjanpäättös. Hän kosketteli ohimennen edellisen vuoden tilejä, jotka huhtikuussa oli esitetty osakkaille, erinomaista tulosta, 11,5 miljonan puhdasta voittoa, josta yhtiö kykeni suorittamaan 33 prosentin voitonjaon. Senjälkeen esitti hän suuren määrän numeroita todistaakseen, että ne 36 miljonaa, jotka laskettiin pankin tuloiksi kuluvalta vuodelta, eivät lainkaan olleet liian korkealle arvatut, vaan päinvastoin asetetut sangen vaatimattomiksi. Hän puhui aivan varmaan vilpittömässä mielessä ja oli omantunnontarkasti tarkastanut hänelle esitetyt paperit, mutta ei mitään voi olla epävarmempaa, sillä tarkastaakseen perinpohjin tilien paikkansa pitäväänsä täytyi tutkia erikseen jokainen tekijä, jokainen posti. Sitäpaitsi ei kukaan kuunnellut. Ainoastaan muutamat kiihkoilijat — Maugendre ja muut pikkueläjät, jotka edustivat ääntä tai kahta — ahmivat jokaisen numeron, joka tunkeutui melun läpi. Molempien tilintarkastajien tarkastus oli aivan merkityksetön. Eikä hiljaisuus palannut, ennenkuin Hamelin vihdoinkin nousi. Ennenkuin hän oli avannut suunsa, osotettiin jo suosiota hänen innolleen ja tuon miehen väsymättömälle rohkeudelle, joka oli matkustanut niin kauas tuodakseen sieltä kultasäkkejä ja tyhjentyäkseen ne Pariisiin. Ihastus nousi lakkaamatta ja saavutti mielenosotuksen luonteen hänen kertoessaan kuluvan vuoden saavutuksista ja tekeillä olevista uusista yrityksistä. Ja hyväksyminen oli yksimielinen, kun Hamelin vihdoinkin kehitti yhtiökokoukselle aikomiaan ehdotuksia: pääoman lisääminen 150 miljonaa, antamalla ulos 100,000 uutta osaketta à 850 frangia, vanhojen osakkeitten suorittaminen uusien palkkiosummalla ja kuluvan vuoden edellytetty voitto. Tätä nerokasta aatetta tervehdittiin suosionosotusten myrskyllä. Maugendren nähtiin kaikin voimin paukuttavan suuria nyrkkejään yli toisten päitten. Johtokunnan jäsenet ja pankin korkeammat virkamiehet etupenkeillä olivat suunniltaan ihastuksesta, mutta heidät voitti Sabatani, joka oli noussut ja kirkui: "Bravo, Bravo!" aivan kuin teatterissa. Kaikki ehdotukset menivät loistavasti lävitse.

Saccard oli kuitenkin asettanut pienen komedian näyttämölle. Hän tiesi, että häntä syytettiin pelistä, ja hän tahtoi poistaa kaikki epäilysten jäljetkin niistä pelkureista osakemiehistä, joita mahdollisesti voi löytyä salissa.

Jantrou, joka oli saanut ohjeita etukäteen, nousi ja lausui laahaavalla äänellään:

"Herra puheenjohtaja, luulen täyttäväni useitten osakkeenomistajien toiveen pyytäessäni selitystä siitä, ettei pankilla ole hallussaan ainoatakaan omaa osakettaan."

Hamelin, joka ei ollut valmistunut, seiso hetken hämmentyneenä. Hän kääntyi vaistomaisesti Saccard'in puoleen, joka tähän saakka oli istunut hiljaa paikoillaan, mutta nousi nyt, ojensi pienen vartalonsa ja vastasi läpitukevalla äänellään:

"Ei ainoatakaan, herra puheenjohtaja!"

Vastausta tervehdittiin taas hyvähuudoilla — ei tietty minkätähden. Hän itse asiassa valehteli, mutta olihan totta, ettei yhtiöllä ollut yhtään osaketta omissa nimissään, sillä ne kuuluivat kaikki Sabatani'lle tai muille nimellisosakkaille. Ja siinä oli kaikki; paukutettiin vielä uudestaan käsiä ja kaikki menivät matkoihinsa mitä iloisimman mielialan vallitessa.

Seuraavana päivänä sisälsivät sanomalehdet kertomuksia tästä yhtiökokouksesta, ja ne herättivät tavatonta huomiota sekä pörssissä että muualla. Muuten oli Jantrou'n nyt vihdoinkin onnistunut ostaa "Pörssilehti", jolla oli kahdentoistavuoden tahraton menneisyys takanaan. Neljäntoista päivän kuluessa kohosi kurssi 1,500, ja elokuun lopussa nousi jo asteettain 2,000 frangiin. Ihmiset olivat kuin hulluja, ostettiin ja ostettiin yhä. Järkevimmätkin olivat vakuutettuina, että kurssi oli kohoava loppumattomiin.

Ja tämä Yleispankin mieletön osakkeitten kohoaminen, joka liiti eteenpäin ikäänkuin uskonnollisen kiihkon siivillä, näytti olevan ikäänkuin säestystä Tuilrie'tten ja Mars-kentän huumaavalle juhlasoitolle, joka pyörrytti alituisen näyttelyjuhlan telmeessä elävän Parisin päätä. Liput liehuivat raskaassa, kuumassa ilmassa, joka ilta loisti ilotulitettu kaupunki kuin jättiläispalatsi, missä hurjitelut valvovat aina aamunkoittoon asti. Nautinnonhalu levitti tartuntaansa talosta taloon, kaupunki kylpi himojen väräjävässä, kuumeisessa ilmassa, hukkuu siihen kuin muinoin Babylon, Sodoma ja Ninive. Toukokuun alusta lähtien oli kuninkaita ja keisareja tullut kaikilta mailman kolkilta. Niitä oli pitkä, loistava kulkue, liki sata hallitsevaa ruhtinasta, prinssiä ja prinsessaa. Oli hurrattu Venäjän ja Itävallan keisareille, Turkin sulttaanille ja Egyptin varakuninkaalle, ihmiset olivat vähällä ajattaa ylitseen nähdäkseen Preussin kuninkaan ajavan ohitse, ruhtinas Bismarck'in seuraamana. Lakkaamatta kaikuiivat kuninkaalliset tervehdykset Invalidihotellista, samaan aikaan kun ihmiset tallasivat toisiaan kantapäille päästäkseen näkemään raskaita, mustia Kruppin kanuunoita, jotka Saksa oli asettanut näytteille. Melkein joka viikko sytytti opera kruununsa jotain loistoesitystä varten. Tunkeiltiin pikku teattereissa ja ravintoloissa ja katukäytävillä tuskin mahtui prostitueerattujen naisten valtava virta.

Napoleon tahtoi omakätisesti jakaa palkinnot 60,000 näytteillepanijalle, ja tämä toimitus voitti kaikki

muut loistavuudessa, se oli kuin pyhimyskehä Parisin otsalla. Se oli keisarikunnan suurin juhla, jossa Napoleon esiintyi bengalivalaistuksessa Europan valtijaana, puhui tyynellä arvokkuudella maan voimasta ja lupasi rauhaa. Samana päivänä saatiin Tuilrie'ssa tietää kauhea uutinen Meksikosta, Maximilian oli telotettu, Ranskan kulta ja veri mennyt hukkaan hyödyttä, mutta tämä uutinen pidettiin salassa, ettei sillä sekotettaisi juhlaa. Se oli hautakellojen ensimmäinen varottava kumahdus, kellojen, jotka pian olivat soittavat tämän ylpeän aurinkoisen päivän loppuneeksi.

Ja keskellä tätä ihanuutta näytti myöskin Saccard'in tähti kohoavan korkeimpaan loistoonsa. Vihdoin, niin monien vuosien hedelmättömien ponnistusten perästä, oli hän nyt vallottanut onnen, piti sitä sidottuna kuin orjatarta, kuin kuollutta kappaletta, jota voi vapaasti vallita ja teljetä sen lukkojen taakse. Harjottaessaan tonttikeinottelua Monceau-korttelissa oli hänellä ollut sangen korkea asema, mutta koskaan ei hän ollut tuntenut itseään näin Parisin herraksi. Ja nyt, kun hän seisoi jalka vastustajansa niskalla, valtasi hänet hurja nautinnonhalu.

Ensi töikseen, tuntiessaan itsensä kaikkivaltiaaksi, erotti hän Huret'n ja antoi Jantrou'n tehtäväksi alkaa sotaretken Rougon'ia vastaan katolisuuden nimessä. Ja hänen voittokulkunsa ohessa lisääntyi hänen rohkeutensa, eikä hän enää pitänyt salassa suunnitelmaansa hyökätä suurten juutalaisten pankkiliikkeitten kimppuun Gundermann'in henkilössä, hänen miljardinsa oli hävitettävä ja hänet itsensä syöstävä valtaistuimelta. Yleispankki oli kehittynyt niin ihmeellisellä tavalla; miksi se ei voisi, koko kristikunnan tukemana, joittenkin vuosien kuluttua päästä yksinhallitsevaksi pörssissä? Ja hän asettui kilpailijaksi, naapurikuninkaaksi, jolla oli yhtä suuri valta ja samallaiset vaatimukset, kun taas Gundermann sangen vaatimattomasti, sallimatta itselleen edes ivallista ilmettä, yhä väijyi ja odotti ja näytti mielenkiinnolla seuraavan osakkeitten alituista nousua. Koko hänen voimansa oli kerta kaikkiaan siinä, että hän oli kärsivällinen ja uskoi johdonmukaisuuden voimaan.

Saccard'in intohimoinen kiivaus oli antanut hänelle tuulta purjeisiin, hänen intohimonsa olivat myöskin hänet lopulta kukistavat. Caroline, joka oli päässyt niin pitkälle, että hymyili silloinkin, kun hänen sydämensä vuoti verta, oli edelleen hänen ystävättärensä, jonka neuvoja hän kuunteli sellaisella huomaavaisuudella, kuin olisi tämä ollut hänen vaimonsa. Vapaaherratar Sandorff, jonka himokkaat, punaiset huulet ja tuliset silmät aina valehtelivat, ei huvittanut enää Saccard'ia, sillä hän oli kylmä kuin jää. Sen vuoksi ajatteli hän istuessaan juuri hankitun miljonäläjän päällä ostaa itselleen oikein kalliin rakastajattaren ja näyttää sitä koko Parisille, niinkuin olisi hän kustantanut itselleen suuren jalokiven ainoastaan sen hovin vuoksi, minkä tuottaa sen kiinnittäminen kaulaliinaan. Ja eikö se olisi ollut oivallinen reklaami? Onhan miehen, jolla on varaa heittää tukuttain rahoja naiselle, asema Kroisoksena taattu.

Hänen vaalinsa kohdistui heti rouva de Jeumont'iin, jonka luona hän oli syönyt pari kertaa päivällistä Maxime'n kanssa, kolmestakymmenestäkuudesta vuodestaan huolimatta, hänen piirteensä olivat säännölliset ja vakavan kauniit kuin Junon, ja hänen maineensa johtui siitä, että keisari oli maksanut 100,000 frangia yhdestä ainoasta kohtauksesta hänen kanssaan, puhumattakaan ritaritähdestä hänen miehelleen, erinomaisen täsmälliselle herralle, jolla ei ollut mitään muuta asemaa kuin olla vaimonsa mies. Puolisot elivät suuremmoisesti, omasivat pääsyn kaikkialle, ministerien luokse, hoviin. Kaikki tiesivät, että rouva oli erinomaisen kallis tavara rakkausmarkkinoilla, hienompi muita. Ja Saccard, joka erityisesti halusi maistaa tätä keisarillista herkkua, meni tarjouksessaan aina 200,000 frangiin saakka, vaikka mies aluksi nyrpisti nenäänsä tuolle epäilyttävälle liikemiehelle, joka vielä kaiken lisäksi oli epäsiivehllisen huudossa.

Tämä tapahtui jokseenkin samaan aikaan kun pikku rouva Conin oli kieltäytynyt rupeamasta Saccard'in rakastajattareksi. Hän kävi sangen usein paperikaupassa, tarvitsi alituisen muistikirjoja ja oli kovasti ihastunut pikku vaaleaverikköön, tuohon aina iloiseen kiharapäiseen karitsaan.

"Ei, en tahdo! Teidän ... ei koskaan!" Kun hän kerran oli sanonut ei, oli asia ratkaistu, eikä sitä voinut muuttaa.

"Mutta miksi? Näinhän minä teidät yhdessä erään toisen kanssa, muutamana päivänä, kun te tulitte ulos eräästä hotellista Panoraman pasasissa."

Rouva punastui, mutta katsoi Saccard'ia rohkeasti kasvoihin.

"Tiedän kyllä, Gustave Sédille on teidän rakastajanne."

Rouva teki miellyttävän kieltävän liikkeen. Ei, ei, hänellä ei ollut mitään rakastajaa. Ei kukaan voinut kehua saaneensa häneltä kohtausta. Kenenä Saccard häntä piti? Yhden kerran, ehkä oli kerran sattunut, mutta siitä ei voinut puhua. Ja kaikki olivat edelleen hänen ystäviänsä ja osottautuivat sangen kiitollisiksi ja vaiteliaiksi.

"Ehkä siis siitä syystä, etten minä enää ole nuori?"

Rouva Conin nauroi ja teki uuden torjuvan liikkeen ... mitä hän huoli nuoruudesta! Hän oli ollut ystävällinen sellaisiakin kohtaan, jotka olivat vähemmän nuoria ja sievännäköisiä, usein köyhiä raukkojakin kohtaan.

"Mutta minkä vuoksi sitten, sanokaa!"

"Herra jumala, aivan yksinkertaisesti siitä syystä, ettette miellytä minua."

Hän oli edelleen hyvin kohtelias ja näytti olevan pahoillaan, kun ei voinut tehdä Saccard'ille mieliksi.

"Kas niin", sanoi hän raa'asti, "minä tarjoan teille mitä tahdotte ... 1,000, 2,000?"

Hän pudisti päätään.

"10,000?"

Hän keskeytti Saccard'in ja laski pikku kätensä tämän käteen.

"Ei, ei, ei miljonastakaan!"

Hän oli itsepäinen, ja Saccard, jota ärsytti yhä enemmän tämä odottamaton vastarinta, piti päälle vielä kuukauden. Rouvan hymyilevät kasvot, suuret, lempeät, osaaottavat silmät kiihottivat häntä äärimmilleen. Mitä? Raha ei siis voinut antaa ihmiselle kaikkea. Toiset olivat nauttineet hänen suosiotaan ilmaiseksi, mutta hän ei voinut liikuttaa tuon karitsan sydäntä tarjoamalla hänelle mielettömiä summia!

Mutta eräänä iltana vietti hänen turhamaisuutensa loistavaa voittojuhlaa. Se oli hänen olemassaolonsa käännekohta. Ulkoministerin luona olivat pidot, ja hän oli valinnut tämän juhlan, joka annettiin näyttelyn johdosta, esiintyäkseen julkisesti rouva de Jeumont'in ritarina; sillä niihin sopimuksiin, joita tämä nainen teki, sisältyi aina ehto, että onnellinen valittu sai kerran julkisesti näyttäytyä hänen seurassaan, jotta koko mailma saisi nähdä, miten asianlaita oli. Kun pari puoliyön lähetessä astui juhlahuoneustoon aviomiehen parin askeleen päässä seuratessa, vetäytyivät kaikki sivulle, kaikki halusivat nähdä tuon häväistysjutun, ja kuiskailtiin innokkaasti tuntematta mitään harmia, samalla kun kynttiläkruunut heittivät valoaan yli paljaitten olkapäitten ja mustien hännystakkien ja orkesterin keinuvat sävelet aaltoilivat lämpimässä, tuoksuäydessä ilmassa.

Mutta kauempana salissa tunkeili utelias joukko erään korkeavartaloisen kyrassieriunivormuun puetun miehen ympärillä. Mies oli kreivi Bismarck, päätään pitempi kaikkia muita; hän nauroi äänekkäästi, ja hänen kasvonsa, suuret silmänsä, voimakas koukkunenänsä ja mustat viiksensä johtivat katsojan mieleen barbarivallottajan. Sadovan jälkeen oli Preussi päässyt herraksi Saksassa; liittosopimukset Ranskaa vastaan, joitten olemassaolo kauan oli kielletty, olivat jo monia kuukausia olleet allekirjotetut, ja sota, joka toukokuussa oli ollut vähällä puhjeta Luxemburg-kysymyksen johdosta, oli nyt aivan välttämätön.

Kun voitonriemuinen Saccard kulki salin lävitse rouva de Jeumont käsivarressaan ja aviomiehen seuraamana, taukosi kreivi Bismarck hetkeksi nauramasta kuin hilpeä, hyväntahtoinen jättiläinen ja loi uteliaan katseen pariin.

IX.

Hamelin oli viipynyt Parisissa marraskuun alkupäiviin saakka pääoman lisäyksestä aiheutuneitten välttämättömien muodollisuuksien vuoksi, ja hän meni taaskin Saccard'in kehotuksesta notario Lelorrain'in luo ja selitti, että koko osakepääoma oli maksettu, mikä ei ollut totta. Sitten matkusti hän Romaan kahdeksi kuukaudeksi valmistelemaan jotain suurta, salaista suunnitelmaa — todennäköisesti oli se tuo paljon puhuttu unelma siirtää paavi Jerusalemiin, — samalla kun oli tekeillä toinenkin käytännöllisempi yritys, Yleispankin muuttaminen katoliseksi laitokseksi, jota tulisi tukemaan koko kristitty mailma, jättiläiskoneistoksi, joka oli määrätty musertamaan ja lakaisemaan pois maan päältä koko juutalaisen pankkiliikkeen; sieltä aikoi hän vielä kerran palata Itämaille, missä Brassa—Beirut-rautatien rakentaminen vaati hänen läsnäoloaan.

Hän oli iloinen Yleispankin nopean kukoistuksen johdosta, aivan vakuutettu sen järkkymättömästä vakavuudesta, tosin hiukan levoton sen johdosta, että edistys ehkä oli ollut liian suuri. Päivää ennen lähtöään oli hänellä ollut keskustelu sisarensa kanssa, ja hän terotti sisarelleen yhtä ainoata seikkaa:

ettei tämä antaisi vaikuttaa itseensä yleisen innostuksen, vaan myisi heidän osakkeensa, niinpian kuin kurssi oli noussut 2,200 frangiin, sillä hän tahtoi henkilökohtaisesti panna vastalauseensa tätä suhteetonta nousua vastaan, joka hänen mielestään oli sekä mieletön että vaarallinen.

Jäätyään yksin tunsu Caroline-rouva, että se pingottunut ilma, jossa hän eli, kiusasi häntä yhä enemmän. Marraskuun ensimmäisellä viikolla kohosi kurssi 2,200 ja hänen ympärillään kuului ilohuutoja, kiitoksia ja rajattoman toivon ilmauksia. Näyttelyn jälkeen oli koko Parisi aivan kuin juopunut voimansa tunnosta, ei koskaan ennen oltu uskottu niin onneen ja sen ikuiseen kestävyYTEEN. Kaikkien arvopaperien kurssi oli noussut, epäluotettavimmatkin löysivät ostajia, mutta itse asiassa kätki tämä erinomaisen loistava pinta tyhjän sisällön. Ensimmäisen iskun kohdatessa oli kaikki musertuva. Ja Caroline luultavasti aavisti tämän, sillä hän tunsu sydämensä pusertuvan kokoon joka kerta kun Yleispankin osakkeet edelleen nousivat.

Sitäpaitsi oli Carolinella muita suruja. Työkodista ei enää kuulunut valituksia Victor'in suhteen, josta oli tullut hiljainen ja kiltti, ja se seikka, ettei hän ollut kertonut Saccard'ille vielä mitään, johtui aivan harvinaisen voimakkaasta häveliäisyyden tunteesta, joka sai hänet lykkäämään asian päivästä päivään. Hän oli omista varoistaan maksanut Maxime'lle lainaamansa 2,000 frangia, ja tämä moitiskeli häntä vähän niitten 4,000 frangin vuoksi, joita Busch ja rouva Méchain yhä edelleen vaativat; nuo ihmiset rosvosivat häntä ja isä varmaan raivostuisi asian kuultuaan. Hän oli myös monet kerrat hyljännyt Buschin rahavaatimukset, ja tämä alkoi jo loppumattomien keskustelujen jälkeen muuttua epäkohteliaaksi, samalla kun hän yhä enemmän alkoi palata vanhaan aatteeseensa kiristää Saccard'ilta rahoja. Nyt, kun hän oli päässyt niin korkealle, pelkäsi hän ehkä häväistysjuttuja. Eräänä päivänä, kun Busch turhaan oli kääntynyt Carolinen puoleen, lähetti hän Saccard'ille kirjeen, jossa hän pyysi tätä tulemaan hänen konttoriinsa katsomaan eräitä vanhoja papereita, jotka oli löydetty erästä talosta rue de la Harpe'n varrelta. Hän mainitsi talon numeron ja viittasi niin selvästi vanhaan juttuun, että Saccard'in heti täytyi tulla levottomaksi ja lähteä sinne. Tämä kirje sattui joutumaan juuri Carolinen käsiin, joka tunsu käsialan ja joutui sellaisen kauhun valtaan, että hän hetken arveli, eikö olisi viisainta kiiruhtaa heti Busch'in luokse ja maksaa vaadittu summa. Mutta illalla, kun Saccard hänen läsnäollessaan avasi kirjeen, huomasi hän, että tämä sai vain hiukan vakavamman ilmeen, ja hän luuli, että kirje koski vain joitakin raha-asioita.

Päivät kuluivat, marraskuu oli jo puolivälissä, ja Saccard yhä lykkäsi käyntiään Busch'in luona, hänellä oli niin paljon työtä, että hän oli aivan pyörällä päästään. Kurssi oli nyt 2,300 ja Saccard oli riemuissaan, vaikka hän havaitsikin salaista vastustusta pörssissä, kuta hullummin kurssi nousi; luonnollisesti oli häntä vastaan muodostunut liitto, mutta vielä olivat vastustajat liian arkoja ryhtyäkseen muuhun kuin pieniin etuvartijakahakoihin. Ja pari kertaa oli hänen itsensä pakko erään nimellishenkilön nimessä antaa ostomääräys, ettei kurssi pääsisi laskeutumaan. Nyt alkoi siis yhtiö ostaa omia osakkeitaan ja pelata niillä, toisin sanoen, syödä itseään.

Eräänä iltana ei Saccard innossaan voinut olla puhumatta tästä Carolinelle.

"Nyt tulee varmaankin kuumaa. Me olemme liian vahvoja, me lyömme heidät hämmästyksellä. Minä ymmärrän kyllä, että Gundermann on kaiken tämän takana, se on hänen taktiikkansa: hän aikoo myydä järjestelmällisesti, niin ja niin monta osaketta päivässä, vähän enemmän huomenna, yhä enemmän ja enemmän, kunnes hän on syrjäyttänyt meidän tasapainosta."

Caroline keskeytti hänet vakavalla äänellä:

"Jos hänellä on Yleispankin osakkeita, tekee hän oikein myydessään ne."

"Mitä minä kuulen? Tekeekö hän oikein myydessään?"

"Aivan varmasti, sillä asia on niinkuin veljeni sanoi: jos kurssi nousee yli 2,000, on se mieletöntä."

Saccard katsoi häntä hetken suuttuneena ja huudahti:

"Myykää sitten itse, myykää omat osakkeenne! Niin, pelatkaa minua vastaan, koska te tahdotte saada minut häviöön!"

Caroline punastui hiukan, sillä viimeksi eilen oli hän myynyt 1000 osakettaan totellen veljensä käskyä, ja hän tunsu sen johdosta kevennyttä, ikäänkuin oikeudentunto vihdoinkin olisi herännyt. Mutta koska Saccard ei suoraan kysynyt, ei hän pitänyt tarpeellisena tunnustaa, ja hän tunsu vielä enemmän hämmästyvänsä, kun Saccard jatkoi:

"Eilen oli markkinoille ilmaantunut kokonainen nippu osakkeita, ja ellen minä olisi ollut saapuvilla, olisi kurssi varmasti laskenut. Gundermann ei tee sellaisia keikauksia, minä tunnen hänen hitaan järjestelmänsä, joka on ajanpitkään musertavampi. Minä istun lujasti satulassa, mutta sittenkin olen

levoton. On pikku seikka panna henkensä alttiiksi, pahempi on suojella omiaan ja toisten rahoja."

Ja siitä hetkestä saakka oli Saccard kuin sidottu tuohon rajuun taisteluun miljonista, joita hän kyllä voitti, mutta joka hetki oli vaarassa menettääkin. Hän ei edes ehtinyt käydä tapaamassa vapaaherratar Sandorff'ia pikku huoneustossa rue Caumartin'in varrella. Tämä oli itse asiassa kyllästyttänyt hänet kylmyydellään, ja sitäpaitsi oli eräs onnettomuus kohdannut häntä, samallinen, kuin hän oli valmistanut Delcambre'lle: eräänä iltana yhytti hän vapaaherrattaren, kamarineidon puuttuvan huolellisuuden vuoksi, Sabatani'n sylissä, ja vapaaherrattaren täytyi käyttää koko puhelahjansa lepyttääkseen suuttunutta pankkitirehtööriä. Nyt kohtasivat he korkeintaan kerran viikossa, ei sen vuoksi, että Saccard olisi tuntenut häntä kohtaan jotain kaunaa, vaan siksi että paronitar yksinkertaisesti ikävystytti häntä.

Vapaaherratar Sandorff, joka tunsu, että Saccard vetäytyy hänestä erilleen, oli nyt yhtä neuvoton kuin ennenkin. Siitä saakka kun hänellä oli ollut tilaisuus sopivina hetkinä houkutella Saccard'ilta tietoja, oli häntä yhtämittaa vedellyt. Nyt huomasi hän, ettei Saccard enää välittänyt vastata hänelle, pelkäsipä hän tämän hänelle valehtelevankin, ja olkoonpa sitten että onni oli kääntynyt tai oli Saccard huvikseen johtanut hänet väärälle tolalle, tapahtui ainakin eräänä kauniina päivänä, että hän hävisi huomattavan summan toteltuaan Saccard'in neuvoa. Ja pahinta oli, että se vastahakoisuus Yleispankin suhteen, josta pörssissä oli näkynyt heikkoja merkkejä, lisääntyi päivä päivältä. Kuiskailtiin, että jotain oli hullusti, että hedelmä oli madonsyömä. Mikä kumminkaan ei estänyt pankin osakkeitten yhtämittaista nousua.

Pian senjälkeen ajoi vapaaherratar Sandorff, joka oli kääntynyt Jantrou'n — saman miehen, jonka hänen isänsä kerran oli potkaissut ulos — puoleen neuvoa pyytämään, tältä likaiselta elostelijalta saamansa ohjeen mukaisesti Gundermann'in luo. Sen jälkeen kun Yleispankin osakkeet olivat kohonneet yli 2,000, oli tuo suuri juutalainen pankkimies todellakin ollut sen liikkeen etunenässä, joka työskenteli kurssin laskemiseksi, mutta hän esiintyi täydellisesti salassa, eikä koskaan näyttänyt pörssissä, missä hänellä ei edes ollut virallista edustajaa. Vaikka Gundermann järkähtämättömästi uskoi johdonmukaisuuden voimaan, katseli hän kumminkin oudoksuen Saccard'in voittokulkua ja hänen nopeasti kasvavaa mahtiaan, joka jo alkoi huolestuttaa suuria juutalaisia pankkiliikkeitä. Tuo vaarallinen kilpailija oli tuhottava niinpian kuin mahdollista, ei yksistään noitten Sadovon jälkeen menetettyjen kahdeksan miljonan takaisin voittamisen vuoksi, vaan erittäinkin sen johdosta, että päästäisiin jakamasta ylivaltaa markkinoilla tuon seikkailijan kanssa, jonka hulluuksia tosiaankin näytti onni seuraavan ikäänkuin ihmeen kautta, kaikesta terveestä järjestä huolimatta. Ja Gundermann, joka tunsu mitä syvintä halveksimista kaikkea intohimoa kohtaan, osottautui levollisemmaksi kuin koskaan ennen, keinotteli matematisella tavallaan ja myi osakkeitaan jääkylmällä yksipäisyydellä huolimatta alituisesta noususta, menetti yhä suurempia summia joka kurssikauden päättyessä järkähtämättömällä kylmäverisyydellä ja kasvoillaan sellainen varma ilme kuin miehellä, joka panee rahansa säätopankkiin.

Kun vapaaherratar vihdoinkin pääsi esille konttoristien ja vapaavälittäjien tungoksesta, tapasi hän Gundermann'in pahasti kylmettyneenä ja niin käheänä, että hän tuskin kykeni puhumaan. Hän oli kumminkin istunut paikoillaan klo kuudesta aamulla, rykien ja syleksien, väsymyksestä menehtyneenä, mutta kumminkin järkkymättömänä paikoillaan. Sinä päivänä — valmisteltiin juuri erästä ulkomaalaista lainaa — vilisi suuri sali täynnä ihmisiä, joilla oli kiireempi kuin tavallisesti ja joitten kanssa asioita suorittelivat kaksi poikaa ja yksi vävy; itse istui hän pikku pöytänsä ääressä ikkuna-aukossa ja hänen vieressään leikki kolme lapsenlasta riidellen nukesta, joka taistelun kuumuudessa oli jo menettänyt käden ja jalan.

Vapaaherratar ryhtyi suoraan asiaansa.

"Hyvä herra Gundermann, tiedän kyllä, että tarvitaan rohkeutta ollakseen nenäkäs, mutta on kysymys eräistä hyväntekeväisyysarpajaisista..."

Hän ei sallinut vapaaherrattaren puhua loppuun, hän antoi mielellään, osti aina kaksi arpaa, erittäinkin kun naiset, joihin hän oli tutustunut seuraelämässä, vaivautuivat häntä henkilökohtaisesti tapaamaan.

Mutta nyt täytyi hänen pyytää anteeksi, eräs konttoristi tuli esittämään muutamia papereita allekirjotettaviksi. Tavattomia summia suhisi vapaaherrattaren korvissa:

"52 miljoonaa, sanoitteko niin? Ja kuinka suuri on kreditisumma?"

"60 miljoonaa."

"Hyvä, sanokaamme siis 75 miljoonaa."

Päästäkseen rauhaan päätti hän viimein mennä vapaaherrattaren kanssa ruokasaliin, missä pöytä jo oli katettu. Gundermann ei antanut itseään pettää hyväntekeväisyysarpajaisilla, hän tunsu vapaaherrattaren suhteen Saccard'iin, sillä häntä ympäröi joukko palvelevia henkiä, jotka kertoivat

hänelle kaikki, mitä hän tahtoi tietää, ja hän aavisti kyllä, että vapaaherratar tuli puhumaan vakavista asioista. Senvuoksi kävi hän suoraan asiaan.

"No, sanokaa minulle nyt, mitä teillä on sydämellänne."

Mutta vapaaherratar oli hämmästyvinään. Hänellä ei ollut enää mitään sanottavaa, hän halusi vain kiittää Gundermann'ia hänen ystävydestään.

"Vai niin, teillä ei ole siis mitään terveisiä minulle?"

Kun he jäivät yksin, hymyili vapaaherratar ja katseli Gundermann'ia tulisilla silmillään, jotka lupasivat niin paljon ja antoivat niin vähän.

"Ei, herra Gundermann, minulla ei ole mitään sanottavaa teille, mutta kun te olette niin ystävällinen minua kohtaan, uskallan ehkä esittää teille erään pyynnön."

Hän kumartui Gundermann'in puoleen ja kosketti hienolla hansikoidulla kädellään hänen polveaan. Ja nyt ripitti hän itsensä, kertoi onnettomasta avioliitostaan ulkomaalaisen kanssa, joka ei ymmärtänyt hänen luonnettaan, eikä voinut tyydyttää hänen rahantarvettaan, selitti kuinka hänen oli täytynyt antautua pörssikeinotteluun pitääkseen yllä arvoaan. Vihdoin sanoi hän olevansa niin kovin yksin ja tarvitsevansa neuvonantajaa pörssin vilinässä, missä jokainen harha-askele tulee niin kalliiksi.

"Minä luulin, että teillä on ystävä", keskeytti Gundermann.

"Oh, ystävä", mutisi hän tehden syvintä halveksimista osottavan liikkeen. "Ei, ei, hän ei kelpaa mihinkään, minä en voi luottaa kehenkään. Teidät tahtoisin minä suojelijakseni, teidät, joka olette kaikkivaltias herra, jumala. Ja olisihan teidän niin helppo antaa minulle vihjaus silloin tällöin. Jos te tietäisitte, kuinka onnelliseksi te voisitte tehdä minut ja kuinka kiitollinen minä olisin teille!"

Hän läheni Gundermann'ia yhä enemmän, kietoi hänet lauhaan hengitykseensä ja tuohon hienoon, väkevään tuoksuun, joka henki koko hänen olennostaan. Mutta Gundermann pysyi aivan rauhallisena, ei edes vetäytynyt takaisin, ei huomannut ollenkaan, että vapaaherratar tahtoi vaikuttaa hänen kuolleisiin vaistoihinsa. Hän hymyili kuivasti ikäänkuin tuntien haavottomuutensa. Vapaaherratar laski ikäänkuin huomaamattaan pienen kätensä hänen polvelle.

Gundermann siirsi sen pois kuin torjuen tarpeettoman kohteliaisuuden ja hukkaamatta aikaa turhiin kiertelyihin kävi suoraan asiaan:

"Niin, te olette hyvin soma ja minä mielelläni tahtoisin palvella teitä. Kaunis ystävättäreni, joka kerta kun te tuotte minulle mielenkiintoisen tiedon, olen minäkin valmis neuvomaan teitä. Tulkaa kertomaan minulle, mitä eräät ihmiset puuhaavat, niin minä sanon teille, mitä *minä* aion tehdä. Onko sovittu, mitä?"

Hän nousi ja vapaaherrattaren täytyi seurata häntä suureen vastaanottohuoneeseen. Viimemainittu oli hyvin ymmärtänyt, että hänen pitäisi esiintyä vakoojana, kavaltajana, mutta hän ei halunnut vastata, vaan alkoi taas puhua arpajaisistaan.

Kaksi kertaa kävi vapaaherratar Sandorff "Toivon" toimituksessa haluten ilmoittaa Jantrou'ille käyntinsä tuloksen. Eräänä päivänä saapui hän juuri kuin Dejoie'n tytär Nathalie istui käytävän penkillä juttelemassa Jordan'in vaimon kanssa. Marcelle odotti miestänsä, joka oli kaupungilla vipaamassa rahoja uuden maksun suorittamiseen Busch'ille, ja kuunteli alakuloisen näköisenä Nathalie'n lörpötystä.

"Tiedättekö, rouva, isä ei halua myydä. Joku oli pelotellut häntä ja kehottanut suoriutumaan osakkeista niin pian kuin suinkin, mutta minä en salli hänen myydä. Miksi me möisimme, kun osakkeet nousevat lakkaamatta?"

"Niitten hinta on nykyään 2,500 frangia, kuten tiedätte", jatkoi Nathalie. "Minä pidän lukua, sillä isä tuskin osaa kirjottaa. Meillä on kahdeksan osaketta, siis 20,000 frangia. Mutta me haluamme saada vähintään 1,000 frangin elinkoron, ja sen on herra Saccard luvannut meille ... hän on niin kiltti herra!"

Marcelle hymähti.

"Kuinka on teidän häitteenne laita?"

"Ne pidetään sitten, kun kurssi on lakannut nousemasta. Hyvänen aika, eihän voi lähdetä sulkea, niinkauan kuin se pulppuaa rahoja... Oh, Théodore ymmärtää sangen hyvin, että kuta suuremman elinkoron isä saa, sitä suurempi on meidän osamme kerran."

Ja äkkiä kysyi hän:

"Kuinka monta osaketta teillä on?"

"Meillä? Ei ainoatakaan!" vastasi Marcelle.

Nathalie'n valoisat kasvot synkistyivät. Onnettomat ihmiset, kun eivät omista yhtään osaketta! Ja hän meni tiehensä hyvin tärkeännäköisenä, kuten ainakin osakkeenomistaja ja kapitalisti, joka joka päivä käy sanomalehdentoimistossa kysymässä, miten korkealla kurssi on.

Kello kymmenen aamulla — juuri kun Jordan oli lähtenyt hankkimaan tietoja eräästä onnettomuustapauksesta, josta hänen piti kirjottaa selostus — oli Marcelle, joka vielä oli aamunutussaan, nähnyt Busch'in astuvan sisään kahden likaisen miehen seurassa, ehkä ulosottoapulaisia tai kenties rosvoja, mistäpä hän sen niin tarkoin tiesi. Tuo inhottava Busch sovitti aina niin, että rouva oli yksin kotona, ja selitti että heti oli tapahtuva ulosmittaus, jollei hän maksaisi. Marcelle'n vastaväitteet eivät merkinneet mitään, eihän hän tuntenut laillisia muotoja, ja Busch väitti kivenkovaan, että oikeus oli antanut tuomionsa, mistä Marcelle joutui siihen uskoon, että miehellä oli täysi oikeus puolellaan. Mutta Marcelle ei antanut perään, hän sanoi, ettei hänen miehensä tule kotiin aamiaiselle, eikä hän salli koskea ainoatakaan esineeseen, ennenkuin hän tulee. Ja nyt alkoi noitten kolmen epäilyttävän olion ja nuoren puolipuetun, kampaamattoman naisen kesken vimmattu kamppailu; miehet raastoivat esille tavarat ja Marcelle asettui kaapin eteen sanoen, ettei hän luovuta mitään elävänä. Hän kirkui ja kutsui Busch'ia varkaaksi ja petturiksi ... niin, varkaaksi, joka ei hävennyt vaatia 730 frangia 15 centimeä, puhumattakaan uusista kuluista, vaikka he olivat velkaa vain 300 frangia. Ja olivathan he maksaneet jo 400 frangia ja nyt aikoi tuo roisto viedä heidän omaisuutensa vaivaisen 300 takia! Kanalja! Rosvo! Rosvo! Busch suuttui, kirkui vielä lujemmalla äänellä kuin Marcelle, löi rintoihinsa: eikö hän ollut kunniallinen mies! Eikö hän ollut maksanut velkakirjoja käteisellä rahalla? Hänellä oli laki puolellaan ja nyt piti tästä jutusta tulla loppu. Mutta kun toinen miehistä veti auki piironginlaatikon ja kävi käsiksi liinavaatteisiin, menetti Marcelle lopunkin malttinsa, uhkasi huutaa talon asukkaat ja ihmisiä kadulta apuun, ja silloin Busch hillitsi itseään hiukan. Vihdoinkin, puolen tunnin navakan sananvaihdon jälkeen, suostui hän odottamaan huomiseen, mutta vannoi silloin tekevänsä puhdasta, jollei Marcelle pitäisi sanaansa.

Mutta vielä syvempi suru kohtasi Marcelle'a sinä päivänä. Hän päätti mennä vanhempiensa luo lainaamaan tarvittavan summan, jottei tarvitsisi saattaa miestänsä epätoivoon, ja jotta he voisivat yhdessä nauraa aamuiselle kohtaukselle, miten Marcelle oli ajanut julman vihollisen pakosalle. Vanhukset olivat juuri asettumassa pöytään hänen tullessaan ja hän otti vastaan heidän aamiaiskutsunsa voidakseen siten paremmin esittää asiansa.

Koko aamiaisen aikana ei puhuttu muusta kuin Yleispankista ja sen osakkeista, joitten kurssi eilen oli taas noussut 20 frangilla, ja hän ihmetteli, että äiti oli vielä isääkin innokkaampi, hän, joka ennen oli suorastaan vapissut pörssin nimenkin kuullessaan. Nyt oli päinvastoin, hän ivasi isää tämän arkuuden johdosta, ja yllytti häntä koettamaan onneaan. Hän aivan vimmastui, kun isä sanoi haluavansa myydä heidän 75 osakettaan, juuri kun kurssi oli noussut 2,520 frangiin. Myydä! Kun "Pörssilehti" — joka oli tunnettu järkähtämättömästä vakavuudestaan — ennusti niitten nousevan 3,000 frangiin.

Mahtoiko isäukko olla oikein viisas! Ei, hän ei salli hänen myydä ainoatakaan osaketta. Ennen myy hän huvilan ja ostaa uusia. Vasta jälkiruoan aikana uskalsi Marcelle käydä asiaansa: he tarvitsivat 500 frangia, muuten tulisi heille ulosmittaus, hänen vanhemmillaan ei varmaankaan olisi sydäntä hyljätä heitä sellaisessa tilanteessa. Mutta äiti kielsi arvelematta. Viisi sataa frangia. Mistä he ottaisivat sellaisen summan? Olivathan kaikki heidän irtaimet rahansa sijoitettuina pankkiosakkeisiin ja muuten alkoi hän taas vanhan virren miehestä, joka kirjottaa kirjoja, eikä kykene elättämään perhettään. Ja tytär sai lähteä vertavuotavin sydämin, hän ei enää tuntenut rakastavaa ja ymmärtäväistä äitiään entiseksi.

Marcelle kulki pitkin katua ajatuksissaan ja tuijotti maahan, ikäänkuin toivoen löytävänsä tarvittavat 500 frangia. Sitten pisti yht'äkkiä hänen päähänsä mennä eno Chave'n luo. Kapteeni istui yksin piippuaan poltellen ja kuunteli Marcelle'a alakuloisen näköisenä, vannoi sielunsa autuuden kautta, ettei hänellä koskaan ollut edes sataakaan frangia, vaan oli hän sellainen pässinpää, että pisti heti menemään pörssissä ansaitsemansa rahat. Kun hän sai tietää, että Maugendret olivat kieltäneet, jylisi hän heitä vastaan haukkumanimiä ja sanoi, ettei hän enää tervehti heitä, koska he kerran ovat joutuneet niin pyörälle päästään osakkeittensa korkean kurssin vuoksi.

Ja taas seisoivat Marcelle kadulla tyhjin käsin, eikä hän voinut muuta kuin mennä toimitukseen kertomaan miehelleen mitä aamulla oli tapahtunut. Jordan, joka ei vielä ollut löytänyt kustantajaa romaanilleen, läksi rahoja jahtaamaan likaiseen ja märkään ilmaan tietämättä kenen puoleen kääntyä. Ja vaikka Jordan oli innokkaasti pyytännyt häntä menemään kotiin, jäi hän kuitenkin mieluummin penkille odottamaan; olihan hän niin levoton.

Kun Saccard tuli toimitukseen, otti Marcelle iloisen ilmeen ja sanoi pyytäneensä miestänsä

toimittamaan erään ikävän asian. Saccard pyysi häntä astumaan huoneeseensa ja odottamaan siellä, mutta Marcelle kiitti sanoen olevan hyvän näin. Ja Saccard lakkasi pyytelemästä, kun hän suureksi hämmästykseseen seiso i silmä silmää vastaan vapaaherratar Sandorff'in kanssa, joka tuli ulos Jantrou'n huoneesta. He hymyilivät toisilleen mitä ystävällisimmin ja vaihtoivat vain tervehdyksen.

Jantrou oli tänään sanonut vapaaherrattarelle, ettei hän uskaltanut antaa tälle mitään neuvoja. Olihan hän huomannut, että pankin osakkeet kohosivat vastapelaajain ponnistuksista huolimatta. Luultavasti Gundermann tulisi voittamaan, mutta Saccard pysyi tarpeeksi kauan jaloillaan, ja kenties voisi voittaa paljonkin pysymällä hänen puolellaan. Paras olisi hymyillä ystävällisesti kummallekin puolelle. Ja tämän kaiken sanoi Jantrou hymyillen, ilman vähintäkään juonittelun sivumakua, ja vapaaherratar lupasi nauraen, että hän saisi olla mukana yrityksessä.

"Hän juoksee täällä yhtämittaa, nyt on siis teidän vuoronne?" sanoi Saccard tavallisella työkeydellään astuessaan Jantrou'n huoneeseen.

Tämä oli hämmästyvinään.

"Kuka? Ai, vapaaherratar! Herra hyvästi siunatkoon, teitähän hän ihailee, sen sanoi hän juuri."

Vanha veijari pysäytti hänet liikkeellä, joka sanoi, ettei häntä niin vaan pistetä pussiin.

"Elkää huoliko puolustaa häntä, ystäväni. Kun nainen pelaa, käyttää hän hyväkseen vaikka kaupunginlähettä, jos vain voi puristaa tältä tietoja."

Jantrou loukkaantui, mutta hän hymyili kuitenkin ja yritti selittää vapaaherrattaren käynnin syyn: hän halusi panna ilmoituksen "Toivoon".

Saccard kohotti hartioitaan, hänellä oli tärkeämpiä asioita kuin puhella naisista. Niin. Yleispankin osakkeet olivat nousseet eilisestä 20 frangia. Mutta mistä penteleestä johtui, että kumminkin joka päivä tarjottiin osakkeita kaupaksi? Kohoaminen olisi ollut 30 prosenttia, ellei kokonainen nippu osakkeita olisi ilmestynyt markkinoille juuri viime hetkellä.

Hän ei tiennyt, että Caroline-rouva taas oli myynyt 1,000 osakettaan ja että juuri hän veljensä kehotuksesta taisteli mieletöntä nousua vastaan.

Tosin ei Saccard voinut valittaa, sillä edistys oli yhä kohoamassa, mutta sittenkin oli hän tänään kiihottunut, sisäinen levottomuus ja viha kalvoivat häntä. Hän huusi, että nuo likaiset juutalaiset, Gundermann etunenässä, olivat vannoutuneet kukistamaan hänet. Niin oli hänelle pörssissä vakuutettu, puhuttiin, että oli määrätty 300 miljoonaa tämän tarkoituksen saavuttamiseksi. Mutta hän ei maininnut mitään toisista huhuista, joita oli liikkeellä ja jotka muuttuivat yhä selväpiirteisemmiksi päivä päivältä, että Yleispankin asema oli kaikkea muuta kuin varma, mainittiin jo tosiasioita, jotka olivat tulevien vaikeuksien merkinä, ilman että kaikki tämä vähimmässäkään määrässä haittasi yleisön sokeaa luottoa.

Mutta nyt aukeni ovi ja Huret astui sisään kasvoillaan teeskennellyn viattomuuden ilme.

"Ahaa, tekö se olette, Judas!" sanoi Saccard.

Kun Huret oli saanut tietää, että Rougon nyttemmin oli lujasti päättänyt pysyä kokonaan erillään veljestään, oli hän tehnyt sovinnon ministerin kanssa, sillä hän oli vakuutettu, että romahdus oli välttämätön, niinpian kuin Saccard oli saanut Rougon'in ilmivastustajakseen. Saadakseen anteeksiannon oli hän uudestaan antautunut ministerin juoksupojaksi, vaikkeivät hänen palveluksensa suuria tuottaneetkaan.

"Judas!" toisti Huret hymyillen viehasta hymyään, joka joskus valaisi hänen raa'an talonpoikaisnaamansa. "Joka tapauksessa kelpo Judas, joka tulee antamaan omanvoiton pyytämättömiä neuvoja herralleen, jonka on pettänyt."

Mutta Saccard ei ollut lainkaan kuulevinaan, mitä hän sanoi, ja huusi hänelle vasten naamaa:

"No, mitä sanotte siitä? 2,520 eilen, 2,525 tänään?"

"Tiedän. Olen aivan äsken myynyt osakkeeni."

Mutta nyt puhkesi esille viha, jonka Saccard oli salannut leikkisän äänen varjoon.

"Vai niin, vai myynyt? Mitta on täysi! Te hylkääte minut Rougon'in vuoksi ja pelaatte Gundermann'in korteilla!"

Huret katsoi häneen kummissaan.

"Gundermann'in? Mitä minulla on hänen kanssaan tekemistä? Minä pelaan omilla korteillani. Minä en ole mikään yltiöpää, mieluummin myyn minä heti, kun olen varma sievoisesta voitosta. Ehkä juuri tämän ominaisuuteni tähden en minä ole koskaan hävinnyt."

Hän hymyili taas; hän oli viisas ja varova talonpoika, joka rauhallisesti kokosi viljan aittaansa.

"Ja te olette hallinnon jäsen!" huudahti Saccard kiivaasti. "Kuinka voivat muut luottaa pankkiin, kun näkevät teidän myyvän nousun aikana? Onko sitten ihme, että on liikkeellä ihmeellisiä huhuja liikkeemme tilasta ja että puhutaan pikaisesta keikauksesta..."

Huret vastasi vain välinpitämättömällä liikkeellä. Mitäpä pankki häntä liikutti? Hän oli pelastanut omansa kuivalle. Hänen piti vain suorittaa tehtävä, jonka Rougon oli hänelle uskonut, ja tehdä se niin varovasti kuin mahdollista, ettei hänen itsensä tarvitsisi kuulla kovin paljon haukkumista.

"Kuten sanottu, tulin tänne antaakseni teille ystävällisen neuvon, ja se kuuluu: olkaa varovainen, veljenne on kiukkuinen, hän heittää teidät kokonaan kannelta alas, jos joudutte häviölle."

Saccard hillitsi vihaansa ilmettään muuttamatta.

"Onko hän lähettänyt teidät sanomaan tämän minulle?"

Hiukkasan epäiltyään piti Huret parhaana tunnustaa.

"No niin, niin on todellakin asianlaita. Teidän katolinen sotaretkenne saattaa häiritä hänen nykyistä politiikkaansa. Te hyökkäätte hänen kimppuunsa aikana, jolloin hänen on taisteltava vapaamielistä liikettä vastaan, joka on suuresti kehittynyt tammik. 19 p:än uudistusten jälkeen. Hyvänen aika, olettehan te hänen veljensä ja käsitätte sangen hyvin, ettei hän voi olla tyytyväinen sellaiseen kohteluun teidän puoleltanne?"

"Herra varjelkoon", vastasi Saccard ivallisesti, "tietysti on se sangen alhaista minun puoleltani. Rougon raukka, jonka säilyttääkseen ministerituolinsa täytyy tänään hallita niitten periaatteitten mukaan, joita hän eilen vastusti, eikä hän tiedä, miten oikein pitää tasapainoa petetyn oikeiston ja valtaa janoavan vapaamielisen puolueen välillä. Hän sai muuten perinpohjaisen läksytyksen Emile Ollivier'ilta näinä päivinä kamarissa."

"Oh", keskeytti Huret, "hän nauttii Tuiller'iessa täyttä luottamusta, viimeksi eilen lähetti keisari hänelle jalokivillä koristetun kunniamerkin..."

Saccard teki voimakkaan liikkeen; häntä ei petetty.

"Yleispankki on paisunut liian mahtavaksi, eikö totta? Ja ehkä on kiikarissa joku laina Gundermann'in avulla. Kuinka voisi joku hallitus selvittää kumartamatta likaisia juutalaisia? Ja saadakseen vielä puoli vuotta olla ministerinä rientää idioottiveljeni heittäämään minut juutalaisten kurkkuun saadakseen itse olla rauhassa sen aikaa, kun he repivät minua palasiksi. Menkää takasin ja sanokaa, että minä annan palttua hänelle!"

Hän ojensi pienen vartalonsa, viha tunkihe vihdoin ivan lävitse kuin sotatorven soitto.

"Kuuletteko, minä annan palttua hänelle! Se on minun vastaukseni ja voitte viedä sen hänelle."

Huret painoi päänsä alas. Mitäpä hänellä oikeastaan oli tämän asian kanssa tekemistä, hänhän oli vain välikäsi.

"Hyvä, minä vien hänelle vastauksenne. Te taitatte niskanne, mutta sehän on oma asianne."

Tuli hiljaisuus. Jantrou, joka koko ajan oli ollut lukevinaan korehturia, katsoi nyt Saccard'iin ihailevin silmäyksin. Oh, tuo vintiö, miten hän osasi olla mahtava vihassaan. Ja Jantrou tällä hetkellä oli hänen puolellaan ja oli vakuutettu, että hän oli voittava pelin.

"Ai niin, unohdin", jatkoi Huret, "yliprokuraattori Delcambre ei voi sietää teitä. Te ette ehkä tiedä, että keisari nimitti hänet oikeusministeriksi tänä aamuna?"

Saccard lausui synkän näköisenä:

"Siivoa seuraa! Vai niin, hänestäkin tuli ministeri? No, mitäpä tuo minua liikuttaa?"

Onneksi saapui samassa Daigremont. Hän ei tavannut koskaan käydä toimituksessa ja kaikki mykistyivät hämmästyksestä. Hänen vaimonsa aikoi toimeenpanna pikku illanvieton ja hän tuli kutsumaan Jantrou'ta, koska hän mielellään näkisi kutsuistaan mainittavan sanomalehdessä. Hän ihastui kovin tavatessaan Saccard'in.

"Miten hurisee, suuri mies?"

"Kuulkaapas ... ette kai *te* ole myynyt osakkeita?" keskeytti tämä vastaamatta.

"Myynyt, ei kiitoksia, ei vielä!" Hänen naurunsa tuntui todelliselta. Hän ei ollut niin köyhä, että hänen tarvitsisi myydä.

"Me, yhtymän jäsenenä, *emme saa koskaan* myydä!" huudahti Saccard.

"Ei, ei koskaan! Aioin juuri sanoa samaa. Me olemme yhtä poikaa, kaikki? tiedätte voivanne luottaa minuun."

Hänen silmänsä livahtivat sivulle, kun hän antoi vakuutuksensa koko hallinnon puolesta, Sédille'n, Kolb'in, markisi de Bohain'in ja itsensä nimessä. Hän lausui kohteliaisuuksia jokaiselle ja poistui toivoen näkevänsä kaikki kolme illanvietossaan. Mounier, suuren Operan tenori tulee laulamaan dueton hänen vaimonsa kanssa. Erinomaisen vaikuttava numero!

"No", sanoi Huret ja kumarsi hänkin lähteäkseen, "oletteko sanonut kaiken, mitä teillä on vastattavaa minulle?"

"Olen", sanoi Saccard karkeasti.

Hän ei saattanut Huret'a, kuten tavallisesti. Jäätyään kahden toimittajan kanssa sanoi hän:

"Se oli sodanjulistus, Jantrou! Nyt ei tarvita enää kainosteluja, antakaa nyt mennä täyttä höyryä! Ah, vihdoinkin voin minä johtaa taistelua *oman* mieleni mukaan!"

"Mutta se on kaikessa tapauksessa uskallettua...!" mutisi Jantrou, jonka mielipiteet alkoivat taas horjua.

Marcelle istui yhä käytävän penkillä odottamassa. Äkkiä seiso Jordan hänen edessään. Hän oli läpimärkä, näytti väsyneeltä ja alakuloiselta, suupielet värähtelivät hermostuneesti ja katse oli harhaileva, kuten tavallisesti ihmisen, joka on juossut jotain päämäärää tavoittelemassa, saavuttamatta sitä. Marcelle ymmärsi heti, miten asianlaita oli.

"Ei mitään — vai kuinka?" kysyi hän kalveten.

"Ei, rakkaani, ei yhtään mitään ... yhtä mahdotonta kaikkialla."

Samassa silmänräpäyksessä astui Saccard ulos Jantrou'in huoneesta ja hämmästyti tavatessaan Marcelle'n vielä siellä.

"No, tuleeko teidän maankiertäjämiehenne vasta nyt? Sanoinhan minä teille, että menisitte odottamaan minun huoneeseeni."

Marcelle katseli häntä ja äkkiä välähti valoisa ajatus hänen suruisissa silmissään. Hän ei edes arvellut kauempaa, hän tunsu heti rohkeuden, joka on ominainen voimakasluonteisille naisille.

"Herra Saccard, minulla on teille pyyntö; olisitteko nyt hyvä ja seuraisitte minua omaan huoneeseenne?"

"Sangen mielelläni."

Jordan halusi pidättää häntä. Hän kuiskasi: "ei, ei!" hänen korvaansa kuumeisen levottomana kuten tavallisesti, kun oli kysymys rahoista. Mutta Marcelle irrottautui hänestä ja hänen täytyi seurata mukana.

"Herra Saccard", sanoi Marcelle, kun ovi oli sulkeutunut heidän jälkeensä, "mieheni on turhaan kaksi tuntia juossut etsimässä 500 frangia, eikä hän rohkene pyytää teiltä. Nyt teen minä sen hänen sijastaan."

Ja hän kertoi vilkkaasti koko aamuksen tapahtuman.

"Busch!" huudahti Saccard. "Onko se vanha kelmi saanut teidät kynsiinsä?"

Sitten kääntyi hän ystävällisesti Jordan'in puoleen, joka seiso aivan kalpeana saamatta sanaakaan suustaan.

"Lainaan teille mielelläni 500 frangia. Miksi ette kääntyneet heti minun puoleeni?"

Hän istuutui pöydän ääreen kirjottaakseen osoituksen, mutta äkkiä hän pysähtyi ja vaipui ajatuksiinsa.

Hän muisti kirjeen, jonka hän oli saanut ja käynnin, jota oli lykännyt päivästä päivään, koska koko juttu tuntui hänestä sangen epäilyttävältä. Miksi ei hän nyt menisi Busch'in luo, kun kerran sattui aihettakin käyntiin?

"Odottakaapa, minä tunnen sen vanhan lurjuksen perinpohjin. Parasta on, että menen itse maksamaan; saapa nähdä, enkö saa lunastetuksi velkakirjojanne puoleen hintaan."

Marcelle'n silmät loistivat kiitollisuutta.

"Ah, kuinka hyvä te olette, herra Saccard?"

"Ei, ei, elkkää kiittäkö minua!" sanoi Saccard, kun nuori mies vihdoinkin tuli puristamaan hänen kättään, "minulle tuottaa todellista huvia palvella teitä ja nähdä, miten te olette onnellisia. Menkää nyt kotiin ja olkaa rauhassa."

Hänen vaununsa odottivat kadulla ja kahden minutin kuluttua oli hän Buschin asunnon oven edessä. Hän sai soittaa kauan, kukaan ei tullut avaamaan, eikä sisältä kuulunut hiiskahdustakaan. Hän aikoi juuri jättää talon, mutta kolkutti vielä kerran vihaisesti nyrkillään oveen. Kuului laahustavia askeleita ja Sigismond ilmestyi ovelle.

"Kas, tekö se olette? Minä luulin veljeni tulevan kotiin ja unohtaneen avaimen. Minä en avaa koskaan, kun soitetaan. Hän tulee pian; voitte odottaa, jos haluatte häntä tavata."

Hän meni horjuen huoneeseensa ja vieras herra seurasi häntä. Huone näytti kolkolta ja alastomalta, kalustona oli ainoastaan rautasänky, pöytä ja pari tuolia.

"Istukaa, herraseni. Veljeni sanoi tulevansa heti takasin."

Mutta Saccard ei tahtonut istua, hänen täytyi väkistenkin katsella nuorta miestä ja ihmetellä sitä edistystä, minkä tauti oli tehnyt. Kasvot lapsekkaine, unelmoivine silmineen katselivat kalpeina ja rasittuneina pitkien, vaaleitten kiharoitten välistä.

"Oletteko ollut sairaana?" alkoi Saccard jotain sanoakseen.

Sigismond teki välinpitämättömän liikkeen.

"Oh, kuten tavallista. Viime aikoina olen voinut huonosti ilkeän sään vuoksi. Mutta yleensäkin olen minä sangen raihmainen, en saa juuri koskaan nukutuksi, mutta sensijaan voin minä työskennellä, ja minulla on hiukan kuumetta, se pitää minua lämpimänä. Oi, on vielä niin paljon tehtävää!"

Hän heittäytyi pöydän ääreen, jolla saksalainen kirja oli avattuna, ja jatkoi:

"Pyydän anteeksi, että istuudun, mutta olen ollut valveilla koko yön lukeakseni tämän kirjan, jonka eilen sain. Voimakas teos, kymmenen vuotta opettajani Karl Marx'in elämästä, se pääoman selitys, jonka hän on luvannut meille kauan sitten. Siinä se nyt on, meidän raamattumme!"

Saccard loi uteliaan katseen kirjaan, mutta gotilaiset kirjaimet pelottivat häntä heti.

"Minä odotan, kunnes se on käännetty", sanoi hän nauraen.

Nuori mies pudisti päätään, ikäänkuin olisi hän tahtonut sanoa, että vaikkapa tämä kirja käännettäisiinkin, eivät sitä kuitenkaan ymmärtäisi muut, kuin valitut. Ei se ole mikään kansanomaisen kirja, joka saa paljon kannattajia. Mutta sen johdonmukaisuudessa oli voimaa, valtava joukko todistuksia nykyisen yhteiskunnan häviämisestä pääomajärjestelmän kautta. Ja kun maa oli tasotettu ja puhtaaksi lakastu, voitaisi ajatella uuden rakentamista.

"Vai niin, siis luuta pannaan tekemään puhdasta?" jatkoi Saccard yhä pilailevalla äänellä.

Ja Sigismond alkoi selitellä aatteitaan ja teoriojaan, samoja, joita hän jo kerran ennen oli Saccard'ille selittänyt. Ja Saccard kuunteli väliin ihastuneena, väliin tehden vastaväitteitä, kunnes hän äkkiä kuuli raa'an äänen:

"Ahaa, tekö? Mitä teillä on täällä tekemistä?"

Busch oli tullut kotiin ja loi mustasukkaisen katseen vieraaseen. Hän alituisesti pelkäsi, että joku voisi houkutella veljen puhumaan liian paljon ja aiheuttaa hänelle yskäkohtauksen. Hän ei odottanutkaan mitään vastausta kysymykseensä, vaan alkoi nuhdella äidillisellä äänellä:

"Taas sinä olet antanut kaminin sammua! Onko se nyt viisasta tällaisella kostealla säällä!"

Hän laskeutui polvilleen ja sytytti tulen. Sitten lakasi hän huoneen ja kysyi, oliko sairas nauttinut

lääkkeensä säännöllisesti. Eikä hän rauhattunut, ennenkuin oli saanut sairaan sänkyyn lepäämään.

"Jos haluatte seurata minua konttoriini, herra Saccard..."

Siellä istui rouva Méchain huoneen ainoalla tuolilla. Hän ja Busch olivat hiljan käyneet tärkeällä asialla naapuristossa ja olivat sangen tyytyväisiä käyntinsä tuloksiin. Vihdoinkin monien epätoivoisten yritysten jälkeen olivat he saaneet käsiinsä erään tärkeän asian alkuperän. Kolme vuotta oli Méchain kierrellyt ympäri Parisia etsimässä Léonie Cron'ia, vietettyä tyttöä, jolle kreivi de Beauvilliers oli antanut 10,000 frangin velkakirjan, joka lankeaa maksettavaksi tytön tultua täysi-ikäiseksi. Ja tämän naisen, jota Méchain oli etsinyt kaikilta ilmansuunnilta, oli hän odottamattoman sattuman kautta tavannut juuri täällä rue Feydeau'lla, tyttöpaikassa aivan viereisessä talossa. Busch meni heti hänen luokseen puhumaan asiasta ja Léonie, paksu, yksinkertainen naisihminen, joka kymmenen vuotta oli elänyt prostituerttuna ja langennut hyvin syvälle lokaan, ihastui vallan, kun Busch tarjosi hänelle 1,000 frangia siitä hyvästä, että luovuttaisi velkakirjat hänelle. Vihdoinkin pääsee siis kreivitär Beauvilliers'in kimppuun, nyt hänellä oli käsissään kauan etsimänsä ase, ja Léonie oli pelottavampi ja inhottavampi kuin hän olisi rohjennut toivoakaan.

"Minä odotin juuri teitä, herra Saccard. Minulla on teille hiukan asiaa. Oletteko saanut minun kirjeeni?"

Saccard ei halunnut näyttää tulleen tälle uhkauksen pelottamana ja alkoi senvuoksi heti puhua Jordan'in asiasta terävällä, halveksivalla äänellä.

"Ei, suokaa anteeksi, olen tullut tänne selvittämään erään lehteni aputoimittajan, Jordan'in velkasian. Hän on kunnan nuori mies ja te vainoatte häntä julmuuksillanne. Viimeksi eilen kuulutte käyttäytyneen häpeämättömästi ja sopimattomasti hänen vaimoan kohtaan."

Busch oli valmistautunut hyökkäämään ja senvuoksi hämmästyi hän suuresti, kun toinen puoli ryhtyikin rynnäkköön; hän unohti kaikki muut jutut ja suuttui tämän Jordan'in asian johdosta.

"Aha, te tulette Jordan'in puolesta! Se lurjus on vetänyt minua nenästä vuosikausia ja vaivoin olen saanut niiltä poimituksi 400 frangia, sou sou'lta. Mutta minä myyn, hitto soikoon, heidän kimpsunsa ja kampsunsa, huomenna annan heittää heidät kadulle, jollen iltaan mennessä saa jäännöstä ... 330 frangia 15 centiimeä."

Härnätäkseen häntä erityisesti sanoi Saccard, että hän oli tästä velkakirjasta saanut maksun jo 40 kertaa, sillä se luultavasti ei ollut maksanut hänelle 10 frangia. Busch suuttui niin, että hänellä tuskin henki kävi.

"Siinä se nyt on ... sitä virttä ne kaikki vetävät! Mutta mitä se minua liikuttaa? Jollen minä saa rahojani, annan haasteen. Ja vaikkapa minä olisin ostanut velkakirjan 10 frangista, pitäisikö minun muka tyytyä kymmeneen frangiin ja sillä hyvä? Entä riskini ja juoksuni ja huoleni, entä ajatustyöni? Ja mitä erittäinkin tähän Jordan-juttuun tulee, voitte kysyä rouva Méchain'ilta, se on ollut hänen käsissään. Hän kyllä tietää, kuinka monta porrasta on juossut ja kuinka monta kenkäparia kuluttanut kiivetessään kaikkiin mahdollisiin sanomalehtitoimistoihin, joista hänet on osotettu ovelle kuin kerjäläinen, eikä ole annettu hänelle kysymäänsä osotetta. Tämän jutun kanssa olemme puuhanneet kuukausia, olemme uneksineet siitä öisin, suojelleet sitä kuin silmäteräämme, ja se on maksanut minulle suuria summia, vaikkapa läskisinkin, ettei aikani ole enemmän kuin 50 centimen arvoinen tunnilta."

Hän oli raivoissaan, osotti paperikasoja, jotka täyttivät huoneen.

"Tässä on minulla saatavia yli 20 miljoonaa, pieniä ja suuria, vanhoja ja uusia, kaikista mailman maista. Haluatteko ostaa ne yhdestä miljoonasta? Kernaasti luovutan ne. Ajatelkaapa, että minulla on velallisia, joita olen vainonnut 25 vuotta! Saadakseni niiltä edes jonkun viheliäisen satafrangisen, välistä ei edes sitäkään, odotan minä vuosikausia, olen kärsivällinen, kunnes he saavat periä tai muuten pääsevät jaloilleen. Ja kun minä nyt vihdoinkin olen saanut käsiini jonkun, joka voi maksaa, niin ette kai te halunne käskeä minua päästämään hänet käsistäni? Ei, niin tyhmä minä en ole, ettekä tekään olisi niin typerä, jos olisitte minun sijassani."

Päästäkseen pitemmistä keskusteluista otti Saccard esille lompakkonsa.

"Tarjoan teille 200 frangia, jos annatte minulle Jordan'in velkakirjan ja kuitin koko velkasummasta."

Busch kiehui raivosta.

"200 frangia: ei koskaan! Velka on 330 frangia 15 centiimeä."

Mutta varmasti kuin ainakin mies, joka tuntee käteisen rahan voiman, toisti Saccard pari, kolme

kertaa:

"Tarjoan 200 frangia."

Ja Busch, joka tiesi, että oli viisainta ottaa, mitä sai, suostui vihdoinkin, vaikka vihan kyyneleet silmissään.

"Minä olen liian heikko. Kirottu ammatti! Jokaikinen päivä minua ryöstetään ja varastetaan."

Kirjotettuaan kuitenkin ja lapun ulosottomiehelle, jonka hallussa paperit jo olivat, seisoi Busch hetken kirjutuspöytänsä ääressä ja puhisi; hän oli niin poissa tolkultaan, että olisi päästänyt Saccard'in menemään ilman muuta, jollei rouva Méchain olisi lopulta rikkonut hiljaisuutta:

"No, entäs Rosalie?"

Äkkiä johtui Busch'in mieleen kosto. Mutta kaikki hänen suunnitelmansa, koko se viekas tapa, jolla hän oli aikonut keskustelua johtaa, unohtui kiireessä.

"Niin, todellakin, minä kirjoin teille, herra Saccard. Meillä on eräs vanha lasku suorittamatta."

Hän otti esille Sicardot-paperit ja levitti ne eteensä pöydälle.

"V. 1852 annoitte te 12 velkakirjaa à 50 frangia rue de la Harpe'n varrella asuvalle kuusitoistavuotiaalle Rosalie Chavaille'lle, jonka te olitte väkisin maannut. Minulla ovat tässä ne velkakirjat. Te ette ole maksanut ainoatakaan, sillä ennenkuin ensimmäinen oli langennut maksettavaksi, olitte te hävinnyt osotettamne ilmottamatta. Ja pahinta asiassa on, että ne ovat allekirjotetut väärällä nimellä, Sicardot, joka oli teidän ensimmäisen vaimonne nimi."

Saccard kalpeni. Menneisyyden esilleloimitminen teki häneen valtavan vaikutuksen. Tuntui kuin maa olisi vajonnut hänen jalkainsa alta. Ensi hetkessä menetti hän kokonaan itsehillitsemiskykynsä ja sammalsi:

"Kuinka te tiedätte...? Mistä olette saanut tietää?"

Sitten kiiruhti hän taas vapisevin käsin ottamaan esille lompakkonsa, hänellä oli vain yksi ainoa ajatus: maksaa niinpian kuin mahdollista ja saada heti haltuunsa nuo häväisevät velkakirjat.

"Ei kai teillä niistä ole ollut mitään kustannuksia, vai kuinka? Siis 600 frangia. Luonnollisesti voisin tehdä paljonkin vastaväitteitä, mutta minä pidän parempana maksaa ilman muuta."

Ja hän ojensi kuusi seteliä.

"Odottakaapa hiukan", huudahti Busch sysäten luotaan rahat, "minä en ole vielä päässyt loppuun. Rouva Méchain on Rosalie'n serkku, ja nämä paperit kuuluvat hänelle, minä olen hänen puolestaan ryhtynyt tähän asiaan. Rosalie-raukka rampaantui teidän väkivaltaisuutenne johdosta. Hän sai kärsiä paljon ja kuoli kauheassa kurjuudessa rouva Méchain'in luona... Niin, *hän* voisi kertoa Teille siivottomia juttuja, jos haluaisi..."

"Inhottavia!" huomautti Méchain piipittäväällä äänellään.

Saccard käännähti kauhistuneena, hän oli kokonaan unohtanut lihakuorman tuolissaan. Tuo nainen oli aina saattanut hänet levottomaksi, tuo korppi, joka aina vainusi ruumiita, ja nyt oli hän sekaantunut tähän epämiellyttävään juttuun.

"Aivan niin, tyttö raukka, sääli häntä", mutisi hän, "mutta koska hän kerran on kuollut, niin en näe mitään ... tässä ovat kaikessa tapauksessa teidän 600 frangianne."

Busch vielä kerran kieltäytyi ottamasta rahoja.

"Suokaa anteeksi, mutta te ette vielä tiedä kaikkea. Tyttö sai lapsen ... niin lapsen, joka nyt käy neljättötoista. Poika on niin teidän näköisenne, ettette voi kieltää isyyttä."

Saccard seisoi kuin puusta pudonnut ja sammalsi:

"Lapsen ... lapsen..."

Sitten pisti hän nopeasti setelit lompakkoonsa, sai takaisin koko varmuutensa ja sanoi aivan hilpeästi:

"Mitä te juttelette? Jos on olemassa lapsi, ette te saa soutakaan. Poika perii äitinsä, hänelle kuuluvat nämä rahat. Lapsi ... olipa se hauskaa, eihän toki liene kuolemansynti olla isä. Päinvastoin ilahuttaa se minua, nuorentaa minut jälleen. Missä on poika? Minä tahdon nähdä hänet. Miksi ette ole tuonut häntä

tänne?"

Nyt oli Busch'in vuoro joutua hämilleen. Hän puhui laveasti ja kaikista asianhaaroista samalla kertaa. Hän sanoi, että rouva Méchain'in saatava nousi 6,000 frangiin, että Caroline-rouva oli suorittanut 2,000 frangia, että Victor oli ollut pahantapainen ja että hänet oli otettu työkotiin. Saccard vavahti jokaisen uuden ilmoituksen kuullessaan. Mitä ihmettä, 6,000 frangia? Ken takaa, etteivät he päinvastoin olleet ryöstäneet poikaa putipuhtaaksi? 2,000 frangin suoritus! He olivat olleet kylliksi häpeämättömiä houkutellakseen hänen tuttavaltaan naishenkilöltä 2,000 frangia! Se oli varkautta ja petosta! Poikaa oli luonnollisesti kasvatettu huonosti ja nyt halusivat he päällepäätteeksi, että hän maksaisi poikansa turmelijoille! Luulivatko he häntä sellaiseksi hölmöksi?

"Ei sou'takaan!" huusi hän. "Kuuletteko? Elkkää kuvitelkokaan voivanne puijata minulta ainoatakaan sou'ta."

Busch seiso i kalmankalpeana kirjotuspöydän ääressä.

"Saammepa nähdä. Minä annan teille haasteen!"

"Elkkää lörpötelkö tyhmyyksiä. Tiedättehän varsin hyvin, ettei ketään voi haastaa sellaisesta asiasta. Ja jos te luulette voivanne kiristää minulta rahoja tämän jutun avulla, niin erehdytte suuresti, sillä minusta on samantekevää, mitä mailma minusta huutaa. Päinvastoin, olen iloinen tietäessäni, että minulla on lapsi!"

Ja koska rouva Méchain seiso i aivan oven edessä tietä tukkimassa, täytyi Saccard'in tyrkätä hänet syrjään ulos päästäkseen.

Eukko oli tukehtua raivosta ja huusi Saccard'in jälkeen:

"Roisto! Sydämetön ihminen!"

"Saatte vielä kuulla meistä!" ulvoi Busch ja paukautti oven kiinni hänen jälkeensä.

Saccard oli niin kiihottuneessa mielentilassa, että hän antoi kuskille käskyn ajaa suoraan kotiin rue Saint-Lazare'lle. Hänen täytyi kiireesti saada puhua Caroline-rouvan kanssa, hän kävi suoraan asiaan ja torui häntä sen johdosta, että hän oli maksanut nuo 2,000 frangia.

"Rakas ystäväni, ei saa siliä tavalla kylvää rahoja. Miksi ette heti kysynyt minun neuvoani?"

Caroline istui liikutettuna sen johdosta, että Saccard jo tuns i koko jutun. Busch oli siis katsonut hyväksi paljastaa salaisuuden, eikä hänelläkään siis ollut mitään salattavaa.

"Minä tahdoin säästää teitä surulta. Lapsiraukka oli sellaisessa alennustilassa."

"Poika raukka! Te teitte aivan oikein pannessanne hänet työkotiin hiukan hioutumaan. Mutta nyt otamme me hänet sieltä, hankimme hänelle opettajan... Aamulla ajan minä tervehtimään häntä — niin, aamulla, jollei minulla ole liiaksi tehtäviä."

Seuraavana päivänä oli hallinnon kokous, kului kokonainen viikko ilman että Saccard'illa oli ainoatakaan vapaata hetkeä. Hän puhui usein pojasta, mutta hänen täytyi alituisen lykätä käyntiään, sillä hänellä oli puuhaa niin ylen paljon.

Joulukuun alussa kohosi kurssi 2,700 frangiin kuumeentapaisen kiihkön vallitessa, joka kääns i pörssin ylösalasin. Pahinta oli, että levottomuutta herättävät huhut olivat lisääntyneet, huolimatta alituisesta noususta; nykyään puhuttiin aivan äänekkäästi uhkaavasta romahduksesta, vaikka kurssi yhä kohosikin. Koko Saccard'in elämä oli loistavaa riemukulkua, kultasade, jonka hän sirotteli Parisin ylle, ympäröi hänet ikäänkuin glorialla; kuitenkin oli hän tarpeeksi viisas käsittääkseen, että maa oli miinotettu ja uhkasi revetä hänen allaan. Ja ennen kaikkea kiukutti häntä se seikka, että omasta leiristäkin löytyi kavaltajia, jotka eivät enää uskoneet hänen asemansa vakavuuteen.

Eräänä päivänä, kun Saccard purki harmiaan Carolinen läsnäollessa, katso: tämä lopultakin parhaaksi sanoa hänelle kaikki.

"Niin, tiedättekö, ystäväni, minäkin olen myynyt osakkeeni. Viimeiset aivan hiljan 2,700 frangista."

Saccard seiso i kuin ukkosen lyömänä, ikäänkuin hän juuri olisi kuullut mitä mustimmasta kavalluksesta.

"Myynyt! Te! Oi, Jumalani!"

Caroline tarttui hänen käsiinsä, puristi niitä, hän oli syvästi liikutettu ja hän muistutti Saccard'ille,

että sekä hän että hänen veljensä olivat edeltäkäs in valmistaneet häntä tällaisen menettelyn varalle. Hamelin oli vielä Romassa, hänen kirjeensä olivat täynnä levottomuutta tämän mielettömän nousun johdosta, jota oli vastustettava mihin hintaan hyvänsä, muuten menee kaikki murskaksi. Viimeksi eilen oli hän saanut veljeltään kirjeen, jossa käskettiin myymään kaikki. Ja hän oli myynyt.

"Te, te!" toisti Saccard. "Siis te olette taistellut minua vastaan. Teidän osakkeitanne on minun siis pitänyt ostaa takasin!"

Saccard kiihtyi, kuten tavallista, ja Caroline kärsi entistä enemmän nähdessään hänen masentuneisuutensa, hän halusi puhua järkeä Saccard'in kanssa, kehottaa häntä luopumaan tästä taistelusta, joka saattoi päättyä verisaunaan.

"Kuulkaa, ystäväni. Ajatelkaa, että meidän 3,000 osakettamme ovat tuottaneet meille yli 7,5 milj. Eikö se ole ennenkuulumaton, satumainen voitto? Minä pelkään noita rahoja, en voi uskoa, että ne kuuluvat minulle. Mutta tässä ei ole kysymys henkilökohtaisista eduista. Ajatelkaa kaikkia niitä, jotka ovat uskoneet omaisuutensa teidän käsiinne, pelottavan joukon miljonioita, jotka te panette peliin. Miksi kiihottaa äärimäisyyteen tätä mieletöntä nousua? Yleinen mielipide on, että kukistuminen on välttämätön seuraus. Nousulla täytyy olla rahansa, eikä ole mikään häpeä, että osakkeet saavat luonnollisen arvonsa. Sillä tavoin osottaa liike vakavaraisuuttaan, siinä vain on pelastus."

Saccard nousi kiivaasti.

"Osakkeitten täytyy nousta 3,000! Minä olen ostanut ja ostan edelleen, vaikka pakahtuisin! Niin, lentäköön ilmaan koko hökötyks ja minä sen mukana, ellen minä saa osakkeita kohoamaan 3,000 ja pakota niitä pysymään siinä!"

Pörssikauden lopussa jouluk. 15 p:nä kohosi kurssi 2,800 ja sitten 2,900. Ja 21 p:nä julistettiin pörssissä tavattoman kiihkon vallitessa, että Yleispankin osakkeet olivat saavuttaneet 3,020 frangin kurssin! Nyt ei ollut enää olemassa totuutta ja johdonmukaisuutta, käsite "arvo" oli niin venähtänyt, ettei sillä enää ollut mitään merkitystä. Oli liikkeellä huhu, että Gundermann vastoin tapaansa oli pannut likoon suuria summia; niinä kuukausina, joina hän oli vastapeliään harjottanut, olivat hänen häviönsä nousseet sellaisiin summiin, että alettiin pitää mahdollisena hänen kukistumistaan. Kaikki aivot olivat kuohumatilassa, joka hetki odotettiin ihmettä.

Ja tänä viimeisenä hetkenä, nyt, kun Saccard seiso i huipullaan ja tunki maan vapisevan jalkojensa allia ja jo salaisesti kauhistui lähestyvää romahdusta — nyt oli hän kuningas! Kun hänen vaununs a pysähtyivät Yleispankin komean palatsin edustalle, kiirehti nopeasti esiin lakeija ja levitti maton portailta katukäytävän yli katuojaan saakka — ja vasta sitten suvaitsi Saccard nousta vaunuistaan ja kulki kuin hallitsija, jonka jalan ei sovi koskettaa yksinkertaista katukiviyttä.

X.

Vuoden viimeisen pörssikauden päättäj äisissä joulukuun lopulla oli pörssisali jo puoli yhdestä alkaen täpösen täynnä väkeä. Viimeisinä viikkoina oli kiihko kasvanut ja nyt oli viimeinen taistelupäivä, levoton joukko valmistautui ratkaisevaan kamppailuun.

Levottomampana ja kalpeampana kuin milloinkaan ennen törmäsi Moser Pillerault'ia vastaan, joka seiso i voittajannäköisenä korkeilla haikarajaloillaan.

"Olette kai kuullut..."

Mutta hänen täytyi korottaa ääntään, muuten eivät hänen samansa olisi kuuluneet yhä kasvavassa melussa.

"Kerrotaan, että saamme sodan huhtikuussa. Nuo uhkaavat varustukset eivät voi päättyä muuhun. Saksa ei aio antaa meille aikaa suorittaa uutta sotajoukkojen järjestelyä, josta kamari on aikeessa päättää. Ja muuten on Bismarck..."

Pillerault puhkesi nauruun.

"Jättäkää Bismarck rauhaan! Minä olen itse puhellut hänen kanssaan viisi minuuttia, kun hän oli täällä kesällä. Hän tuntui sangen kiltiltä mieheltä. Jollette te ole tyytyväinen näyttelyn saavuttamaan musertavaan voittoon, niin en minä lainkaan ymmärrä, mitä te tahdotte. Europa on meidän!"

Moser pudisti epätoivoisena päätään. Markkinoita vaivasi liika verevyys, joka on yhtä vaarallinen kuin sydämen rasvottuma lihaville henkilöille. Eikö esim. ollut sulaa hulluutta, että Yleispankin osakkeet olivat nousseet 3,030?

"Ahaa, alkaako taas vanha viisu!" huudahti Pillerault. Ja painaen suunsa aivan Moser'in korvaan sanoi hän pannen painoa jokaiselle sanalle:

"Ennenkuin pörssi tänä päivänä suletaan, olemme päässeet 3,060."

"Jos tiedätte jotain, niin sanokaa! Minä ajattelen näin: minä pidän Gundermann'in puolta, sillä Gundermann on kaikessa tapauksessa Gundermann. Hän tietää aina mitä tekee!"

"Mutta", sanoi Pillerault, "kuka on sanonut, että Gundermann'ia onnistaa?"

Moser levähytti silmiään. Kuukausimääriä oli pörssissä kiertänyt juttu, että Gundermann väijyi Saccard'ia, että hän tuki taistelua vimmatusti nousevaa kurssia vastaan ja odotti vain suotuisaa hetkeä nujertaakseen koko laitoksen jonain kauniina päivänä päästämällä miljonansa markkinoille, ja tänään oli kaikkien mielenjännitys suuri, sillä odotettiin ratkaisevaa taistelua, jossa jompikumpi armeija häviäisi. Mutta ken voi olla varma pörssin mailmassa, joka on niin täynnä valhetta ja viekkautta? Eikä Moser'kaan enää tiennyt, mitä uskoa.

"Ah", sanoi hän luoden katseen erääseen lihavahkoon herraan, joka kulki ohitse, "jos tuo tahtois puhua, voisin olla aivan rauhallinen. Hän on kaukonäköinen."

Hän oli tuo kuuluisa Amadieu, joka edelleen eli ihmeellisen onnensa varassa, ostaen osakkeita 15 frangia kappale ja myyden 15 milj. voitolla. Häntä pidettiin arvossa suuren liikemieskykynsä vuoksi, häntä seurasi kokonainen pieni hovi, joka totteli hänen pienintäkin vihjaustaan ja keinotteli niinkuin hän tahtoi.

"Joutavia", huudahti Pillerault, joka täydellisesti luotti päistikkateoriaansa, "paras on seurata sokeasti vaistoaan. Kohtalo on kumminkin kaikkivaltias herra. Niinkauan kuin minä näen tuon vintiön paikallaan voittajailmeineen, ostan minä lakkaamatta; hän näyttää, hitto soikoon, kuin aikoiisi hän syödä meidät kaikki nahkoinemme karvoinemme."

Hän osotti Saccard'ia, joka juuri oli asettunut tavalliselle paikalleen erään pylvään viereen. Kuten kaikkien huomattavimpien liikehuoneitten johtajilla, oli hänelläkin oma määrätty paikkansa, josta hänen konttorihenkilönsä ja liiketuttavansa tiesivät aina hänet löytävänsä. Gundermann oli ainoa, joka ei koskaan astunut jalallaan pörssiin, mutta hänellä oli niin paljon vapaavälittäjiä ja asiamiehiä määräyksiä täyttämässä, että melkein jokaisen läsnäolevan voi sanoa salaisesti olevan riippuvainen Gundermann'ista. Ja tätä näkymätöntä ja aina läsnäolevaa armeijaa vastaan oli Saccard yksin nostanut taistelulippunsa.

"Olette kai kuullut väitettävän", kuiskasi Moser, "että hän itse kiihdyttää nousua ostamalla suurin määrin Yleispankin osakkeita. Pankki, joka ostaa omia osakkeitaan, on hukassa."

Mutta Pillerault tenäsi vastaan.

"Tyhmää lorua! Kuka voi sanoa varmasti, ken ostaa ja ken myy? Hän käy täällä tapaamassa liiketuttaviaan, sehän on aivan luonnollista. Ja hän on täällä omaan laskuunsa, sillä otaksuttavasti hänkin pelaa."

Moser ei puhunut pitemmältä siitä asiasta. Se oli vasta vain huhu, joka oli lähtenyt liikkeelle, kumottu ja taas levinnyt, vaikkei sitä voitu todistaa. Alussa oli Saccard auttanut kurssin kohoamista vain hyvin varovaisesti, myynyt heti, niinpian kuin oli voinut, kiinnittämättä rahoja ja täyttämättä kassaa papereilla. Mutta nyt vei taistelu hänet mukanaan, ja tänään näki hän välttämättömäksi suuren oston, jos hän edelleen halusi olla herrana taistelukentällä. Hän oli antanut ohjeensa ja seisoi tynesti hymyillen, aivan kuin olisi ollut vain tavallinen pörssipäivä, vaikka hän levottomuudella ajatteli, miten päivä oli loppuva, ja tiesi kulkevansa yhä etemmäksi tietä, joka saattoi käydä sangen vaaralliseksi.

Äkkiä syöksyi Moser esiin; hän oli hiipinyt suuren Amadieu'n selän taakse napatakseen edes muutamia sanoja keskustelusta, joka tällä oli erään pienen, viekasnaamaisen herran kanssa. Moser oli kovin kiihottunut ja tankkasi:

"Minä kuulin, kuulin omilla korvillani... Hän sanoi, että Gundermann möi yli kymmenen miljonan arvosta! Oh, nyt myyn minä ... myyn ... myyn vaikka viimeisen paitani!"

"Oh, hitto, 10 miljonaa", mutisi Pillerault hiukan epävarmana. "On siis kysymys elämästä ja kuolemasta."

Ja yhä kasvavassa äänten hälinässä oli puhe vain valtavasta taistelusta Saccard'in ja Gundermann'in välillä. Sanoja ei voinut erottaa. Kaikellaisia huhuja oli liikkeellä. Toiset kirkuivat saadakseen äänensä kuuluville melun keskeltä, toiset nojautuivat salaperäisesti naapurinsa korvaan ja puhuivat aivan hiljaa, vaikkei heillä olisi ollut mitään tärkeää sanottavaakaan.

"Minä pidän entisen asemani", huudahti Pillerault, joka oli saanut takasin rohkeutensa. "Aurinko loistaa niin kauniisti, kurssi on nouseva edelleen."

Vihdoinkin löi kello yksi, eikä lyönti vielä ollut ehtinyt lakata kaikumasta, kun Jacoby, Gundermann'in välittäjä, huusi kaikuvalla äänellään:

"Minulla on Yleispankin, minulla on Yleispankin!"

Hän ei sanonut hintaa, hän odotti kysyntää.

Kuusikymmentä välittäjää oli saapunut paikalle, he muodostivat tiheän kehän luukun ympärille, seisovat silmä silmää vasten kuin kaksintaistelijat ennen taistelun alkua, uteliaina odottaen ensimmäistä kurssia.

"Minulla on Yleispankin", toisti Jacoby kovalla äänellä. "Minulla on Yleispankin!"

"Mikä kurssi?" kysyi Mazaud, josta vähitellen oli tullut Yleispankin päävälittäjä, ohuella äänellään, joka kumminkin oli niin terävä ja läpitukeva, että kuului yli virkaveljien äänen.

Ja Delaroque, Jacoby'n vävy ja asiakumppani, ehdotti edellisen päivän kurssia.

"Minä ostan Yleispankin 3,030."

Mutta heti tarjosi toinen välittäjä enemmän.

"3,035!"

Delaroque, joka oli halunnut ostaa tästä vanhasta kurssista ja myydä sitten 5 frangin voitosta, huomasi yrityksensä mahdottomuuden. Ja Mazaud teki päätöksensä varmasti uskoen, että Saccard hyväksyy hänen menettelytapansa.

"Minä ostan Yleispankin 3,040!"

"Kuinka monta?" kysyi Jacoby.

"300."

Molemmat merkitsivät pari sanaa kirjoihinsa ja kauppa oli tehty, ensimmäinen kurssi oli määrätty 10 frangin korotuksella. Mazaud meni ilmottamaan luvun kurssinoteeraajalle, joka piti Yleispankin kirjaa. Ja kahdenkymmenen minuutin ajan oli kuin olisi avattu joku sulku: muitten arvopaperien kurssi tuli heti määrättyksi, kokonainen joukko liikeasioita suoritettiin ilman erityistä kurssivaihtelua.

Saccard seiso i pylväänsä vieressä hymyillen. Hänen joukkonsa oli kasvanut, tuo 12 frangin nousu oli herättänyt huomiota pörssissä, sillä oli jo kauan ennustettu pankin häviötä, ja tänään oli odotettu romahdusta. Huret saapui Sédille'n ja Kolb'in seurassa: jälkimäinen oli katuvinaan, että oli myynyt osakkeensa 2,500, ja Daigremont kulki käsikädessä markiisi Bohain'in kanssa kertoillen tälle, mikä onnettomuus häntä oli seurannut syyskilpa-ajojen aikana. Mutta enimmin iloitsi kuitenkin Maugendre ja tukki kokonaan kapteeni Chave'n suun, joka oli pessimisti ja väitti, etteivät he vielä olleet nähneet loppua. Samallinen kohtaaminen sattui Pillerault'in ja Moser'in välillä, joista edellinen oli innostunut mielettömän kohoamisen johdosta, jälkimäinen väenteli raivoissaan käsiään kiroillen tuota itsepäistä nousua, ikäänkuin se olisi ollut hullu koira, joka kumminkin jonain päivänä ammutaan kuoliaaksi.

Tunti kului. Kurssit pysyivät jokseenkin ennallaan, kauppoja tehtiin, vaikka vähemmässä määrässä kuin alussa, sen mukaan kuin määräyksiä annettiin ja sähkösanomia saapui. Pörssiajan puoleen ehtiessä on aina sellainen lepotila, ensimmäinen into jäähtyy, kunnes viimeinen taistelu loppukurssista taas panee intohimot kuohumaan. Kuitenkin kuului edelleen Jacoby'n basso ja Mazaud'in tenori, he tekivät palkkiokauppoja.

"Minulla on Yleispankin 3,040, siitä 15 frangia palkkiota."

"Minä ostan Yleispankin 3,040, 10 frangin palkkiolla."

"Kuinka monta?"

"25."

Mutta äkkiä levisi huhu, että Yleispankin osakkeet laskeutuivat viisi frangia, ja sitten 10, 15, 3,025:teen.

Juuri sillä hetkellä saapui Jantrou, joka oli ollut hetkisen ulkona, takasin saliin ja kuiskasi Saccard'in korvaan, että vapaaherratar Sandorff istui vaunuissaan Brogniart-kadun kulmassa, hän tahtoi tietää, kehottiko Saccard häntä myymään. Tämä kysymys juuri sillä hetkellä, jolloin kurssi horjui, suututti Saccard'ia ylenmäärin. Ja hän vastasi:

"Käske hänet menemään h—ttiin! Minä kuristan hänet, jos hän uskaltaa myydä!"

Massias syöksyi ilmottamaan 15 frangin laskeutumisesta; hän ymmärsi, että Saccard halusi puhua hänen kanssaan.

Tämä oli tehnyt suunnitelman, jonka avulla loppukurssi tulisi kohoamaan, sähkösanoma Lyon'ista, missä nousu oli varma; nyt alkoi hänen korviaan kuumottaa, sillä sähkösanomaa ei tullut, ja tämä odottamaton lasku saattoi johtaa onnettomuuteen.

Massias ei pysähtynyt Saccard'in eteen, hän tyrkkäsi vain kynäspäällään tätä ja terotti korviaan kuullakseen määräyksen.

"Hetä Nathansohn'in luo, 400, 500, niin monta kuin tarvitsee."

Tämä tapahtui niin nopeasti, että ainoastaan Moser ja Pillerault huomasivat sen. He syöksyivät Massias'en perässä katsomaan, mitä hän tekee.

Mutta toisessa pörssiosastossa laskeutuivat Yleispankin osakkeet hitaammin. Ja Nathansohn, joka sai tietoja asiamiehiltään, suoritti leikkauksen, joka ei ollut onnistunut Delaroque'lle alussa; hän oli ostanut toisessa osastossa 3,025 frangista ja myi toisessa 3,035. Kolmen minuutin kuluessa oli hän ansainnut 60,000 frangia. Mutta kurssia oli kuitenkin vaikea pitää ylhäällä Massias'en Nathansohn'ille antamasta määräyksestä huolimatta, sillä selvästi oli Jacoby'n ja muitten hänen kannattajiensa suunnitelma säästää suuret myynnit loppuun, täyttää sillä tavoin markkinat ja musertaa Saccard viimeisen puolen tunnin kuumeentapaisen kiihkon vallitessa. Saccard ymmärsi kyllä vaaran, mutta kaikista hänen ponnistuksistaan huolimatta oli hyökkäys Yleispankia vastaan niin voimakas, että kurssi taas laskeutui 5 frangia.

Kello löi neljännestä vaille kolme, viidentoista minuutin perästä pörssi suljettaisiin. Samaan aikaan myllersi ja kirkui kansanjoukko kuin helvetin tuskissa; ja samaan aikaan tapahtui se, mitä Saccard oli odottanut.

Pikku Flory, joka pörssin avaamisesta saakka joka kymmenes minuuti oli juossut sähkösanomatoimistoon ja palannut kädet täynnä sähkösanomia, ilmestyi taas, tunkeutui väkijoukon lävitse lukien sähkösanomaa, jonka sisältö näytti vallan haltioittavan hänet.

"Mazaud! Mazaud!" huusi joku ääni.

Flory käänsi päätään, ikäänkuin olisi huudettu hänen nimeään. Huutaja oli Jantrou, joka halusi tietää, mitä oli tapahtunut. Mutta Flory tyrkkäsi hänet tieltään, hänellä oli kiire, hänellä oli vain yksi ainoa innostunut ajatus, että pankin loppukurssi kohoaa, sillä sähkösanoma sisälsi, että osakkeet olivat nousseet Lyon'issa, missä oli ilmestynyt sellainen joukko ostajia, että sen epäilemättä täytyi vaikuttaa Parisin pörssiin. Saapui muitakin sähkösanomia, kokonainen joukko välittäjiä sai määräyksiä. Heti osottautuivat tulokset.

"Minä ostan Yleispankin 3,040!" kirkui Mazaud'in kimeä tenori.

Ja Delaroque tarjosi 5 frangia enemmän; hänellä oli kädet täynnä määräyksiä.

"Minä ostan 3,045!"

"Minä myyn 3,045!" jymisi Jacoby. "200 myyn 3,045!"

"Minä otan ne!"

Nyt huusi itse Mazaud:

"Minä ostan 3,050!"

"Kuinka monta?"

Mutta nyt tuli melu niin helvetilliseksi, että vekselivälittäjät, jotka huitoivat käsiään kuin kaatuvatautiset, eivät kuulleet omia ääniään. Mutta he koettivat tehdä itsensä ymmärretyiksi liikkeillä: viittaus kädellä sisäänpäin ja ulos, joka myi, ulospäin ja itseensä, ken osti; sormet osottivat lukua ja pään nyökäys tai pudistus merkitsi myöntymystä tai kieltoa. Asianomaiset ymmärsivät toisensa; ulkopuolella seisovista näyttivät kaikki hulluilta. Sähkösanomatoimiston viereisessä huoneessa seiso joukko naisia katsellen kummastuksissaan ja kauhuissaan tätä harvinaista näytelmää. Valtiopaperien osastossa näyttivät kaikki ikäänkuin joutuneen käsikähmään. Korkealla päämeren yllä näkyivät kurssinoteeraajat kuin keinuvat hylt, he selasivat kirjojensa lehtiä oikealle ja vasemmalle, aina sen mukaan kuin kurssi-ilmotuksia heille tehtiin. Mutta käteisosastolla oli myrsky sittenkin raivoisin, siellä ei edes voinut erottaa kasvoja, ainoastaan merkintäkirjojen valkeat lehdet häilyivät ilmassa. Viimeisen silmänräpäyksen hulluus oli tarttunut yleisöönkin, tunkeiltiin ja tallattiin toisiaan salissa, sekamelska oli täydellinen.

Mutta äkkiä alkoi kello soida. Tuli hiljaisuus, kädet painuivat alas, äänet vaikenivat. Ainoastaan väkijoukon kumea sorina jatkui, joki ei kuohunut enää laitojensa yli ja asettui muristen lepäämään. Ja kiihkon mainingeissa kulkivat viimeiset kurssit suusta suuhun. Yleispankin osakkeet olivat 3,060, 30 frangia enemmän kuin eilen. Vastapelaajain häviö oli täydellinen, se tuli olemaan heille sangen kohtalokas, sillä suuria summia oli pantu peliin.

Ennenkuin Saccard jätti salin, ojensi hän vartalonsa ja katseli ympärilleen. Tällä hetkellä oli hän todellakin suuri, hänen voittonsa näytti korottaneen häntä kyynärän verran. Hän haki läsnäolijain joukosta Gundermann'ia, joka ei ollut saapuvilla, Gundermann'ia, jonka hän niin mielellään olisi nähnyt lyötynä, muserrettuna, armoa anovana. Kuitenkin oli hän tyytyväinen, että edes tuon miehen likaisista juutalaisista kokoonpantu häntäjoukkue näki hänet voittonsa kunniaissa. Nyt oli hänen suuri päivänsä, josta vielä tullaan puhumaan, niinkuin puhutaan Austerlitzista ja Marengosta.

Hänen liiketoverinsa ja ystävänsä tunkeilivat hänen ympärillään. Markisi de Bohain, Sédille, Kolb, Huret, kaikki puristivat hänen kättään, ja Daigremont petollisine mailmanmieshymyineen lasketteli hänelle kohteliaisuuksia, vaikka varsin hyvin tiesi, että sellaiset pörssivoitot ovat sama kuin surma. Maugendre oli suudellut häntä molemmille poskille, — hän oli ihastuksissaan, mutta samalla raivoissaan kapteeni Chave'lle, joka kohenteli olkapäitään. Mutta kukaan ei osottanut sellaista henkeäpidättävää kunnioitusta, kukaan ei ryöminyt niin tomussa ja tuhassa kuin Dejoie, joka oli juossut tänne sanomalehden toimituksesta kuulemaan viimeistä kurssia; hän seiso liikkumattomana muutamia askeleita Saccard'ista, aivankuin paikalleen naulattuna ja halvaantuneena hellästä ihailusta, kyneleet silmissä. Massias ja Sabatani läähättivät kuin suuren taistelun jälkeen.

"No, enkö ollut oikeassa?" huusi Pillerault ihastuksissaan.

Moser murisi uhkaavasti: "Niin, niin; ken viimeksi nauraa, se nauraa parhaiten. Mexico-juttu vaatii maksonsa, Roomasta kuuluu uhkaavia enteitä Mentanan jälkeen, ja jonain kauniina päivänä on Saksa niskassamme. Ja nuo idiotit kiipeävät yhä korkeammalle, että lankeemus olisi sitä syvempi! Ah, saattepa nähdä, että ne laulavat viimeistä virttään!"

Sali tyhjenedä vähitellen; ylhäällä katonrajassa leijaili sekasin sinertävä sikarin savu ja pöly. Mazaud ja Jacoby kulkivat taas yhdessä vekselinvälittäjän huoneeseen; Jacoby oli enemmän liikutettu omien salaisten häviöittensä johdosta kuin hänen liiketuttaviansa kohdanneitten onnettomuuksien vuoksi, kun taas Mazaud, joka ei pelannut, saattoi täydellisesti iloita urhoollisesti saavutetusta voitosta. He juttelivat pari minuttia Delaroque'n kanssa, kaikilla kolmella oli merkintäkirjat kädessään. Pörssihenkilökunnan huoneessa, joka sisustukseltaan muistutti kehoja koulusalua, päästivät Flory ja Gustave Sédille ilonsa valloilleen. He olivat tulleet noutamaan päällysvaatteitaan ja odottivat keskikurssin julistamista, jota pari välittäjäliiton kirjanpitäjää oli juuri laskemassa. Kun lista puoli neljän tienoissa naulattiin julki, alkoivat Flory ja Sédille hirtua ja kiekua ilosta, sillä he olivat saavuttaneet melkoisen voiton keinottelemalla Fayeux'in määräyksellä. Nyt sai Cluchu, joka aivan tyrannimaisesti hallitsi Florya, pari timanttikorvarengasta, ja Gustave saattoi maksaa neljänneksen vuokran Germaine Coeur'in edestä, jonka hän oli kokonaan vallannut Jacoby'lta. He eivät muuten olleet ainoat riemuitsevat huoneessa; hattuja lenteli ilmaan tai tallattiin niitä jalkojen alle, tehtiin mitä hullunkurisimpia kujeita, kuin lomallelasketut koulupojat.

Kaikkialla loppuivat liikeasiat. Koko tuo pelaajain, välittäjien ja asiamiesten mailma lähti todennettuaan voittonsa tai tappionsa pukeutumaan lopettaakseen päivänsä ravintoloissa ja teattereissa, seuraelämässä tai nautinnon jumalattaren parissa.

Koko valvova ja huvitteleva Parisi ei sinä iltana puhunut muusta kuin Gundermann'in ja Saccard'in välisestä suuresta taistelusta. Erityisesti oli keskustelun aiheena Yleispankin vastustaja-keinottelijoitten vaikea asema, siliä joka kuukausi olivat he kärsineet suuria häviöitä. Jos sitä menoa jatkui, vaikkapa

vain lyhyenkin aikaa, eivät he enää kauan pysyisi jaloillaan, se oli varma asia. Toisin oli heidän johtajansa Gundermann'in laita, hänellä oli miljardi kellarissaan, ja hän voi lähettää yhä uusia joukkoja tuleen, olkoonpa taistelu kuinka pitkä ja murhaava tahansa. Hän luotti täydellisesti johdonmukaisuuteen. Kun Yleispankin osakkeet olivat kohonneet yli 2,000, oli menty rajan yli; 3,000, se oli jo mieletöntä; osakkeitten täytyi laskeutua yhtä varmasti kuin kivi, joka heitetään ilmaan, putoaa maahan jälleen. Gundermann'ia ihailtiin, vaikei itse asiassa ollut mitään hänen häviötäänkään vastaan; sitä vastoin oli innostus, jonka Saccard oli herättänyt, meluisampi; kaikki naiset olivat hänen puolellaan, kaikki ne ylhäiset keinottelijat, jotka olivat tunkeneet taskuunsa suuria voittoja, sen perästä kun he olivat ryhtyneet lyömään rahaa uskostaan ja kiskomaan korkoja Karmel'in ja Pyhän haudan kustannuksella. Suuret juutalaiset pankit oli tuomittu päiviltä, nyt tulisi katolilaisuus ottamaan ylivallan rahamarkkinoilla, hallitsemaan lompakoita, niinkuin se oli hallinnut sieluja.

Mutta samaan aikaan kun hänen sotilaansa ja upseerinsa voittivat suuria summia, tyhjenivät Saccard'in kassat lakkaamattoman osakkeittenoston kautta. Käytettävänä olevista 200 miljonasta oli melkein kaksi kolmasosaa niinmuodoin kiinnitetty.

Jokainen yhtymä, joka aikoo päästä pörssin herraksi itse korottamalla kurssiaan, on edeltäkäs kuolemaan tuomittu. Senvuoksi oli Saccard'kin alussa esiintynyt varovasti. Mutta ollen kiivas ja intohimoinen luonteeltaan, antautui hän pian mielikuvituksensa valtoihin, ja tämä mielikuvitus näki kaikki ikäänkuin suurennuslasin lävitse ja muutti epäilyttävät keinottelut sankarirunoelmiksi; tällä kertaa oli hän päässyt käsiksi todella suureen yritykseen, tulevaisuuden yritykseen, ja se oli johtanut hänet aivan mielettömiin unelmiin niin suurista, niin jättiläismäisistä valloituksista, ettei hän edes itse niitä täysin käsittänyt. Oh, jospa hänellä olisi ollut miljonnia ja taas uusia miljonnia, kuten noilla likaisilla juutalaisilla! Mutta pahinta oli, ettei hänellä enää pian ollut uusia joukkoja lähettää tuleen; vielä muutamia miljonnia ja kaikki oli lopussa. Ja kun lasku alkoi, oli hänen vuoronsa maksaa erotukset. Keskellä voitonriemua saattoi pieninkin hiekkajyvänen murskata hänen suuren koneistonsa. Ja sen aavisti hänen ympäristönsä, nekin, jotka olivat hänen uskollisimpiaan, nekin, jotka uskoivat nousuun kuin itseensä isään jumalaan. Se olikin juuri mielenkiintoisinta tässä kaksintaistelussa Gundermann'in ja Saccard'in välillä, että voittaja vuoti verta; se oli mieletön taistelu kahden satuihmeen välillä, joitten kaatuessaan oli pakko musertaa ne kääpiöt, jotka olivat rohjenneet ottaa osaa taisteluun.

Tammikuun 3 p:nä alenivat Yleispankin osakkeet äkkiä 50 frangia. Se herätti suurta huomiota. Tosin olivat kaikki arvopaperit samaan aikaan alenneet; markkinat olivat jo kauan olleet täpösen täynnä, kaikkialla natisi ja ryskyi; pari, kolme epäilyttävää liikettä musertui; sitäpaitsi täytyihän ihmisten olla tottuneita tähän alituiseen kurssivaihteluun, sillä samana päivänä saattoi kurssi nousta tai laskea 100 frangia; se oli herkkä kuin kompassin neula rajusään aikana. Mutta joukkojen läpi kulki vavistus; kaikki tunsivat, että tämä oli lopun alkua. Yleispankin osakkeet alenivat, huhu siitä lensi yli koko kaupungin ja herätti kaikkialla pelkoa, toivoa ja mieltenkuohua.

Seuraavana päivänä seisoi Saccard paikallaan, hymyillen kuten tavallista, ja korotti kurssin huomattavien ostojen kautta 30 frangilla. Mutta hänen ponnistuksistaan huolimatta aleni kurssi tammik. 5 p:nä 40 frangia. Kurssi oli nyt 3,000 frangia ja alkoi jokapäiväinen kamppailu. Tammik. 6 p:nä kohosivat Yleispankin osakkeet taas, 7 ja 8:na ne alenivat. Se oli vastustamaton liike, joka vähitellen veti pankin häviöön. Pankista tuli syntipukki, jonka täytyi maksaa kaikkien hulluudet, vähemmän huomattavien liikkeitten rikokset, suorittaa noitten epäilyttävien liikkeitten edestä, joita oli syntynyt kuin sieniä keisarikunnan sairaasta maaperästä. Mutta Saccard, joka ei enää saanut unta silmiinsä yöllä, seisoj joka päivä paikallaan pörssissä ja uskoi vielä voiton mahdollisuuteen. Kuin kenraali, joka on vakuutettu sotasuunnitelmansa oivallisuudesta, peräytyi hän vain askel askeleelta, uhrasi viimeiset sotamiehensä, tyhjensi yhtymän kukkarot pysähdyttääkseen hyökkäävän vihollisen. Tammik. 9 p:nä saavutti hän taas huomattavan edun, ja vastapelaajat kauhistuivat. Nyt oli Saccard jo siinä tilassa, että hänen täytyi maksaa velkasitoumuksilla käteisen rahan sijasta, ja kuten nälistyneet ihmiset, jotka kuumehoureissaan näkevät ylellisesti katetun pöydän, uskalsi hän nyt tunnustaa itselleen, mihin päämäärään pyrki, uskalsi lausua mahdottoman, toteuttamattoman ajatuksen: hän aikoi ostaa *kaikki* osakkeet saadakseen vastapelaajat armeijansa alle. Sellaisen tempun oli muuan pienempi rautatieyhtiö hiljan tehnyt, yhtymä oli ostanut kaikki osakkeet, jotka olivat markkinoilla, myyjät eivät voineet niitä enää välittää ja heidän täytyi heittäytyä orjina voittajan jalkoihin. Ah, jospa hän voisi pakottaa Gundermann'in heittämään naamarinsa, jospa hän saisi nähdä hänet jonain kauniina päivänä laahustaen tulevan miljardinsa kanssa ja kerjäävän ja pyytävän, ettei hän ottaisi sitä kokonaan, vaan sallisi hänen pitää 10 sou'ta päivässä maitoon, jolla hän eli! Mutta tämä temppu vaati 7 à 800 miljonaa. Hän oli jo heittänyt 200 miljonaa hirviön kitaan; hänen tarvitsi siis vielä saada 5, à 600 miljonaa. 600 miljonalla voisi hän ajaa juutalaiset matkoihinsa ja päästä itse kullaan kuninkaaksi, mailman herraksi. Mikä unelma! Ja se oli niin yksinkertaista ja helposti käsitettävää; innossaan unhotti hän aivan rahan arvon, hän teki suunnitelmia, ikäänkuin olisi istunut shakkipöydän ääressä ja siirrellyt talonpoikia. Unettomina öinä värväsi hän tämän 600 miljonan armeijan ja lähetti sen tuleen jääden itse seisomaan lyötyjen vihollisten ruumiskasoille.

Tammikuun 10:nä oli Saccard'ille kauhea päivä. Pörssiin ilmestyi hän tyynenä ja loistavan iloisena kuten tavallisesti. Mutta koskaan ei oltu nähty niin katkeraa ja verenhimoista taistelua, jossa väijytyksiä ja petosta esiintyi kaikkialla. Noissa rajataistelussa, tässä hiljaisessa kamppailussa, missä heikoimmat sääliä murhataan, ei ole sukulaisuutta eikä ystävyyttä, vaan ainoastaan vahvemman oikeus: täytyy lyödä naapuri, ettei joutuisi itse syödyksi. Saccard tiesi ja tunsikin myös seisovansa aivan yksin ilman muuta tukea kuin oma ehtymätön intohimonsa, joka piti häntä yllä viimeiseen hetkeen saakka.

Erityisesti pelkäsi Saccard tammik. 14:ta pörssiselvityksen edellistä päivää, mutta hänen onnistui hankkia rahoja, ja auttoi Yleispankkia pysymään pystyssä sen sijaan, että olisi sen kaatanut; kurssi jäi 2,080, ainoastaan 100 frangia vähemmän kuin viime joulukuussa. Hän oli luullut romahduksen tulevan, nyt uskoi hän taas voittoon. Mutta nyt saivat vastapelaajat ensi kerran pistää voittoa taskuunsa, tähän saakka olivat he kärsineet vain tappioita. Nyt täytyi Saccard'in turvautua Mazaud'in vekseleihin. Neljäntoista päivän kuluessa täytyi Yleispankin kohtalon olla ratkaistu.

Sen jälkeen kun tämä taistelu elämästä oli alkanut, kun Saccard eli alinomaisessa jännityksessä syvyyden reunalla, oli hänellä joka ilta tarve huumata itseään. Hän ei voinut olla yksin, hän söi ulkona kaupungilla ja heittäytyi hurjasteluihin. Milloinkaan ei hän ollut elänyt niin hillittömästi; hän oli kaikkialla, teattereissa ja tyttöravintoloissa, missä hän kylvi rahoja ympärilleen, ikäänkuin hän olisi ollut niin rikas, ettei tiennyt mitä tehdä rahoillaan. Hän vältti Carolea, jonka nuhteet häntä kiusasivat; tämä puhui aina levottomista kirjeistä, joita hän sai veljeltään, ja itse oli hän epätoivoissaan Saccard'in vaarallisten keinottelujen johdosta kurssin kohottamiseksi. Hän kohtasi nyt useammin kuin ennen vapaaherratar Sandorff'in, ikäänkuin tämän intohimoton turmeltuneisuus olisi voinut lahjottaa hänelle sen unohduksen, jota hän niin kovin kaipasi tänä jännityksen aikana. Joskus pakeni hän pieneen huoneustoon rue Caumartin'in varrella käydäkseen siellä läpi papereitaan ja suunnitellakseen erinäisiä liikeasioita; hän oli onnellinen tietäessään, ettei kukaan siellä voi häiritä häntä. Siellä voi hän nukkuakin; hän lepäsi pari tuntia syvän, virkistävän unen helmoissa, ainoat hetket vuorokaudesta, jolloin hän voi unohtaa kaikki, ja vapaaherratar tutki sinä aikana hänen taskunsa ja luki kirjeet, joita löysi hänen lompakostaan, sillä Saccard oli muuttanut aivan mykäksi, ainoatakaan hyödyllistä tietoa ei vapaaherratar kyennyt houkuttelemaan häneltä; muuten ei vapaaherratar häntä uskonut, hän oli varma, että Saccard valehteli, kun hänen joskus onnistui saada jokunen sana pujahtamaan tämän huulilta, eikä hän koskaan uskaltanut keinotella Saccard'in ohjeitten mukaan. Tällä tavoin oli vapaaherratar päässyt perille Yleispankin asemasta, hän tiesi, että oli kiertämässä joukko papereita, väliaikaisia todisteita, joita diskontattiin ulkomaalaisiin pankkeihin.

Eräänä iltapäivänä, kun Saccard heräsi liian aikaisin, pöytä hän vapaaherrattaren tutkimassa lompakkoaan ja antoi hänelle korvapuustin. Siitä päivästä alkaen löi hän tätä yhtämittä, ja oli aivan kuin molemmat olisivat tunteneet hermonsa rauhallisemmiksi sellaisen kohtauksen jälkeen.

Mutta kuukausitilityksen jälkeen 15 p:nä, kun vapaaherratar hävisi 10,000 frangia, kypsyi hänessä eräs suunnitelma. Hän tuumiskeli sinne tänne ja päätti lopuksi kääntyä Jantrou'n puoleen.

"Niin", vastasi tämä, "luulen että olette oikeassa, on aika mennä Gundermann'in puolelle. Menkää ja selittäkää hänelle asiointila; onhan hän luvannut teille hyvän neuvon sinä päivänä kun te annatte hänelle hyödyllisen tiedon."

Sinä aamuna, jonka vapaaherratar oli valinnut tätä käyntiään varten, oli Gundermann ilkeällä tuulella. Edellisenä päivänä olivat Yleispankin osakkeet taas nousseet. Eikö sitten mitenkään saataisi selvää tuosta ahmatista sikiöstä, joka oli niellyt häneltä niin paljon kultaa ja säilytti itsepintaisesti henkensä! Kukapa sen tiesi, vaikka pankki pääsisi taas jaloilleen ja lopettaisi kurssiylennyksellä 31 p:n tiliselvityksessä, ja hän mutisi tyhmyyttään, kun oli antautunut tähän kaksintaisteluun, vaikka olisi kenties ollut järkevempää auttaa Saccard'ia ja jakaa saalis tasan. Hänen uskonsa johdonmukaisuuden voimaan oli järkkynyt ja hän olisi ehkä tällä hetkellä vetäytynyt taistelusta, jos hän olisi voinut tehdä sen joutumatta kokonaan häviöön. Hänellä oli muuten harvoin näitä heikkouskohtauksia, joita suurimmatkin sotapäälliköt tuntevat ja useimmiten juuri voiton edellä, kun kaikki voimat vaikuttavat onnellisen tuloksen eduksi. Ja tämä lyhytnäköisyys miehellä, jolla tavallisesti oli niin terävä katse, johtui siitä käsitteiden sekaannuksesta, jonka pörssitoimet pitemmän päälle synnyttävät. Saccard osti osakkeita ja keinotteli niillä, se oli päivän selvää. Mutta keinotteliko hän vakavaraisten liiketuttavien vai yhtymän laskuun? Gundermann ei kyennyt antamaan tähän kysymykseen varmaa vastausta, sillä kaikilta tahoilta virtaili joukko toisilleen vastakkaisia juorujuttuja hänen korviinsa.

Hän paukutti ovia, kaikki hänen alaisensa vapisivat herransa vihaa, hän otti vapaavälittäjiä vastaan niin törkeästi, että he pakenivat pelastaakseen nahkansa.

"Vai niin, tekö se olette", sanoi Gundermann vapaaherrattarelle ilman kohteliaisuuden hiventäkään. "Tänään ei minulla ole aikaa kuunnella naisväen lörpötyksiä."

Vapaaherratar typeryi niin, että hyppäsi yli kaikkien johdantojen ja ilmaisi heti uutisensa, jota hän oli

tullut kauppaamaan.

"Mitä sanoisitte te siitä, jos voitaisiin todistaa, että Yleispankki huomattavien osakkeitten ostojen kautta on joutunut suureen rahapulaan ja että Saccard antaa väliaikaisia todisteita, joita diskontataan ulkomaisissa pankeissa, voidakseen jatkaa taistelua?"

Gundermann teki iloa ilmaisevan liikkeen. Mutta hänen silmänsä olivat loistottomat kuten ennenkin, ja hän vastasi samalla tylyllä äänellä:

"Se ei ole totta."

"Mitä? Eikö totta? Minä olen nähnyt sen omilla silmilläni ja kuullut omilla korvillani."

Ja hän selitti, että hänellä oli ollut käsissään nimellishenkilöitten allekirjottamia vekseleitä. Hän sanoi heidän nimensä, mainitsipa vielä ne pankkiirit Wien'issä, Frankfurt'issa ja Berlin'issä, jotka olivat diskontanneet vekselit. Hänen kirjeenvaihtajansa voivat antaa hänelle tietoja, hän saisi nähdä, ettei vapaaherratar ollut tyhjää löpötellyt. Sitäpaitsi sanoi hän, että pankki pitääkseen yllä nousua oli ostanut omia osakkeitaan ja siihen tarkotukseen käyttänyt jo 200 miljoonaa.

Gundermann kuunteli hänen sanojaan happamen näköisenä, samalla kun hän valmisti sotasuunnitelmansa huomispäivää varten, ja hänen aivonsa työskentelivät niin nopeasti, että muutamien sekuntien kuluessa oli hän jo ajatuksissaan ehtinyt jakaa määräyksensä ja määrätä summat. Nyt oli hän varma voitostaan, vaikka hän tiesi, mistä likaisesta lähteestä hän sai tämän varmuuden; hän halveksi syvästi Saccard'ia, joka nautinnonhalussa oli niin tyhmä, että antautui naisen valtaan ja antoi kavaltaa itsensä.

Kun vapaaherratar oli lopettanut, nosti hän päätään ja katsoi tätä suurin, sammunein silmin:

"No, mitä kaikki tuo loru minua koskee?"

Vapaaherratar vallan kauhistui, niin tyyni ja välinpitämätön oli Gundermann.

"Minä luulin, että tekin pelaatte vastaan..."

"Minäkö? Kuka teille on sen sanonut? Minä en koskaan käy pörssissä, enkä keinottele. Kaikki se on minulle samantekevää."

Ja hänen äänensä oli niin luonnollinen, että vapaaherratar oli vähällä uskoa hänen sanojaan, jollei viaton ilme olisi ollut hiukan liian teeskennelty. Gundermann piti ilmeisesti häntä pilkkanaan.

"Minulla on, kuten näette, hyvin kiire, ja jollei teillä ole mitään tärkeämpää sanottavaa minulle..."

Gundermann hyvästeli häntä. Mutta vapaaherratar suuttui:

"Minä lähestyin teitä täydellä luottamuksella ja puhuin ensiksi ... tämä on suoranainen kavallus! Olettehan luvannut antaa minulle neuvoja, jos minä teen teille palveluksen..."

Gundermann nousi ja keskeytti hänet. Hän, joka ei koskaan nauranut, hihitti nyt, niin hauskaa oli hänestä, että näin oli voinut vetää nenästä nuorta, kaunista naista.

"Neuvoja? Niin, rakas, pikku vapaaherratar, neuvon te saatte! Kuulkaa tarkoin: elkkää koskaan pelatko pörssissä! Muuten tulette pian vanhaksi ja rumaksi. Nainen, joka pelaa ... se on jotain hirveätä!"

Ja kun vapaaherratar oli mennyt, mieletönnä raivosta, sulkeutui hän huoneeseensa vävynsä ja kahden poikansa kanssa, jakoi osat, lähetti heti sanan Jacoby'lle ja muille välittäjille, että valmistautuisivat huomispäivän suureen keikaukseen. Hänen suunnitelmansa oli sangen yksinkertainen; hän aikoi nyt tehdä sen, mistä varovaisuus oli häntä pidättänyt, niinkauankuin hän ei ollut tuntenut Yleispankin todellista asemaa: täyttää markkinat osakkeilla, joita tarjotaan kaupaksi, nyt kun hän tiesi, että Saccard oli ilman käyttövaroja, eikä voinut pitää kurssia ylhäällä. Hän antaisi miljardinsa rynnätä taistelukentälle, löisi ratkaisevan iskun kuin sotapäällikkö, joka vakoojien kautta on saanut tiedon vihollisen heikosta kohdasta. Nyt oli johdonmukaisuus taas voittava: jokainen osake on kuolemaantuomittu, kun kurssi on noussut yli todellisen arvonsa.

Juuri sinä samana päivänä kello viiden tienoissa meni Saccard Daigremont'in luokse; hän ikäänkuin aavisti vaaraa. Hän oli hermostunut, hän tunsu, että oli tullut hetki antaa vastapelaajille kuolemanisku, muuten voittaisivat he hänet. Jättiläistuuma kuohui hänen mielessään: hankkia 600 miljoonan jättiläisarmeija, jonka hän vielä tarvitsi valloittaakseen mailman.

Daigremont otti hänet vastaan tavanmukaisella kohteliaisuudellaan ruhtinaallisessa talossaan,

keskellä sitä loistoa, joka maksettiin erotuksilla jokaisen pörssiselvityksen tapahtuessa, ilman että kukaan voi varmasti sanoa, jos tämä loistava pinta oli vain tyhjä kuori. Tähän saakka oli hän ollut uskollinen Yleispankille, ei ollut tahtonut myydä, ja ollut aina osottavinaan laitosta kohtaan järkkymätöntä luottoa, ollut aina ihastuksissaan alinomaisen nousun johdosta, joka muuten tuotti hänelle huomattavia summia; niin, hän ei ollut muuttanut ilmetäkään 15 p:än epäsuotuisan selvityksen tapahtuessa, oli sanonut jokaiselle, että hänen mielestään tämä lasku oli ohimenevää laatua; mutta hän oli kumminkin aina varuillaan, valmiina menemään vihollisen puolelle pienimmänkin vakavamman merkin huomattuaan. Saccard'in ihmeellinen suunnitelma herätti Daigremont'issa suorastaan ihastusta. Se oli kyllä mieletön, mutta eivätkö suuret sotaherrat ja suuret finanssimiehet useinkin ryhdy mielettömiin tekoihin, jotka tuottavat heille voitan? Ja hän lupasi aivan varmasti apuaan jo seuraavana päivänä; hän pistäytyisi Delaroque'n luo kuullakseen hänen mielipiteensä ja nyhjäisi muutamia muita ystäviään ... saataisi kokonainen joukko liittolaisia. Hänen mielestään voisi uusi armeijakunta käsittää 100 miljonan summan, joka olisi heti käteisenä. Saccard ihastui, hän oli aivan varma voitosta, laati heti taistelusuunnitelman, verrattoman rohkea suurilta sotapäälliköiltä lainattu aate: heti pörssin avuttua pieni kahakka, jotta vastapelaajat saataisiin esiin ja saatettaisi heidät varmoiksi voitostaan; sitten, kun he olivat saavuttaneet pienen voiton ja kurssi oli laskenut, astuisi Daigremont apujoukkoineen esiin raskaan tykistön kanssa, kaikki odottamattomat miljonat vyöryisivät esiin, sattuisivat vihollisen selkäpuolelle ja löisivät sen perinpohjin. He kärsisivät musertavan tappion. Molemmat herrat erosivat puristaen toistensa kättä ja voitonvarmoin ilmein.

Tuntia myöhemmin, kun Daigremont, joka oli kutsuttu päivällisille, ryhtyi pukeutumaan, tuli vapaaherratar Sandorff hänen luokseen. Hädissään oli hän päättänyt mennä kysymään Daigremont'in neuvoa. Hän kertoi tälle levottomuutensa syyn, käyntinsä Gundermann'in luona ja tämän antaman hyvän neuvon, mutta unohti mainita petoksestaan. Ja Daigremont nauroi, häntä huvitti pelottaa vapaaherratar vielä enemmän; senvuoksi otti hän epäilevän ilmeen, oli uskovinaan, että Gundermann oli puhunut totta vannoessaan, että hän oli täysin puolueeton taistelussa. Ei voinut koskaan olla varma mistään, pörssi on kuin yöllinen metsä, jossa täytyy hapuilla kulkea eteenpäin; jos pelkää kaikkia sen merkillisiä ääniä, niin saa olla varana, että satuttaa nenänsä puunrunkoon.

"Vai niin", kysyi vapaaherratar levottomasti, "minun ei siis pidä myydä?"

"Myydä? Mitä varten myydä? Sehän olisi hulluutta! Huomenna olemme me herroja, Yleispankki kohoaa 3,100! Ja seisoo, tapahtukoonpa mitä tahansa; tulette olemaan tyytyväinen viimeiseen kurssiin. Siinä kaikki, mitä voin teille sanoa."

Vapaaherratar meni. Daigremont voisi siis vihdoinkin pukeutua, mutta silloin soi kello taas ... kolmas käynti. Ei, tällä kertaa hän ei ota vastaan. Mutta kun palvelija jätti hänelle Delaroque'n käyntikortin, sanoi hän, että tämä oli heti päästettävä sisälle, ja kun Delaroque seisoi hämillään, eikä halunnut sanoa mitään palvelijan läsnäollessa, lähetti Daigremont palvelijan pois ja ryhtyi itse sitomaan valkean kaulaliinansa suuren peilin edessä.

"Saattepa kuulla uutisen!" sanoi Delaroque tuttavallisella äänellä, jollaisella tavallisesti käännytään klubitoverien puoleen. "Voitteko ajatella, Jacoby, lankoni, on ollut kyllin ystävällinen ilmottaakseen minulle keikauksesta, jota valmistellaan: Gundermann ynnä muut ovat päättäneet räjähyttää Yleispankin huomenna. He aikovat työntää osakkeita kasottain markkinoille. Jacoby oli jo saanut määräyksensä ja hän kiirehti heti minun luokseni."

"Oh, hitto!" huudahti Daigremont kalveten. "Ymmärrättehän, on ihmisiä, jotka pelaavat Yleispankin osakkeilla ja he ovat antaneet minulle julman suuria määräyksiä! ... niin, 15 miljonan arvosta ... hehän taittavat sekä kätensä että jalkansa. Senvuoksi otin ajurin ja käyn suurimpien liiketuttavieni luona — niin, eihän se ole oikein, mutta minä teen sen hyvässä tarkoituksessa..."

"Oh, hitto!" toisti Daigremont.

"Niin, rakas ystäväni, ja koska te pelaatte ilman täytetakuuta, tulini pyytämään teitä antamaan minulle sellaisen tai ottamaan takasin määräyksenne."

Daigremont huudahti:

"Minä otan ne takaisin ... luonnollisesti! Minä en jää sortuvaan taloon, se on tarpeetonta sankaruutta. Elkää ostako ... myykää! Minulla on teidän huostassanne osakkeita noin kolmen miljonan arvosta, myykää, myykää kaikki tyyni!"

Ja kun Delaroque hankkiutui lähtemään sanoen, että hänen täytyy vielä käydä muitten liiketoverien luona, puristi Daigremont sydämellisesti hänen kättään.

"Kiitos, tätä en minä koskaan unohda. Myykää, myykää kaikki tyyni!"

Yksin jäätyään huusi hän palvelijansa kähertämään ja ajamaan partaansa. Oh, olipa se opetus! Tällä kertaa olivat vähällä vetää häntä nenästä kuin pikku poikaa. Niinhän se käy, kun joutuu tekemisiin hullujen kanssa!

Illalla alkoi paniikki jo "pienessä pörssissä". Tämä "pörssi" sijaitsi Italian boulevardilla, siellä kävivät vain vapaavälittäjät, jotka tekivät kauppoja epäilyttävien asiamiesten kanssa. Sinä iltana oli siellä lähes 2,000 henkeä. Markkinat olivat sangen vilkkaat, Yleispankin osakkeita tarjottiin kaikkialla, kurssi laskeutui nopeasti. Pian alkoi myös levottomuutta herättäviä huhuja levitä. Mitä oli tekeillä? Puoliääneen kuiskailtiin oletetun myyjän nimi, jonka päätettiin olevan myynnistä huolehtivan vapaavälittäjän takana. Koska mahtavat möivät tuolla tavoin, täytyi vaaran olla tarjolla. Jo kahdeksan ja kymmenen välillä vallitsi tulinen kiire, kaikki pelaajat riensivät ottamaan takasin määräyksensä, löytyi sellaisiakin, jotka olivat tulleet ostamaan, mutta ryhtyivätkin myymään. Mentiin levolle kiihtyneen mielialan vallitessa, kuten päivää ennen suurta taistelua.

Seuraavana päivänä oli inhottava ilma, oli satanut koko yön, tuhuttava, jääkylmä sade oli muuttanut koko kaupungin likaviemäriksi. Puoli yhden aikaan laukesi rankkasade pörssin ylitse. Sinne oli paennut suuri kansanjoukko suojaa hakemaan ja sateenvarjoista valuva vesi liotti pian senkin lokalätäköksi. Vesi vuoti pitkin tummia seiniä, lasikaton lävitse tunkeutui väsynyt, punertava kajo, joka antoi kaikelle raskaan synkkämielisyyden leiman.

Kaikenlaisia huhuja kulki suusta suuhun, toinen toistaan kummempia; kun Saccard siis ilmaantui tavalliselle paikalleen, oli luonnollista, että kaikkien katseet kiintyivät häneen. Hän seisoi pilarinsa vieressä hymyillen, virkeänä ja luottavaisena, kuten tavallista. Hän tiesi sangen hyvin, että osakkeet "pikku pörssissä" eilen illalla olivat laskeneet 300 frangilla, hän aavisti suurta vaaraa, odotti mieletöntä ponnistusta vastapelaajain puolelta, mutta hänen taistelusuunnitelmansa tuntui virheettömältä, Daigremont'in saapuminen miljonien vereksen apujoukon keralla oli antava ratkaisevan iskun ja johtava hänet vielä kerran voittoon. Itse oli hän aivan ilman varoja, pankin kassat olivat tyhjinä, hän oli raapinut niistä viimeiset kuparilantit, mutta hän ei ollut huolissaan, hän oli puhunut Mazaud'in kanssa, ilmoittanut hänelle mitä Daigremont oli luvannut, ja välittäjä oli sen johdosta suostunut ilman vastinetta huolehtimaan useitten miljonien ostosta. He olivat sopineet sellaisesta menettelytavasta, ettei kurssin annettaisi laskeutua heti alussa kovin paljon, vaan taisteltaisiin vastaan apujoukkojen tuloa odotellessa.

Kello osotti 10 minuttia vaille yksi, kun Moser saapui; hän oli kalmankeltainen, sillä maksatautikohtaus ei ollut suonut hänelle pisaraakaan unta yöllä; hän huomautti Pillerault'ille, että kaikki ihmiset hänen mielestään näyttivät kovin hurjilta sinä päivänä.

Pillerault, joka aavisti juonta ja senvuoksi tekeytyi vieläkin varmemmaksi kuin tavallisesti, vastasi nauraen:

"Ei, kuulkaapas ystäväni, teillä itsellänne varmaankin on vatsavaivoja. Me olemme kaikki mitä parhaimmalla tuulella, ja me pidämme kyllä huolen, että te saatte ojennuksen, jonka muistatte kauan."

Moser oli todella oikeassa; yleinen jännitys ja kolkko sadepäivä aiheuttivat harvinaisen painostuneen mielialan salissa, ja melu oli huomattavasti tukahtuneempi kuin tavallisesti.

Saccard'in ympärillä parveili yhtä mittaa joukko levottomia liiketovereita kuullakseen kehottavan sanan. Myöhemmin huomattiin, ettei Daigremont sinä päivänä ollut lainkaan näyttäytynyt, yhtä vähän Huret'kaan, jota luultavasti myös oli ajoissa varotettu ja josta taas oli tullut Rougon'in uskollinen koira. Kolb seiso erään pankkiirijoukon keskellä ja oli olevinaan kokonaan kiintynyt vekselikurssien vertaileviin laskelmiin. Markiisi Bohain oli kohtalon iskulta turvassa; hän käveli ympäri varmana voitostaan joka tapauksessa, sillä hän oli antanut Jacoby'lle määräyksen ostaa yhtä monta Yleispankin osaketta kuin oli käskenyt Mazaud'in myymään. Ja Saccard seiso toisten, uskovien ja naivien ympäröimänä osottaen erityistä huomiota Sédille'a ja Maugendre'a kohtaan, jotka vapisevin huulin ja kuumeisin silmin kerjäsivät häneltä voittoa. Hän puristi voimakkaasti heidän kättään, ja tähän kädenpuristukseen sisältyi vakuuttavin lupaus. Ja niin jutteli hän merkityksettömästä vastoinkäymisestä, joka oli kohdannut häntä — häntä, joka ei muutoin olisi tiennytkään, mitä vastoinkäyminen merkitsi.

Vihdoinkin kajahti kellonlyömä kuin hautajaissoitto päämeren ylitse. Ja Mazaud, joka juuri oli antamassa Flory'lle määräyksiä, kääntyi luukulle, kun taas nuori mies kiirehti sähkösanomatoimistoon liikutettuna oman asemansa johdosta, sillä hän oli kärsinyt suuria tappioita viime päivinä, hän oli itsepäisesti taistellut Saccard'in sivulla ja uskalsi tänään huomattavan summan peliin toivoen Daigremont'in väliintuloa; tämän jutun oli hän nimittäin siepannut kuunnellessaan erään oven takana. Heti ensi alussa tunsivat vekselinvälittäjät, että maa huojui heidän allaan. Markkinat olivat tulvillaan ja halkeamia oli jo ilmaantunut. Oliko tulossa yksi noita väkivaltaisia maanjäristyksiä, joita tapahtuu kerran kymmenessä tai viidessätoista vuodessa, noita pelottavia romahduksia, joita pelihimo aiheuttaa ja jotka saavat aikaan sellaisen mieshukan pörssissä, kuin olisi ruttotauti raivonnut? Mazaud oli

tarrannut molemmin käsin samettikaiteeseen; toisella puolen seiso i Jacoby huutaen voimakkaalla äänellään:

"Minulla on Yleispankin 2,800!"

Se oli edellisen päivän iltakurssin viimeinen kurssi, ja päästäkseen vastapelaajain edelle hetipaikalla katsoi Mazaud parhaaksi ottaa osakkeet siitä hinnasta.

"Minä ostan 2,800:sta ... 300 Yleispankin!"

Ensimmäinen kurssi oli niinmuodoin määrätty. Mutta näytti mahdottomalta pitää sitä yllä. Kaikilta tahoilta tulvi tarjouksia. Mazaud taisteli epätoivoisesti puoli tuntia saamatta aikaan muuta kuin että lasku hiukan pysähtyi. Hän ei voinut ymmärtää, mikä oli mennyt Nathansohn'iin, jonka olisi pitänyt lähettää hänelle ostomääräyksiä? Vasta myöhemmin sai hän tietää, miten viekkaasti hän oli menetellyt: hän oli juutalaisvainullaan haistanut aseman ja osti senvuoksi Saccard'in laskuun ja myi omassa nimessään. Massias syöksyi sisään — hänellä oli omia etujaan valvottavana korotuspelaajien puolella — ja kertoi miten oli laita toisessa osastossa; Mazaud menetti silloin malttinsa ja päästi tuleen kaikki määräyksensä yhdellä kertaa, joita hän oli aikonut suorittaa vähitellen apujoukkoja odotellessaan. Se kohotti hiukan kurssia, aina 2,650 saakka, sellaisin äkillisin, säännöttömin hyppäyksin, joita voi huomata myrskyisinä hetkinä, ja hetkeksi leimahti Saccard'in mielessä rajaton toivo, joka valtasi myös Mazaud'in ynnä muut, joille kuului päivän salaisuus. Koska kurssi nyt jo kohosi, oli päämäärä saavutettu, voitto oli oleva suunnaton, kunhan apujoukot ehtisivät paikalle. Yleispankin leirissä vallitsi riemu, Sédille ja Maugendre olisivat voineet suudella Saccard'in kättä, Kolb lähenei joukkoa, mutta Jantrou katosi ilmottamaan tavanmukaisesti ulkona vaunuissaan odottavalle vapaaherrattarelle iloista uutista. Ja Flory'n nähtiin ihastuksesta säteillen juoksevan etsien Sabatani'a, joka nykyään oli hänen välikätensä, antaakseen hänelle uusia ostomääräyksiä.

Mutta nyt löi kello kaksi ja Mazaud, jonka täytyi kantaa hyökkäyksen koko taakka, alkoi horjua. Hänen hämmästyksensä kohosi sitä mukaa kuin luvatut apujoukot pysyivät näkymättömissä. Olihan jo aika, miksi ei häntä vapautettu sietämättömästä asemastaan? Vaikka hän ammattiylpeytensä kannustamana seiso i ilmettäen muuttamatta, tuns i hän kuitenkin, että hänen poskiaan kulkivat kylmät väreet ja pelkäsi, että joku ehkä huomaisi, kuinka hän oli kalvennut. Jacoby seiso i ja mylvi kuten tavallisesti, heitteli yhä edelleen tarjouksiaan Mazaud'ille, mutta tämä ei vastannut enää. Hän ei katsonutkaan vastustajaansa, hänen silmänsä olivat kiinnitettyinä Delaroque'n, Daigremont'in välittäjään, jonka vaiteliaisuus oli hänelle arvoitus. Eikö juuri ollut hänen velvollisuutensa puuttua asiaan, pelastaa heidät kaikki ostomääräyksillään, jotka varmasti olivat kirjoitetut hänen kädessään oleville lomakkeille?

Äkkiä heittäytyi Delaroque'kin taistelun tuoksinaan:

"Minulla on Yleispankin... Minulla on Yleispankin!"

Ja parin minutin kuluessa oli hän tarjonnut useampien miljoonien edestä. Toiset äänet vastasivat hänelle, kurssi aleni huimaavaa vauhtia.

"Minulla on 2,400 frangista ... 2,300:sta... Kuinka monta? 500 ... 600... Minä otan ne!"

Mitä hän sanoi? Mitä oli tekeillä? Odotetun avun asemesta ryntäsi uusi vihollisjoukko esiin lähimmän metsänlaidan takaa. Uusien myyjien ilmaantuminen pikamarssissa aiheutti kauhean paniikin.

Tällä hetkellä tuns i Mazaud, kuinka kuoleman siipi pyyhkäsi hänen kasvojaan. Saccard'illa oli suuri debetkonto hänellä, Yleispankki kaatuessaan oli musertava hänetkin! Mutta kauniit tummat kasvot pienine, mustine viiksineen eivät muuttaneet ilmettäen. Hän osti, osti, niin kauan kuin hänellä riitti määräyksiä, ja hänen kuuluva kukonpoika äänensä kaikui aivan kuin menestyksenkin hetkellä. Jacoby'n mylvintä kaikui yli salin, samoin oli Delaroque yhä äänessä, ja vaikka he koettivatkin näyttää rauhallisilta, näky i silmistä levottomuus, sillä he huomasivat, miten suuressa vaarassa Mazaud oli, ja voisiko hän maksaa heille, jos hän lentäisi ilmaan?

Viimeisen puolen tunnin kuluessa purkautui laavavirta ja koko joukko tempautui villiin ajojahtiin. Sokean luottamuksen, mielettömän kiihkon jälkeen tuli nyt taantumus yhtä mielettömän kauhun muodossa; kaikki riensivät myymään, jos vielä oli aikaa. Kokonainen kuuro myyntimääräyksiä vyörähti esiin ja nämä äkkiä markkinoille työnnetyt osakepinnat jouduttivat laskua. Kurssi laski 1,500, 1,200, 900. Ei ollut enää ostajia, maa oli kylmä ja hedelmätön, ruumiiden peitossa. Yli mustien takkien vilinän kohosi kolme kurssinoteeraajaa, jotka istuivat kirjojensa ääressä ja merkitsivät kuolemantapauksia hautajaisilme in. Ja tämä onnettomuus, joka kohtasi niin monta, jäähdytti melun salissa, tuli hiljaisuus, mitä suurin mieltenmasennus vallitsi kaikkialla. Kun kello oli lyönyt sulkemisajan, ilmoitettiin viimeinen kurssi: 830 frangia.

Mazaud astui vekselinvälittäjäin huoneeseen yhtäaikaan Jacoby'n ja Delaroque'n kanssa. Hän meni ravintolaan ja joi lasin olutta, sillä kieli oli juuttunut kitalakeen ja hänen katseensa harhaili ympäri suuren huoneen, hän katseli kaikkea kummastuneena, ikäänkuin ei olisi nähnyt sitä koskaan ennen. Sanaakaan sanomatta puristi hän Jacoby'n ja Delaroque'n kättä tapansa mukaan ja meni; kaikki kolme olivat kalpeita, mutta säilyttivät täsmällisen ilmeensä viimeiseen saakka. Hän oli käskenyt pikku Flory'n odottamaan oven takana ja siellä löysikin hän nuoren miehen yhdessä Gustave Sédille'n kanssa, joka hiljan oli jättänyt paikkansa täydellä todella ja oli saapunut pörssiin vain uteliaisuuttaan tyydyttääkseen; hän näytti iloiselta ja hauskalta kuten tavallisesti, huvitteli yötä päivää kyselemättä, maksaisiko isä hänen velkansa vai ei. Flory sitävastoin tirsutti idiotimaisesti, eikä tahtonut saada sanaa suustaan, hän oli hävinnyt 100,000 frangia, eikä hänellä ollut penniäkään maksaakseen niitä. Mazaud apulaisineen hävisi pian sateeseen.

Mutta ennen muuta oli paniikki raivonnut Saccard'in ympärillä; siellä oli sodan uhreja joukottain. Aluksi ei hän ollut käsittänyt, mistä oli kysymys, ja kohdannut vaaraa pää pystyssä. Mikä melu se oli? Eikö Daigremont marssinut apujoukkojensa keralla? Ja kun hän vihdoin kuuli kuinka kurssi laski, vaikka hänen oli mahdotonta ymmärtää syytä, suoristi hän itseään; hän tahtoi kuolla pää pystyssä. Jääkylmyys kohosi lattiasta hänen aivoihinsa, hän aavisti, että oli tapahtunut auttamaton onnettomuus, täydellinen häviö, eikä hänen tuskassaan ja epätoivossaan ollut lainkaan surua niitten rahojen vuoksi, jotka hän menetti, ei ajatustakaan niitten nautintojen johdosta, joista hänen nyt täytyi kieltäytyä, hänen sydämensä vuoti verta vain sen nöyryytyksen tähden, joka häntä nyt kohtasi, hän suri mennyttä suuruuttaan, Gundermann'in loistavaa voittoa, joka varmensi tälle nyt mahtiaseman suuren vastustajansa yli. Tällä hetkellä oli hän todellakin suuri, koko hänen pieni olentonsa näytti kasvavan uhmaan kohtaloa vastaan, hän ei muuttanut ilmettään, seisoi kuin kasvot vaskeen valettuna, aivan yksin keskellä tuota suuttumuksen ja epätoivon myrskyä, joka jo alkoi kuohua häntä vastaan. Koko sali kiehui vihaa, joka aaltoili hänen pilariaan kohti, kädet puristuivat nyrkkiin, mielettömiä sanoja tunkeutui värisevien huulten yli, mutta hänen suupielissään värehti tiedoton hymy, joka varsin hyvin saattoi merkitä uhmaa.

Ikäänkuin usvan keskeltä erotti hän aluksi Maugendre'n; kuolemankalpeana laahusti vanha mies matkoihinsa kapteeni Chave'n tukemana, joka viimeainittu yhä lakkaamatta hoki, että olihan hän muka sen sanonut. Senjälkeen tuli Sédille epätoivoisin, puolihulluin kasvoin, joilta puhui rauniot ja häviö; hän puristi vapisevin sormin Saccard'in kättä, ikäänkuin osottaakseen, ettei hän kantanut vihaa tätä kohtaan. Markiisi Bohain oli ensimmäisen uhkaavan oireen huomattessaan mennyt aivan kopeasti vihollisen puolelle, ja hän kertoi nyt Kolb'ille, joka myös varovaisesti oli perääntynyt, että hän aina viime yhtiökokouksesta saakka oli epäillyt tuota Saccard'ia. Jantrou oli aivan mieletönnä juossut ilmoittamaan viimeisen kurssin vapaaherrattarelle, ja tämä oli varmaankin saanut suonenvetokohtauksen vaunuissaan, kuten tavallisesti kärsiessään suuria häviöitä. Ja kauempana seisivat Moser ja Pillerault, jälkimäinen yhä kehottavana ja ylpeänä romahduksestaan huolimatta, edellinen alakuloisena ja peloissaan tulevaisuuden suhteen, vaikka hän oli ansainnut kokonaisen omaisuuden.

"Saattepa nähdä, että saamme sodan Saksan kanssa kevääksi. Kaikki tämä näyttää synkältä ja Bismarck väijyy meitä."

"Älkää jutelko hulluuksia! Tällä kertaa olen taas tehnyt sellaisen tyhmyyden, että olen liian paljon ajatellut. No niin, parempaa onnea ensi kerralla."

Tähän saakka oli Saccard säilyttänyt rohkeutensa. Ainoastaan nimi Fayeux, joka lausuttiin hänen takanaan, herätti hänessä epämieluisan tunteen, hän johtui ajattelemaan niitä pieneläjiä, pikku pääomanomistajia, jotka Yleispankki murskasi kaatuessaan. Mutta pian muuttui tämä epämieluisa tunne pistäväksi tuskaksi. Saccard huomasi Dejoie'n, hän oli kalpea kuin kuolema, sekaantuneen näköinen, siinä oli nyt kaikkien niitten köyhien kuva, joitten onnettomuus tuli Saccard'in pään päälle. Ja hän luuli aivan kuin näyssä näkevänsä kreivitär de Beauvilliers'in tyttärineen, hän näki heidän epätoivoiset kasvonsa, näki heidän suurten kyöneleisten silmiensä tuijottavan itseensä, ja tämä mies, jonka ylpeytensä päivinä ei ollut koskaan tarvinnut laskeutua penkille lepäämään, oli nyt pakotettu istuutumaan. Joukko tunkeili, uhkasi tukahuttaa hänet; hän nosti päätään, veti henkeään ja hypähti taas pystyyn, sillä ylhäällä lehterillä oli hän huomannut rouva Méchain'in, jonka paksu vartalo hallitsi taistelupaikkaa; hän oli kuin ahnas korppi, joka seuraa sotajoukkojen kintereillä ja odottaa verikylvyn päivää.

Verrattain varmoin askelin meni Saccard matkoihinsa. Hänestä tuntui kuin olisi hänen sisällään ollut aivan tyhjää, mutta äärettömällä tahdonponnistuksilla onnistui hänen kuitenkin pysyä suorana. Hänen kaikki aistinsa olivat lamaantuneet, hän ei edes huomannut, että kulki maata myöten, vaan luuli astuvansa mattoa pitkin. Hänen silmänsä peitti sumu ja korvissa humisi. Hän ei nähnyt mitään, ei ketään, ja äänet tuntuivat kuuluvan jostain hyvin kaukaa.

XI.

Kauhuissaan sähkötti Caroline-rouva jo samana iltana veljelleen, jonka vielä piti jäädä Romaan yhdeksi viikoksi, ja kolmen päivän perästä saapui Hamelin Pariisiin.

Myrskyinen selvittely tapahtui hänen ja Saccard'in välillä työhuoneessa rue Saint-Lazare'n varrella, missä he ennen niin suuren ihastuksen vallitessa olivat laatineet suuren yrityksensä suunnitelman. Näitten kolmen päivän kuluessa oli asema pörssissä muuttunut vielä uhkaavammaksi, Yleispankin osakkeet olivat laskeutuneet nimellisarvoaan alemma, 430 frangiin, ja laskua jatkui, rakennus narisi liitteissään ja uhkasi syöksyä murskaksi minä hetkenä tahansa.

Caroline istui vaiteliaana kuunnellen molempien miesten keskustelua ja peläten sekaantua siihen. Häntä kiusasivat omantunnon tuskat, sillä hän piti itseään kanssarikollisena, olihan hän luvannut valvoa asioita ja kuitenkin sallinut kaiken tapahtua. Osakkeitten myynnin sijasta olisi hänen pitänyt keksiä jokin muu keino, varottaa asianomaisia, sanalla sanoen: toimia. Ja hän rakasti veljeään niin syvästi, hänen sydämensä vuoti verta nähdessään tämän sellaisessa alennustilassa, koko hänen työnsä murrettuna, keskeytettynä epämääräiseksi ajaksi; ja hän kärsi vieläkin enemmän tuntiessaan, ettei hänellä ollut oikeutta tuomita Saccard'ia, jota hän oli rakastanut ja jolle oli kuulunut, ollut yhdistettynä häneen salaisin sitein, joita hän nyt häpesi enemmän kuin milloinkaan ennen.

Mutta tällä kertaa Hamelin kiivastui, hän, joka yleensä oli niin rauhallinen, niin sopuisa, niin yläpuolella kaiken, mikä ei koskenut hänen työtään. Ankarin sanoin moitti hän pelitautia. Pankki sortui vain mielettömän peliraivon vuoksi. Olihan astuttu kaikkien rajojen yli. Jos olisikin ollut järkevää, niin, ehkäpä välttämätöntäkin pitää osakkeita 2,000 frangissa, niin oli mieletöntä, suorastaan rikollista korottaa niitä 3,000 ja yli siitäkin. Hän oli heti tultuaan vaatinut tietoonsa täyden totuuden. Nyt ei enää voitu valehdella hänelle, selittää niinkuin vielä viime yhtiökokouksessa, ettei yhtymällä ollut hallussaan yhtään omaa osakettaan. Kirjat olivat hänen edessään ja niitten valheet voi helposti havaita. Katsokaapa nyt esim. Sabatani'n tiliä! Kuukausi kuukaudelta oli hänen täytynyt seurata Saccard'in kohoavaa kuumetta; aluksi kulkee hän tietään varovasti, ostaa ainoastaan pienessä määrässä, mutta sitten kasvavat summat, kunnes lopulta saavutetaan ennen kuulumaton summa 27,000 osaketta, mikä vastaa noin 48 miljoonaa. Eikö ollut hulluutta ja rajatonta ruokottomuutta tehdä noin suuria ostoja sellaiseen nimeen kuin Sabatani'n! Eikä hän ollut ainoa, löytyi muitakin nimellishenkilöitä, pankin omia apulaisia, niin, vieläpä hallinnon jäseniäkin, jotka olivat ostaneet yli 20,000 osaketta. Ja tähän tuli vielä lisäksi huikeita summia, niin että pankki omisti yli kolmeneljännestä omia osakkeitaan, joista se oli maksanut satumaisen summan, 200 milj. frangia.

Hamelin'in silmät täyttyivät tuskan ja harmin kyyneleillä. Hän oli Romassa onnellisesti laskenut suuren katolilaisen pankin, "pyhän haudan aarrekammion" perustuksen, jonka tarkoituksena oli lähestyvinä kovina aikoina suojella paavia uskottomien vainoilta ja korottaa hänet Jerusalemin valtaistuimelle. Ja kaikki nämä ylpeät unelmat olivat nyt pirstaleina pelihimon vuoksi. Hänen matkustaessaan oli asema ollut loistava, kirjanpäättös oli antanut mainion tuloksen, kassat olivat täynnä miljonaa, liike oli kohonnut sellaiseen kukoistukseen, että se hämmästytti koko mailmaa, ja kun hän palasi, olivat miljonat menneet, koko yritys kukistunut, musertunut palasiksi, sen sijalla oli vain ammottava musta aukko, mistä tuli lie puhjennut esiin. Hänen hämmästyksensä yhä yltyi, kiivaasti vaati hän selityksiä, halusi tietää, mikä salaperäinen mahti oli saanut Saccard'in hävittämään luomansa mahtavan rakennuksen, repimään sen alas kivi kiveltä, samaan aikaan kun hän työskenteli sen täydellisentämiseksi.

Saccard vastasi selvästi ja täsmällisesti, lainkaan suuttumatta. Ensi hetken mielenliikutuksesta oli hän jo tointunut ja hänen toivonsa oli herännyt jälleen. Isku oli ollut niin kauhea, koska oli ollut petos pelissä, mutta vielä ei ollut mitään menetetty, hän korvaisi koko vahingon. Muuten ei hän lainkaan tunnustanut tehneensä virheitä; ehkä oli hän kulkenut eteenpäin hieman liian rohkeasti, mutta muutoin oli hän tehnyt vain sen, minkä jokainen pankinjohtaja olisi tehnyt hänen sijassaan. Eikä hän millään muotoa luopunut jättämisajatuksistaan: hän toivoi vielä voivansa ostaa kaikki osakkeet ja lyövänsä siten Gundermann'in perinpohjin. Hänellä oli ollut liian vähän rahaa käsissään, siinä kaikki. Nyt alkaisi hän taas alusta. Seuraavana maanantaina pidettäisiin ylimääräinen yhtiökokous ja hän oli aivan varma, että osakkeenomistajat tekisivät välttämättömät uhraukset; hänen tarvitsisi vain sanoa yksi ainoa sana ja he toisivat kaikki, mitä heillä oli. Sen lisäksi voisi käyttää niitä pienempiä summiakin, joita toiset suuret pankkihuoneet jättivät hänelle päivittäin peläten liian äkillistä sortumista, joka voisi järkyttää heidän omaakin luottoaan. Kun pula olisi ohitse, saisi kaikki taas entisen loistavan muotonsa.

"Mutta", keskeytti Hamelin, joka jo oli tyyntynyt toisen kylmäverisyyden johdosta, "ettekö te sitten huomaa, että kilpailijamme avustuksellaan haluavat ensin pelastaa oman nahkansa ja sitten tehdä meidän lankeemuksemme vielä syvemmäksi? Enemmän saattaa minut levottomaksi se seikka, että

Gundermann on mukana tässä jutussa."

Sillä Gundermann oli aivan oikein ollut ensimmäisenä tarjoamassa apuaan silmänräpäyksellisen vararikon estämiseksi; hän oli ollut pakotettu pistämään tuleen naapurin talon, mutta käytännöllisenä miehenä tuli hän nyt itse vesiämpärin kera sammuttamaan, ettei koko kortteli pääsisi palamaan. Hän piti vain kunnianaan olla mailman ensimmäinen rahakauppias, rikkain, viisain, mies, joka oli luopunut kaikista maallisista nautinnoista ja eli ainoastaan rikkauttaan lisätäkseen.

Saccard teki kärsimättömän liikkeen; häntä kiukutti tuo voittajan viisaus ja sävyisyys.

"Oh, Gundermann! Hän pelaa jalomielisesti, hän uskoo musertavansa minut jaloudellaan."

Tuli hiljaisuus ja nyt puhkesi Caroline vihdoinkin puhumaan:

"Olen antanut veljeni puhua puhuttavansa, rakas ystävä, hän on sanonut vain sen, minkä hän oli oikeutettu sanomaan surussaan ja kiihtymyksessään tapahtuman johdosta. Mutta *meidän* asemamme on minusta aivan selvä — eikö totta? — enkä minä usko, että meidän asiamme ovat niinkään hullulla tolalla, vaikkapa pahinkin tapahtuisi. Tiedätte itse, mistä kurssista minä olen myynyt osakkeeni; kukaan ei voi sanoa, että veljeni on ollut kohottamassa kurssia niin mielettömän korkealle saadakseen itse osakkeistaan enemmän. Jos romahdus tapahtuu, niin tiedämme kyllä, mitä meidän on tehtävä. Myönnän, etten hyväksy teidän kiihkeitä toiveitanne. Mutta olen yhtä mieltä kanssanne siitä, että meidän täytyy taistella viimeiseen asti, eikä minun veljeni riistä rohkeuttanne ja taisteluhaluanne, siihen voitte luottaa."

"Ei, luonnollisesti", selitti Hamelin, joka oli väsynyt koko puuhaan, "luonnollisesti ei päänänikään pälkähä panna esteitä tiellenne. Jos voin olla teille hyödyksi, olen vapaasti käytettävänäne."

Ja vielä kerran, vaikka näytti niin uhkaavalta, rauhotti Saccard heitä, lietsoi heihin rohkeutta ja erosi heistä seuraavin salaperäisin sanoin:

"Nukkukaa rauhassa! Vielä en voi selviytyä, mutta olen aivan varma, että minä ennen tulevan viikon loppua saan aluksen jälleen purjehduskuntoon."

Tämän lauseen, jota hän ei tarkemmin selittänyt, toisti hän kaikille talon ystäville, kaikille asiakumppaneille, jotka levottomina tulivat anomaan hänen neuvoaan. Beauvilliers'ille, Maugendre'lle, Sédille'lle, Dejoie'lle ja muille. Hän otti heidät vastaan tyyneästi kuin sotapäällikkö ja lohdutti heitä voimakkain sanoin; kun he sanoivat myyvänsä osakkeensa, vaihtavansa ne rahaksi vaikkapa tappiostakin, suuttui hän, kielsi heitä jyrkästi tekemästä sellaista tyhmyyttä ja antoi heille kunniasanansa, että hän taas kohottaa kurssin 2,000, jopa 3,000:kin frangiin. Jollei mitään odottamatonta tapahtuisi ennen maanantaita, jos hän vain saisi aikaa kutsua kokoon ylimääräisen yhtiökokouksen, ei tulisi löytymään yhtään ainoata, joka epäilisi, ettei hän kykene kohottamaan Yleispankkia alennustilastaan.

Saccard oli ajatellut veljeään Rougon'ia, ja siitä kaikkivoivasta avusta puhui hän verhotuin sanoin. Hän oli tavannut Daigremont'in, tuon kavaltajan, ja soimatessaan häntä katkerasti saanut vastauksen: "Rakas ystäväni, en minä, vaan veljenne heitti Teidät laidan yli." Ja olihan vastaansanomaton, että mies oli oikeassa; hän oli ryhtynyt yhtymään sillä nimenomaisella ehdolla, että Rougon oli mukana; senvuoksi oli varsin luonnollista, että hän huomattessaan hänen ylhäisyytensä olevan ilmisodassa Yleispankkia vastaan oli vetäytynyt puuhasta erilleen. Se oli puolustus, jota vastaan ei sopinut tehdä vastaväitteitä. Saccard huomasi nyt, minkä mahdollisimman virheen hän oli tehnyt rikkoessaan välinsä veljensä kanssa, joka olisi voinut suojella häntä, tehdä hänen henkilönsä niin pyhäksi, ettei kukaan olisi uskaltanut täydellisesti musertaa häntä, niinkauan kuin suuri mies seisoi hänen takanaan. Ja niin tapahtui yksi suurimpia alennuksia hänen elämässään: hän päätti pyytää Huret'n sanomaan hänen puolestaan hyvän sanan veljelleen. Muuten säilytti hän uhkaavan puhetapansa, kieltäytyi häviämästä Parisista, vaati Rougon'in apua aivan kuin jotain, joka on itsestään selvää; olihan veljellä suurempi syy kuin hänellä itsellään välttää häväistysjuttua. Seuraavana päivänä odotti hän Huret'n käyntiä, mutta sai ainoastaan kirjeen, jossa verrattain epämääräisin sanoin kehoitettiin häntä olemaan kärsivällinen ja odottamaan onnellista päätöstä, jolleivät olosuhteet panisi liian suuria esteitä tielle. Hän tyytyi näihin riveihin, pitäen niitä lupauksena siitä, että veli pysyisi puolueettomana.

Mutta asianlaita oli oikeastaan sellainen, että Rougon oli nyttemmin päättänyt tehdä vaarattomaksi tämän perheen tuhoatuottavan jäsenen, joka vuosikausia oli häirinnyt häntä ja pitänyt häntä alituisen kauhun vallassa likaisilla yrityksillään. Jos romahdus tapahtuisi, oli hän päättänyt asian antaa mennä menojaan. Koska Saccard ei kerran hyvällä tahtonut jättää maata, oli hänet pakotettava tekemään se auttamalla häntä pakenemaan, sen jälkeen kun ensin hänet oli langetettu ankaran tuomion alaiseksi.

Muuten ei ministerin asema tähän aikaan ollut lainkaan miellyttävä, sen perästä kun hän muistettavassa puheessaan oli selittänyt kamarille, ettei Ranska koskaan tulisi sallimaan Italian

valtaavan Romaa. Katolilaiset olivat heti ilmaisseet suosionsa, jota vastoin kolmas sääty, jonka mahti päivä päivältä kasvoi, oli sangen tyytymätön, ja ministeri huomasi selvästi, että tämä puolue tulevaisuudessa liittyisi vapaamielisiin bonapartisteihin ja työskentelisi hänen kukistamiseksi, jollei hän tekisi sille jotain myönnytystä. Se myönnytys, se uhri, jonka hän heille tarjoaisi, voisi sangen sopivasti olla Yleispankki, jota Roma suojeli ja josta oli paisunut levottomuutta herättävä voima. Ja tätä hänen päätöstään oli lujittanut hänen virkaveljensä rahaministerin ilmotus, joka uutta valtiolainaa suunnitellessaan oli tavannut Gunderman'in ja suuret juutalaiset pankkihuoneet hyvin vastahakoisina. He olivat tehneet ymmärrettäväksi, etteivät he aikoneet suostua sellaiseen yritykseen, niinkauan kuin rahamarkkinat saattoivat epävarmoiksi eräitten seikkailijoitten mielettömät keinottelut. Gundermann vietti voittojuhlaansa. Ja Rougon hyväksyi rahaministerin mielipiteen, että parempi oli sietää Gundermann'ia rahamarkkinoitten kuninkaana kuin sallia kiihkokatolisten päästä pörssiin ja koko mailman herroiksi.

Kerrottiin vielä, että oikeusministeri Delcambre, joka ei koskaan voinut unhottaa vihaansa Saccard'ia kohtaan, oli ilmottanut Rougon'ille antavansa oikeuden tehdä tehtävänsä siinä tapauksessa, että pankin asiat joutuisivat oikeuden käsiteltäviksi, ja että hänen ylhäisyytensä silloin oli huudahtanut: "jos te voitte vapauttaa minut hänestä, olen teille kiitollinen koko elämäni ajan". Kun kerran Rougon jätti Saccard'in pulaan, oli tämä ilman epäilystä hukassa. Delcambre, joka ministeriksi tulonsa jälkeen oli vaaninut kosta, näki nyt ilokseen, että hänen vihollisensa mielettömät halut olivat johtaneet hänet lain sallimille rajoille ja odotti vain sopivaa aihetta antaakseen pankkitirehtöörin vangitsemismääräyksen.

Eräänä aamuna saapui Busch Oikeuspalatsiin mieletönä vihasta sen johdosta, ettei hän jo kauan aikaa sitten ollut ryhtynyt tekoihin Saccard'ia vastaan. Jollei hän pitäisi kiirettä, ei hän koskaan saisi penniäkään niistä 4,000, jotka rouva Méchain vielä oli saamassa pikku Victorin hoidosta. Busch'in suunnitelma oli aivan yksinkertaisesti panna toimeen suuri häväistysjuttu; hän aikoi syyttää Saccard'ia alaikäisen ryöstöstä, mikä antaisi Busch'ille aihetta vetää esille joukon sameita yksityiskohtia, väkivallanteko äitiä kohtaan ja kurjuus, jossa Victor oli saanut kasvaa. Sellainen oikeusjuttu Yleispankin johtajaa vastaan juuri nyt, jolloin kaikki puhuivat uhkaavasta pulasta, panisi varmaan koko Parisin liikkeelle, ja Busch toivoi, että Saccard heti ensimmäisellä uhkauksella suostuisi maksamaan.

Mutta oikeudenjäsen, jonka kanssa hän joutui puheisiin, eräs itsensä Delcambre'n sukulainen, kuunteli hänen juttuansa kärsimättömänä ja väsyneen näköisenä. Ei, ei, sellainen akkojen lörpötys ei voinut olla minkään oikeusjutun aiheena. Busch joutui suunniltaan ja alkoi puhua pitkämielisyydestään, kun virkamies äkkiä keskeytti hänet hänen kertoessaan, että hän oli ollut kylliksi tyhmä tallettaakseen rahojaan Yleispankkiin. Mitä? Hänellä oli rahoja talletettuna pankkiin, jota uhkasi vararikko joka hetki, eikä hän etsinyt tuomioistuimen apua? Mikään ei voinut olla yksinkertaisempaa, hänen tarvitsi vain jättää syyte epärehellisestä menettelystä, sillä oltiin jo teillä, jotka johtavat vararikkoon. Niin hänen oli tehtävä, jos hän aikoi päästä Saccard'in kimppuun, eikä tuon toisen typerän ja sentimentaalisen jutun avulla. Busch vaipui ajatuksiinsa kuullessaan uuden neuvon; hän älysi, että Yleispankki olisi mennyttä kalua, jos Saccard vangittaisiin. Hän ei voinut päättää varmasti ja vastasi, että hän ajattelee asiaa ja tulee sitten uudestaan, minkä johdosta Delcambre'n sukulaisen täytyi pistää kynä hänen käteensä ja sanella hänelle haaste epärehellisestä menettelystä. Busch oli tuskin ehtinyt oven taakse, kun lakimies, intoa hehkuen, lähti enonsa, oikeusministerin luo papereineen. Nyt oli asia selvä.

Seuraavana päivänä oli Saccard'illa pitkä keskustelu pankin tilintarkastajien ja sen lainopillisen asiamiehen kanssa; oli tarkastettava ne laskelmat, jotka hän aikoi esittää yhtiökokoukselle. Tämä pankki, joka vajaa kuukausi sitten oli omistanut lähes 200 miljoonaa, ei ollut voinut maksaa hävinneille liiketuttavilleen muuta kuin pari sataa tuhatta frangia. Kauppatuomioistuin oli julistanut pankin konkurssitilaan pankin kirjoja tarkastamaan valitun asiantuntevan tarkastajan lyhyen ilmotuksen johdosta. Siitä huolimatta vakuutti Saccard yhä pelastavansa aseman. Hän odotti juuri sinä päivänä vastausta vekselivälittäjän syndikatilta akordiprosentin suhteen, kun palvelija ilmotti, että kolme herraa halusi puhutella häntä viereisessä huoneessa. Hän kiiruhti sinne ja tapasi poliisikomisarion kahden apulaisen keralla, jotka viipymättä vangitsivat hänet. Vangitsemismääräys oli annettu heti kauppatuomioistuimen ilmotuksen jälestä, joka osotti, että pankin kirjoja ei oltu pidetty säännöllisesti, ja erittäinkin Busch'in ilmiannon johdosta, josta kävi selville, että hänen pankkiin korkoa kasvamaan tallettamiaan varoja oli käytetty aivan toisella tavalla. Samaan aikaan vangittiin myös Hamelin asunnossaan. Nyt oli kaikki toivo turhaa; kaikki näyttivät liittoutuneen saattaakseen onnettomuuden täydelliseksi. Yleistä yhtiökokousta ei voitu pitää, Yleispankki oli mennyttä kalua.

Caroline ei ollut kotona, kun veli pidätettiin, ja tämä ehti vain kirjottaa hänelle kiireessä muutamia rivejä. Kotiin tultuansa hän aivankuin halvaantui. Ei koskaan ollut johtunut hänen mieleensä, että joku mielisi asettaa hänen veljensä syytteeseen, hänet, joka oli niin viaton ja aina oli ollut matkoilla. Vararikon jälkeisenä päivänä olivat molemmat sisarukset luovuttaneet kaiken omaisuutensa; he eivät halunneet pitää mitään romahduksen tapahduttua, he tahtoivat erota liikkeestä yhtä köyhinä kuin olivat siihen ryhtyneetkin, ja summa, jonka he luovuttivat konkurssipesälle, oli sangen huomattava, lähemmäs kahdeksan miljoonaa, siihen luettuna se 300,000 frangin perintö, jonka he olivat saaneet tädiltään.

Caroline alkoi heti jätellä armonanomuksia, hän teki kaiken voitavansa lieventääkseen veliraukan kohtaloa ja valmistellakseen hänen puolustustaan. Alussa oli hän raivonnut Saccard'ia, ainoaa syyllistä, koko tämän onnettomuuden synnyttäjää, vastaan, jonka edesvastuuton toiminta nyt oli selvänä hänen edessään kaikessa inhottavuudessaan. Sitten alkoivat häntä vaivata omantunnontuskat sen johdosta, että hän tunsu itsensä rikostoveriksi, olihan hän vaiennut ryhtymättä toimenpiteisiin; nyt vältti hän niin paljon kuin mahdollista ajattelemasta Saccard'ia, toimi, ikäänkuin tätä ei olisi ollut olemassakaan. Kun hänen täytyi mainita tätä, teki hän sen sellaisella äänellä, kuin olisi hän ollut vieras, vastapuoli, jonka kanssa hänellä ei ollut mitään yhteisiä harrastuksia. Vaikka hän melkein joka päivä kävi veljeään tapaamassa, ei hän kertaakaan ollut pyytänyt tavata Saccard'ia.

Pitkinä työpäivinä, joita hän vietti samassa salissa, missä hän oli elänyt niin ihania, toivorikkaita hetkiä, näki hän usein näyn, joka syvästi liikutti häntä. Katsellessaan akkunasta naapuripihaan näki hän kreivitär de Beauvilliers'in ja hänen tyttärensä Alice'n hienot, kalpeat kasvot. Oli leutoja helmikuun ilmoja ja usein saattoi hän nähdä, kuinka he hitain, väsynein askelin ja painunein päin vaelsivat kuihtuneessa puutarhassa sammaloituneita, kosteita käytäviä pitkin. Näille kahdelle oli romahdus ollut kuolemanisku. Neljätoista päivää sitten omistivat onnettomat naiset 1,800,000 frangia 600 osakkeellaan ja nyt olivat ne tuskin 18,000 frangin arvoiset, kun kurssi oli laskeutunut 3,000 frangista 30:een. Koko heidän omaisuutensa oli mennyt; ensin Alice'n myötäjäiset 20,000 frangia, sitten ne 70,000, jotka kreivitär oli lainannut maatilansa vastaan, ja sen lisäksi 240,000 frangia, jotka samaisen maatilaa myynti oli tuottanut, vaikka se oli ollut melkein puolta arvokkaampi. Miten heidän nyt kävisi? Talonkiinnitykset nielivät vuosittain 8,000, eikä heidän koskaan ollut onnistunut saada talousmenojaan supistumaan alle 1,000 frangin, vaikka he tekivät ihmeitä säästäväisyyden alalla koettaen samalla antaa mailman aavistaa, että he elivät säätynsä mukaan. Vaikka he olisivat myyneetkin osakkeensa, kuinka olisivat he voineet selvitä noilla 18,000 frangilla, jotka olivat viimeinen sirpale haaksirikosta? Nyt seisoi he silmä silmää vastaan pelottavan välttämättömyyden edessä, jota kreivitär tähän saakka ei ollut voinut ajatella: muuttaa talosta, jättää se kiinnityksenottajalle, koska he eivät voineet maksaa korkoja, muuttaa heti, ennenkuin velkojat ehtivät kuuluttaa huutokaupan, piilottausta johonkin kaukaiseen soppeen ja elää siellä huomaamattomina köyhyydessä, kunnes viimeinen leipäpala oli syöty. Mutta kreivitär taisteli vastaan. Beauvilliers'in perhe vuokralaisena toisten nurkissa, ilman omaa kattoa päänsä päällä! Eläen julkisesti köyhyydessä ... se oli häpeä, joka surmaisi hänet. Ja hän taisteli vielä vastaan.

Eräänä aamuna näki Caroline kuinka molemmat naiset pesivät liinavaatteitaan pienessä liiterissä puutarhan perällä. Vanha kyökkipiika oli niin raihmainen, ettei voinut auttaa heitä; kylmän vuodenajan oli hän maannut sairaana isäntäväkensä hoitamana. Sama oli hänen miehensä laita, joka oli samalla kertaa portinvartija, kuski ja kamaripalvelija; töintuskin oli hän voinut lakaista lattian ja valjastaa jäykkäkoipisen hevosen vaunujen eteen. Senvuoksi olivat naiset rohkeasti tarttuneet talousaskareisiin. Mutta jos tuli vieraita, pakenivat he molemmat, riisuivat esiliinansa, peseytyivät kiireellä ja ilmaantuivat ylhäisinä naisina, valkein, toimeettomin käsin. Kadulle päin oli kaikki entisen kaltaista, kunnia oli pelastettu; kreivitär ja neiti ajoivat tavallisuuden mukaan vieraskäynneille; heillä oli edelleen päivälliskutsuja kaksi kertaa kuukaudessa, eikä ruokalistasta puuttunut ainoatakaan ruokalajia eikä kruunuista yhtään kynttilää. Ja täytyi Caroline-rouvan tavoin nähdä yli puutarhamuurin käsittääkseen, mitä kauheita kieltämyksiä heidän oli kestettävä maksaakseen tuon näennäisen loiston. Ja hänestä tuntui, kuin lepäisi hänen ja Saccard'in niskoilla edesvastuu tästä kurjuudesta.

Eräänä aamupäivänä kohtasi Caroline uusi suru, joka vielä enemmän järkytti hänen sydäntään. Dejoie tuli ja halusi puhella hänen kanssaan, ja hän otti tämän vastaan rohkein mielin. "No, Dejoie raukka...?" Mutta hän vaikenä kauhistuen nähdessään miehen kalpeat kasvot ja muuttuneen ulkomuodon. Hänen silmänsä olivat tylsät ja korkea vartalonsa käyrä ja kumara.

"Kas niin, ei pidä noin kadottaa rohkeuttaan; toivoakseni ainakin osa rahoistanne voidaan pelastaa."

Dejoie vastasi alakuloisella äänellä: "Oi, rouvaseni, en minä sitä ... olihan se sekin ensi hetkessä ankara isku, sillä minä olin tottunut ajatukseen, että me olemme rikkaita. Se huumaa, kun voittaa noin, on aivan kuin humalassa. Herra Jumala, minä olin jo ryhtynyt työhön taas, minä olisin raatanut, kunnes olisin saanut taas kokoon nuo rahat. Mutta te ette tiedä..."

Suuria kyneleitä vierähti hänen poskiaan pitkin.

"Te ette tiedä ... hän on poissa..."

"Poissa? Kuka?" kysyi Caroline kummastuneena.

"Nathalie, tyttäreni. Hänen naimiskaupansa raukesi tyhjiin, ja hän joutui pois suunniltaan, kun Théodore'n isä tuli sanomaan, että hänen poikansa oli odottanut liian kauan ja että hän aikoi mennä naimisiin ryytikauppiiaan tyttären kanssa, jolla oli liki 8,000 frangia myötäjäisiä. Kyllä minä käsitan, että hän tuli pahoilleen tietäessään, ettei omista penniäkään, eikä koskaan pääse naimisiin. Mutta minä

pidin niin paljon hänestä! Talvella nousin minä keskellä yötä käärimään peitettä hänen ympärilleen. Ja minä säästin tupakassa voidakseni antaa hänelle kauniimpia hattuja, ja minä olin hänelle äitinä, olin kasvattanut hänet, minä elin vain ilosta saada nähdä häntä kotona pienessä asunnossamme."

Kyyneleet tukahuttivat hänen äänensä ja hän nyhkytti kuuluvasti.

"Kaikki on minun omanvoitonpyyntini syy. Jos minä olisin myynyt 8 osakettani, silloin kun olisin saanut 6,000 frangiani myötäjaisiksi, olisi hän nyt naimisissa. Mutta herranen aika, nehän kohosivat joka päivä, ja minä ajattelin itseäni, ensin halusin saada 600, sitten 800, sitten 1,000 frangia vuodessa, semminkin kun tyttäreni olisi saanut periä kaikki kerran. Ja ajatellapa, että minulla kerran, kun kurssi oli 3,000, oli 24,000 frangia, 6,000 frangin myötäjaiset ja 900 frangin vuosikorko itseäni varten! Ei, minä tahdoin 1,000 ... eikö se ole tyhmää? Eikä nyt koko hökötyksesi maksa 200 frangiakaan. Syy on minun kokonaan, parempi olisi ollut, jos olisin mennyt ja hukuttanut!"

Caroline-rouva oli syvästi liikutettu, hän salli miehen puhua loppuun, vaikka hän olisi mielellään halunnut kuulla, mitä oli tapahtunut.

"Poissa, sanoitte? Mitä tarkoittatte sanalla 'poissa'?"

Dejoie joutui hämilleen ja hänen kalpeat kasvonsa punastuivat hiukan.

"Niin, hän on poissa, kadonnut ... kolme päivää sitten. Hän oli tutustunut erääseen herraan, joka asui meitä vastapäätä — oh, oikein hieno herra, siinä 40 korvissa — niin, ja sitten meni hän matkoihinsa."

Ja Dejoie'n selittäessä tapahtumaa ja etsiessä hämmennyksissään sanoja, ajatteli Caroline-rouva Nathalie'ta, pientä, hoikkaa vaaleaverikköä suurine, kylmine silmineen, jolla oli ollut tynnen itsekkäisyyden ilme kasvoillaan. Hän oli antanut isänsä jumaloida itseään ja ollut siveä, niin kauan kuin se oli hänelle edullista, niinkauan kuin hän toivoi tekevänsä hyvät kaupat ja pääsevänsä hallitsemaan kassaa miehensä kaupassa. Mutta elää köyhydessä ja laahustaa eteenpäin isänsä kanssa, olla taas pakotettu ryhtymään työhön ... ei, kiitos, hän oli saanut tarpeensa tästä sietämättömästä elämästä, josta ei näyttänyt loppua tulevankaan. Ja hän oli lähtenyt aivan levollisesti tiehensä ja jättänyt isänsä oman onnensa nojaan.

"Hyvänen aika", jatkoi Dejoie, "eihän hänellä ollut juuri hauskaa minun luonani, sen myönnän, ja kun on hyvännäköinen, ei juuri mielihyvin heitä menemään nuoruuttaan ikävän elämän tähden. Mutta kaikessa tapauksessa oli hän kovin ankara minua kohtaan. Ajatelkaa, hän ei sanonut edes hyvästiä, ei kirjottanut sanaakaan, eikä luvannut kertaakaan tulla minua tervehtimään. Ulos ovesta ... ja kaikki oli mennyttä. Näettehän itse, kuinka minun käteni vapisevat ... minä en voi sille mitään, minä yhä etsin häntä kotoa. Olimmehan me ikäänkuin kasvaneet yhteen monina herran vuosina, enkä minä voi tottua ajatukseen, etten enää milloinkaan saa nähdä pientä tyttöraukkaani!"

Hän oli lakannut itkemästä, mutta hänen surunsa ja mielenliikutuksensa oli niin sydäntäsärkevä, että Caroline tarttui hänen molempiin käsiinsä, eikä voinut löytää muuta lohduttavaa sanaa kuin hokea kerta toisensa perästä:

"Dejoie raukka ... Dejoie raukka!"

Caroline alkoi puhua Yleispankista johtaakseen hänen ajatuksensa toisaalle. Hän pyysi anteeksi Dejoie'lta, ettei ollut estänyt tätä ostamasta osakkeita, puhui ankarasti moittien Saccard'ista mainitsematta kuitenkaan hänen nimeänsä. Mutta nyt vilkastui ent. vahtimestari. Peliraivo oli kerran tarttunut häneen ja kuohui vielä.

"Herra Saccard! Ei, hän teki oikein estäessään minua myymästä! Liike oli oivallinen, me olisimme lyöneet kynsille niitä kaikkia, ellei olisi ollut petosta pelissä. Ah, rouva, olisipa meillä vain tirehtöörimme, niin tulisi toinen ääni kelloon. Sehän se oli meidän onnettomuutemme, että sulkiivat hänet vankilaan. Eikä ole nyt ketään muuta, joka voisi meidät pelastaa. Minä sanoin juuri tuomarille, minä: 'antakaa meille tirehtöörimme, niin me uskomme hänelle viimeisen lanttimme, henkemme vielä kaupan päällisiksi, sillä hän on meille kuin Meidän Herramme itse. Hän tekee mitä tahtoo'."

Caroline-rouva katsoi häneen hämillään. Mitä? Ei vihan tai soimauksen sanaakaan? Siinä oli sokea, hehkuva usko. Mikä ihmeellinen mahti oli Saccard'illa ollutkaan suurten joukkojen yli, koska he vielä nytkin olivat valmiit ottamaan hänen ikeensä?

"Niin — sitä minä vain tulin sanomaan rouvalle — ja antakaa nyt anteeksi, että minä olen seissyt tässä lörpöttelemässä omia surujani. Kun tapaatte herra Saccard'in, niin sanokaa hänelle, että me edelleen seisomme hänen puolellaan."

Hän lähti horjuvin askelin ja yksin jäätyään Caroline'a melkein ilette koko olemassaolo! Tuo onneton

vanha mies oli repinyt auki hänen sydänhaavansa, ja hänen vihansa tuota toista kohtaan, jota hän ei halunnut mainita, leimahti esiin kaksinkertaisin voimin. Mutta hänen täytyi hillitä tunteensa, sillä tuli uusia käyntejä. Muitten muassa tuli Jordankin, nuoren vaimonsa kanssa. He tulivat kysymään, eivätkö Maugendret tosiaankaan tulisi saamaan mitään osakkeistaan. Sielläkin oli onnettomuus auttamaton. Ennen kahta viimeistä kuukausiselvitystä omisti entinen tehtaanomistaja jo 75 osaketta, joista hän oli maksanut noin 80,000 frangia, mainio liikeyritys, koska ne kurssin ollessa 3,000 tekivät 225,000 frangia. Mutta surullisinta oli että hän innossaan ja sokeassa luottamuksessaan Saccard'in neroon oli yhtämittaa ostanut, ja nyt oli hänellä hirveitä erotuksia maksettavana, yli 200,000 frangin, hänellä ei ollut jälellä yhtään mitään, yksinpä hänen 15,000 vuosikorkonsakin, jota varten hän oli niin kauan raatanut, oli mennyt. He eivät edes olleet varmat, selviytyvätkö sittenkään, kun ovat myyneet kauniin huvilansa, josta he olivat niin ylpeilleet. Ja rouva Maugendre oli suurin syyllinen tähän onnettomuuteen.

"Ah, rouvaseni", selitti Marcelle, jonka ystävällisillä kasvoilla vastoinkäymisenkin hetkellä säilyi tuore nuorekas sulous, "ette voi kuvitellakaan, miten äiti on muuttunut! Hän joka oli viisas ja säästäväinen ja niin visusti tarkasti palvelijainsa ostoslaskut, — hän puhui viime aikoina vain sadoista tuhansista, hän yllytti isää, — niin isä oli arempi, hän oli aina valmis kuuntelemaan eno Chave'n vastaväitteitä. Ensi kerran tarttui kuume heihin, kun he lukivat finanssilehtiä; ensin tarttui se isään, mutta hän piti sen salassa, mutta kun äiti tempautui mukaan vannottuaan ensin kauan aikaa ikuista vihaa kaikkea pörssipeliä vastaan, niin oli kaikki kohta ilmiliesissä, eikä kestänyt kauaa. Eikö ole kauheaa, että peliraivo siihen määrin voi turmella viisaan ja vakavan väen?"

Samassa puuttui Jordan puheeseen naurahten eno Chave'lle, josta vaimo oli häntä muistuttanut.

"Olisittepa nähneet kapteenin keskellä tätä pauhinaa! Hän oli ennustanut kaiken, ja hän riemuitsi niska jäykkänä kankeassa sotilaskauluksessaan. Päivääkään ei hän ollut poissa pörssistä, harjotti pikku keinottelujaan käteismarkkinoilla, kuten hänen tapansa oli, ja meni kotiin varma pikku voitto taskussaan kuin siivo konttoriapulainen hyvin suoritettun päivätyön jälkeen. Hänen ympärillään satoi miljonioita, mutta mikään ei järkyttänyt hänen rauhallisuuttaan, ilman kuumetta ja ilman kiihtymystä suoritteli hän pikku asioitaan ja käytti voiton omaksi mukavuudekseen. Hän on muita viisaampi, se vintiö, Nobet-kadun kauniilla tytöillä ei ole ollut vatsavaivoja hänen torttujensa ja makeistensa vuoksi."

Tämä hyvätuulinen kuvaus kapteeni Chave'sta houkutteli hymähdyksen molempien naisten huulille. Mutta aseman vakavuus valtasi heidät pian jälleen.

"Sitä pahempi, ystäväni", sanoi Caroline-rouva, "luulen, etteivät vanhempanne saa mitään osakkeistaan. Kaikki on mennyttä. Kurssi on nyt 30 frangia, pian alenee se 20:een, ehkä 5:een. Hyvän aika, ihmis-raukat, heidän ijässään ... miten heidän käy?"

"No, niin", vastasi Jordan, "me otamme heidät haltuumme. Eihän meillä vielä ole suuria itsellämmeäkään, mutta asemamme paranee, eikä heiltä tule puuttumaan kattoa pänsä päältä."

Häntä oli nimittäin seurannut onni. Niin monen vuoden tuloksettoman työn jälkeen oli hän vihdoin saanut romaaninsa erääseen sanomalehteen ja sitten oli eräs kustantaja julkaissut sen kirjana. Sillä oli ollut suuri menestys. Hän oli jo saanut siitä muutamia tuhansia frangeja, kaikki ovet olivat hänelle avoinna, hänet oli vallinnut palava työinto ja uskoi varmasti voittavansa kunniaa ja hyvän toimeentulon.

"Jollemme voisikaan ottaa heitä luoksemme, kykenemme joka tapauksessa vuokraamaan heille pienen asunnon."

Marcelle katseli häntä hellästi ja sanoi:

"Ah, Paul, Paul, miten hyvä sinä olet!"

Ja hän pillahti itkuun.

"Rakas lapsukaiseni, rauhottukaa", sanoi Caroline hämillään. "Elkää olko noin pahoillanne."

"Suokaa minun itkeä ... en minä ole lainkaan pahoillani. Mutta kaikki on niin kovin muuttunut. Mennessäni naimisiin Paulin kanssa olisivat isä ja äiti olleet velvolliset maksamaan minun myötäjäiseni, joista he olivat niin paljon puhuneet. Sanoen tekosyiksi sen, että Paul ei omistanut mitään ja että minä tein suuren tyhmyyden halutessani pitää hänelle antamani lupauksen, eivät he antaneet meille ropoakaan. Mutta mitä hyötyä siitä heille on ollut? Jos he olisivat maksaneet minun myötäjäiseni, olisi se ainakin hyvässä tallessa, mutta nyt on pörssi niellyt kaikki tyyni."

Ennen lähtöään jutteli Jordan Caroline-rouvan kanssa lehdestä. Humoristisesti, vaikka tunsikin synnynnäistä vastenmielisyyttä liikeasioita kohtaan, kuvasi hän millainen ryöväriluola koko tuo laitos oli ollut. Koko "Toivon" toimitushuoneustossa jyskyi keinottelun jättiläisvasara aamusta iltaan. Koko henkilökunta toimittajasta vahtimestariin saakka pelasi; hän itse oli ainoa, joka ei peliä harjottanut, ja

siitä syystä kaikki häntä syvästi halveksivat. Muuten oli Yleispankin sortuminen ja Saccard'in vangitseminen ollut lehden surma. Aputoimittajat olivat hajaantuneet kuin akanat tuuleen. Ainoastaan Jantrou yksin pysytteli vielä hylyn turvissa. Hän oli itsekin hylky; kolmen vuoden menestys oli kokonaan tuhonnut hänet. Hän oli tuhlannut rahansa ja ostellut kaikkea mahdollista. Hän muistutti nälkäistä raukkaa, joka pitkän paaston perästä syö itsensä kuoliaaksi päästessään katetun pöydän ääreen. Ja merkillisintä oli, — vaikkakin itse asiassa aivan johdonmukaista, — että vapaaherratar Sandorff nyt oli langennut tämän miehen syliin; hän oli joutunut aivan suunniltaan vararikon johdosta ja toivoen edes jotakin pelastavansa oli hän tarrautunut kiinni Jantrou'iin.

Kun Jordan mainitsi vapaaherrattaren nimen, kalpeni Caroline-rouva hiukan, mutta nuori mies, joka ei tiennyt, että nuo molemmat naiset olivat kilpailijoita, jatkoi:

"En ymmärrä mistä syystä hänestä on tullut Jantrou'in rakastajatar. Ehkä on hänellä ollut syytä luulla, että tämä toimittajana saa tietoonsa uutisia ennen muita. No, kaikessa tapauksessa, jos tuo Jantrou heittiö on kantanut kaunaa niitten potkujen johdosta, joita hän sai vapaaherrattaren isältä käydessään määräystä kerjäämässä, on hän nyt saanut kostaa. Tullessani eräänä päivänä toimistoon tiedustelemaan, olisiko mahdollista saada maksua työstään, satuin avaamaan nopeanlaisesti erään oven, ja silloin näin minä omin silmin, että Jantrou antoi vapaaherrattarelle aimo korvapuustin ... ajatelkaa, tuo juopunut lurjus pahoinpitelee salonkinaista!"

Kärsivin ilmein viittasi Caroline häntä vaikenemaan. Hänestä tuntui, että tuo alennustila heittää likaa hänenkin päälleen. Marcelle tarttui hänen käteensä ja silitti sitä hyväillen.

"Elkää toki luulko, rouva, että olemme tulleet tänne teitä kiusaamaan. Päinvastoin on Paul yhä herra Saccard'in puolella."

"Aivan niin!" huudahti nuori mies. "Hän on aina ollut hyvä minua kohtaan. En voi koskaan unohtaa, kuinka hän vapautti meidät tuon ilkeän Busch'in kynsistä. Ja hän on kaikessa tapauksessa sangen rakastettava ihminen. Kun tapaatte hänet, niin olkaa hyvä ja sanokaa hänelle, että minä ja vaimoni tulemme aina säilyttämään hänet kiitollisessa muistossa."

Jordanien mentyä teki Caroline-rouva vihaisen liikkeen. Kiitollisuus? Minkä vuoksi? Siksikö, että Saccard oli saattanut Maugendre't häviöön? Jordan'it olivat aivan samallaisia kuin Dejoie. Ja luulisihan heidän toki jotain ymmärtävän! Carolinen viha kasvoi. Ei, oli mahdotonta antaa anteeksi, loka oli liian syvä. Jantrou'n vapaaherrattarelle antama korvapuusti ei voinut kelvata kostoksi Caroline-rouvan puolesta: Saccard oli turmellut kaiken ja kaikki!

Sinä päivänä oli hänen määrä käydä Mazaud'in luona noutamassa muutamia papereita, joita hän tarvitsi veljensä jutussa. Hän halusi myös tietää, mille kannalle vekselinvälittäjä aikoi asettua, jos hänet haastettaisiin todistajaksi. Hän ei kumminkaan voinut tavata Mazaud'ia, ennen kuin kello neljän tienoissa, pörssiajan perästä, ja kun hän vihdoinkin oli yksin, käytti hän yli puolitoista tuntia kokeillakseen niitä tietoja, joita hänellä jo oli hallussaan. Hän alkoi löytää yhtä ja toista raunioitten seasta.

Aluksi oli hän ihmetelty, minne kaikki rahat olivat menneet. Olihan 200 miljoonaa mennyt menojaan, ja jos toisia taskuja oli tyhjentynyt, oli toisten täytynyt täyttyä. Oli selvän selvää, etteivät vastapelaajat olleet nyhtäisseet kaikkea, ainakin kolmasosa oli solahtanut salaperäisiin reikiin. Sellaisten romahdusten sattuessa pörssissä on aivan kuin maa nielisi rahat; jokaisen sormiin tarttuu aina vähän. Gundermann lienee pistänyt taskuunsa 50 miljoonaa, Daigrem'ont'in voitto lie ollut siinä 12-15 milj. korvilla. Sen lisäksi sanottiin markiisi Bohain'in kietasseen pari miljoonaa vanhalla tempullaan: jättämällä maksamatta Mazaud'ille velkansa, joka oli syntynyt pankin puolella keinottelun kautta ja nostamalla kylmästi Jacoby'ltä vastapuolella voittamansa summan; mutta tällä kertaa oli Mazaud saanut kylläkseen ja vaikka hän tiesi, että markiisi tavalliseen heittiömäiseen tapansa oli tehnyt irtaimisto-ostoja vaimonsa kanssa, vannoi hän haastattavansa tämän oikeuteen. Melkein kaikki Yleispankin hallinnon jäsenet olivat napanneet sievosia summia. Muutamat — kuten Huret ja Kolb — olivat myyneet hyvissä ajoissa, toiset — kuten Bohain ja Daigremont — olivat siirtyneet vihollisen puolelle vaaran hetkellä, puhumattakaan siitä, että eräessä viimeisistä yhtiökokouksista, kun yhtymä jo oli romahtamassa, oli myönnetty jokaiselle johtokunnan jäsenelle yli 100,000 frangin hyvitys.

Vekselivälittäjistä sanottiin Delaroque'n ja Jacoby'n voittaneen huomattavia summia. Senlisäksi kulki huhu, että Nathansohn oli kynynyt 3 milj. pelaamalla vastapuolella omaan laskuunsa, samalla kun hän pelasi pankin puolesta Saccard'in antamien määräysten nojalla. Häntä oli todellakin seurannut onni, pikku Nathansohn'ia! Hän sai pistää voiton taskuunsa tarvitsematta maksaa häviöitään, sillä niitten yli vedettiin risti.

Mutta summat olivat joka tapauksessa häilyviä, eikä Caroline voinut saada täyttä varmuutta, sillä pörssiasiat tapahtuvat aina salassa, eivätkä välittäjät kavalla liiketovereitaan. Niinpä hän esim. turhaan

koetti saada selville, kuinka suuren summan Sabatani oli vienyt mukanaan kadotessaan viimeisen selvityksen jälkeen näkyvistä. Taaskin kauhea isku Mazaud'ille! Vanha juttu: epäilyttävä liiketoveri, joka aluksi otetaan vastaan epäluottamuksella, antaa pienen takuun 23,000 frangista ja keinottelee ensiaikoina sangen varovasti, kunnes vekselinvälittäjä unohtaa vähäisen vakuussumman ja joutuu jonkunlaiseen ystävyys-suhteeseen asianomaisen kanssa, joka häviää tehtyään jonkun konnankoukun. Samettisilmäinen Sabatani oli aivan yksinkertaisesti matkustanut johonkin toiseen Euroopan pääkaupunkiin — Berliiniin, kerrottiin — jatkamaan siistiä ammattiaan, kunnes hänet oli unohdettu Parisissa ja uskalsi taas puikahtaa esiin ja alkaa vanhat petkutuksensa yleisen lauhkean suvaitsevaisuuden turvin.

Caroline-rouva yritti laatia luettelon Yleispankin aiheuttamista häviöistä. Sen kukistuminen oli sellainen onnettomuus, joka saattaa maan vapisemaan koko kaupungin alla. Rakoja repeili kaikkien pankin kanssa asioissa olleitten talojen perustuksissa, joka päivä puhuttiin uusista perheistä, pankkihuone toisensa jälkeen romahti ja kauhulla kysyttiin, mikä on oleva tämän kaiken loppuna. Mutta pankkiirien ja rahamiesten häviö ei koskenut häneen niin kipeästi, kuin kaikkien niitten ihmisraukkojen, osakkeenomistajien ja pelaajien kohtalo, jotka hän tunsi ja joista hän piti, ja jotka olivat uhrien joukossa. Dejoie-raukan, hullaantuneitten Maugendrien ja onnettomien Beauvilliers'ien kohtalot eivät olleet ainoat laatuaan; muuan toinen murhenäytelmä saattoi hänet epätoivoon: tehtailija Sédille oli edellisenä päivänä asetettu vararikkotilaan. Caroline oli nähnyt hänet hallinnossa ja hän oli saanut sellaisen vaikutuksen, että tämä mies oli kunniallinen. Oh, miten inhottava onkaan peliraivo! Kolmekymmentä vuotta oli tuo mies raatanut ja ahertanut, hän oli ahkeruudellaan ja rehellisyydellään kyennyt luomaan yhden Parisin vakavimpia ja kunnioitetuimpia liikkeitä, ja vajaan kolmen vuoden kuluessa oli hän repinyt alas sen rakennuksen, jonka rakentamiseen oli tarvittu niin kauan aikaa. Ja pörssi oli niellyt kaiken, kaiken, hänen hyvän nimensäkin! Onneton mies oli murtunut, kykenemätön alkamaan alusta, ja hänellä oli poika, josta köyhyys saattoi tehdä petkuttajan, sillä Gustave ajatteli vain huvituksiaan, hänellä oli jo 40 à 50,000 frangia velkoja ja hän oli sekaantunut vähemmän kunniallisiin vekselijuttuihin pitäessään yllä Germaine Coeur'ia.

Sitäpaitsi oli toinenkin köyhä raukka, jota Caroline sääli, vapaavälittäjä Massias, ja herra tietää, ettei hän yleensä ollut taipuvainen osottamaan hellyyttä sellaisia henkilöitä kohtaan. Mutta hän tiesi, kuinka tämä mies hyväntahtoisin kasvoin ja hymyilevin silmin laahusti ympäri Parisia kerjäämässä laihoja määrärahyksiä. Kuinka kovasti olikaan tämä tapaus koskenut häneen, juuri kun hän uskoi, että onni oli siirtynyt hänen sivulleen Saccard'in vanavedessä. Hän oli nyt herännyt unestaan ja makasi maassa lyötyjen joukossa. Hän oli velassa 70,000 frangia ja hän oli maksanut, vaikka hän olisi monien muitten tavoin saattanut sanoa, ettei pelivelkoja tarvitse maksaa; hän oli lainaillut ystäviltaan, mennyt sitoumuksiin, joista joutui kärsimään koko ikänsä, hän oli tehnyt suuren ja tarpeettoman tyhmyyden, maksanut, vaikk'ei kukaan häntä siitä edes kiittänyt, kohottivatpa vielä olkapäitään hänen selkensä takana. Ja hänen vihansa kääntyi yksinomaan pörssiä kohtaan, hän alkoi taas puhua tuosta "koiranelämästä" ja sanoi, että vain juutalainen kykeni siellä läpäsemään, mutta hän jatkoi samaa ammattiaan jouduttuaan kerran sen harjottajaksi, ja hän tunsi heikon toivon voittaa jonain kauniina päivänä, olihan hänellä muka terävä katse ja vankat koivet.

Mutta tuntemattomat, nimittämättömätkin uhrit löysivät Caroline-rouvan sydämessä osanottoa. Heidän lukunsa oli legio, heitä virui kaikissa ojissa ja pensaissa, jokaisen puun takana. Miten paljo äänettämiä murhenäytelmiä, miten monta pikku osakkeenomistajaa, jotka olivat sijottaneet koko omaisuutensa tähän pankkiin, entisiä ovenvartijoita, kalpeita vanhoja neitejä, jotka elivät kissojensa seurassa, pieniä maaseutukapitalisteja jykeine tapoineen, maaseutupappeja, vaatimattomia eläjiä, joitten menoarvio on niin rajotettu — niin ja niin paljon maittoon, niin ja niin suuri summa leipään —, että muutamien killinkien menetys voi aiheuttaa täydellisen romahduksen. Sadottain epätoivoisia kirjeitä oli saapunut Vendôme'sta, jossa Fayeux oli lisännyt sekamelskaa pakenemalla. Hänen hallussaan oli rahaa ja arvopapereita säilössä, hän oli pelannut niillä omaan laskuunsa ja nyt, kun hän oli hävinnyt, eikä halunnut maksaa, livisti hän tiehensä muutamia tuhansia kadosta säilyneitä frangeja mukanaan. Koko Vendôme'n jätti hän surun ja kyynelten valtaan. Kaikkialla tunkeutui onnettomuus pienimpiinkin, olkikattoisiin mökkeihin.

Vihdoinkin lähti Caroline Mazaud'in luo ja kulkiessaan pitkin katuja ajatteli hän, mitä kaikkia raskaita iskuja nuori vekselinvälittäjä oli saanut kestää viimeisten neljäntoista päivän kuluessa. Fayeux oli varastanut häneltä 300,000 frangia, Sabatani oli hänelle velkaa liki puolta enemmän, markisi Bohain ja vapaaherratar Sandorff kieltäytyivät maksamasta häviöitään, jotka yhteensä kohosivat miljonaan, Sédille'n vararikko vei häneltä melkein toisen mokoman, puhumattakaan Yleispankin nielemistä kahdeksasta miljonasta, ja pörssissä odotettiin joka hetki hänen romahdustaan. Kaksi kertaa oli levinnyt jo huhu, että hän oli jättänyt pesäluettelonsa. Ja keskellä näitä onnettomuuksia oli viimeinen isku kohdannut häntä: edellisenä päivänä oli hänen apulaisensa pikku Flory vangittu: häntä syytettiin 180,000 frangin kavalluksesta. Neiti Cluchu'n vaatimukset olivat kasvaneet päivä päivältä: ensin pikku juhliä, jotka eivät tulleet kovin kalliiksi, sitten avarampi asunto, jalokiviä ja kalleuksia, ja ne 10,000

frangia, jotka nuori mies oli voittanut Sadova-jutussa, olivat hänen onnettomuutensa, ne olivat sekottaneet hänen järkensä, hän oli nopeasti tuhlannut nämä vaivatta hankitut rahat, oli joutunut panemaan likoon suuria summia naisen edestä, jonka hän oli ostanut niin kalliista. Mutta merkillisintä jutussa oli, että Flory oli varastanut isäntäänsä maksaakseen velkansa toiselle vekselivälittäjälle; sangen omituinen kunniakäsite. Hän oli luultavasti toivonut voivansa peittää kavalluksen jonkun onnellisen keinottelun avulla tai oli hän ehkä joutunut aivan järjiltään peläten tulevansa heti erotetuksi toimestaan. Hän oli itkenyt kuin lapsi vankilassa, mielettömänä häpeästä ja epätoivosta, ja kerrottiin, että hänen äitinsä, joka oli saapunut Saintes'ista samana päivänä tervehtimään häntä, oli sairastunut surusta ja joutunut vuoteen omaksi.

Kohtalo ... mikä hirveä mahti! ajatteli Caroline kulkiessaan pörssitorin poikki: Mazaud'in tarina oli sangen suuresti Yleispankin tarinaa muistuttava. Sama onni, sama voittokulku lyhyen ajan kuluessa. Koskaan ei liene ihminen ollut niin onnen suosima kuin tuo nuori vekselinvälittäjä. Ainoastaan 32 vuoden vanhana oli hän tullut suuren liikkeen päälliköksi. Hän oli itse hyvin rikas perittyään enonsa, hänellä oli kaunis vaimo, joka häntä jumaloi, kaksi rakastettavaa lasta, itse oli hän kaunis mies ja hänen asemansa pörssissä tuli päivä päivältä yhä edustavammaksi. Ja nyt syöksyi onnettomuus yht'äkkiä hänen ylitseen, hän seisoi kuilun reunalla, vain vilahdus, ja kaikki oli ohitse! Itse hän ei ollut keinotellut, hänen nuorekas työntönsä oli estänyt häntä siitä. Hän kaatui kunniallisessa taistelussa, koska oli ollut liian kokematon ja uskonut muista liian hyvää. Muuten tunsivat kaikki häntä kohtaan kunnioitusta ja myötätuntoa, ja sanottiin, että hän mielen tyyneydellä olisi voinut pelastautua uhkaavasta vaarasta.

Konttorissa huomasi Caroline heti, että asiat olivat huonosti, kaikkien kasvoilla kuvastui salainen levottomuus. Kassassa oli joukko ihmisiä odottamassa ja rahastonhoitajat suorittivat vielä ulosotettavia summia, vaikkakin jonkunverran epäröiden, ikäänkuin he jo olisivat nähneet rahalaatikon pohjan paljastuvan.

Berthier otti hänet vastaan, mutta hänkin oli kalpea ja alakuloinen.

"En tiedä, ottaako herra Mazaud teitä vastaan, rouvaseni. Hän ei ole oikein kunnossaan, hän on mennyt alas lepäämään hiukan."

Caroline sanoi, että hänen välttämättä täytyi tavata isäntää.

Berthier epäili, mutta pyysi lopulta häntä astumaan Mazaud'in työhuoneeseen.

"Olkaa hyvä ja odottakaa hetkinen, minä käyn kuulemassa..."

Työhuoneessa kiinnitti Carolinen huomiota siellä vallitseva erinomainen järjestys. Näytti siltä kuin Mazaud olisi käyttänyt koko yön ja aamupäivän tyhjentääkseen laatikot, hävittääkseen tarpeettomat paperit ja jaottaakseen tarpeelliset järjestykseen. Loputtoman surumielisyyden leima lepäsi koko tämän alastoman järjestyksen yllä.

Kohta saapui Berthier takasin.

"Soitin kaksi kertaa, enkä uskalla enempää. Ohikulkiessanne voitte itse yrittää. Mutta neuvoisin teitä tulemaan toisen kerran."

Carolinen täytyi siis luopua odottamasta Mazaud'ia; alaoven edessä pysähtyi hän hetkeksi ja ojensi kätensä soittokelloa kohden, mutta päätti kumminkin mennä matkoihinsa. Silloin kuuli hän äkkiä sisältä huutoa, itkua ja outoa melua. Ovi lensi auki ja muuan palvelija syöksyi alas portaita mutisten. "Oh, hyvä jumala ... herra!" Caroline seisoikin naulittuna avoimen oven edessä, josta hirveä valitushuuto tunkihe ulos. Veri jähmettyi hänen suonissaan; ikäänkuin salaman välähdyksessä näki hän, mitä sisällä oli tapahtunut. Ensin aikoi hän paeta, mutta hänen oli mahdotonta tempautua irti, hänen *täytyi* sisälle, *täytyi* nähdä, *täytyi* itkeä yhdessä onnettomien kanssa. Hän astui sisään, kaikki ovet olivat auki ja hän saapui salonkiin saakka.

Kaksi palvelustyttöä — luultavasti kyökkipiika ja kamarineitsyt — seisoivat siellä kalpein kasvoin ja änkyttivät:

"Oh, herra jumala... herra! Jumala taivaassa!"

Paksujen silkkiverhojen välitse valoi talvenaurinko himmeää valoaan huoneeseen, jossa oli sangen lämmin, sillä suuria halkoja paloi kaminissa levittäen punaisen hohteen seinille. Pöydällä upeili mahtava ruusukimppu levittäen huoneeseen suloista tuoksua. Mazaud oli eilen lahjottanut vaimolleen nuo kukat. Oli kuin olisi tuoksunut se onni, rikkaus ja loiste, se rakkaus, joka oli asunut tämän katon alla. Ja kaminin punertavassa hohteessa lepäsi Mazaud sohvalla pää kuulun lävistämänä ja käsi suonenedontapaisesti revolverinkahvaa puristaen; hänen edessään seisoikin nuori vaimo; hänen huuliltaan tulvi keskeytymätön, villi epätoivon kirkuna ja täytti koko huoneen vaikerruksella. Sillä

hetkellä kuin laukaus oli kajahtanut, oli hänellä ollut pieni nelivuotias poikansa sylissä; tämä oli kauhuissaan puristanut pienet kätöksensä äidin kaulaan, ja kuusivuotias tytär piti lujasti kiini hänen hameestaan, painautui häntä vastaan, ja molemmat lapset kirkuivat kuullessaan äidin kirkuvan.

Caroline-rouva aikoi viedä heidät pois.

"Rouvaseni, pyydän ... elkkä seisko siinä enää kauempaa..."

Caroline vapisi, hän oli vähällä pyörtyä. Mazaud'in päästä valui veri vielä, putoili pisara pisaralta sohvan sametille ja siitä matolle muodostaen yhä kasvavan juovan. Carolinesta tuntui, että tuo veri virtasi häneen saakka, kostutti hänen jalkansa, ylti hänen käsiinsä saakka.

"Rouvaseni, pyydän, seuratkaa minua..."

Mutta onneton ei liikahtanutkaan; poika kaulassaan ja tytär lujasti vastaansa painautuneena seisoi hän niin hiljaa ja liikkumattomana, kuin ei mikään mahti mailmassa kykenisi irrottamaan häntä siitä. Kaikki kolme olivat vaaleahiuksisia ja maidonvalkeita, äiti melkein yhtä hentojäseninen ja yhtä viaton ilmeinen kuin lapset. Ja epätoivoissaan sen johdosta, että nyt oli äkkiä kuollut se onni, jonka piti kestää ikuisesti, pääsi yhä edelleen heidän huuliltaan kauhea kirkuna, jossa kuului kokonainen tuskien mailma.

Caroline lankesi polvilleen ja änkytti nyhkyttään:

"Oi, rouvaseni, te särjette sydämeni. Minä pyydän teitä, tempautukaa irti tästä näystä, seuratkaa minua viereiseen huoneeseen..."

Mutta ryhmä seisoivat kuin kivettyneinä ja valitushuuto ei hetkeksikään vaiennut; se kaikui kuin poikasten huuto metsässä, kun metsästäjä on surmannut emän.

Caroline-rouva nousi ylös aivankuin mieletönnä. Hän kuuli askeleita, ääniä — varmaankin lääkäri, jota oli lähetetty hakemaan, tai oikeudenpalvelija, joka tuli todentamaan kuolemantapauksen. Hän ei voinut kestää kauempaa, hän pakeni ja häntä seurasivat nuo kauheat huudot, jotka hän luuli kuulevansa vielä kadulla yli väen sorinan ja vaunujen jymyn.

Kallistui iltaan, tuntui kylmältä, mutta hän kulki hitaasti. Taas oli kaikki ilmielävänä hänen edessään, koko tuo kauhea hävitys, nuo 200 miljoonaa, jotka olivat murskanneet niin monta onnetonta. Mikä salaperäinen voima oli sortanut äsken rakennetun kultaisen tornin soraksi? Samat kädet, jotka olivat rakennuksen korottaneet, näyttivät mielettömällä kiireellä hajottaneen sen, niin ettei jäisi kiveä kiven päälle. Kaikkialta kuului tuskan ja epätoivon huutoja, kaikkialla sortui taloja pauhinalla. Tuossa meni Beauvilliers'in perheen viimeinen maakaistale, Dejoie-raukan vaivalla ansaitut lantit, Sédille'n kukoistava liike, Maugendre'n vuosikorko, kaikki sortui kuiluun, jota ei kukaan voinut täyttää. Jantrou hukkuu väkijuomiin, vapaaherratar Sandorff lokaan. Massias oli taas lauhkea koira, joka sai keppiä, hän oli ikiajoiksi naulattu pörssiin velkoineen, pikku Flory istui vankilassa varkaana. Sabatani ja Fayeux pakenivat poliisi kintereillään, ja kaikkein surullisin oli tuo tuntemattomien uhrien armeija, jotka tämä romahdus oli pakottanut kerjuusauvan varaan, ja jotka nyt vaelsivat ympäri vilusta väristen ja itkien nälkäänsä. Ja kuolema — itsemurha, pistolinlaukaukset, jotka kajahtelivat kaikilta Parisin kulmilta — Mazaud pää murskana maaten keskellä loistoa ja ruusujen tuoksua samettisohvallaan ja hänen vaimonsa ja lapsensa, jotka ulvoivat tuskasta.

Ja kaikki viime viikkojen kokemukset täyttivät hänen sydämensä kauhulla Saccard'ia kohtaan, joka yksin oli syyllinen tähän onnettomuuteen. Hän kirosi tämän ja hänen vihansa, jota hän tähän saakka oli hillinnyt, puhkesi nyt täyteen voimaansa. Ja hänen veliraukkansa, tuo naivi työhminen, joka oli niin oikeamielinen ja rehellinen, ja nyt oli saanut lähtemättömän tahran nimeensä...! Saccard ei ansainnut anteeksiantoa, ei yksikään ääni saanut kohota hänen puolustukseksi, ei kukaan saanut ajaa hänen asiaansa, eivät edes ne, jotka yhä edelleen luottivat häneen, eivätkä nekään, jotka tunsivat vain hänen hyvän sydämensä ... hänen piti kuolla yksinäisenä ja halveksittuna!

Caroline-rouva katsahti ylös. Hän oli tullut torille ja näki pörssin edessään. Pimeys lankesi, talvitaivaan usva levisi punertavana savuna rakennuksen taakse. Harmaa, kolkko palatsi piirtyi tätä taustaa vastaan hiljaisena ja autiona viimeisen onnettomuuden jälkeen, avoinna kaikille taivaan tuulille, kuin nälänhädän perästä tyhjentyneet varastoaitat. Oli raivonnut tuo kohtalokas, ajottain ilmestyvä rutto, joka joka kymmenes tai viidestoista vuosi hävittää markkinat ja sortaa seudun raunioiksi. Tarvitaan vuosia, ennenkuin luottamus palaa, ennenkuin suuret pankkihuoneet kohoavat jälleen, kunnes peliraivo taas puhkeaa ja aiheuttaa uuden pulan. Mutta näköpiiriä pimentävän novan takana luuli Caroline-rouva kuulevansa kumean ryskeen, joka ennustaa pikaista mailmanloppua.

XII.

Alustavat tutkimukset kestivät niin kauan, että seitsemän kuukautta oli jo kulunut Saccard'in ja Hamelin'in vangitsemisesta, ilman että heidän asiansa vielä oli ollut esillä oikeudessa. Oltiin syyskuun puolivälissä ja sinä maanantaipäivänä oli Carolinen, joka kävi veljeään tapaamassa kaksi kertaa viikossa, määrä kello kolmen aikaan lähteä tutkintovankilaan. Hän ei koskaan ollut maininnut Saccard'in nimeä, yli kymmenen kertaa oli hän kieltäytynyt suostumasta Saccard'in pyyntöön tulla tätä tapaamaan. Hänelle, jolla oli niin ankarat oikeuskäsitteet, oli tuo mies kuollut. Caroline toivoi edelleen voivansa pelastaa veljensä, hän oli aina iloinen kohdatessaan tämän, puheli puuhistaan ja toi aina mukanaan kimpun veljen mielikukkia.

Caroline seisoj juuri järjestelemässä muutamia punaisia neilikoita, kun vanha Sofia, ruhtinatar d'Orvideo'n kamarineiti, toi sellaisen tervehdyksen, että hänen emäntänsä halusi puhua Caroline-rouvan kanssa niin pian kuin mahdollista. Caroline ei ollut nähnyt ruhtinatarta moniin kuukausiin, sillä hän oli eronnut työkodin sihteerin toimesta heti Yleispankin romahduksen jälkeen. Hän kävi kodissa vain joskus tapaamassa Victor'ia, joka näytti verrattain rauhallisesti mukautuvan talon ankaraan kuriin, vaikka hän kuljeskelikin yhä ivallinen hymy kaidoilla kasvoillaan. Caroline aavisti heti, että ruhtinatar halusi puhua hänen kanssaan Victor'ista.

Nyt oli ruhtinatar d'Orvideo'n vihdoin onnistunut päästä häviöön. Hän oli tarvinnut vajaan kymmenen vuotta jättääkseen takasin köyhille ruhtinaan jälkeen saamansa perinnön, 300 miljoonaa, jotka oli varastettu herkkäuskoisten osakkeenomistajain taskuista. Ensimmäisten sadan miljoonan hävittämiseen oli kulunut viisi vuotta, mutta loppujen 200 miljoonan kuluttaminen oli käynyt nopeammin, vajaassa neljässä vuodessa oli hän saanut ne sijoitetuiksi suurella loistolla rakennettuihin hyväntekeväisyyslaitoksiin. Niin, olipa hän päässyt sellaiseen hämmästyttävään tulokseen, että oli haastettu oikeuteen muutamien satojen tuhansien frangien velassa, jota hänen asiamiehensä ei saanut millään muotoa kokoon, niin oli suunnaton omaisuus perinpohjin hävinnyt mailman tuuliin. Portille oli naulattu ilmotus: talo oli myytävänä, se oli viimeinen luudan vetäisy, se hävittäisi ainiaaksi viimeisetkin jäljet noista kirotuista rahoista, joita ruhtinas oli kerännyt lian ja veren seasta.

Sofia oli odottamassa Carolineä yläkerrassa viedäkseen hänet ruhtinattaren luo. Vanha uskollinen palvelija oli suunniltaan ja riiteli päivät umpeensa. Olihan hän muka aina sanonut, että ruhtinatar saisi turvautua kerjuupussiin. Olisihan rouva kernaammin voinut mennä naimisiin ja saada lapsia, nehän olivat ainoat, joista hän piti. Sofialla itsellään ei ollut valittamisen syytä, sillä hän oli jo aikoja sitten saanut 2,000 frangin elinkoron, joilla varoilla hän asettuisi asumaan synnyinseudulleen. Mutta hän aivan raivostui ajatellessaan, ettei ruhtinatar edes ollut jättänyt ainoaan ravintoonsa, maitoon ja leipään tarvittavia lantteja. Tästä johtui alituisia riitoja. Ruhtinatar vastasi, että hän kuukauden perästä tarvitsi vain nunnanhuivin, sillä hän aikoi mennä luostariin erääseen karmeliittiluostariin, jossa jo kauan oli ollut paikka avoinna häntä varten, ja sitten olisivat portit ikiajoiksi suljetut hänen ja mailman välillä. Hän saavuttaisi ikuisen rauhan!

"Rouvaseni", kajahti ruhtinattaren lempeä ääni Caroline'n astuessa hänen köyhästi sisustettuun huoneeseensa, "halusin itse tehdä teille ilmotuksen, jonka sain tänä aamuna. Asia koskee Victor'ia!"

Caroline-rouvan sydän löi kiivaasti. Ah, tuo onneton lapsi, jota isä nimenomaisesti lupauksestaan huolimatta ei ollut käynyt katsomassa niitten kuukausien aikana, joina hän oli tietänyt tämän olemassaolosta, ennen vankilaan joutumistaan! Ja häntä, joka ei tahtonut ajatella Saccard'ia, muistutettiin tästä lakkaamatta, koska hän oli luvannut tulla hänen lapsensa äidiksi.

"Eilen tapahtui kauheita asioita", jatkoi ruhtinatar, "rikos, jota ei voi koskaan sovittaa."

Ja nyt kertoi hän jääkylmällä äänellään säädettömän jutun. Victor oli viime päivinä maannut sairassalissa, koska hän valitti päänsärkyä. Lääkäri oli epäillyt häntä tekosairaaksi, mutta olihan pojalla todellakin joskus ollut hermokipuja. Eilen oli Alice Beauvilliers tullut laitokseen auttamaan laupeudensisaria lääkekaapin järjestämisessä, joka kaappi sijaitti tyttöjen ja poikain sairassaleja erottavassa huoneessa. Poikien salissa oli Victor tätä nykyä ainoa potilas. Nunna poistui hetkeksi ja hämmästyti kovin, kun ei palatessaan tavannutkaan Alice'a. Odotettuaan hetkisen alkoi hän etsiä, ja hänen hämmästyksensä lisääntyi kun hän huomasi poikien salin oven olevan lukossa sisältäpäin. Mitä siellä tapahtui? Hän meni sinne toista tietä ja hän aivan jähmettyi kauhusta huomattuaan, mitä siellä oli tapahtunut: nuori tyttö makasi pyörtyneenä sängyssä, puoli tukehtuneena, nenäliina sullottuna suuhun, raiskattuna, pahoinpideltynä mitä ruokottomimmalla tavalla. Victor oli kadonnut; hän oli luultavasti paennut kohta teon tehtyään. Kukaan ei käsittänyt, miten sellainen tapaus oli voinut sattua, ilman että kukaan oli kuullut äännähdystäkään, kuinka tuo pieni villielukka vajaan kymmenen minuutin kuluessa oli ehtinyt tehdä tekosensa ja hävitä jäljettömiin. Hän ei ollut piiloutunut taloon, siitä oltiin varmat, sillä oli etsitty kaikkialta.

Alice vietiin kotiin äitinsä luokse, missä hänet laskettiin vuoteeseen; hän nyhytti ja itki ja hänellä oli kova kuume.

Caroline-rouva luuli veren hyytyvän suonissaan, kuullessaan tämän kertomuksen. Tuskallinen ajatusyhtymä johti hänen mieleensä tavan, jolla Victor itse oli tullut mailmaan, Saccard'in väkivallanteon rue de la Harpe'n varrelle. Ja nyt raiskasi Victor ensimmäisen tytön, jonka kohtalo toi hänen tielleen.

"Minä en tahdo moittia teitä, rouvaseni", lopetti ruhtinatar, "olisi väärin vyöryttää teidän kannettavaksenne pienintäkään edesvastuuta. Mutta täytyy tunnustaa, että olitte valinnut kelvottoman suojatin..."

Caroline-rouva tarttui hänen käsiinsä, puserti ja suuteli niitä; hänen sydämensä täytti katumus ja kärsimys, niin että hän vaivoin sai sanaa suustaan.

"Elkää sanoko minua viattomaksi, rouva ... minä olen suuri rikollinen. Lapsi raukka, minä haluan tavata häntä ... menen heti etsimään hänet käsiini."

Hän poistui. Ruhtinatar ja Sofia ryhtyivät taas pakkaamaan tavaroita; heidän täytyi nyt erota 40 vuoden yhdyselämän jälkeen.

Kaksi päivää ennen tuota kauheaa tapausta oli kreivitär de Beauvilliers vihdoinkin päättänyt jättää talonsa velkojilleen. Kenties ei hän vielääkään olisi antanut perään, ehkä olisi hän yrittänyt säilyttää näennäisen loiston, kunnes hänen isiensä katto olisi sortunut hänen pänsä päälle, jollei häntä olisi kohdannut uusi onnettomuus. Hänen poikansa Ferdinand, viimeinen Beauvilliers, joka oli astunut paavin palvelukseen, koska hän ei voinut löytää mitään tointa synnyinmaassaan, oli kuollut Romassa sangen epäkunniaakaan kuoleman, yksinkertaisesti verenvähyyteen. Silloin oli onnettoman äidin sydämeen tullut loppumaton tyhjiys, hänellä ei ollut enää voimia taistella nimensä kunnian puolesta. Vanha talo myytiin, hevonen samoin, ainoastaan vanha kyökkipiika jäi jällelle, hän kulki likainen esiliina edessään ostamassa ruokaa: kahden sou'n edestä voita ja litran kuivattuja papuja; kreivitär nähtiin kaduilla likaisessa hameessa ja vuotavat kengät jalassaan. He olivat vuokranneet suuren, melkein tyhjän huoneen alkovineen, josta kaksi kapeaa sänkyä häämötti, ja kun he sulkivat alkovin ovet, jotka olivat verhotut samallaisilla seinäpapereilla kuin huonekin, oli huone olevinaan salonki, ja se lohdutti heitä hiukan kurjuudessaan.

Mutta kreivitär oli ollut tuskin pari tuntia uudessa asunnossaan, kun hän sai odottamattoman vieraan. Alice oli luultavasti lähtenyt jonnekin ulos.

Tulija oli Busch, hän katsoi nyt ajan tulleen saapua 10,000 frangin velkakirjansa kanssa, jonka kreivi oli antanut Léonie Cron'ille. Hän katseli ympärilleen tuossa enemmän kuin köyhässä huoneessa ja pelästyi; oliko hän viivytellyt liian kauan? Leski oli kovin niukoissa varoissa. Ja hän selitti asian kierrellen ja kaarrellen hätäntyneelle kreivittärelle. Olihan se kreivin nimikirjotus, eikö totta? Juttua ei voinut peitellä: kreivi oli ollut suhteissa nuoreen tyttöön ja hän oli kai antanut velkakirjan päästäkseen tästä eroon. Liikemiehenä ei hän halunnut salata kreivittäreltä, ettei tämä viidentoista vuoden kuluttua enää ollut velvollinen maksamaan. Mutta hän oli vain Léonie Cron'in asiamies, hän tiesi, että Léonie aikoi vetää asian oikeuteen ja toimeenpanna kauhean häväistysjutun, jollei hänen vaatimuksiaan täytettäisi.

Kreivitär istui kuoleman kalpeana, haudastaan nouseva ilkeä menneisyys saattoi hänet epätoivoon, eikä hän voinut käsittää, miksi asianomaiset olivat niin myöhään kääntyneet hänen puoleensa. Busch keksi selityksen: velkakirja oli kadonnut ja löytynyt vasta aivan äskettäin erään kirstun pohjalta. Ja kun kreivitär kieltäytyi ryhtymästä asian suhteen toimenpiteisiin, hyvästeli Busch edelleen yhtä kohteliaana, sanoi, että hän tulisi takasin asianomistajansa kanssa varmasti maanantaina tai tiistaina.

Ja maanantaina, kun kauhea onnettomuus oli kohdannut Alicea ja hänet oli tuotu kotiin kuumehoureissa ja äitiraukka istui itkien hänen vuoteensa vieressä, ei kreivitär de Beauvilliers enää lainkaan muistanut siivotonta miestä juttuineen. Mutta kun Alice juuri oli nukkunut, tuli Busch takasin, tällä kertaa suojattinsa Léonie Cron'in seurassa.

"Rouva kreivitär", sanoi hän, "tässä on kyseessä oleva henkilö; tästä asiasta täytyy tulla loppu."

Nähdessään tuon naisen tunsu kreivitär kylmän väristyksen käyvän ruumiinsa läpi. Nainen oli puettuna mitä loistavimpiin väreihin, takkuinen otsatukka riippui silmäkarvojen yllä, kasvot oli ränsistänyt kymmenen vuoden prostitution. Ja vaikka kreivitär niin monta kertaa oli saanut unhottaa ja antaa anteeksi, tunsu hän kuitenkin naisellisen ylpeytensä loukatuksi. Oh, jumala, tuollaisenko olennon vuoksi oli kreivi häntä pettänyt!

"Tästä täytyy tulla loppu", kertasi Busch, "sillä suojattini on kovin ankarassa komennossa Faydeau-

kadulla."

"Faydeau-kadulla?" toisti kreivitär.

"Niin, hän on ... no niin, suoraan sanottuna, hän on siellä tyttöpaikassa."

Kauhuissaan, vapisevin käsin meni kreivitär sulkemaan alkovin, jonka toinen oven puolisko oli avoinna. Alice oli juuri liikahtanut peitteen alla.

Busch jatkoi:

"Kreivitär ymmärtää kyllä ... neiti Cron on antanut asian minun huolekseni ja minä olen hänen asiamiehensä. Senvuoksi halusin minä, että hän itse tulisi tänne selittämään, miten asianlaita oikeastaan on. No, Léonie, antaapa kuulua!"

Tämä epäili, mutta kun hänen mieleensä johtuivat ne 1,000 frangia, jotka Busch oli luvannut hänelle, sai hän vihdoin rohkeutta puhua. Ja käheällä viinaäänellään alkoi hän kertomuksensa Busch'in levittäessä velkakirjan nähtäväksi:

"Aivan oikein, siinä on paperi, jonka herra Charles kirjotti minulle. Minä olen ajomies Cron'in tytär, 'Sarvi-Cron'in', kuten häntä kutsuttiin, rouva kai muistaa hänet? Ja Charles-herra riippui aina kintereilläni, eikä antanut minulle koskaan rauhaa. Se harmitti minua, sillä kun ollaan nuoria, ei juuri välitetä ukoista. Mutta sitten kirjotti hän minulle eräänä iltana tämän paperin houkuteltuaan minut kanssansa talliin..."

Kreivitär kärsi kauheita tuskia, mutta salli kuitenkin hänen puhua. Silloin luuli hän kuulevansa valittavan äänen alkovista. Hän teki tuskaisen liikkeen.

"Olkaa hiljaa!"

Mutta Léonie oli päässyt vauhtiin ja hän halusi puhua suunsa puhtaaksi.

"Ei ole kunniaakasta pettää nuorta siivoa tyttöä, kun ei kerran aio pitää sanaansa. Niin, rouva, teidän herranne Charles oli roisto, sen sanovat kaikki naiset, joille minä olen tämän jutun kertonut, ja minä voin mennä vaikka valalle, että rumemman tytön kuin minut olisi hän saanut häväistä."

"Olkaa hiljaa, olkaa hiljaa!" huusi kreivitär vihoissaan ja ojensi kätensä ikäänkuin lyödäkseen häntä, jollei hän vaikenisi.

Léonie pelästyi ja nosti ylös kyynärpäänsä ikäänkuin suojellakseen itseään korvapuustilta; hän näytti olevan sellaiseen tottunut. Kauhea hiljaisuus vallitsi, vain alkovista kuului heikko, nyyhkiä valitus.

"Mitä te oikeastaan tahdotte?" kysyi kreivitär vihdoin vapisten ja tukahtuneella äänellä.

Nyt puuttui Busch puheeseen.

"Hän tahtoo luonnollisesti saada rahansa. Ja tyttöraukan väite on vallan oikea siinä suhteessa, että kreivi on kohdellut häntä sängen huonosti. Se on suorastaan petosta."

"En koskaan maksa teille sellaista velkaa."

"No, siinä tapauksessa otamme ajurin ja ajamme täältä suoraan Oikeuspalatsiin, jossa minä jätän sisälle jo etukättä laatimani haasteen — tässä se on — ja kaikki, mitä neiti Léonie nyt on puhunut, seisoo siinä."

"Mutta tämä on inhottavaa kiristystä. Te ette voi menetellä tuolla tavoin."

"Kyllä, rouvaseni, juuri niin aion minä tehdä tuossa paikassa. Liikeasia on liikeasia."

Kreivittären valtasi sanomaton väsymys ja hervottomuus. Hän puristi kätensä ristiin ja sammalsi:

"Mutta ettekö te huomaa, kuinka köyhiä me olemme! Katsokaa, eihän meillä ole mitään, huomenna ei meillä kenties ole ruuanpalaa syödäksemme. Mistä te luulette minun saavan kokoon 10,000 frangia? Oh, Jumalani!"

Busch hymyili, hän oli tottunut harjottamaan pyyntiään raunioilla.

"No, tuollaisilla hienoilla naisilla on aina varoja. Ken etsii, se löytää."

Kamiinilla oli hän huomannut vanhan koristeaskin, jonka kreivitär oli asettanut sinne purkaessaan

kirstunsa, ja hän oli varma, että siellä oli jalokiviä. Hänen silmänsä loistivat himokkaasti, kreivitär seurasi hänen katseensa suuntaa ja ymmärsi hänen ajatuksensa.

"Ei, ei", huusi hän, "koristukseni, ei koskaan!"

Hän otti askin, ikäänkuin olisi halunnut puolustaa sitä. Nuo koristeet, jotka olivat niin kauan kulkeneet perintönä hänen suvussa ja jotka hän oli säilyttänyt suurimpienkin taloudellisten vaikeuksien kohdatessa, olivat kuuluneet tyttären myötäjäisiin, ja olivat nyt ainoat ja viimeiset, joihin hän voi turvata äärimäisen hädän tullessa.

"Ei koskaan! Ennemmin kuolen!"

Samassa avautui ovi ja Caroline-rouva astui sisään. Hän pysähtyi hämmästyneenä nähdessään näytelmän, jonka todistajaksi hän joutui. Parilla sanalla pyysi hän kreivittäreltä anteeksi, että oli häirinnyt, ja aikoi juuri poistua, kun kreivitär teki pyytävän liikkeen, jonka hän ymmärsi. Hän vetäytyi siis huoneen nurkkaan, samalla kun Busch pani hatun päähänsä ja Léonie vetäytyi ovea kohden yhä enemmän hämillään.

"Niin, siinä tapauksessa ei meillä ole muuta tehtävää kuin mennä tiehemme..."

Mutta hän ei mennyt. Hän alkoi saman asian alusta ja entistä raaiemmin sanoin.

"Hyvästi sitten, rouva kreivitär", sanoi hän lopuksi, "nyt ajamme oikeuspalatsiin. Koko tämä juttu tulee kolmen päivän kuluttua sanomalehtiin. Siihen olette itse syypäitä."

Sanomalehtiin! Tuo kauhea häväistysjuttu juuri nyt, kun heidän vanha talonsa oli menetetty! Suvun kunnia piti kuitenkin pelastaa. Hän avasi koneellisesti laatikon; se sisälsi korvarenkaat, rannerenkaan ja kolme sormusta, briljantteja ja rubineja antiikkista tekoa.

Busch lähenei nopeasti ja hänen silmiinsä ilmestyi loistava, hyväilevä ilme.

"Ei nuo riitä 10,000 frangiin. Saanko nähdä ne?"

Ja hän otti koristeet, yhden erältään, ja piti niitä valoa vastaan paksujen himosta värisevien sormiensa välissä. Jalokivet olivat hänen suurin heikkoutensa.

"Kuusi tuhatta frangia!" sanoi hän vihdoin huutokauppurin kovalla äänellä... "No niin, me saamme tyytyä 6,000 frangiin."

Mutta tämä uhri oli kreivittärelle liian suuri. Hänen harminsa ja epätoivonsa puhkesi uudestaan valloilleen, hän veti koristeet puoleensa, puristi ne suonenedontapaisesti käsiinsä. Polttavat kyyneleet tunkeutuivat esiin hänen silmistään ja juoksivat poskia pitkin, hänen kasvoillaan oli niin rajattoman epätoivon ilme, että Léonie Cron'kin joutui aivan suunniltaan säälistä ja alkoi nykiä Busch'ia takin liepeestä saadakseen hänet mukanaan huoneesta. Mutta Busch katseli tätä kohtausta rauhallisena, hän oli nyt varma voitostaan, sillä hän tiesi kokemuksesta, että kyynelvirta on naisten viimeinen tahdonilmaus, sen perästä on ylivoima hänen.

Kenties olisi tätä tuskallista kohtausta kestänyt kauemminkin, jollei samassa alkovista olisi kuulunut tukahutettuja nyyhkytyksiä ja Alice'n ääni: "Äiti, ne ottavat minulta hengen! Anna heille kaikki, anna heidän viedä kaikki ... oh, äiti, saata heidät menemään matkoihinsa. Ne vievät minulta hengen!"

Kreivitär teki toivottoman liikkeen. Hänen tyttärensä oli siis kuullut kaikki, hänen tyttärensä oli kuolemaisillaan häpeästä. Hän sinkosi koristeet Busch'ille, antoi hänelle tuskin aikaa laskea kreivin velkakirjan pöydälle, ajoi hänet kiivaasti ovesta ulos Léonie'n perästä, joka oli hävinnyt. Sitten avasi hän alkovin oven, heittäytyi tytärtaukkansa vuoteen yli ja itki tämän kanssa yhdessä.

Caroline-rouva oli liikutettu ja aikoi hetkisen kuluttua puuttua asiaan. Mutta hän oli kuullut tuon ruokottoman jutun ja mitä voi tehdä häväistysjuttua välttääkseen? Sillä hän tiesi, että Busch oli mies, joka pani uhkauksensa täytäntöön. Hän mietti hetkisen, mitä hänen pitäisi tehdä. Vihdoin astui hän alkoviin avoimin sylin, kyyneleet silmissä. Siellä alastomassa, kurjassa alkovissa makasivat nuo vanhan mahtavan suvun viimeiset vesat muserrettuina ja kuihtuvina. Molempien kyynelet valuivat pysähtymättömänä.

Caroline ei sanonut sanaakaan, hän sulki heidät syliinsä, puristi heidät lujasti rintaansa vastaan ja itki yhdessä heidän kanssaan; se oli ainoa, mihin hän kykeni. Ja molemmat onnettomat ymmärsivät häntä, heidän kyyneleensä vuotivat yhä, mutta eivät enää yhtä katkerina. Vaikkei ollutkaan enää mitään lohdutusta, täytyi heidän kumminkin elää, elää kaikesta huolimatta.

Tultuaan ulos kadulle tapasi Caroline-rouva Méchain'in. Tämä oli luultavasti odottanut häntä ja alkoi

heti puhua Victor'ista. Kun Saccard oli kieltäytynyt maksamasta hänelle 4,000 frangia, oli hän suuttunut kovin ja vaaninut tilaisuutta ottaakseen asian uudestaan esille; nyt oli hän saanut kuulla hiljan sattuneesta tapahtumasta ja luultavasti oli hänellä suunnitelma valmiina, koskapa hän selitti Caroline-rouvalle, että hän aikoi antaa etsiä Victor'ia. Eihän sopinut pojan antaa mennä tarviölle, hänen taipumuksillaan lopettaisi hän tiensä kuritushuoneessa. Ja kun hän puhui, katselivat hänen pienet porsaansa silmänsä Caroline'a murskaavin ilmein; hän oli aivan varma, että jos hän saisi pojan kiinni, voisi hän kiristää Caroline'lta lisää rahoja.

"Niin, rouvaseni, se on päätetty asia, minä teen mitä voin. Jos haluatte kuulla, miten se käy, niin voitte pistäytyä herra Busch'in luo, minä olen siellä joka päivä neljän ajoissa."

Caroline palasi asuntoonsa sängen levottomana. Niin, se on aivan totta, miten paljon pahaa tuo nuori villielukka saattaisikaan tehdä, jos hän saisi vapaasti kuljeskella ihmisten joukossa? Hän söi nopeasti aamiaista ja päätti sitten ajaa työkotiin kuulemaan, oliko siellä saatu tietoja karkulaisesta. Mutta tiellä pisti hänen päähänsä, että ehkä sittenkin olisi parasta mennä Maxime'n luo ja koettaa taivuttaa hänet tekemään jotain Victor'in hyväksi, joka kaikessa tapauksessa oli hänen veljensä. Hän oli ainoa, joka vielä oli rikas, ja siis ainoa, joka kykeni tekemään jotain tässä asiassa.

Caroline kulki pitkän huonerivin lävitse ja vasta sänkykamarissa tapasi hän Maxime'n kahden suuren matka-arkun välistä, joihin palvelija latoi mitä hienoimpia liinavaatteita, aivankuin morsiuskappioita.

Huomattuaan Caroline'n sanoi Maxime kovalla, jääkylmällä äänellä:

"Vai niin, tekö? Tulette juuri parahiksi, minun ei tarvitse kirjottaa teille. Olen saanut tarpeekseni ja matkustan."

"Matkustatte?"

"Niin, tänä iltana, aion viettää talven Neapelissa."

Ja viitattuaan palvelijan menemään, jatkoi hän:

"Luuletteko ehkä, että minusta on hyvinkin mieluista omistaa isä, joka istuu vankilassa! En aio todellakaan jäädä tänne odottamaan, kunnes hänet tuomitaan kuritushuoneeseen. Minä, joka inhoan matkoja! Mutta onhan Neapelissa hyvä ilmanala!"

Rouva Caroline uskalsi esittää asiansa.

"Tulen taas pyytämään palvelustanne."

Hän kertoi Victor'in väkivallanteosta ja paosta, lausui pelkonsa, ettei tämä ehkä olisi pojan viimeinen rikos.

"Me emme voi jättää häntä oman onnensa nojaan. Auttakaa minua, ponnistelkaamme yhdessä!"

Maxime keskeytti hänet kalmankalpeana ja vapisten kauhusta, ikäänkuin hän olisi tuntenut likaisen rikolliskäden laskeutuvan olkapäälleen.

"Tätä vielä puuttui! Isä varas, veli murhaaja! Olen viipynyt liian kauan, minun olisi pitänyt matkustaa viikko sitten, kuten aioin. On inhottavaa, inhottavaa saattaa mies sellainen kuin minä mokomaan asemaan!"

Kun Caroline piti päänsä, kävi hän epäkohteliaaksi.

"Jättäkää minut rauhaan! Koska haluatte saattaa itsellenne tarpeettomia suruja, niin pitäkää hyvänänne! Olen varottanut teitä, on aivan oikein teille, että saatte itkeä. Mutta minä puolestani ... ennemmin kuin uhraan hiuskarvaakaan koko tuon roskan tähden, saavat he joutua katuojaan ... kernaasti minun puolestani!"

Caroline oli noussut.

"Hyvästi siis!"

"Hyvästi!"

Ja lähtiessään kuuli hän Maxime'n huutavan taas kamaripalvelijaansa ja ryhtyvän tynnosti matkalaukkujen täyttämiseen. Kun nuori mies pakeni unhottaakseen kaiken ja viettääkseen laiskaa elämää Neapelin sinisen taivaan alla, näki hän ajatuksissaan toisen veljen pimeänä iltana harhaavan nälissään veitsi kädessä jossakin kaukaisilla esikaupungin kujilla. Eikö siinä ollut todistus siitä, että raha on samaa kuin kasvatus, terveys ja äly? Ihmiset ovat yhtä likaisia sisältään, sivistys antaa vain

taidon haista hyvältä ja elää moitteettomasti.

Kun Caroline-rouva saapui työkotiin, valtasi hänet outo vastenmielisyys nähdessään kaiken tuon loiston ja ylellisyyden. Mitä varten olivat nuo ylpeät rakennukset, komeat leikkikentät, portaat ja käytävät, jotka olisivat kelvanneet kuninkaalliseen linnaan? Mitä varten koko tuo suuremmin hyvän tekeväisyys, jollei edes sellaisessa ympäristössä voitu parantaa onnetonta olentoa, kasvattaa turmeltunutta lasta kelpo ihmiseksi, joka osaa erottaa hyvän ja pahan?

Laitoksesta ei Caroline saanut mitään uusia tietoja. Victor oli ikäänkuin jäljettömiin kadonnut suuren kaupungin vilinä.

Veljensä tapasi hän tällä kertaa sangen alakuloisena. Ensi aikoina ei Hamelin ollut voinut uskoa, että mikään vakavampi vaara uhkasi häntä. Hänen puolustuksensa oli niin yksinkertainen ja selvä: hänet oli nimitetty puheenjohtajaksi vasten tahtoaan, koko aikana ei hän ollut sekaantunut raha-asioihin ja melkein koko ajan ollut poissa Parisista, ollen siten estetty pitämästä asioita silmällä. Mutta puhuttuaan asianajajansa kanssa oli hänelle vihdoinkin selvinnyt, mikä kauhea edesvastuu lepäsi hänen hartioillaan. Kaikkiin säännöttömyyksiin, joita oli tapahtunut, oli hän osallinen, kukaan ei voinut uskoa, että hän olisi ollut tietämätön ainoastakaan; Saccard oli vetänyt hänet mukanaan kunniamuuteen. Mutta hänen yksinkertainen, hurskas lapsenuskonsa antoi hänelle sellaisen alentuvaisuuden, että sisarta aivan kummastutti. Häntä suretti vain se, että hänen suuri työnsä nyt keskeytyi. Ja hänen alakuloisuutensa johtui vain siitä, että hän tunsikin tämän vankilassaolonsa, tämän nimeensä liittyvän tahran tekevän hänet mahdottomaksi työtänsä jatkamaan.

Ajatuksiinsa vaipuneena kuunteli hän sisaren puhetta, että sanomalehdet alkoivat yhä suosiollisemmin suhtautua häneen. Vihdoinkin sanoi hän ikäänkuin unesta heräten:

"Miksi sinä et tahdo tavata häntä?"

Caroline vavahti, hän ymmärsi, että veli puhui Saccard'ista. Hän pudisti kiivaasti päätään.

"Ei, en koskaan."

Silloin sanoi veli päättävästi, joskin matalalla äänellä:

"Sen perästä, mitä sinä olet ollut hänelle, et voine kieltäytyä tapaamasta häntä."

Ah, hyvä Jumala! Hän tiesi siis! Carolinen posket peitti polttava puna, hän heittäytyi veljensä syliin ja kätki kasvonsa hänen rintaansa vasten ja kysyi sammaltaen, kuka oli voinut sanoa hänelle tämän seikan, jonka hän luuli olevan salaisuuden kaikille.

"Caroline-raukkani, minä olen tiennyt sen kauan nimettömistä kirjeistä, joita luultavasti kadehtijamme lähettivät minulle. En ole koskaan halunnut puhua sinulle tästä, olethan sinä oma herrasi, ja meillä on niin erilaiset mielipiteet. Minä tiedän, että sinä olet mailman jaloin nainen. Mene tervehtimään häntä!"

Ja iloisena, hymyillen otti hän ruusukimpun, jonka Caroline oli ostanut hänelle kadulta unhotettuaan neilikat kotiin, ojensi sen sisarelleen sanoen:

"Kas niin, anna tämä hänelle ja sano, etten minäkään enää ole hänelle vihanen."

Caroline oli liikutettu veljensä hienotunteisen hellyyden johdosta, hän tunsikin sekä ujoutta että kevennyttä, mutta suostui hänen tahtoonsa. Sitäpaitsi oli hän jo aamupäivällä huomannut, että hänen täytyi puhua Saccard'in kanssa. Eihän hän voinut olla ilmaisematta tälle uutista Victor'in paosta ja hänen tekemästään ilkityöstä. Jo vankeutensa ensi päivänä oli Saccard kirjottanut hänen nimensä niitten henkilöitten luetteloon, joita hän halusi tavata, ja Caroline pääsi siitä syystä heti hänen koppiinsa, nimensä sanottuaan.

Hänen astuessaan sisään istui Saccard selin oveen pienen pöydän ääressä kirjoittaen pitkää laskelmaa paperille.

Hän hypähti ylös huudahtaen ilosta:

"Tekö! Ah, miten kiltisti tehty teiltä ja miten minä olen iloinen!"

Saccard tarttui molemmin käsin hänen käteensä. Caroline hymyili alakuloisesti, hän oli hyvin liikutettu, eikä voinut löytää oikeaa sanaa. Vapaalla kädellään laski hän ruusukimpun pöydälle laskelmia täynnään olevien paperien joukkoon.

"Te olette enkeli!" sanoi hän ihastuneena ja suuteli Caroline'n sormia.

Vihdoin puhkesi Caroline puhumaan.

"Niin, meidän välimme olivat lopussa, minä olin sydämessäni kironnut teidät. Mutta veljeni sai minut tulemaan tänne."

"Ei, ei, elköö sanoko niin! Sanokaa mieluummin, että te olette liian viisas ja hyvä ja että te olette ymmärtänyt ja annatte anteeksi..."

Caroline keskeytti hänet.

"Pyydän, elköö vaatiko liikoja minulta. Minä en ymmärrä omaa itseäni. Eikö ole kylliksi siinä että minä tulin? Ja minulla on teille sangen surullinen asia..."

Ja liikutetulla äänellä kertoi hän ilman keskeytyksiä, kuinka Victor'in pelottavat vaistot olivat heränneet, kertoi hänen tekosensa, hänen selittämättömän pakonsa ja etsintöjen tuloksettomuuden. Saccard kuunteli liikutettuna tekemättä ainoatakaan kysymystä tai liikettä, ja kun Caroline oli lopettanut, vierähti kaksi suurta kyyneltä hänen poskiaan pitkin ja hän sammalsi:

"Lapsi raukka, lapsi raukka!"

Koskaan ennen ei Caroline ollut nähnyt hänen itkevän. Häntä liikutti syvästi Saccard'in suru, hänen kyyneleensä olivat niin harvinaisia, raskaita ja harmaita, niinkuin ne olisivat tulleet kaukaa, sydäimestä, jota monen vuoden rikokset ovat painaneet ja lianneet.

Mutta nyt päästi hän epätoivonsa valloilleen:

"Tämä on kauheaa! Minä en ole edes nähnyt poikaa! Minulla ei ole ollut aikaa, kuten tiedätte. Niinhän se aina käy, minkä lykkää, se ei tule koskaan tehdyksi. Oletteko varma, etten saa nähdä häntä? Eikö hän voi tulla luokseni?"

Caroline pudisti päätään.

"Ken tietää, missä hän nyt on, tässä suuressa kauheassa kaupungissa?"

Saccard kulki edestakaisin ja puhui kiivain, katkonaisin lausein.

"Lapsi löydetty, ja jälleen kadotettu ... minä en saa koskaan nähdä häntä. Minua seuraa onnettomuus, aina onnettomuus! Aivan kuin Yleispankin suhteen!"

Hän heittäytyi taas pikku pöydän ääreen; Caroline otti tuolin ja asettui vastapäätä. Keräillen papereita, jotka olivat levällään hänen edessään, alkoi hän puhua jutustaan aivan kuin olisi tuntenut tarvetta puhdistaa itsensä Carolinen edessä. Syytekohtat olivat seuraavat: pääoman lakkaamaton lisääminen kurssin nostamiseksi ja yleisön pettäminen sillä, että yhtymän koko perusrahaosto oli koskematon; nimellinen osakkeitten merkintä, Sabatanin ja muitten nimellisomistajain kontot, tavaton osakemäärä, jonka he olivat maksaneet paljaalla nimikirjotuksellaan; tekaistujen osinkojen jakaminen vanhojen osakkeitten lunastuksen muodossa; ja lopuksi yhtiön omien paperien osto, rajaton keinottelu, joka oli aiheuttanut keinotekoisien nousujen ja sen kautta Yleispankin kukistumisen. Hän antoi nyt laajoja ja innokkaita selityksiä: hän oli menetellyt aivan samoin kuin muitten suurten pankkiliikkeitten päälliköt, ainoastaan suuremmassa mittakaavassa. Jos meneteltäisi vähänkään johdonmukaisesti, saisi jokaisen suuremman parisilaisen pankkihuoneen tirehtööri jakaa hänen kanssaan kopin. Hän oli joutunut kaikkien tapahtuneitten väärinkäytösten syntipukiksi. Ja miten erinomaisella tavalla oli edesvastuu jaettu! Miksi saivat toiset johtokunnan jäsenet kulkea vapaina syytteestä? Miksi pääsivät Daigremont, Huret ja Bohain livahtamaan, vaikka he 50,000 frangin palkkiorahaa lukuunottamatta olivat saaneet 10 pros. voitosta ja olleet osallisina kaikissa keinotteluissa! Ja tilintarkastajat — Lavignière esim. — joitten oli vain tarvinnut sanoa, etteivät he ymmärtäneet asiaa ja että olivat toimineet hyvässä uskossa? Oli selvääkin selvempää, että koko tämä juttu oli huutava vääryys.

"Oh, ne lurjukset, olisivatpa he vain sallineet minun pitää vapauteni, niin olisin minä näyttänyt!"

Hän nousi ja kulki pienessä huoneessaan kuin leijona häkissään.

"Ne lurjukset, ne tiesivät kyllä mitä tekivät sulkiessaan minut tänne. Minulla oli voitto käsissäni, olin juuri musertamaisillani heidät kaikki!"

Mutta Caroline vastusti häntä.

"Teillä ei ollut puolellanne oikeutta eikä selvää järkeä, ja siksi ette voinut voittaa."

Saccard pysähtyi hänen eteensä ja huudahti kiivaasti:

"Voittaa? Mitä te lörpöttelette! Rahaa minulta puuttui, eikä mitään muuta. Jos Napoleonilla Waterloo'n päivänä olisi ollut 100,000 miestä viedä tuleen, olisi hän voittanut, ja mailma olisi nyt toisennäköinen. Ja jos minulla olisi ollut tarvittavat miljonat, olisin minä nyt mailman herra."

Nyt purkautui hänen vihansa voittajaa vastaan.

"Oh, tuo Gundermann, tuo saastainen juutalainen, joka voittaa senvuoksi, ettei hänellä ole mitään haluja eikä himoja. Juutalaisille on niin luonteenomaista tuo kylmä jäykkäniskaisuus, jonka avulla he pyrkivät mailman herroiksi ja ostavat kullallaan toisen kansan toisensa perästä. Hänen rotunsa ottaa meiltä vallan kaikesta pilkasta ja vainoamisista huolimatta. Hänellä on jo miljardi, hän hankkii kaksi, kymmenen, sata miljardia, hänestä tulee mailman vallitsija. Minä olen vuosikautia julistanut sitä, mutta kukaan ei kuule, he luulevat, että se on vain ammattikateutta, vaikka se on veren ääni, joka puhuu. Niin, minä vihaan juutalaisia, se on minussa synnynnäistä, se on yksi minun olemukseni juuria!"

"Kummallista", sanoi Caroline-rouva tynesti, "minusta juutalaiset ovat ihmisiä, kuten muutkin. Jos he ovat joutuneet erikoisasemaan, niin on se muun ihmiskunnan vika."

Saccard, joka ei ollut edes kuullut hänen puhettaan, jatkoi yhä yltyvällä kiivaudella:

"Ja enimmänsä minua kiukuttaa, kun näen hallituksen ryömivän noitten kelmien edessä! Keisarikunta on myynyt itsensä Gundermann'ille. Ikäänkuin olisi mahdotonta hallita ilman Gundermann'in rahoja! Rougon, kaikkivaltias veljeni, on käyttäytynyt häpeällisesti minua kohtaan, sillä — en ole ennen maininnut teille tästä — olin kylliksi raukka koettaakseni sovittaa välejäni hänen kanssaan ennen romahdusta, ja minun täällä oloni on kokonaan hänen syynsä. Ajatelkaapa vain, Yleispankki täytyy musertaa, ettei se voisi kilpailla Gundermann'in kanssa; jokainen katolinen pankki, joka paisuu liian mahtavaksi, täytyy raivata tieltä kuin yhteiskunnallinen vaara, että juutalaiset pääsisivät paisumaan kaikkivaltiaiksi ja syömään rauhassa kaikki muut. Mutta pitääköön Rougon varansa! Hänetkin voidaan nielaista, syrjäyttää pois siltä jakkaralta, josta hän pitää niin lujasti kiinni ja jonka vuoksi hän uhraa kaikki mielipiteensä. Ja jos kaikki kerran romahtaa, niin saakoon minun puolestani Gundermann toiveensa toteutetuksi, hänhän on ennustanut, että Ranska tulee lyödyksi, jos sota syttyy Saksan kanssa. Me olemme valmiit milloin hyvänsä, Preussi saa tulla ja ottaa meiltä maakuntamme vaikka tänä päivänä!"

Kauhistuneena, rukoilevin liikkein pyysi Caroline häntä vaikenemaan.

"Ei, ei, elkää sanoko niin, siihen teillä ei ole oikeutta. Muuten ei veljellänne ole mitään tekemistä vangitsemisenne kanssa; minä tiedon varmoista lähteistä, että tämä kaikki on tapahtunut oikeusministeri Delcambre'n käskystä."

Saccard'in viha katosi heti, hän hymähti.

"Aivan niin, hän kostaa."

Caroline katsoi häntä kysyvin ilmein ja Saccard lisäsi:

"Niin, se on vanha juttu; minä tiedän edeltäkäsin, että minut tuomitaan."

Caroline aavisti luultavasti, mitä juttua Saccard tarkotti, sillä hän ei puhunut pitemmästi siitä asiasta. Syntyi lyhyt hiljaisuus; Saccard alkoi taas selailta papereita pöydällä.

"Oli oikein kiltisti tehty teiltä, että tulitte, ja nyt teidän täytyy luvata tulla pian takasin, sillä te annatte hyviä neuvoja, ja minä haluan puhua kanssanne muutamista suunnitelmista. Oh, jospa minulla vain olisi rahoja!"

Caroline keskeytti hänet nopeasti. Hän käytti tilaisuutta saadakseen selon eräästä kysymyksestä, joka kauan oli vaivannut häntä. Missä olivat ne miljonat, jotka Saccard oli saanut osakseen? Oliko hän lähettänyt ne ulkomaille tai kaivanut johonkin piilopaikkaan, jonka ainoastaan hän tunsu?

"Onhan teillä rahaa! Kaksi miljoonaa Sadova-jutusta ja yhdeksän 3,000 osakkeestanne, jotka möitte kurssin ollessa 3,000!"

"Minullako, rakas ystävä ... rahoja?" huudahti Saccard. "Minulla ei ole sou'takaan!"

Ja nämä sanat lausuttiin niin luonnollisella ja epätoivoisella äänellä, ja hän katsoi Caroline'a niin kummastuneena, että tämä oli vakuutettu asian olevan sillä tavoin.

"Minä en koskaan ansainnut penniäkään huonosti päättyvillä liikeasioilla. Minä olen yhtä hävinnyt kuin muutkin. Tosin minä myin, mutta minä ostin samalla kertaa, ja minun olisi sangen vaikea selittää teille, minne minun 11 miljoonani ovat menneet. Luulenpa olevani 30-40,000 frangia velkaa Mazaud-

raukan konkurssipesälle. Minulla ei ole ropoakaan, sanon sen teille, seison aivan puilla paljailla, kuten tavallisesti!"

Kun Caroline kuuli tämän, tuli hän niin iloiseksi, että alkoi leikillisellä äänellä puhua omasta ja veljensä häviöstä, ja kertoi kuinka oli tädiltään perimänsä 300,000 frangiakin pannut menemään. Eihän se kyllä ollut aivan oikeudenmukaista, mutta mitäpä väliä on rahoista, joita ei itse ollut ansainnut.

"Ja näettehän, että olen iloinen, nauran!"

Saccard keskeytti hänet kiivaalla liikkeellä, hän oli ottanut paperipinkan pöydältä ja heilutti sitä kädessään.

"Älkää sanoko niin! Me tulemme rikkaiksi jälleen!"

"Millä tavoin?"

"Luuletteko, että minä luovun suunnitelmistani? Istuessani täällä puoli vuotta olen minä tehnyt työtä, valvonut öitä rakentaakseni kaiken uudelleen. Minä olen tehnyt laskelmia, tässä ovat numerot ... saatte itse nähdä! Karmel ja turkkilainen pankki — ne ovat vain pikku seikkoja. Ei, ei, meidän täytyy rakentaa suuri rautatieverkko koko Vähän Aasian yli; sen maan, jota Napoleon ei kyennyt vallottamaan miekallaan, vallotamme me kullallamme ja kuokillamme. Kuinka te voitte luulla, että minä olisin luopunut taistelusta? Tulihan Napoleonkin takaisin Elbasta. Ja minun tarvitsee vain näyttäytyä ja kaikki Parisin rahat virtaavat minun luokseni, eikä tällä kertaa tule Waterloo'ta, siihen voitte luottaa, sillä minun suunnitelmani on rakennettu matemaattisella tarkkuudella... Siinä ei ole centime'nkään erehdystä. Ja vihdoinkin me kukistamme tuon hiton Gundermann'in. Minä tarvitsen vain 4-500 miljoonaa ja mailma on minun!"

Caroline oli tarttunut hänen käteensä ja veti häntä puoleensa.

"Vaietkaa, vaietkaa! Te aivan pelotatte minua."

Mutta vasten tahtoaankin, pelostaan huolimatta, ei hän voinut olla ihailematta Saccard'ia, joka tässä ympäristössäkään ei menettänyt toivoaan ja itseluottamustaan. Ja Carolinen valtasi äidillinen hellyys, joka tyydytti hänen luontonsa syvintä tarvetta.

"Ei, ei, kaikki on ohitse", kertasi hän edelleen pitäen Saccard'in kättä omassaan, "ettekö voisi asettua lepoon?"

Ja kun Saccard nousi painaakseen suutelon hänen hopeahiuksilleen, jotka ikäänkuin käärmeet kaarsivat hänen otsansa ja ohimonsa, työnsi hän tämän säyseästi syrjään ja sanoi varmallalla äänellä pannen painoa joka sanalleen:

"Ei, ei, kaikki on ohitse, ainiaaksi. Olen iloinen saatuani tavata teidät viimeisen kerran, niin ettei enää ole mitään katkeraa meidän kahden välillä. Hyvästi!"

Menessään näki hän Saccard'in seisovan todella liikutettuna eron johdosta pöytänsä ääressä, mutta koneellisesti järjesti hän jo papereitaan, ja ruusukimppu oli murskautunut paperien väliin; hän pudisteli papereitaan ja karisti ruusunlehdet lattialle.

Vasta kolmen kuukauden perästä, joulukuun puolivälissä, tuli Yleispankin asia esille. Tuomioistuimen käsittely kesti viisi päivää ja herätti suurta huomiota. Sanomalehdistö oli laajasti selostanut asiaa, ihmeellisiä huhuja oli liikkeellä ja kaikki kummastelivat alustavan tutkimuksen hitautta. Äärimäisen yksityiskohtainen syytekirjelmä oli ankaran johdonmukaisuuden mestarinäyte ja sen kaikki kohdat olivat perustellut erinomaisen selvästi. Muuten uskoivat kaikki, että tuomio oli langetettu jo edeltäkäs.

Ja aivan oikein, huolimatta Hamelin'in päivänselvistä viattomuudesta, huolimatta Saccard'in sankarillisesta esiintymisestä oikeudessa, huolimatta heidän asianajajainsa ponnistuksista, tuomittiin syytetyt kuitenkin viideksi vuodeksi vankeuteen ja 3,000 frangin sakkoon. Mutta koska heidät kuukausi ennen oikeudellisen käsittelyn alkua oli laskettu vapaalle jalalle takuuta vastaan, oli heillä lain mukaan oikeus vedota korkeampaan oikeusasteeseen ja jättää maa kahdenkymmenen neljän tunnin kuluessa. Rougon oli vaatinut tätä ratkaisua, hän ei halunnut, että hänellä oli veli kuritushuonevanki. Poliisi itse valvoi ja avusti Saccard'in pakoa; hän matkusti yöjunalla Belgiaan. Samana päivänä oli Hamelin matkustanut Romaan.

Ja taas kului kolme kuukautta, oltiin huhtikuun alussa, ja Caroline-rouva oli vielä Parisissa, missä hänellä oli asioita järjestettävänä. Hän oli vihdoinkin saanut viimeiset vaikeudet poistetuksi ja oli valmis matkustamaan, tosin ilman rahoja, mutta myös jättämättä velkoja jälkeensä. Hänen aikomuksensa oli seuraavana päivänä jättää Pariisi ja matkustaa Romaan, missä veli oli saanut vaatimattoman

insinööripaikan. Hamelin oli kirjottanut hänelle, että häntä odotti siellä monta oppilasta. He alkaisivat nyt alusta ja koettaisivat luoda tulevaisuuden.

Viimeisen päivän aamuna johtui hänen mieleensä, että hänen ennen lähtöään pitäisi käydä kuulemassa uutisia Victor'ista. Kaikki etsiskelyt olivat osottautuneet turhiksi. Mutta hän muisti rouva Méchain'in lupauksen ja ajatteli, että ehkä hän tietäisi jotain, ja häntä oli helppo tavata, hänhän oli neljän ajoissa Busch'in luona. Aluksi hylkäsi hän tämän ajatuksen; mitäpä se hyödytti, mennythän oli kuollut? Mutta hän ei voinut saada poikaa mielestään; tuntui kuin hän olisi kadottanut lapsensa ja hänen täytyisi laskea seppele hänen haudalleen ennen matkustamistaan. Kello neljän aikaan lähti hän siis Feydeau-kadulle.

Molemmat ovet porraskäytävään olivat avoinna; pimeässä keittiössä kiehui vesikattila ja pienessä konttorihuoneessa istui rouva Méchain Busch'in ainoalla tuolilla ja hän näytti olevan aivan hukkumaisillaan paperivirtaan, jonka kiskoi ulos laukustaan.

"Ahaa, tekö, rouvaseni. Tulette kovin surullisella hetkellä. Herra Sigismond makaa kuoleman kielissä. Ja herra Busch raukka on aivan suunniltaan, sillä hän pitää niin kovin veljestään. Hän juoksee kuin hullu, nyt on hän taas mennyt tohtoria hakemaan. Kuten näette, täytyy minun hoitaa hänen liikeasioitaan, sillä kahdeksaan päivään ei hän ole ostanut ainoatakaan osaketta, eikä vilkaissut yhteenkään velkakirjaan. Onneksi olen minä juuri tehnyt oivallisen kaappauksen, joka hiukan lohduttaa häntä, miesraukkaa, kun hän palaa kotiin."

Caroline-rouva unohti hetkeksi, että hän oli tullut puhumaan Victor'ista, sillä hän huomasi Yleispankin osakkeita niiden paperien joukossa, joita Méchain tukuttain kiskoi laukustaan. Vanha laukku oli vähällä haleta ja hän veti esiin yhä uusia, samalla kun suu kävi yhtämittaa:

"Katsokaapa vain, nämä kaikki sain minä 250 frangista, ja niitä on vähintään 5,000, se tekee yhden sou'n kappaleelta. Ajatelkaa, yksi sou osakkeelta, jotka ovat maksaneet 3,000 frangia. Mutta ne ovat kaikessa tapauksessa enemmän arvoiset, me saamme niistä vähintään 50 centimeä, konkurssintehneet kysyvät niitä kovin. Ymmärrättehän, ne ovat olleet niin hienoja papereita, että niillä on vieläkin vaikutusta. Ne ovat vallan mukavia konkurssipesässä, onhan ajanmukaista että on jouduttu romahduksen uhriksi. Minulla oli onni mukanani, muuan yksinkertainen houkkio antoi minulle koko höskän pilahinnasta. Ja te voitte ymmärtää, että minä kahmasin koko hoidon heti huostaani!"

Ja hän nauroi vahingoniloisesti kahmien paksuilla sormillaan tuota arvottomien paperien kasaa, joista useimmat olivat kellastuneet ja haisivat ummehtuneelta.

Silloin kuului tukahtunut, innokas ääni viereisestä huoneesta, jonka ovi oli auki.

"Katsos vaan, nyt alkaa herra Sigismond taas lörpöttää. Hän ei ole muuta tehnytkään aamusta alkaen. Herranen aika, ja vesi kiehuu, olen kokonaan unohtanut sen! Kuulkaapa, pikku rouva, kun kerran olette täällä, voitte käydä kuulemassa, haluaako hän jotain."

Méchain lähti keittiöön ja Caroline-rouva, jota aina liikutti inhimillinen kärsimys, astui viereiseen huoneeseen. Kirkas huhtikuun aurinko paistoi maalaamattomalle puupöydälle, jolla oli hajallaan täyteen kirjoitettuja paperikasoja, kymmenen vuoden työn tulos. Kapeassa rautasängyssä istui Sigismond kolmen tyynyn nojassa puettuna lyhyeen punaiseen villapuseroon ja puhui, puhui lakkaamatta; hänellä oli sellainen aivojen kiihtymistila, jollainen usein on havaittavissa rintatautisilla kuoleman edellä. Hän houraili, mutta puhui välistä sangen viisaasti, syvälle vajonneet silmät tuijottivat jonnekin kauas etäisyyteen.

Heti kun Caroline oli astunut huoneeseen, näytti sairas tunteneen hänet, vaikkeivät he koskaan ennen olleet tunteneet toisiaan.

"Vai niin, tekö rouvaseni. Olen nähnyt teidät ja huusin juuri teitä. Tulkaa tänne, tulkaa lähemmäksi, niin kuiskaan teille jotain..."

Hiukan vavahtaen astui Caroline sairaan luo ja istuutui tuolille sängyn viereen.

"Minä en tiennyt sitä ennen, mutta nyt minä tiedän. Veljeni myy papereita ja minä olen kuollut ihmisten itkevän hänen huoneessaan. Veljeni ... oh, se viilsi kuin kaksiteräinen miekka sydäntäni. Ah, noita inhottavia rahoja ... voi, köyhien kärsimyksiä. Ja kohta, kun minä olen kuollut, myy veljeni minun paperini, mutta minä en tahdo sitä, en tahdo!"

Hän korotti ääntään ja siihen tuli rukoileva sävy.

"Katsokaa, tuolla pöydällä ovat minun paperini. Antakaa ne tänne, minä sidon ne yhteen nippuun, ja te otatte ne sitten mukananne, otatte kaikki. Oh, minä olen huutanut teitä, odottanut teitä, ja minä niin

kovin pelkäsini, että paperini joutuvat hukkaan, koko elämäntyöni raukeeh tyhjiin!"

Ja kun Caroline epäili antaa papereita hänen käsiinsä, rukoili hän kätet ristissä.

"Olkaa lempeä, suokaa minun nähdä, ovatko kaikki tallessa, ennenkuin kuolen ... veljeni ei ole kotona, hän ei ole sanomassa, että minä työskentelen itseni hengiltä ... ah, minä pyydän!"

Silloin Caroline suostui.

"Niin, huomaattehan itsekkin, että tämä on väärin minulta; veljenne sanoo, että se on teille turmioksi."

"Turmioksi? Eikö mitä! Ja mitä se muuten haittaa? Niin monen unettoman yön perästä on minun vihdoin onnistunut saada tulevaisuuden yhteiskunta järjestykseen. Kaikki on mietitty ja arvioitu edeltäkäsini, oikeus ja onni mitä runsaimmassa määrässä. Oh, mikä suru, etten ehtinyt julaista teostani tarpeellisilla selityksillä varustettuna! Mutta tässä ovat muistiinpanot, ne ovat järjestyksessä ja täydelliset. Lupaattehan ottaa ne huostaanne, niin että joku toinen voi käyttää niitä ainehistona kirjojen kirjaan, joka on leviävä yli mailman."

Pitkillä, laihoilla käsillään oli hän tarttunut papereihin ja selaili niitä hyväillen, ja hänen suuret, jo sammuvat silmänsä alkoivat loistaa. Hän puhui hyvin nopeasti, soinnuttomalla ja yksitoikkoisella äänellä.

"Oi, minä näen selvästi edessäni tuon oikeuden ja onnen valtion! Kaikki tekevät työtä ja heidän työnsä on henkilökohtaista, samalla kertaa pakollista ja vapaata. Kansakunta on suuri yhdessä toimiva yhtiö, työkalut ovat kaikkien yhteistä omaisuutta, työn tulokset viedään suureen yhteiseen varastoon. Ken on tehnyt niin ja niin paljon hyödyllistä työtä, hänellä on oikeus niin ja niin moneen kulutuslippuun. Työtunti on yhteisenä mittana, kukin esine arvioidaan sen vaatiman työajan mukaan, ainoastaan vaihtokauppa tulee kysymykseen, ei ole olemassa tullia, eikä veroja lukuunottamatta sitä, joka maksetaan vanhojen ylläpitämiseen, lasten kasvattamiseen ja työkalujen hankkimiseen. Raha katoaa ja sen mukana keinottelu, varkaudet ja petokset, rikoksia ei tehdä rahanhimosta, vaimoa ei oteta myötäjäisten vuoksi, kukaan ei murhaa vanhoja vanhempiaan päästäkseen käsiksi perintöön, matkustajia ei surmata ja ryöstetä. Ei ole olemassa taistelua eri yhteiskuntaluokkien välillä, ei erotusta työntekijän ja työnantajan, porvarin ja köyhälistöläisen välillä, ei rikoslakeja eikä tuomioistuimia, ei asetettua mahtia, joka varjelee rikkaitten vääräydellä ansaittuja aarteita nälkäisten raivoa vastaan. Ei minkäänlaista laiskuutta, ei mahdollisuutta elää toisten kustannuksella, ei ylellisyyttä eikä kurjuutta missään. Ah, eikö tämä ole oikeuden ihanne, korkein viisaus; ei etuoikeutettuja luokkia, eikä köyhyyttä; jokainen luo itse onnensa, todellisen ja arvokkaan onnen."

Hän joutui haltioihinsa ja hänen äänensä kaikui säyseältä ja tukahtuneelta, kuin olisi se tullut jostain kaukaa ja kadonnut siihen aurinkoiseen tulevaisuuteen, jota hänen profetankatseensa ennusti.

"Ja jos menisin yksityiskohtiin ... katsokaas, tämä arkki, jonka reunassa on muistiinpanoja, käsittelee perheen järjestystä, vapaata sopimusta, lasten kasvatusta ja ylläpitoa yleisillä varoilla ... eikö se kuitenkin ole anarkiaa. Ja tässä on jotain muuta: minä haluan hallinnon jokaista eri tuotannonhaaraa varten, viranomaisen, joka ottaa selvän todellisesta tarpeesta ja pitää huolen, että tuotanto ja kysyntä ovat oikeassa suhteessa keskenään. Kaupungeissa ja maaseuduilla tulevat käsityöläiset ja maanviljelystyöväki työskentelemään päällikköjen johdolla, jotka he itse ovat valinneet, ja sääntöjen mukaan, jotka he itse ovat laatineet äänestyksen kautta. Ja tässä olen tehnyt summittaisen laskelman työajan alennuksesta, joka olisi saatettava voimaan kahdenkymmenen vuoden kuluttua. Suuren uusien työläisten määrän ja etupäässä koneiden ansiosta ei tarvitse tehdä työtä sen enempää kuin neljä tai kolme tuntia päivässä, ja niin paljon aikaa jää elämän nautintoihin! Sillä eihän siitä tule mikään kasarmi, vaan vapaa ja iloinen yhteiskunta, jossa jokainen voi halunsa ja kykynsä mukaan tyydyttää elämänilon vaatimuksiaan, nauttia rakkauden, kauneuden ja älyn lahjoja, juoda luonnon ikuisesti pulppuavasta lähteestä."

Ja hän teki liikkeen, ikäänkuin olisi ottanut koko mailman haltuunsa. Tämän köyhyyden keskeltä, jossa hän oli elänyt ja jossa hän nyt kuoli, jakoi hän veljen kädellä elämäniloja kanssaihmisilleen. Hän oli jouduttanut kuolemaansa tämän suuren lahjan kautta kärsivälle ihmiskunnalle. Mutta nyt vapisivat hänen kätensä ja hänen silmänsä, joita jo ympäröi kuolon kehä, näyttivät katselevan tätä loputonta täydellisyyttä haudan tuolta puolen.

"Ah, niin paljon uutta toimintaa, koko ihmiskunta työssä, kaikkien elävien kätet parantamassa mailmaa! Ei ole olemassa korpia, ei rämeitä, ei viljelemätöntä maata. Meren lahdet täytetään, sulkevat vuoret häviävät, erämaat muuttuvat viljaviksi laaksoiksi ja lähteitä pulppuilee kaikkialla. Mikään ihmeteko ei ole mahdoton, entiset suurtyöt herättävät sääliväistä hymyilyä, niin pieniä ja lapsellisia ne ovat. Maa tulee vihdoin asutetuksi. Ja ihminen kokonaisuudessaan kehittyy, kasvaa, nauttii vapaudesta, tulee mailman todelliseksi herraksi. Koulut ja työpajat ovat avoinna kaikille, lapsi valitsee

vapaasti elämänuransa, jolle luonto on hänet määrännyt. Ei ole kylliksi, että jokainen voi maksaa tietonsa, täytyy myöskin tehdä niillä hyötyä, ja jokaista käytetään lahjojensa mukaan, yleiset virat jaetaan oikeuden ja luonnon oman osotuksen mukaan. Jokainen työskentelee kaikkien hyväksi voimiensa mukaan! Ah, sinä onnellinen yhteiskunta, sinä voiton kaupunki, jota ihmiset vuosituhansia ovat ikävöineet, ja jonka valkeat muurit loistavat kaukana ... onnen maassa ... häikäisevässä auringonloisteessa."

Hänen silmänsä sammuiivat, hänen viimeiset sanansa tunkeutuivat epäselvinä kuin henkäys huulten yli, ja hänen päänsä retkahti taaksepäin, ihastunut hymy väreili vielä suupielissä. Hän oli kuollut.

Syvää osanottoa tuntien seisoi Caroline katsellen nuorta miestä, kun Busch äkkiä syöksyi huoneeseen ilman tohtoria, lähättäen ja hengästyneenä. Mutta hän oli jo huomannut veljensä, pikku lapsensa, kuten hän kutsui tätä, makaavan liikkumattomana avoimin suin ja tuijottavin silmin, ja hän ymmärsi, mitä oli tapahtunut, ja päästi ulvonnan kuin villieläin. Hän heittäytyi kuolleen ruumiin yli, nosti sen käsivarsilleen ikäänkuin olisi tahtonut puhaltaa siihen elävän hengen. Tuo pelottava saituri, joka olisi voinut tappaa ihmisen saadakseen haltuunsa 10 sou'ta, oli nyt sanomattoman surun ja tuskan vallassa. Hänen pikku poikansa! Ja mielettömän epätoivon vallassa hyökkäsi sängyssä levällään olevien paperien kimppuun hävittääkseen ainaiseksi tuon hullun, inhottavan työn, joka oli vienyt hänen veljensä hengen.

Rouva Caroline tunsi sydämen sulavan rinnassaan. Hän tunsi nyt ainoastaan syvää osanottoa tuota miestä kohtaan. Mutta missä hän oli ennen kuollut tuon tuskanhuudon? Ei vavahtanut hän ensi kertaa tuon huudon kuullessaan. Nyt muisti hän... Mazaud'in luona, äidin ja lapsen valitushuuto isän ruumiin ääressä. Ollessaan juuri lähtemäisillään muisti hän kysyä rouva Méchain'ilta Victor'ia. Victor, jaa, kiitoksia paljon, hän oli jo kaukana, jos oli juossut yhtämittaa. Kolme kuukautta oli Méchain haeskellut ympäri Parisin löytämättä jälkeäkään. Mutta nyt ei hän enää kysellyt, saisihan sen roiston nähdä kyllä hänen noustessaan mestauslavalle. Rouva Caroline kuunteli hänen sanojaan äänettömänä. Villipeto oli päässyt irti, se maleksi ympäri mailmaa levittäen kaikkialle perinnöllistä myrkyä.

Kun Caroline saapui rue Vivienne'lle, leyhähti häntä vastaan siellä lauha ilma. Kello oli viisi, aurinko oli laskeutumassa ja loi kirkkaalle taivaalle hienon, pehmeän väri vivahtelun. Tämä hyväilevä kevättilma oli kuin uusi nuoruus, se tunkeutui elähyttäen ja lämmittäen hänen sydämeensä saakka. Hän hengitti syvään, tunsi kevennystä, iloa ja toivoa hiipi taas hänen sydämeensä. Hän ihmetteli tätä outoa iloa, joka oli herännyt ja täyttänyt hänen kokonaan, mutta hän ei taistellut sitä vastaan. Hän antautui nuortumisen vastustamattoman voiman edessä. Hän oli joskus nauraen sanonut, ettei hän voinut olla surullinen. Nyt oli hän saanut siitä uuden todistuksen: hän luuli tyhjentäneensä epätoivon pikarin pohjaa myöten, mutta nyt puhkesi toivo taas nupulle, tosin murtuneena ja vertavuotavana, mutta elinvoimaisena kumminkin, ja se kasvoi jok'ainoa hetki. Eihän hänellä ollut enää ainoatakaan mielikuvaa jälellä, elämä oli raaka ja oikeudeton kuin luonnonvoimat. Kuinka voi hän sitten rakastaa sitä, ikävöidä kuin lapsi tuntematonta päämäärää, johon se johtaa? Mutta hän ei halunnut puhua itselleen järkeä, hän oli vain olento, joka tunsi itsensä onnelliseksi kirkkaan taivaan alla leudossa kevättilmassa ja nautti terveyden ja puhtauden onnea. Ah niin, elämänilo, löytyykö vielä jotain muuta maan päällä? Elämä, itse elämä täydessä voimassaan, niin inhottava kuin se onkin ... elämä ja ikuinen toivo!

Ehdittyään asuntoonsa pakkasi Caroline-rouva matkalaukkunsa valmiiksi ja katsellen ympärilleen jo melkein tyhjässä huoneessa, sattuivat hänen silmänsä seinillä riippuviin suunnitelmapiirustuksiin ja vesivärimaalauksiin, jotka hän oli aikonut kääriä yhteen ja ottaa mukaansa. Mutta hän vaipui ajatuksiinsa jokaista lehteä irrottaessaan. Hän eli muistoissaan ajan kaukana Itämailla, tuossa rakastetussa maassa, jonka auringonloisto tuntui unohtuneen hänen sydämeensä; hän eli uudestaan neljä Parisissa viettämäänsä vuotta, tuon jokapäiväisen kilvottelun, tuon ankaran toimeliaisuuden, tuon ryöppyävän miljonamyrskyn, joka oli vyörynyt hänen elämänsä yli ja levittänyt ympärilleen niin paljon hävitystä, ja noissa vielä savuavissa raunioissa hän näki jo kokonaisen kukkaissadon puhkeavan esiin. Turkkilainen kansallispankki oli tosin joutunut häviöön, mutta Yhdyshöyrylaivayhtiö kukoisti vielä entisellään. Luonnollisesti viipyisi monta vuotta, ennenkuin vanha maakamara oli muokattu uuteen kuntoon, mutta sen täytyi kuitenkin tapahtua. Vanha mailma oli heräämässä uuteen elämään, uuteen edistykseen, uuteen onneen!

Caroline satoi piirustukset vahvasti, olihan veli, joka oleskeli Romassa, missä heidän piti tavata alkaakseen uutta elämää, pyytänyt menettelemään varovasti niitten kanssa, ja tätä tehdessään johtui hänen mieleensä Saccard. Caroline tiesi, että tämä oli Hollannissa puuhaamassa taas suuremmoista yritystä, suunnatonta soittien kuivausta; hän halusi anastaa mereltä kokonaisen pienen kuningaskunnan sangen hyvin järjestetyn kanavajärjestelmän avulla. Saccard oli oikeassa: raha oli tähän saakka ollut se maaperä, josta huomispäivän ihmiskunta yleni; raha, tuo myrkyllinen, hävittävä mahti oli kaiken yhteiskunnallisen kasvullisuuden elinehto. Mutta jossain kaukana häämötti toinen päämäärä, joka antoi sydämelle toivoa ja elinvoimaa!

Ja Caroline oli iloinen. Muistaessaan suhdettaan Saccard'iin ajatteli hän, miten rakkauteen aina takeltuu lokaa. Miksi täytyy rakkauden kantaa syyllisyys kaikkiin alhaisiin tekoihin ja rikoksiin, joitten aiheena se on? Onko rakkaus puhtaampi, rakkaus, joka luo elämää?

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK RAHA: ROMAANI ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project

Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not

limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you ‘AS-IS’, WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™’s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation’s EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state’s laws.

The Foundation’s business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation’s website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.